

چونکه آتیشمانین باشلانماسی ایله علاقه دار، کشیکچیلرده قایدان چخبیجاقچاق ایسته نلر طرفیندن سیخیشدیریلیب بایرا آتیشمدیلار. اسدالغفارزاده بیلیردی که، گوزده گوروندیکی تقدیرده یا وورولوب، یادآتوتولاجاقدیر. او، جوخ سویوق قانلیقلاتون پلانینی آرتیق حیانا کچیره بیلیمیشی. حادثه زمانی آتیش سدریندن قورخو یادوشوب، گرییه باخماغا جسارت ایتمه یین جماعت سالوندان بایرا قاجماغا تله سدگی وقت اسداله غفارزاده صحنده سوفلورون استفاده ایتدیکی ده شکندن آشاغا دو شوب اورادان ئوزونی باشقابیر اوتاغا، سونرا ایسه ملی کیمته نین یئرلشدیگی کابینه چاتدیرمیشدی.

تصادفاملی کومیته نین کاتبلیگی وضعه سینده بیر نفر ایرانلی طلبه ای شله بیردی. او طلبه لر تشکیلاتی طرفیندن کومیتهدده نماینده ایدی. انقلابدان سونرا بویوک رتبه لره چاتمیش بوسیاسی گنج غفارزاده نین یاخین دوستلاریندان بیروی عدالت فرقه سینین جدی طرفداری ایدی. او کونده ک مشهور اولمادیغینا و ملیتینه دقت ایتیریلمه دیگینه گوره مختلف یئرلی فرقه لر اونون بورادا ای شلمه سینه مانعچیلیک توره ده بیللمه شیدیلر. بو آدامین آدی داود حسین اوف ایدی. اسدالغفارزاده ئوزونی ملی کومیته نین دفتر خاناسینا چاتدیران وقت، حسین اوف اورادا گونده لیک ای شلرله مشغول ایدی. بورادا آرتیق صحبت ایتمه که احتیاج اولمادی. طرفلرین هرابیکسی پیشمیش آداملار اولدیقلاری ایچون ساده بیرناره ایلدی بیر-بیرلرینن مقصدینی باشا دوشدولر. اسدالغفارزاده درحال اوتاقدکی اشکافلاردان بیرینین داخلینده گیرلندی. داود حسین اوف ایسه اشکافین آچارینی جیبینه قوی اراق چخبیج کیتدی. بو آتیشما وهای-کوی، هرساعت انقلاب و عمو می عسبان گوزله نیلن باکی کیمی بیر شوره ده، بمب کیمی پارتلادی، خلق شهرین بوتون گوشه لریندن آخیشیب خیره جمعیته یئرلشن اسماعیلیه بناسینا طرفه کلدیلر.

هوا گیتدی کهجه قارانیقلا شردی. بنانین طرفینی دولت مامورلاری و سلا حلی عسکرلر محاصره هه آلمشیدیلار. اونلار حتی اطرافدکی کوجه لر دن بله، آداملارین کجه سینه اجازه ویرمیردیلر. من ایکی-اونچ نفر تانیش لایبرلیکه اسماعیلیه نین بویوک قاپیسی ایله اوزبه-اوز اولان بنادکی کتاب ساتیشی دکانیندا وروب تماشا ایدیردیک. بیز گوزله-بیردیک که، آراسا کت لشین، یول آچیلین، مانعه اولمادان بیرتور ئوزوموزی بومهر کندن خلاص ایده ک. اسماعیلیده میرزا قوامین میتینن بارقا هنج کیم قالمامیشدی. حکومت مامورلاری غفارزاده نی اله کچیرمکدن مایوس اولراق، ئولن آداملارین قوهوم، قوشولاری ایله بیرلیکه بنانین طرفینی ترک ایدیب کیدیردیلر. لاکن بیز ئوز سیغینا جاغیمیزدان خارجه چخبایلیمیردیک، گجه یاری سیندان تخمینا یاریم ساعت کچمیشدی. اسماعیلیه نین اطراف کوجه لرینده عسکر و پولیس لر دن باشقا بیرنفر بله آدام یوخ ایدی. لاکن بنالارین داملاریندا چوخلی آدام وارا ایدی. اونلار هایکوی سالیر، یا شاسین، محو اولسون شعارلاری ویریردیلر. بله بیر شرايطه سلر بیردن-بیره کسبلدی، قیزیل قواردیاجیلارین کامیون-لاری اسماعیلیه نین قاپیسی قارشیندا دایاندیلار. کامیونلارین گورنمه سی ایله موقتی حکومتین بوتون عسکرلری و مامورلاری مساوات فرقه سینین سلا حلی عضولری ایله بیرلیکه مقاومت گوسترمه دن، ساکت جه سینده داغیلدیلار. هامی ساکت و آرام دایانمیشدی. سلا حلی فهله لر کامیونلاردان پیاده اولدیلار. بیرنجه دقیقه دن سونرا اولنلر اسدالغفارزاده ایله بیرلیکه قاییتدیلار. کوجه یه درحال لدرینه قرمز یابراق کوتورموش نجه مین آدام توپلاندی. اونلار میرزا قوامین میتینی گوتوره رک، غفارزاده نین آردینجا فعله لرین یا شادیفی محله یه طرفیولا دوشدولر. ماتمارشی بوتون شهری بورودی. نمایشچیلر شهرین اورتا-سیندان کچه رک میتی شهرله بیر آغا ج فاصله ده یئرلشن فرقه مرکزینه چاتدیردیلار.

بئله ليكله عدالت فرقه سينين بيرينجي قرباني اولان ميرزا قوامين ميتى سلاھلى ايرانلى مجاهدلرين چيگننده قبرستانليقا آپاريلدى. ميرزا قوام مبارزو فداكار همشهريلرين احساساتى داخلينده تورباغاتا پيشريلدى. ناطق لرو فضل لراونون مزاري قارشيسندا آند ايجديلر كه، ميرزا قوامين قانيني آزادليق دشمنلريندن، اربانلاردان، ملكه دارلاردان، لياقتسيز حكومت باشچيلاريندن آلاچاقلار. اولارملى و آزاديخواه بير حكومت قورماقلا اونون ايستكو و آرزولاريني حياتا كچيرمه چكلر. همين گون ميرزا قوامين قبرى اوستونده ايكي مين نفر فضل عدالت فرقه سينه عضو يازيلدى. مينلرله آدام قيزيل قورديا سيرالارينا داخل اولدى. آزادو انقلابى محيط ده د ئوزارتجاعجى عمللاريني دوام ايتديره، ئولى و حياتدا اولان زحمتكش ايرانلارنى ساتماق حسابينا جيبلريني دولوران، ايرانلى و خارجى لرين گوزى قارشيسندا ايران و ايرانلاردين آبروسونى آپاران ژنرال كئسول عامللرينين ميتينگينه بئله جواب و يريلى.

اسدالله غفارزاده نين ئولورولمه سى

اسماعيليه حادئه سيندن يدى سگگيز گون سونرا روسيه نين بير چوخ شهرلرينده اولديغى كيمي باكيادا انقلابچيلاردين سرعتله ايره ليله لى سايه سينده حكومت فضل، كندلى و عسكر سووه تلرينين اينه كئچدى. بوانقلاب نوزولو گونده حيران ايديجى بير حادئه دير. اونون چوخ فايده لى جهتلرى ايله بيرليكه تاسفلنديريجى جهتلرى ده اولموه شور. هر حالدا قيد ايتمه ليك كه باكيادا ايلك سووت حكومتى چوخ آغرو تهلكه لى بير وقتده تشكيل اولوندى. بير طرف دن انقلاب نين تاثيرى نتيجه سينده روس عسكر لرى سنگر لرى ترك ايدى رك دسته دسته ئوزايولرينه قايدىرو ايلك نوبه ده ئوز داخلى دشمنلريندن انتقام آلماق، تورباقلارنى ملكه دارلاردين ايندن چخارماق ايسته بيردلى. بونا گوره ده، سنگر لى مداخله ايدى لمه دن توركلردن عبارت نى دشمنين اينه كچيردى. نوري پاشانين فرمانده ليگى آلتيندا اولان قوه لر داغلاردان آشيب شهر لردن و وادى لردن كچدر ك ايره ليله بيردى. اولار يئر لى عكس انقلابچى لارنى دا سلاھلانديرىب ئوزلرينه قوشوردولار. ديگر طرف دن سووت اصول-اداره سى عليه نيه متفق لره يارديم ايدىن بيجار اخوفون قزوينده توپلان-ميش قوشونلارنى ئوز قايدىشى ايچون تدارك كوره رك هر قيمتله اولورسا-اولسون انقلابى فكر لرين ايره ليله مه سينن قارشيسينى آلماق قرارينا كلىميشى. توركستان او وقت موقتى حكومتله امكدا شلىق ايدىن برىتانيا قوشونلار نين اينه كچميشى. آذربايجاندا ينى تشكيل ايدىل مىش سووت حكومت نين اختياريندا اولان اراخى حقيقتده ناكى شهر نين كنار اچمىردى. او، مخالف او كيان فريتناسى داخلينده قالمىش بير گمى به اوخشا بيردى. باكيادا تشكيل اولونموش سووت حكومتى ده مركز ايله محكم رابطه برقرار ايدى بيلمىردى. او، يالنىز ئوز گوجى و قدرتيله بوتون مخالفلرين قارشيسيندا مقاومت ايتمه لى ايدى. ايرانين او وقتكى وضعيت نيندن آز چوخ خبردار اولان آدمالار ياخشى بيلير لركه، بين الملل محاربه نين آخرا ريندا بير عده كيلان مشه لرينده «اتحاد اسلام» آدى آلتيندا عيمان ايدى رك متفق قوشونلارلا عنادلى مبارزه به كبرى شيب. هر قيمتله اولورسا-اولسون اولار نين ايره ليله مه-سينن قارشيسينى آلماق چالشييردى. قيد اولونان وطن پرور لره عده سى ايرانلار نين مادى معنوى يارديمى سايه سينده چوخ قهرتلى و گوجلى ايدى. ايسترجنكل، ايسترسه رشتين ئوزى و ايسترسه آبرى ولايتلر جنكلى آدلانان همين آدمالار نين نفوذى آلتينا كچمىميشى. حاجى احمد كسائى، ميرزا كوچك خان و ديگر مجاهدلر روسيه انقلابى نهضت نين باثلانما سيله

علاقه دار ئوزى سياستلار بىلەن مەن دىكى شىكلىكلەر بايىدى. مۇختەسۇس ھالدا روسىيە ئىنقىلابى چىلارى ايله علاقه ساخلاماغا وىبىر كە حركەت ايتىمگە چالاشىر دىلار. باگىداكى سووتە حكومتىن باشچىلارى ھەمىن تەمىلەن خەبەر دارا و لارا ق ايتىستە بىر دىلار كە. جنكلى لىن واسطە سىلە بىچارە خۇفون روسىيە قايتىمەن قارىشىنى آسىنلار. جنكلى نەضىتى حەقىقەتتە دە اووقتە بوايشىن عەندە سەندىن ياخشى كەلە بىلەردى. بوايشىن اىچون يالنىز باگىداكى سووتە حكومتى ئوز سوز و نەندە محكم او مالى و لازم كەلدىكى زمان جنكلى لره باردى ھەم سولاح چا تىر اچاغنى قەتئە بىلە بىر مەل ايدى. سووتە حكومتى ھەمىن مەقەد كە قارالدى نە. اسدالە غەرزادە نى جنكلى لىن ياتىنا كوندىر سىن. اسدالە غەرزادە نىن بوايشە تەمىن ايدىلە ھەمى تەدافى اولمايشىر. او، بىر طرفەن ايرانلى اولوب، فارس دىلىنى ياخشى بىلەي كىنە، دىگر طرفەن ايسە باگىداكى سووتە حكومتىن اعتبارىنى قازاندىقنىنا كورە بو ايشە لايىق كوردولموشدى. لاکن بو تەمىنات بو يوگ بىر سەھو ە يول وىر مەك دىمك ايدى. غەرزادە نىن ئوز دە بو ايشىن كەلە جىكىنەن مەن قەر قورخوردى. ھەرحالدا انقلابى بىر پارتىيانىن پرىنسىپ قايداسىنا كورە او بو تەل كەلى مامورىتى قبول ايتىمگە شەھە بە يول وىرە بىلەردى. او قەتى سورتە ئولمەلە او ز-اوزه كەلە جىكىنى يقىن ايتدىكى تەقدىردە بىلە، مذكور تەدبىرە مەخالفت ايتىمك ايتىستە بىردى. اونا كورە كە، فرەن بون بون عضولى فرەن بىلە داخلى اولار كەن اونون يولوندا ئوز جانلارنى قىر بان وىر مەكە خاخر اولدىق لارنى بىلە بىر مەش دىلر.

بوسىلە نى دە قىدايتىمك لازم دىر كە، انقلابدان سونرا ايران ژنرال كىسوللو غونون بىر سىرا ايشلرى عدالت فرەن سىن نەفوزون نظارتى آلتىنا كەچمىشىدى. فرەن عضولى نى بىر تەدەسى ھەركون كىسول خانىيا كەلدى، اوراداكى ايشچىلار نى، خصوصەلە ايرانلىلار اىمخصوص خىرىە جەمئىتىن فەاليتىنە نظارت ايدىر دىلر. ھلە، اووقتەن اىگىر مى ايل قاباق تەشكىل اولونموش بو خىرىە جەمئىتى ايرانلىلار اىمخصوص اولان مەكتىبى مالى جەختن تەمىن ايدىردى. بو جەمئىت مستەقىم سورتە عدالتچىلار نى ايتە كەچمىشىدى. بوايسە تاجر لار نى خوشونا كەلەردى.

دىگر بىر مەشئە دە نەظرە چا تىر بىلە ايدىر كە، داخلى محاربه آلوى سونو كەن سونرا، ژنرال كىسول ال-اىباق ايدە رك نەجە مەن نەفردن عبارت ايرانلى تاجر، آلوىر چىنى ئوز اختىار نىندا اولان كەمى لر واسطە سىلە ايرانا كوندىر مەشىدى. او كوندە ايرانىن اقتصادى وضعىتى چوخ پىس ايدى. ايراندا قەھلىك و آجلىق حەم سوروردى. آدمالار نى ماباحكى كونە مەلدىر بوخ ايدى. قەھلىك و بەدبختلىك ھەرىرى بوروموشدى. ھەركون آجىندان چوخلى آدم ئولوردى. ئولوم دەشتى بونون ئولكەنى بوروموشدى، بوزمان كىسولون انقلاب آتتىن «نجات وىردىكى» ايرانلىلار ھەمىن ئولومون آغوشونا خوشوموشدىلر. بو آدمالار ئوز لىنى وساكەت حىاتلارنى الدن وىر مەش، نەجە دىلر، چالادان قاچىب قوبىيادوشن آدمالار اوخشا بىر دىلار. اونا كورە دە، انقلابا و انقلابچىلار ا بدىن نظارلە باخىر دىلار. بونون فلاكتە و بەدبختلىكلرى اىچون اولارى، خصوصەلە انقلابدا اشتراك ايتىمەش عدالت فرەن سىنى مسؤل تانىير دىلار. وضعىتلرى ھامىيا معلوم اولان تاجرلر، ايراندا داخلى اولان كىمى انقلاب ەلپەنە تەبلىقات اىچون كىشىر مەدان آچارا ق انقلابچىلارى خەلق نى نظرىندە وحشى، قان اىچن، دەشتلى جانان اولار كىمى تصوير ايدىر دىلر.

بونون بونلاردان علاوه اسدالە غەرزادە نىن دىگر قاتلى بىر دشمنى دە وارايدى. اونى، مچىدوفون اوغلونون قاتلى كىمى تانىير دىلار، مچىدوفو ساير تاجر لار نى ايسە ايراندا نەفوزو اعتبارلارى وارايدى.

یالینز آیری- آیری آداملارو آلویرچیلر دکیل، جنگلیلر هیئتینین ئوزی ده تاجرلرین سوزونی تاثیرسیز قویا بیلمزدی.

بوناباغما یاراق، غفارزاده بونی تا پیشیرقا اعتراض ایتمه ییب نتیجه نذر باشقا آداملارلا بیرلیکه، جنگلی لرله قفقاز انقلابچیلاری آراسیندا علاقه یاراقماق مقصدی ایله، آستارا پولی ایله، ابراناشر ایتدی. آستارادا اونون یولداشلارینین بیرچوخو پشمان اولراق جوربدجور بهانه لرله رشته کیتمکن بویون قاپیرتدی. او علاجسیز قالراق نهایت بیرنذر باشقا بیر آداملا ئوزونی رشت شهرینه چاتیردی.

قیدایتدیگیمیز کیمی رشتده وضعیت هئج ده عادی حالدا دکیلدی. عدالت فرقه سینده مخالف اولان آزادی درت-بشیرمین آدام همین شهره پناه کتیرمیشدی. اولنار عدالت فرقه سینده لکه له مک ویدنام ایتمک ایچون بوتون قوه و باجاریقلارینی ایشه سالمیشدیبار.

تاجرلرو عدالت فرقه سینده مخالف اولان دیگر آداملار، جنگلی لر حرکاتیندا الی اولموش، لاکن آدیننی چکمک ایسته مه دیکیمیز بیر شخصین واسطه سیله اسداله غفارزاده نین رشته کلمه سیندن خبردار اولولار. بئله لیکله اسداله غفارزاده ئوزینی جنگله چاتیر- مازدان اولرشتین کوجه لرینده دشمنلرین هجومونا معروض قالدی. باکی سووه تی نین رسمی نماینده سی، آدلارینی بورا داقید ایتمک ایسته مه دیکیمیز معین آداملار طرفیندن یارالاندی وهوشونی ایتیردی. بوآننادا نظمی اداره سی مدافعه ایتمک، حمایه گوسترمک، تحقیر و اهالینین قارشیمسینی آماق بهانه سی ایله همین ایشه قاریشاراق غفارزاده تی وهوشونی ایتیرمیش حالدا، توقیف ایتدی. همین کئجه غفارزاده، اونون رشته کلمه سینین دشمنلره خبرویرمیش نظمی ایشیجیسی طرفیندن حبس خانه نین قارانیلق اوتاقلاریندان بیرینده ئولورولدی.

بوفاجعه لی جلادلیغین باکیداکي سووه ت حکومتینین و جنگل هیئتینین مقدراتیندا دین تاثیر اولدی. دیمک لازمدیرکه، اگر اسداله غفارزاده جنگل ایله باکی آراسیندا علاقه فراهم ایتیددی، اول باکیداکي سووه ت حکومتی بئله تاریخی فاجعه ایله خاتمه تاپمازدی. دیگر طرفین جنگلی لرده توتوقلاری یولدا مووقتیکله ایره لیله یره ک مقصدنه چاتاردیلار.

باکیداکي ایلمک سووه ت حکومتینین مقدراتی

بوسوخوندا گنیش شرح و اینحاحات ویرسم اساس مقصدن، یعنی عدالت فرقه سینین تاریخی یازماق مقصدیندن اوزاقلانارام. قیساجا اولراق دیمک لازمدیرکه، اسداله غفارزاده نین ئولورولمه سیندن سونرا باکیداکي سووه ت حکومتی ده مستقیم صورته تیکله آلتینا دوردی. ژنرال مازور دین سترویلین ئوز خاطره لرینده تفصیلاتلا قیدایتدیگی کیمی، انگلتره قوشونلاری بو حادئده دن سونرا جنگل دن کئچدی، جنگلی لر رشت و بهلوی شهرلرینی بو شالتدیبار. بیچاره خوقون اوردولاری دا همین منتظم و متشکل اوردونون آردینجا حرکت ایتدیبار. بو قوه لرین یاخینلاشماسی ایله علاقه دار باکینین عکس انقلابی عنصرلی، خصوصیه داشنا کلارو سوسیال رده ولسیونلر جانلاندیلار. سووه تده، همین مسئله مذاکره اولونان زمان، داشنا کلارو سوسیال رده ولسیونلر بیطرفلری ده جلب ایدره ک، انزلی (بندربهلوی) و رشتده دایانمیش انگلتره اوردولاریندان شورائین یاردیم طلب ایتمه سینین تکلیف ایتدیبار. اونلار بئله دلیل کتیر بیدیلرکه، بئرلی حکومتین هئج یئر ایله

علاقه‌سی یوخهور. سووهت حکومتی نوری پاشانین قوه لرینن قارشیسینی آلابلمه‌یه جکدیر. شهرتور کلرین الینه کئچدیگی تقدیرده اونلار بوتون ارمنی لری و خریستیانلاری قتل عام ایده جکلر. سووهتین رئیس شائومیان و باشقا بولشویکلر بوفکر لرله شدتله مخالفت ایتدیلر. بولشویکلر سون نفرده دکووروشماق و عکس انقلابی قوه لرین هنج بیرینه تسلیم اولماق عزمینده ایدیلر. لاکن اونلار بو ساحه ده هامینین امکا ایشلیغینی جلب ایده بیلمه‌دیلر. بونا گورده ژنرال دنسترویلین اوردولاری، ائله جه‌ده آغ روسلار باکی‌یه گلیب چاتماز دان اول کیمسالارو پارتیانین تانینمیش نماینده لری مجبوری حالدا کمی ایله شهردن چیخیدیلار. بئله لیکله باکی‌داکی سووهت حکومتینن فعالیتی سونا چاتدی. عدالت فرقه‌سینین باشچیلارینین دا معین عده‌سی اوجمله‌دن محمد علی خانوف و لطفی قزیزل اوردونون الینه اولان مشترکانا قاجدیلار. ۲۶ نفر دن عبارت کیمسالار، اوجمله‌دن شائومیانین اولدیغی کمی‌دیزده دشمنین الینه کئچدی. اونلارین هامیسینی ترکمنستاندا فاجعه‌لی بیر شکله گولله‌ده‌دیلر. بونا گوره ایندی ده ۲۶ باکی کیمسالار اینین ئولور و لوگو کی گون آذربایجان فعله لرینین رسمی عزا گونلریندن بیری سایلیر. بوفاجعه‌لی قتل قفقاز زحمت-کشرینین بویوک تاریخی حادثه لریندن بیری حساب اولونور. وقتی ایله بو حادثه معین دانیشیق‌لارا و دیپلوماسی مناقشه‌لرده سبب اولموشدی. آدلی سانلی روس ساملاریندان بیری همین دهشتلی منظره حقیقته چوخ قیمتلی بیر تابلو حاضر لایمیشیر. همین تابلو انقلاب دورونده کی اینجه صنعت اوستالارینین بویوک اثر لریندن بیری کیمی تانینمیشیر.

انکلتزه و بیچار اخوف اوردولارینین شهره داخل اولماسی ایله علاقه‌دار ترکستان کیمی، باکی‌دا «ماورای خزر» آدلی خصوصی حکومت یارادیلدی. بو حکومت بوتون سول فرقه‌لرله، خصوصیه بولشویکلرله غدار جاسینا مبارزه ایدیردی. او، عدالت فرقه‌سینین ده بیر چوخ عضولرینی حبس ایتدیر میئدی. بودورده باکی‌دا سیاسی حیات دیمک اولار که، بوتون لوکله ئولموشدی. باکی اهالیسینین ان آغیر گونلری حساب اولونان همین دورین وضعیتینی ژنرال دینسترویل ئوز خاطره لرینده معین درجه‌ده تصویر ایتمیشدیر. او، داشناکلارو آغ عنصر-لرین لیاقت سیزلیکینی و قیریلداق چلیغینی تام بیطرف لیک ایله قلمه کتیر میشر و چالیشر-میئدیر که، باکی‌دا انگلسرین مطلوبیتی سببینی اونلارین بویونا آتسین. بئله لیکله بیر نتیجه آیدان سونرا باکی شهری تورکلرین الینه کئچدی. نوری پاشانین عسکر لری داشناکلار طرفیندن ئولور و لوמוש آذربایجانلی لارین انتقامینی آلاق بیخانه‌سی ایله شهر یغارت ایدیپ، ارمنی لری کتله‌وی صورتده قیریدیلار.

من ۱۹۱۷-نجی ایلین مارت آیینین ۱۸ ده داشناکلارین وحشی لیک لرینی، ساییز گناهسیر آداملارین، خصوصیه بیطرف ایرانلی لارین ئولور و لوب کاروانسارلاردا میتلرینین یاندیر یلماسینی ئوز گوزومله گورموشدوم. بو چوخ فاجعه‌لی و نفرت لندیر یچی بیر حرکت اولموشدور. هنج بیر اساس و عنوان اولمادان یالئز کینفو عداوت اوز وئندن داشناکلارین توره تدی کلمی جنایت هر بیر انسانین روحونی سیخیب کئر لندیر یردی. لاکن ترکلرده اونلار دان گری قالما میشلار. بونلاردا قتل، غارت، جالادلیق و رحم سیز لیکه‌ده حلی آشمیشدیلار. اونلار شهری اوج گجه-گونوز مده تینده عسکر لری سرانجامینا وریپ اللرینه دوشن قوجا، جوانی قیریر، کونوللری ایسته‌دی کلمی حرکت ایدیر دیلر. من یالئز اوجونجی گون شهره کله بیلدیم. بوتون کوچلر، مغازه‌لر، ایولر، بیر سوزله بوتون شهر غارت ایدیلیپ، قانا بولاش میشر ایلی. کوچه لرین بعضی سیندن کئچمک ممکن دگیلی.

قتل و غارت قورتار میشدی. نوری پاشا ایسه شهرده یعنی دن نظامه انتظام یار اتماق مقصدی ایله امر ایتمیشدی. که قتل و غارت مدتی قورتار دیق دان سونرا بوایشی دوام ایتمه دیرن عسکرلردن بیرنجه سینی تلگراف شالمانلاریندا چارمخا چکینلر.

من شهرده داخل اولان زمان یعنی جه ئولولرین میتلرینی جمع ایتمکه باشلامیشدیلار. هله ده دیری فالملاری منیم ایچون معلوم اولمایان ایکی نفر ارمنی آت کیمی آرابایا قوشوب، میتلری ایسه آرابانین اوستونه بیغیردیلار. بومنظره منیم روحوماتگان ویردی. طاقیمی سارسیندی. یازیق ارمنی لر قورخی، دهشت و آجلیق نتیجه سینده بوتون قوه لرینی ایتمیر میشدیلر. اولنارین تربنمکه قدرتلری یوخ ایدی. بئله نظره گلیردی که، همین ارمنی لر آرابانی مقصده چاتدیردیق دن سونرا اولناری دا ئولولرله بیرلیکنه باسدیراجاقلار. چاروش (۱) بیر قیراخدا ابا اناراق میتلرین آرابایا دولورولماسی حقیقته ترک عسکرلرینه گوستریشلر ویریردی. من بوده همتلی منظره به دوزه بیلمه یه رک چاوشا یاخینلاشدیم. او، آغزیمی آچماغا بئله انکان ویرمه ییب دیدی: بونلار سیزین قارداشلارینیزی ئولوروب، قادیتلارینیزی ایسه اسیر ایدیلر. نه ایچون اولنار ارحم ایتمک ایسته ییرسیز؟ من چاوشون جوابیندا دیدیم. افندی من بوا داملاری تانیرام. اولنار بیزمکه قوشمی اولوبلار. داشنا کلار مسلمانلاری ئولورن زمان بونلار بیزیم آواداوشا غمیزی کیزله دیب ئوزوموزی ئولومدن خلاص ایتمیشلر. سزدن خواهش ایدیرم ئولومدن نجات ویریلیمش همین آواداوشاق خاطرینه اولسادا بونلاری آزاد ایدسه سینز.

چاوش گولره که دیدی. تفاوتی یوخور. بیزده بورا خساق اولنار یاخینالارینین اینه کچه چکلر. جواب ایدیم: من ئوز وجدانی وظیفه می یئرینه ییتیرمک ایسته دیم. چاوش دیدی: بئله ایکی لیکله قارشیا چیخدیغیمیز ایچون بو پوزه ون گلری ئولورمکن کوز ئورتوم.

بئله لیکله ایکی یازیق درزی ئولومدن خلاص اولوندی. لکن بویالیز ساده بیر تصادف ایدی.

سووهت حکومتینین یارانماسی و گیزیلی فعالیت

تورکلر باکینی اشغال ایتمدیکن سونرا یئرلی حکومت یار اتمادیلار. شهرین مقدراتی یالینز حربی کوماندانین اختیارینا ویریلیمیشدی. یالینز سون وقتلرده پارلمان و کیللیری و ملی حکومتین عضولری گنجه دن باکیا کوچورولموشدی. مساوات فرقه سی پارلماندا بویوک اکثریته مالک اولدیغینا گوره همین ملت چی حکومت ده مساوات حکومتی آدی ویریلیمیشدی. تورکلر و یئرلی ارتجاعچیلار ایرانلیلارلا، خصوصیه عدالت فرقه سینین عضولری ایله کسکین مخالفت ایدیر، حتی اولناری ئولومکن بئله چکینمیردیلر. قیدایتدیگیمیز کیمی، تورکلرین اشغالی دورینده شهرده هئچ بیر سیاسی فعالیت حسن اولونموردی. تورکلرین شهرده قالماسی جمعی بییرایکی آی چکدی. بو «فاتح» قوئونلار محزون پایز گنجه لریندن بیرینده حربی وضعیتن استفاده ایدره ک س سیز شهری بو شاتدیلار.

نوری پاشانین ارکان حربی یا شادیقیم منزلین قارشیسیندا کی بنادا یئرلیمردی. اولنارین شهری ترک ایتمک ایسته دیکلری گنجه، یا تصادف، یادا معین پلان اوزوندن، حربی اورکستر عادی گونلرده اولدیغیندان داما گنچ مختلف مارش لار یا فایا ایتمکه باشلادی. بو چوخ دا

(تورک قوشونوندا معین حربی رتبه دیر.)

اوزون سورمه‌دی. تورک عسکرلرینین ئوزی ده بومحزون موسیقی نین ایضا اولونماسی سببینی بیلیمیردی. یاخشی خاطریمده دیرکه، همین آهنگلر سیراسیندا مشهور الجزایر ماغنیسی دا ایضا ایلدی. بومحزون ماغنی منیم نظریمده الجزایرین بوشالیماسی منظره سببینی جانلاندیردی. گوزل الجزایر شهرینین منظره سینده باخیردیم. تورک لر بیر طرفدن کمی لره اوتور اراق اوزاقلایم، دیگر طرفدن دشمن ئوز بایراقلارینی شهرین بورچ و اوجا بنالاری اوزهرینه سانجیردی.

من اوتاقیمین پنجره سیندن تورک افسرلرینین رفتارینی سیراییدردیم. داهای اولار کچمیش عادتلی اوزره لاقید، جلدوشاد گورونموردولر. اولار نوزی باشانین ارکان حربی یئرلرین گوزل بنانین ایوانیندا مقدس مقبره قارشیندا دایانمیش آداملار کیمی تاثیرلی و غصه لی بیر حالدا حشکچیب دایانمیش دیلار. گورونور اولار محزون موسیقی سسرلینه قولاق آسیردیلار.

صباحی گون سحر شهرین کوجه لرینده نمونه ایچون اولسادا بیر تورک افسری تا باماق ممکن دگیلدی. همین گون مساوات حکومتی ده شهرین اختیارینی رسمی صورتده ئوزالینه آلدی. گون اورتایا یاخین دیزیده انگلتره نین حربی وسونرا ایسه رشتین کمی لری گورو- نمکه باشلادی. بو کمی لر انگلیس قوشونلارینی ایکینجی دفعه اولاراق قفقازا گتیردیلر. مشهور ورسای مقاله سی اساسیندا تورکلر قفقازی بوشالتماغنا مجبور اولموشولار. بو بوک عثمانلی امپریاسی حقیقتده مغلوبیته اوغرامیشدی. تورک عسکرلرینین ایسه بو مغلوبیتین خورلوی بوخ ایسی. لاکن اونون تاثیر ایلدیریم سرعتی ایله بوتون دنیا یا یا یایلمشدی. بونا گوره تورکلر آجینا جاقلی بیروحه یته ئوز اتمقال ایتدیکلری یئرلرین گوز ئورتک مجبوریتینده قالمیش دیلار.

انگلتره اوردولارینین باکیا کلمه سی ایله شهرده سیاسی حیات ینی دن باشلاندى. لاکن عدالت فرقه سینین و دیگر سوسیالیست تشکیلاتلارینین فعالیتی ینده قانوندان کنار حساب ایدیلمیش و قدغن اولونوشدی. عدالت فرقه سی غوزلرینین بیر جوخی ینی دن توتولوب حیسبه سالیندی. مساوات حکومتی تئز بیر زماندا ئوز اینلیرینی سمانا سالیب فعالیتنه باشلادی. انگلیس لرده همین حکومتیه حمایت گوستردیلر. او وقت اساس اعتباریله شمالی قفقازدا اوچ ملتچی حکومت، یعنی گرجستان، ارمنستان و آذربایجان حکومتلری میدانا کلمیشدی. بو اوچ حکومت خصوصی تشکیلاتلار واسطه سیله ئوز آرا لاریندا اکندا شلیق ایتیمکه حاضر اولموشولار. انگلیسلر ئوز نفوذلارینی گنیش لندیریمکه و ملتچی عنصرلری تاثیر آلتینا آلماغاجالیمیردیلار. حتی قفقاز دمیریوللارینین بئله اولارین سرانجامینا ویریله جگی حقیقتده بعضی سوزلردا نیشیلیردی.

او گونلر ایران دادا شدتلی سیاسی مبارزه گئدیردی. آزاد یخواه لار و ملیون و ثوق- الدوله کابینه سی غلبه یندو یوشوردولر. همین کابینه نین اوزدن ایراق معروف قرارداد (۲) و سرت پولیس تعقیباتی ائله بیر موضوع دیرکه، بو حقه اوخوجولاریمیزدان بیر جوخونون نام معلوماتی واردیر. اوزمان انگلتره دیپلوماتلارینین نظری نین بوسیا ستله نه درجه ده سواقل اولدیغنی بیلیمیم. ائله جه ده انگلیسلرین بوسیا ستین اجراسیندان الچکمه سببیری ده منه آیدین دگیل.

۱ بیرسیرا ملی عنصرلر نظرده توتولور.

۲- مقصد ۱۹۱۹-نجی ایل آوقوست آییندا انگلتره ایله ایران آراسیندا امضالانمیش

قرارداد دیر.

میلونرلر شهری

مساوات فرقه‌سی و کیزلی فعالیت

باکینی قیزیل شهری، میلونرلر شهری آدلاندیریلر. قویلاردان طبیعی تزییق ایله چخان بول نفت لازمی انبارلار اولمادیفینا گوره، سئل کیمی کوچهلرین و خیابانلارین کنارلارینداکی آرخلاردان آخاراق دنیزه توکولوروسویون اوستونی ئورتودی. اودورده، یاخین شرقده، هئچ بیر شهرئوز صنایعو تجارتی ایله، ئوزاقتصادی موقعی ایله باکی نین قارئیسیندا رقابت ایله بیلیمردی. هله یاریم عصر بوندان اول بوتون دنیادا شهرت قازانمیش بوشورده آروپا و آمریکا میلونرلری کاپیتال ایسه سالماق ایچون رقابت ایدیریلر. یئرلی اهالی ایچریسینده نفتین بویوک ثروت ایلده ایلده نلرده وارایدی. شهرین اطرافینداکی کندلرده چوخلی میلونرلر میدان کلمیشدی. بالاخانا، بینه قدی، خیردالار سابر کندلرده، حتی کوچک، ایو، حیطو زیرمی لرده بئله نفت قویولاری قازیلر، قاراقیزیل ایلده اولونوردی. همین قاراقیزیل منجلی سابه سینده باکی دماختلف موسسهر، خصوصیله فئزاعمال ایلدن کارخانالار، ماشین تعمیر ایلدن موسسهر، توخوجی و بلورسازلیق قاریکلری، نجارلیق و سایر اعمالا خانالار یارادیلیمیشدی. همین موسسهر نفت صنایعی نی گونو-گوندن آرتان طلباتینی تامین ایدیردی. بوندان علاوه باکی خزر دنیزی نین ان یاخشی و ان الویریشلی تجارت لیمانینا چوریلیمیشدی. ایرانین تجارت ماللاری عمومینله همین لیمان واسطه سیله روسیدن بونون نقطه لرینه چاندیریلیدی. ترکستانا تجارت سلاقلری ساحه سینده باکی لیمانی ان الویریشلی و ان یاخین یول حساب ایدیلر و اساس اعتباریله همین واسطه دن استفاده اولونوردی. عمومیتله دیمک اولارکه، محض باکی لیمانی خزر دنیزی نین تجارت و نفت داشیان کمی لرینی میدان چیمارمیش، اونلارین تعمیر و برپا اولونماسی واسطه لرینی فراهم ایتیمیشدی. بیرسوزله دیسک، باکی جانلی، ازدحاملی و های گویلی، حتا بئین انکشافی نقطه-نظریندن ایسه گنج و فعال بیر شهر ساییلیدی. کچمیشده اساس اعتباریله اکیچلیک و صنعتکارلیقا مشغول اولان یئرلی اهالی معین درجه ده ثروتلنهرک فعله لیکی ئوزلری ایچون تحقیر حساب ایدیر، معدنلرده و کارخانالاردا ایشله مک ایسته بریلر. حتی ایشله مک ایسته دیکلری تقدیرده بئله موسسهرلین ایشچی قوه سینه گونو-گوندن آرتان طلباتی ئوده نیلمیردی. بونا گوره ده اطراف ناحیه لرین، خصوصیله گرجستان، ارمنستان، ایران و روسیه دن بیرچوخ آدمالار ایش آختارماق ایچون باکی یه آخیشیب کلیرو یئرلی اهالینی سئله سیخمشدیر اراق شهری بین المللی بیر مرکزه چئوریلدی. یوخاریدا قید ایتدیگیمیز کیمی باکیا ایرانلی فعله لرین سای دیگر سلتاره نسبتا داها چوخ ایدی.

لاکن ایرانلی فعله لر معارف، تخنیک ییلنک و تخصص نقطه نظریندن آشاغی-سویه ده ایدیلر. بونا گوره ده چوخ آزاجیق امکحقى مقابلینده ان چنین و ان آغیر ایشلره بویون ایدیریلر. کچمیشده شرح اولوندیغی کیمی، عدالت فرقه سی ده همین صفین ایچریسیندن باش قالدیریمیشدی.

۱۹۱۸-نجی ایلین پاییزیندا باشورین داخلی دویوشلرو اوزون مدتلی محاصره وضعیتنی نتیجه سینده بوسئونرلر شهرینین داخلی وضعیتنی گرکین لشدی. خارجی کاپیتال-لیسنرین بیرچوخ ئوز فعالیت دایره سینى کنیش لندیرمه جسات ایتمیردی. روسیه کاپیتال لیستلری و یئرلی کاپیتال لیستلر ئوز پوللارینی خارجی ئولکه لره گوندیرر، حتی

اونلارين بعضىسى باكىدان قاچيب كيديرديلر. بوتون اجتماعى و اقتصادى ساحه لرده آغير بحران توره نيميشدى. معدن و كارخانالارين بيرجوخى باعلانيميشدى. قيدائتيديگيميز كيمي. توركلر بلشله بيروضعيتده باكىنى ساوا تچيلارا و انگليس قوشونلارينا ويره رك ئو، و طنلرينه قايتيديلار...

ساوات فرقهسى

بلشله ديديرديلر كه، گويامساوات فرقهسى بيرينجى بين الملل محاربه دن اول تشكيل اولونموشدى. بو حقه بيزيم اليميزده كفايت قدر سن دو معلومات بو خدور. من بو قدر بيليرم كه، همين فرقه نين رهبرى محمد امين رسول زاده و قتيله سوسيال دموكرات اولموش. فعله لرين ۱۹۰۵-نجى ايل نهضتنده اشتراك ايتميشدى. بونودا ايشيتميشم كه، او، ايران مشروطه حركاتينا قوشولموش، دموكرات فرقه سينين مركزى اورقانى «ايران نو» غزه تينين باش محررى اولموشدى. ديبليديگينه گوره، يان تور كيزم و ملتچى ليك احوال-روحيه سيني محاربه دن اول سفرايتديكى استانبول دان سوقات گتيرميشدير.

هر حالدا مساوات فرقهسى ۱۹۱۷-نجى ايل فورال انقلابيندان سونرا غلنى فعاليتده باشلا ياراتق كچيگ و بويوك كاپيتاليستلردن، خياليلاردان، ملكه دارلاردان، خير دامالكلردن و آلويرچيلردن عبارت ملتچى عنصرلرى ئوز اطرافينا توپلاميش، عدم مركزيت (مركزيتين اولماسى) و خصومى پان تور كيزم شعارلارى ايله فعاليتده باشلاميشدى. او، سئجگى جريانيندا كندليلرين يارديميندان استفاده ايدهر ك پارلماندا اكثريت اله كچيرميشدى بونو گورده آذربايجان كاپيتاليستلرينين بو حكومتى، اهالى آراسيندا مساوات حكومتى اعلان ديري لميشدى.

مساوات فرقهسى ئوز عضولرينين منضى موقعينه، ئوز سرام و تاكتيكاسينا گوره تام معنادا بورژوا فرقهسى اولموشدور، او، خياليلار او خيردا بورژوا عنصرلرينه استناد ايدهر ك فعاليت گوستريردى. بونا باخما ياراتق فعله محيطى نين تاثيرى نتيجه سينده اونون عضولرينين بيرجوخوندا سولچولوق و سوسياليزم تمايل لرى ميدانا كلبردى. اونلار چاليشير ديار كه، مساوات فرقه سيني دموكرات، انقلابچى و آزادى خواه بير فرقه كيمي قلمه و ير سينلر. بو جهتن فرقه نين تشكيل اولونديغى وقتدن اعتبارا اونون مركزى كوميته سى و بوتون تشكيلات لاريندا اوچ مختلف تمايل ئوزيني گوستريردى. همين تمايل لر زمان كنجديكجه كنيش-لنهره ك سونرالار آيرى-آيرى فراگسيونلار شكلينه دوشموشدى. بونلار آغايدا كيلاردان عبارت ايدى:

۱- دىگير خيردا بورژوا عنصرلرله بير ليكه مركزى موقع توتموش محمد امين رسول زاده نين دسته سى؛

۲- انقلابى حركاتين تاثيرى نتيجه سينده سول تمايل گوستره ن ميرزا محمد زاده نين دسته سى؛

۳- ساغ جناحا منسوب اولان نيب بيگ او فنين ملكه دارو كاپيتاليستلر دسته سى. قيدائتيديگيميز كيمي مساوات فرقه سى ئوزيني دموكرات بير فرقه كيمي تانيمشاق ايسته يردى. او ظاهرده قلم، مطبوعات آزادليغى نى و ساير دموكراتيك آزادليقلارى ئوزى ايچون شعار ايتميشدى. لاكلر بو فرقه عمده كونى-كوندن داغا چوخ ارتجاع طرفينه گتدير. دموكراتيك فرقه لر، اتحاديه لر و مختلف جمعيتلر و تشكيلاتلارى تخنيق آلتينا آلمانغا چاليشيردى.

مساواتچیلار اساس اعتباریله ایرانلی مهاجرلره مخالفت ایدیردیلر. مساوات حکومتی نین موجود اولدیغی دور، ایرانلی فعله لر ایچون ان آغیر دور اولموشدی. بئله که، مساواتچیلارین کوبورفتارینی گوره نده بیر چوخلاری چار دورینی آرزو لاییردی لار. اونا کوره که، چار دورینده، هئچ اولمازسا ارتجاعی قانون حیاتا کیچیریلیردی. مساواتچیلارین حکومتی دورینده ایسه ایرانلی لار هر جور تحقیر و اهانته اولماقدان علاوه، اولنار حکومت و قانون طرفیندن ده حمایه ایدیل میردیلر. بوگونکی ایران «چاقوکش لریندن» مین دفعه آرتیق رحم سیز اولان قوجولاری بیچاره ایرانلی لارین باشینا ایسته دیکلری بلا و ممیبت لری کتیریردیلر. همشهری سوزی یینی دن مود اولموشدی. مساوات فرقه سی قوجولاری بو ایتمه داها دا شیرین کلندیریدی. بونا گوره که، او، ایرانلی فعله نین ئوز منغی منافعی نی باشا دوشه ره ک دیکر یئرلی فعله لرله امکد اشلیق ایدم چکینی دویموشدی. بویسه مساواتچیلاری قورخویا سالیردی. بوندان علاوه مساواتچیلار تام جهالت و نادانلیق اوزوندن استانبول پان تورکیزی نین ارتجاعی عنصر لری نین تاثیر آلتینا دوشه ره ک هئچ بیر سبب اولمادان ایران و ایرانلی لار حقیقته آچیق دشمن چیلک یئریدیردیلر. مساوات حکومتی، نجه دیر لر، هله قورا اولما سیشن ان ئوزینی مویز آدلاندیر اراق جهان کیرلیک خولیا سینا دوشوب تورک و فارس مسئله لرینی اورتابا آتاراق، ایران اراضی سینده آذربایجانلی لارین پاشادیقی منطقه لری ئوزینین تورباغی حساب ایدیردی. بوجه تندن، هابئله موضوعا عاید اولمایان دیکر جهت لردن مساوات فرقه سی ایله عدالت فرقه سی آراسیندا دائمار قابت و شدتلی مبارزه جریان ایدیردی. بونون ایسه عدالت فرقه سینین گیزی فعالیتینه بویوک تاثیر و ارایدی. لکن ایرانلی فعله لر مساوات حکومتی علیه نده اولان فعله تشکیلاتلارینا حمایه گوستر مکن چکینمیر و بونولدا گنیشر سیاسی مبارزه ایچون طبیعی اولاراق زمینده حاضر لانیردی. چونکه سون ایللرین مبارزه سی نتیجه سینده ایرانلی فعله نین کوزی و قولاغی آچیل میشدی. او سیاسی سواد، اجتماعی بیلک و تجربه الله ایت میشدی.

مساوات فرقه سی همین سببلره کوره فعله لر آراسیندا ئوزونه نفوذ قازانابیل میردی. بونو دا قید ایت مکه لازم دیر که، همین دورده یئرلی اهالی دن ئوزینی انقلابی حرکاتدا گوستره بیلن حقیقی فعله لر یتمه مه میشدی. لکن عدالت فرقه سی کارخانالاردا و نفت معدن لرینده ئوزی ایچون محکم پایه لر تاپ میشر و فعله منطقه لرینی مبارزه قلعه لرینه چئور میشدی. بونا کوره او، آچیق فعالیت ایدن مساوات فرقه سیندن عمله داها ایره لیده کیدیر و داها جدی تدبیر لره ال آتیردی. عدالت فرقه سی فعله بکتله سینئ ئوزی ایله مقصده دوغری موفقیتله آباریردی. (۲۷)

ج . ۰۴

«آزیر» عرذتی، ۲۷ تیر - ۶ آذر ۱۳۲۲ ه. ش.، نمره ۲۹ - ۸۷.

✽ ایرانین مجلس شورای ملی سینین ۱۴ - نجی دورده سئچکی لری اوغروندا باشلانان مبارزه ایله علاقه دار مؤلف همین اثرین آردینی نشر ایتدیرد بیلمه میشدیر. (رد. کالک.)

ھانسی فرقه دوغری و دوزگون فرقه ڈیر؟

نہ ایچون بیرجمیتده فرقه ویا فرقه لمیدانا گلیر؟ فرقه جمعیت ایچون فایدالی دیرمی؟ دوغروو دوزگون بیر فرقه نین رهبرلیکی اولمادان بیرجمیتی فلاکتو بدبخت لیکن نجات ویرمک اولارمی؟ بیرفرقه بالنیز ئوزعضولرینین یاردیمی ایله مقمده چاتا بیلرمی؟ فرقه جمعیتین اکثریتینی جلب ایتمک ایچون نہ ایتمه لیدیر؟

بیربیرسیرا اجتماعی مقاله لر واسطه سی ایله یوخاریداکی سئواللاری آیدین۔ لاشیر ماغابئله لیکله مترقی ملی فرقه لرین کنج عضولرینه ئوز مبارزه لرینده یاردیم ایتمک چالشا جاغیق. جمعیتین اقتصادی و اجتماعی وضعیتینی دقتله و دوزگون علمی اساسدا نظردن کچیردیکده انسانلارین مختلف قروب و طبقه لرده بولونمسه ای دیئلا شیر. مثلا بیرسی ملکه داردیر، دیگرکی تجارت ایدیر، بیرسی فقله دیر، ئوز قوللارینین کوجونن باشقا هئچ نه بی یوخدور. او بیرسی ایسه رعیت دیر. بیرعه ال ایشلری ایله مشغول دیر. آیری بیرعه ایسه بازار آدامی دیر و جمعیتین دیگر عضولرینه لازم اولان یا ئاییش و ساینی آلب ساتماق حسابنا دولانیر. بیرسیرا آداملار دولت اداره لرینده ایشله ییر. دیگرعه جمعیتین تهلکه سزلیکینی قوروماق وظیفه سینی ئوزعه دهنه گوتورموشدور. بعضیلری عدلیده قاضی لیک آیدیر. دیگر عده ایسه ابتدائی ـ اورتا و عالی مکتبلرده درس ویریر، معلم یا پروفیسور دیر. نهایت جمعیت عضولرینین هر بیرری ایستر تصادفی و ایستر سه ده بیله ـ بیله ئوز اراده سی ایله معین شغل و پیشه سئچمیشدیر. همین شغل و پیشه لر ایسه آداملاری دسته لرده، صنفلرو قورولار آیر اراق اولنلارین حیات طرزینی، تفکر فورملارینی، حتی آرزو و سیاسی مقصدلرینی معین ایتمیش، جمعیتده کی صنفلرین حاضر داگوزه چارپان ضدیتلرینی و درین اختلافلارینی میدانا چیخارمیشدیر. عین حالدا قید ایتمک لازم دیر که، بوتون بو دسته و منظرین وضعیتینی ثابت دگیل. جمعیتین بوتون سلولاری اراده سیز اولاراق فعالیتده اولان بیر جسم کیمی دائما حرکتده و انکشاف ددیر. اگر بوتون دسته و منظر حرکت و انکشاف ایتمه لرینه باخمایاراق دگیشمز وضعیت مالک اولوب، اولنلارین تکامل و تبدلاتی هماهنگ گئشه ایدی اولندا جمعیت معین درجه ده داخلی مبارزه و بوگونکی مختلف دیوشلر اولمادان، نسبتا آرام و ساکت حیاتینی دوام ایلتدیره بیلریدی. بئله اولدیقد ا فرقه لرین وجودونا بلکه ده و اقدر احتیاج اولمازدی، دولتین و اونون مختلف تشکیلاتلارینین وظیفه و رولی بلکه ده معین درجه ده آزار و آیری شکلک دوشردی. لاکن خوشبخت لیکن ویا بدبخت لیکن جمعیتین

حیاتی بوجور ساده و یک نسق دگیل. اونون داخلینده کی ساییز حساب سیر دسته لر ئوز منافطری
 اوغروندا مبارزه ده دائمی بیر بیرینه توخونورو بیر بیرینی ازب محو ایتمکله ایره لی
 له بیرلر. بونا گوره ده اونلارین هر بیرینی ئوز حیاتی ادا مه ویرمک ایچون ئوزونی سایر
 لریندن داها یاخشی تجهیز ایتمکله و داها کوچلی حالاسالماغا چالیشرلار. بو، یا شامش
 مبارزه سیندن، اجتماعی حیاتین دیر قانونلاریندان بیریدیر. ئولمک ویا یا شاماق
 مسئله سی محض بورادا تام معناسی ایله قارشی اچیلیر. هر بیر شخص، هر بیر جانلی موجود
 ئوز حیاتی نی دوام ایتدیرمکله چالیشدی کی می هر بیر صنف، دسته و قروپ دا عین ای شی
 کورور. حتی جمعیتین ئوزی ده عمومی قانوندان کنار دادگیل. تاریخ ثبوت ایدیر که، بومبارزه
 بشرین ابتدائی وضعیتده یا شادیفی ابتدائی آلتلردن ایلك استفاده ایتدی کی و آراجیق
 ملکینه صاحب اولدی فی کونلردن اعتبارا باشلامیش، ان قورخولی، قانلی و ان وحشی
 محاربه لرین جریان ایتدی کی بوگونکی گونه قدر متما دی دوام ایت می شدیر. تاریخ دن
 دانیش ماغا فرصت اولما دیفی ایچون حاضر کی دور دن بحث ایتمک ایسته بیریک، آراجیق دقت
 ایتسک همین بوگری قالمیش جمعیت میزده مختلف دسته و صنف لرین منافع ضدیتیندن
 توره نمیش جور- به جور مبارزه لری گوره بیله ریک، مثلا فعله ایله کاپیتالست، ارباب
 ایله رعیت، تاجر ایله خیردا آلویرچی (کسه)، حکومت نماینده لری ایله عادی آداملار
 ایسترا- ایستمز ئوز خصومی و عمومی منافطری نی قوروماق یولوندا بیر- بیر لری ایله
 مبارزه ایدیرلر. محض همین طبیعی مبارزه دن سیاسی، اجتماعی، فلسفی فکرلر و مختلف
 نقطه نظرلر دوغولورو همین مبارزه نین شدتلی لیگی و ضعیف لیگی ایله علاقه دار اولراق
 اودا شدتله نیر و ضعیفله بیر. بعضی لری دقت سیزلیک، بلکه ده جهالت و نادانلیق اوزون دن
 بونی جمعیت ایچون ضررلی بیلیرلر. اونلار خیال ایدیرلر که، دولت تشکیلاتلارینین
 یاردیمی، دلیل و نصیحتله ویا ئوز دیدیک لری کی می عقلی تدبیرلر گورمکله بومبارزه نین
 گنیشر لئه سینین قارشی سیننی آلابیلر لری یا اوننی بوتونلوقله آرادان آبارا بیلرلر. بو
 البته غلط بیر فکر و بوچ بیر خیال دیر. اونا گوره که، جمعیتی یا شادان محض مبارزه دیر. دویوش،
 رقابت، حسادت و مبارزه اولمادان حیاتی معناسی یوخدور. بئله بیر یا شامش دوام ایله بیلمز.
 بوندان علاوه نه قدر که، بیر جمعیتده یوخولو وارلی، حاکم و محکوم، قوتلی و ضعیفلر
 واردیرسا، بونلارین آراسیندا کی مبارزه نین قارشی سیننی آلماق اولماز. بوندان علاوه
 جمعیت بیر یئرده، انکشافین معین مرحله سینده، ثابت و دومیوش، حالدا حرکت سیزدایانا
 بیلمز. حرکت سیزلیک ئولوم دیمک دیر. مطلق دورغونلوق ممکن دگیل. هر بیر جانلی یا
 انکشاف ایتمه لی یادا محوده دوغری کیتمه لی دیر. حیاتدا اورتا حد سنک اولاسی دگیل.
 همین داخلی چکیشمه لرو مبارزه لرین تاثیر نتیجه سینده جمعیت ایره لی یه دوغری کیدیر.
 اساس اعتباریله مبارزه اولمادان ایره لی له، مکده ممکن دگیل. ضعیف صنفلر و دسته لر
 جمعیتین انکشاف و تکاملینین آغیر تکراری آلتیندا لایه از یلیب داغیا لراق اورتادان گئیر لر.
 محیطله آیا قلاشان و یاخشی سلاحلانا ن عنصرلر و دسته لر قایلر، انکشاف ایدیر و ایره لیه بیرلر.
 بشر جمعیتین انکشاف سیری، اجتماعی مبارزه لرین کسکین و یا ضعیف اولماسی سیری
 محض بونولا ایضاح ایدیلیر، ظنیمیزجه بو قسا ایضاحات بیزی معین قدر اصل مسئله یه
 یاخینلاشدیردی. بئله خیال ایدیرم که، بو، یوخاریدا قید اولونان سئواللارا جواب ویرمک
 ایچون بیرواسطه دیر. ایندی یاخشی اولار که، همین سئواللارین جوابینا باشلا یاق.

نه ایچون بیر جمعیتده فرقه و یا فرقه لر میدانا کلیر؟

هر بیر جمعیتده فرقه لر مختلف صنفو قروپلارا منسوب آدمالارین ئولوم دیریم سارزه لرینی متشکل دوام ایتدیرمک ایچون تشکیل اولونور. محض فرقه تشکیلاتلارینین کومکی ایله صنفلر یا خشی سلا حلا نیب وار قوه لرینی ایشه سالا بیلیرلر. فرقه تشکیلاتی واسطه سیله ترقی پرور صنفلر ئوز بولی اوزهرینه دیکر صنفلر طرفندن توره دلمیش مختلف مانع لری آرادان آپاریرو همین واسطه ایله جمعیتی زواله محکوم اولموش صنفلرین سوق ایتدیگی فلاکتو بدبختلیکن خلاص ایده بیلیرلر. نهایت محض فرقه و یا فرقه لر انکشافو تکامل واسطه لرینی فراهم ایده رک جمعیتی ذلالت دن چیخاریب، سعادت و ترقی یوللارینا چاتدیرا بیلیرلر. فرقه وانتظاملی بیر تشکیلات اولمادیغی تقدیرده ترقی پرور صنفلرین فعالیتی ایره لیله یه بیلمز. گری قالمیش، طفیلی صنفلر ئوز میل و اراده لری ایله حیات مبارزه سی میدانیندن چیخیب تکامل ایچون یول آچمیرلار. عملده بو ایش هئچ ده سراسر، ساده و آسان فورمادا باش توتمور. اونا گوره که، جمعیتین مختلف دسته و صنفلرینی بیر-بیریندن آیران هئچ ده چین دیواری یوخدور. خصوصیه گری قالمیش ئولکه لرده آدمالارین حتی دسته و صنفلرین موقعینی معین لشدیرمک چوخ چتین دیر. مثلا ئوز ایرانیمیزی گوتوره ک. بورا دامنفلر هئچ ده ترقی ایتمیش ئولکه لرده اولدیغی کمی کلاسیک فورمادا گوزه چارپیر. ملکه دارلا رعیت آراسیندا، خیرداملکه دارلاردان عبارت بویوک بیر دسته وار دیر که، او، ئوز انکشافینین مختلف دورلری ایله بویاکی صنفین اورتاسینی دولور موش، بلکه ده معین درجه ده اولناری بیر-بیرینه باغلامیش دیر. شهر-لرده کی فعله لریمیزین جوخی عله ده بئشه کارلاردان عبارت اولوب ئوز دخمه لرینه شاکردلری ایله بیر برده ایشله بیلرلر. منابع سرمایه دارلاریمیزین اکثری هله ده تجارت دن، حتی ملکه دارلیقدان آیریلما میشلار. یونا باخما یازاق منابع ساحه سینده تکامل قطعی اداها سرعتله دوام ایدیرو بورا دامنفلر داها جلی شکلده دیر. بونی انکار ایتمک اولماز. شبهه یوخدور که، زمان کچدی کجه ایکی-بیر-بیرینه ضد اولان وعین حالدا بیر-بیرینین میدانا کلمه سینده بویوک عامل سایلان ایکی بویوک صنفیدانا کله جک و دیگر صنفلرین و دستلرین مبارزه سینگی کولکه آلتینا آجاقلار. بیری کاپیتالستلر، دیکری ایسه فعله لردن عبارت اولان بویاکی صنفین ده یالنین نسبی استقلالیت لری وار دیر. تکجه ایراند اذکیل، ترقی ایتمیش ئولکه لرده مختلف صنفلر قطعی صورتده مستقل دگیلر و سیاسی مبارزه ده دیگر صنفلردن یاردیم آماغا مجبور دورلار. بویاردیم آماق و طرفدار تا باغین ئوزوده چوخ دقته لایق بیر موزه و عطور، تاسفلر اولسون که، «آزیر» غزه تنین کچیک صحیفه لری همین موضوعی شرح ایتمک و گنیش یانماغا امکان ویرمیر. هر حاله اساده دلیل ایله دیمک لازم دیر که، فرقه لرین میدانا کلمه سی لزومونی توره دن جمعیت داخلینده کی ضعیف و چکیشمه-لر دیر. بوزدی تلو و چکیشمه لر گنج-تیز همین فرقه لری میدانا کتیریر. بورا دامنفلر شبهه یثری یوخدور.

دیدیکیمیز کمی صنفلر هله بیر-بیریندن چوخ دا اوزا قلاشما میشلار. هر بیر دسته معین شکله سایدسته لرله علاقه ده دیر. بعضا بیرنجه دسته نین منافع ی طلب ایدیر که، اولنار بیرویا بیرنجه آیری دسته نین علمینه اتفاقا کیر سینلر. بورا دامن ایسه بائقا بیر مبارزه میدانا کلیر. بویا سه طرفدار قاناق اوغروندا فرقه لر آراسی مبارزه شکلینده ئوزونو بروزه ویریر. خصوصیه ایران کمی گری قالمیش ئولکه لرده جمعیتین مختلف دسته و صنف لرینین منافع ی بیر چوخ حاللاردا بیر-بیرینه اویغون کلیر و عینی لشر. بومنفلرین مبارزه

سحقى بىرچوخ حاللاردا بىر ويا بىر نچد معين صنف عينينه يونه لير. بوجفتدن. هابئله بوخاريدا ديپلميش جيتله اساسا ايران كيمى ئولكله لرده فرقه تام معناسى ايله صنفي فرقه اولاي بيلمز. اكر بئله بىر تشكيلات اولار ساقطيا اوچوخ ضعيف اولاجا قدير. بواصل و زرددير كه، شرق ئولكله لر اينده كى فرقه لر ين بىرچوخى ملئ و كتله وى خارا كتره مالك اولور. ديدى كيميز كيمى، دستلر ين منافعى ديكيمز اولديفى ايچون ملئ فرقه لرده اوزون مدت دوام كتيره بيلميرلر.

دموكرات فرقه سيمين (۲۲) ميدانا كلمه سى و آرادان گيتمه سى بيزيم نظريه نى تايدد ايدن ان ياخشى و ان ماراقلئ دليللردن بىرى كيمى گوستريله بيلر. دموكرات فرقه سى، هابئله اونون عمله كلمه سى و آرادان گيتمه سى سببلى چوخ ماراقلئ و اجتماعى بىر موضوعلور. هامين تصديق ايتدي كينه كوره، اكر ايراندا يكانه دوغرى و دوزگون فرقه تشكيلاتى ميدانا كلميشدى سه او، همين قديم دموكرات تشكيلاتيندان عبارت اولموشدور. حضرمين قدرتلى فرقه ايران تاريخينده تاثيرلى آدديمار آنا بيلميشدير. اساس اعتباريله ديمك اولار كه، ايراندا فرقه و اجتماعى حيات همين تشكيلاتلا باشلانميشدير. اكر يسك كه، قديم دموكرات فرقه سيميندن سونرا ميدانا گلن بوتون آيرى فرقه لر ين رهبرلى و تشكيلاتچى لارئ قديم دموكرات فرقه سيمين مکتبيندن چيخميشلار، بو، همچده شمشيرمه دگل. قديم دموكرات فرقه سى تام شكيله ايرانين اوگونكى محيطيندن دوغموشدى. محيطين كيشمه سيلده اولبا دمحو اولوب آرادان گيتمه لئ ايدى. بوتون كوره ده همين فرقه نى سونرالار ديريلتمكه چاليشان شخصلر بيهوده اذيتن باشقا هئچ بىر ئمر الله ايتمه ديلر. اونون يالئيز پارلاق كچميشى، گوستردى كى فعاليت و نظام - انتظامى، آتديفى جئى آددىمارئ بىر شيرين يوخى و خاطر ه كيمى تاريخين صحيحه لر اينده قالميشدير.

هاميمز بيلميرك كه، دموكرات فرقه سى صنفي بىر فرقه اولماميشدير. اونون حوزه لر اينده ربابو رعيته، تاجر و آلوپرچى يه، فعله يه، بىر سوزله جمعيتن بوتون منظرلرينين نماينده لر اينه راست كلمك ممكن ايدى. نه تك فرقه عضولر ينين، حتى فرقه رهبرلر ينين ده واحد اجتماعى مقصدلرئ يوخ ايدى. بوناباخما ياراق عضولرچوخ هوسله فرقه ده ائتراك ايدير، اونون شعارلار ينئ جمعيت داخلىينده يايير، اونون نفوذ و حرميتينئ گوندن - گونه يوكسلد ير ديلر.

قضى صورتده بوفره ياشايا بيلمزدى. چونكه اونون رهبرلى تشكيلاتئ گنيش - ندير مكله فرقه ايچون ضررلى عامللر حاضرلا بىر ديلار. بوناباخما ياراق، ادعا ايتك اولماز كه، اوقت ايراندا بئله بو يوك ملئ فرقه ايچون زمينه يوخ ايدى. بو منطق سيز بىر ادعدير. دموكرات فرقه سى صنفي جيتن داه آرتيق. ايران جمعيتنن خصوصى طلباتئ اوزرينده ميدانا كلميشدى. ايرانين اوگونكى اهالي سيمين آرزوسى يالئيز مملكتين استقلاليتينئ قورئ - ساقدان عبارت ايدى. هامى يوكك ملت سئورليك و وطنپرورليك دويغولارئ ايله سلاح - لامجيشدى. فرقه نين ايره ليله سينه سببده محض همين دويغولار اولموشدور.

هاميمز بيلميرك كه، اوقت ايرانين خصوصى بيروضعيتى وارايدى. اونون استقلاليتئ و اراضئ بوتونو ليگى تملكه آلتينا دوشموشدى. دموكرات فرقه سى يكانه اميدو پناه يئرى ايدى. ايرانيلار ئولكله نين خلاه راولونماسى يولونئ محض همين فرقه نين بايراغى تيندا اختار ير ديلار. بدبختليكدن همين مسئله اساسينا، فرقه نين محو ايديلمه سى

XX مقصد عسرين اوللرينده ايراندا تشكيل اولونموش ايران دموكرات سقه سيدير.

واسطه‌لری حاضرلاندی. قرارداد طرفدارى اولانلار فرقه‌ده پارچالانما عمله‌گتیریب، اونى ارادان آبارديلار. بوالته، فوتلى بير عامل ایدی. بورادا صنفى ضدیتلری، تشکیلاتلری، عنصرلری نین بکجنس وهم آهنک اولمالارینی داتا تیرسيز حساب ایتمک اولماز. بوهنج ده تصادمی دگیل کد، «خدتشکیلی» اولانان دموکراتلار قروپونون بیاننامه‌لرینده تور باقلارین بولوشدورولمه‌سى وسایرسول شعارلارا راست کلمک اولوردی. بیر حالداکه، وثوق الدوله کابینه‌سینی مدافعه ایدن «تشکیلی» لرین شعارلاری ان مرتجع شعارلاردان عبارت اولوشوب و بوگونده همین شعارلارین بیر چوخ جلدی طرفدارلاری واردیر. حتی دوننده گودتاچی سید(۱)، ائله جهده قولور لوق اصول اداره‌سینین دیگر طرفدارلاری همین شعارلار اساسیندا خلقین چکینمه منیمشدیلر.

ندایچون بیر جمعیتده فرقه‌بدانا گلیر؟

بوخاریدا قید ایتدیگ که، دموکرات فرقه‌سینین اساس مقصدی وشعارلارینا اساس او، تام معنادا ملی بیر فرقه ایدی. لاکن او، عملده نوز عضولرین صنفی احتیاجلارینی نوره مکه. جلب ایتدیگی مختلف عنصرلری نوزوندن راضی سالماق قادر اولمادی. بونا گوره ده نهایت گوزله نلیمز بیر ذریه ایله بیخیلمدی و مختلف عقیده لره مالک اولان عضولرین هر بیر یئره تیینه ملحق اولدی.

بو آجی تاریخی تجربه بو یوکملی فرقه تشکیل ایتمک ایسته‌بن لر ایچون بول گوستریجی چراغ اولمالیدیر. بیز هامیمز بو خوشاکلمز حادثه دن عبرت درس آلمالیق. بیز فرقه نین اهمیتینی هنج ده اونون عضولرین چوخلوغوندا آختارما ماللیق. کیفیته، کمیتدن دها آرتیق اهمیت ویرمه‌لی بیک. اونا گوره که، اجتماعی ایشلرده کمیتدن فوق العاده تاثیر اولما بلمز. محض کیفیت دیر که، آداملاری فرقه‌به باغلا بیرو همشه اونلاری «دوکوشه» حاضر وضعیتده ساخلا بیر. ۱۴-نجی مجلس سئجکی لرین تجربه‌سی و بیر چوخ سیاسی فرقه لرین مفلوبیتی بوفکری بیر دها ته‌دیق ایتدی. اگر فرقه لرین رهبرلری فرقه‌چیلک تصمصینی کنار اقیوبوب فرقه‌ده فترلرینی الده اولونموش رای لوله مقایسه ایتسه‌لر، ایسترا-ایستمز بو آجی حقیقتی تصدیق ایده جکلر. بیزین دن همین موضوع اوزرینده قایداجاییق. ایندی ایسه فرقه لرین میدان کلمه‌سیندن صحبت آچاق.

بونى هنج ده انکار ایتمک اولماز که، بعضا جمعیتین منافعی واحد ملی بیر فرقه نین میدان کلمه‌سی لزومونی قارشیا چاریر. لاکن بوقبیل فرقه لر نوز فعالیترینی جمعیتین اکثریتینین منافعی ایله تطبیق ایتمه دیکلری تقدیرده جمعیتین معین احتیاجلاری تامین ایدیلدیگیکن سونرا سیرادان چیخیرلار. البته، بعضا بئله حاللاردا اولور که، معین ملی فرقه نوز ماهیتینی دگیشه ره که صنفی فرقه شکلنده دوشور. بیزیم نظریمیزجه صنفی فرقه نین دها بو یوک مفهومی واردیر. بیز فرقه لرین ماهیتینی معین لشدیرمکه اونلارین صنفی موقعیندن دها چوخ، همین فرقه لرین مقصدینه اهمیت ویریریک. بونولا بئله، صنفی موقعیتین نوزونونده فرقه لرین مقدراتیندا اساسلی تاثیر واردیر. لاکن فرقه‌یه آد قویبدیقا اساسا مقصد نظره آلینمالیدیر. اگر بیر فرقه نین مقصدی جمعیتین آشاغی منقلرینین حقوقونی مدافعه ایتمک دیرسه، البته او کتله‌وی فرقه دیر. اگر اونون هدفو مقصدی بالنیز فعله لرو کندیلرین وضعیتینی اصلاح ایتمک دیرسه، اونون عضولری داخلینده فعله

۱- سیدن مقدمه مشهور انگلیس پرست سید ضیاء الدین طباطبائی دیر.

د پياي اشتراك

ماليه : ۲۵۰
شماره : ۱۴۰
برای کارگران و کشاورزان و مساعده
و کارستان هر دو روز یکبار
شماره ۱۴۰

پياي آگهيا بادفتر اداره است

واژه ايثار و ديريندگي

م.ج. پيشه وري

جای اداره :

(تيايان خيام جنب کوچه حمام باک)

آزمو روزهای یکشنبه - سه شنبه پنجشنبه منتشر ميشود
این روزنامه عضو جبهه آزادی است

حزب درست و حسابی کدام است؟

چرا در يك جامعه حزب و يا احزاب پيدا می شوند؟
آيا حزب برای جامعه مفيد است آيا بدون بهمنای يك
حزب درست و حسابی يك جامعه را می شود از فسادات و افسار
نجات داد؟
آيا ممكن است يك حزب فقط بكمك كارگران خود به هدف
برسد؟ حزب برای جلب اكثريت جامعه چه باید بكنند؟

بديگري خون را مهربانانه و بهر
ديگران زود پيشا نهد -
این بارزه سالی است که
از برای ما در این راه گدای اشتباه است
در این حالت که مملکت عورت با زورگی
استوار می باشد هر چه
می تواند از آن برای استفاده جود بخورد
بلائی نیز در هر خطه ای در دست
گروه کارگران و در سبکها چنین خواهد بود

مادری هر همگرا و مهربان
و از هر طرفی که مملکت اشتباهی
و در این راه در دست کارگران جوان
اجرا می شود و در این راه
گرفته تا کار خود را بشود
اگر از این راه استفاده و اشتباه
جانبه را از طرفی که مملکت
بررسی بکنیم خواهیم دید اگر از دست
نجات و طردت گوناگونی تقسیم شده اند

اڳين جي لڙهه منسوب آداملار اولماسادا، نهايت اوفرقه عملده فعله ويا ڪندلي فرقه سينس عبارت اولاجا ڏير، بيرچوخ خالاردا بونون عڪسي ده اولابيلر. مثلا، بيرچوخ مترقي ٺولڪه ٻڙده سرمايه دارليق اصولوني قوروماق، استعمار جي منغلري مدافعه ايتمڪ ايجون فرقه لرميدان گلميشدير. لاکن همان فرقه لرمعدو گونده ليک سبار زده سينرله فعله ني ده ٺوزونه عضو ايده بيلميشدير. ديدگيميز کيمي، فرقنن جمعيت داخليند توتدفي موقعيني معين- لثديره ن عامل اونون مقصد، آرزو وفعاليتنن عبارتدير. فرقه لرين ماهيتنن دکيمتعه- سي ده همن سبب اوزونن ميداناکلير. مثلاتور کيده کي «خلق فرقه سي» ٺوز تاسيسين بيرنجي مرحلہ سينده تاممعنادا ملي بيرفرقه ايدى. ايندي ايسه اور تا وضعيتده اولان صنفى بيرپارت ايدير. چنده کي کوميتانک فرقه سي، چين-ژاين محاربه سينين باشلانماری ايله علاقه دار، تاممعنادا ملي بيرفرقه اولموشور، روسيه کومونست فرقه سي ده پاريم عصر ليک کسکين صنفى سبار زده ن سونرابوگون تام ملي وطن پرور شعار لار آلتيندا حرکت ايدهرک وطن محاربه سينه رهبر ليک ايدير. بوراداروسيه فرقه سي رهبر لرين ره ايلست ليگي ده بويوک رول اويناير. هلليک بو حيرت لثدير جي ايشي شرح و ايضاح ايتمڪ بيزي اساس موضوعدان اوز افلا شديرار. بوسئله ني آبري بيروقته قويوب يوخاريدا قيد ايتديکيميز سئوالارين جواييبا شلا ياق.

البته اجتماعي مسئلہ لري رياضي مسئلہ لري کيمي نابت فورمولار و دستور لار اساسيندا حل ايتمڪ اولماز. اجتماعي مسئلہ لڙده تاثير ايدجي عامللرچوخ دولاشيق و قاريشيق ڏير. اولنارين هر بيرينن يثريني و خاصه لريني معين لثدير مڪ ايجون ازچوخ فورمولار و قانونلار اولساد عملده ينه ده سهوه يول و بيريلرو اساس حلقه بعضا لثن بوراخيلير. اجتماعي مسئلہ لرين حل اولونماسين ان ياخشى يولي شبنه سوزکه، سبيلري تايب، اولناري تحليل ايتمڪن عبا- رتدير ايش، تکجه سبيلري تايب تحليل ايتمڪله قور تار مير. جمعيت دائماد کيشير. حرکت ايدير، بيرحالي ديگر حال عوض ايدير. سبيلرين ٺوزي ده دکيشيرو عوض اولونور. زمان و مڪان اجتماعي مسئلہ لڙده انساني کيجلدن بويوک بير بلادير. اجتماعي مسئلہ لري تحقيق ايدن بير آدام لبادا تاريخين تڪامل و سچرايشيني، زمان و مڪانين موجود شرايطيني و اولنارين تاثير لريني نظره آلمال ايدير.

گوردو کوموز کيمي، زمان صنفى بير فرقه ني بعضا ملي بير فرقه شڪلينه ساليبر. ملي بيرفرقه ده مرور زمانلا صنفى شڪله دوشه بيلر. معين جمعيت، معين وقتده گوزله ني لمزويا تدير جي سبيلر اوزونن چوخ قيسا بير مدتده بويوک و قدرتلي بير فرقه ياراد ايلير. معين جمعيتده سابقه لي، استحالردان چنخمش و باجاريقتلي بيرفرقه ايسه بير سارده سچرايش ايله ائله آرادان گنده بيلرکه، اونون ان کيچيک اثرى بلهه قالماز. چوخ اوز افلا را کيمتہ يک. همن ايتاليا فاشيست فرقه سينى کوتوردهک. همن فرقه بوتون مطمر افلا ري و هايکويلى ايله گوره کنه اولدي؟ اهارا گهيب چاتدي؟ نه ايجون موسولين بوتون ايتاليا خلقينى قيد اولونان فرقه نين بايرغى آلتيندا ساخلا يابلمه دي؟ طبعي ديرکه، محاربه نين تاثيري و فاشيست فرقه سي رهبر لرين ديوانه ليک حرکت لري ايله بوفرقه ٺوز ملي خاصيتيني ايتهره رک آلمان ناسيونال سوساليزمين جاسوسى درجه سينه قدر آجالدى. صباح ناسيونال سوسال- ليست فرقه سي ده قطعا همن مقدرات ا تاوغرا يا جا ڏير.

بوتون بوتولاتا باخما ياراق عمومي اصول دکيشمير. سياسي فرقہ لرين اساس پايسى قطعى صورتده صنفى منافع اوزرينده قورولور. ملي فرقه لڙده، لاپداه خنى منافع اساسيندا قوتله نيرلر. مثلا، بوگون چين ده بوتون منغلرين منافعى بوندا ديرکه، ژاپونلار وطنن قوو و لسون و چينن بيرلثدير يلمه سي شماری حباتا تطبيق اولونون. کوميتانک

فرقه‌سی بوبویوک شغارین بایراق‌داری دیر. دونکی تورکیه‌دهده بوتون منفقر استقلالیت
نده اولونماسینا و خارجی قوشونلارین اولکهدن چیخاریلماسینا علاقه‌مندایدیلر.
بوناکورهده اولار ایسترا-ایستمز همین یولدا مبارزه ایدن فرقدنین بایراغی آلتینا
توپلاشماغا مجبورایدیلر.

یوخاریدا دیدیکیمیز کیمی، بیزیم اولکه میزده منفقر جوخدا بیر-بیرلریندن اوزا-
نلاشما بیبار. خصوصی ایله فقله لر، اکین چیلر، خیردا آلویر چیلر و صنعتکارلار کیمی آشاغی
سلف و طبقه لره منسوب اولان آدمالارین بیرچوخ مسئله لرده بیرگه منافعلری واردیر.
بوناکورهده ایراندا تام معنادا منفی بیر فرقه ایچون زمین یوخدور. هله لیک ایراندا وفرقه
ویا حزبلر ایره لی لهیه بیلرلرکه، بیرگه منافع مالک اولان قیدایتدی کیمیز منفقرین
سنا فعینی قوروماغی ئوزلری ایچون مقصد قرار ویرسینلر.

سوزیوخ که، سیاسی فرقه لر منفی منافع اوزوندن میدانا کلیر. لاکن عملده مسئله
بئله ساده و آسانلیقلا حل اولمور. گونده لیک جریانلاردا مختلف دولاییشیق لبقارو چتین لیکلر
میدانایچخیر، بونلاریسه مطلبی قارانیقلاشدیریر، نتیجه ده، ایلك باخیشدا حادثین
توکونی درک ایتمک اولمور. شبهه سیز، بیر صنف او وقت منفی موقع توتا بیلیرکه، ئوز
منفی منافعینی آیردا ییدیب، همین منافی قوروماق و حفظ ایتمک خاطرینه دوگوشه
اشلا سین. لاکن نظره آلماق لازم دیرکه، هر بیر صنفه منسوب اولان عضولر معلومات،
سیاسی یشتکین لیک و اجتماعی مسئله لره علاقه بسله مک جهتن بیر سویده ده دکیلر. بونا
کوره ده هر بیر صنفو هر بیر جمعیت داخلینده ضالی و اوزاق کوره ن اقلیت قباغا دوشور،
منفو جمعیت ره ره لیک ایدیر. سوزده همیشه همین تیب اوزهرینده گیشمیشدیر. محض
همین تیبه داخل اولان شخصلر خطری و قتلرده اتقاق گیرمکی و جمعیته نجات ویرمکی
سویله ییرلر. بیز اتحاد و بیرلیگی آیری جور باشا دوشوروک. بیزیم نقطه نظریمیزجه
اوزون مدتلی اتقاق، دوزگون اساسو تشکیلات اوزهرینده قورولما دیقی تقدیرده باش
توتابیلیمز. ممکن دیر، جوخ قیسمدت ایچون معین عده بیریرره توپلانین. لاکن بئله
جمعیتلر ایسته نیلن نتیجه یه چاتا بیلیمیرلر.

متفق اولانلار ئوز ایشلرینه دوام ایتدیرمک خاطرینه ایشلرینه معین ترتیبات ویرمکی.
نظام-انتظام عمله کتیرمکی، عهده چلیک کوتورمدلی و عهد و پیمان باغلامالیدیلر. اولار
دوزگون پلان و پروگرام حاضرلامالی دیرلر. خصوصی ایله، گوروله چک ایشلری ئوز آدمالاری
آراسیندا بولوشدورمه لیدیرلر. فرقه ده بورادان میدانا کلیر. بیرداها تکرار ایدیرم که،
گورکملی آدمالارین اتقاق و بیرلیگی اولمادان جمعیت اصلاحات طرف ایره لیله یه بیلیمز.
اتفاق و بیرلیک نظام انتظام اوزهرینده قورولمالیدیر. نظام و انتظام ایسه فرقه شکلینده
شاهراولور. بعضی لری فرقه نی همشکروهم عقیده آدمالارین توپلانیدنقاری ساده وقوندار-
بایر تشکیلات کیمی باشا دوشورلر. بوفرقه مفهوم نوآیدینلاشدیریمیر. فرقه ایره لی نی
کوره ن معلوماتلی و همشکر آدمالارین اشتراک و همکارلیغی ایله یارانان و جمعیتی معین
مقصد دوغری یونلنن منظم و جلی بیر تشکیلات دیر. مرانامه و نظامنامه مسئله سی ده بورادان
میدانا کلیر. مرانامه اساس مقصد، نظامنامه ایسه ائله بیر واسطه دیرکه، فرقه اونون
پاردیمی ایله منقین و یا جمعیتین گورکملی آدمالارینین اتقاق و بیرلیگینی حیاتا کچیریر.
لاکن عملده تکجه مرانامه و نظامنامه هیچده کفایتلنمیر ییجی دگیل. تاریخ دایانمیر. گونده لیک
مبارزه نین جریانی هرگون بلکه هر ساعت فرقه ایچون تازه وظیفه لر میدانایچخاریر. بونا
گوره ده دیرلرکه، فرقه، گونده لیک مسئله لر باره ده دوزگون تصمیم توماق ایچون
تاکتیکیا مالک اولمالیدیر. فرقه ئوز فعالیتینی یالنیز مرانامه و نظامنامه نی ئوگورنمکه

حصر ایتسه او، جانلی فرقه اولماز. فرقه‌نی یاشادان وانکشاف ایتدیره ن اونون گونده لیک فعالیتیندن، گونده لیک دو گوئوندن ودوزگون تا کتیکیندن عبارتدیر. بویوک سیاسی بیر آدیم معین کیچیک و اهمیت سیز بیر فرقه‌نی ائله دیر چله بیلرکه، او بیر جمعیتی ایره لیه آپارماقا قادر اولار. عکسنه بیر چوخ حاللاردا یالنیز معین سیاسی سهو کوجلی و قدر تلی بیر فرقه‌نی آیاقدان سالیب آرادان آپارار. بیز بومقالده بوگونکی فرقه‌لرین خصوصیتیندن بحث ایدرکن یوخاری اقدایتدیکیمیز و بیدن کناراً حیخما ماغا ایشا جاقیق. یازیلا ریمیزدا اگر معین اشاره و کنایه حس اولونسا بو قطعیتله غرض حساب ایدیلمه مه لیدیر.

هر حالدا بعضی فرقه‌عضولرینین ئوز مرامو مسلک لرینی تبلیغ ایتمکه چوخ متعصب اولونولارینی گوروروک. بو چوخ باخشوی دیر، لاکن ضرر سیزده دگیل. ضرری بوندا دیر که، آداملار گونده لیک فعالیت جریانیندا اساس مقصدی یاددان چیخاراراق خیال ایدیرلرکه، فرقه جمعیته یاردیم ایچون دگیل، بلکه جمعیت فرقه‌نین ایره لیمه سی ایچون لازم دیر. ئوز عضولرینی همین غلط پرنسیپ اوزه رینده تربیه لندیرن فرقه‌لره دیمی فرقه‌لر دیرلر. فرقه‌نین دیمی اولما ساسی ایچون اونون باشیندا کفایت قدر سیاسی و اجتماعی معلوماتی اولان رهبر لردور مالیدیر. فرقه ائله بیر تشکیلات دگیل که، هر بیر آدم ئوز میلی ایله عارادا ایسته بیرسه ئوز مسلقه‌سینه او یغون صورتده اونوی یاراتدیرن و ئوز مقصدی ایچون اوندان استفاده ایتسین. فرقه ائله بیر بویوک سیاسی تشکیلات دیر که، او، معین جمعیتی ئوز مسلقه‌سینه او یغون شکلده اداره ایتمه لی و اونوی بویوک اجتماعی مقصده جاتدیرر مالیدیر. بونی هر بیر آدم ایدیه بیلمز. بو بویوک میداندا هر هانسی حریرص و هوسکار آدم ئوز هنرینی گوستره بیلمز. اجتماعی تشکیلاتی بیر بنایه اوخشاتماق اولار. بنانی تیکن سندسه تکنیکی بیلیک لازم اولدیغی کیمی جمعیتی اداره ایدن شخصه ده اجتماعی بیلیک لازم دیر.

بونو اقدایتیمک لازم دیر که، ساغلام نظریه، دقیق علمی پلان اولما دان، سیاسی و اجتماعی فعالیت گوستریلمه دن نتیجه الیه ایدیه بیلمز. بونا گوره ده دولابی یوللا جمعیتین رهبر لری ساییلان فرقه رهبر لری کرف فرقه و جمعیتینین ان اوزاق گوردن، ان خیالی، ان پاك وان فعال عضولری اولسونلار.

نهایت فرقه ئوز-ئوزونه میدانا کلمیر. اونوی تشکیل ایدیرلر. بورادا طبیعی جریاندان دها چوخ اراده، میل، بیلیک و عقل ایشلتیمک لازم دیر. بو ایشده بنه ده اوزاق گوره نلیک، سیاسی معلومات، جمعیتین احتیاجلارینی باشادوشمک مهم رول اویناییر. فرقه‌نی اداره ایتیمک فرقه واسطه سیله خلقی فعالیته سوق ایتیمک کتله نین یاردیمی و کومکی ایله جمعیتی علاج ایتیمک آسان ایشردگیل. ئوز باشینا ولووفا آداملار هنج وقت بئله بیر تشکیلاتین سایندا دورا بیلمز. تشکیلاتدا عوام فریبلیکین، لووغالغین هنج بیر فایده سی یوخور. یالنیز تصعبو فاناتیزم ایله ایشر آپارماق اولماز. فرقه رهبر لری فرقه‌نین مقصد و اساس پرنسیپلرینی نظره آلماقلا گونده لیک ایشلرده بیر فرمانده کیمی دقیق و معلوماتلی رهبر لیرلار. فرقه‌نی، جمعیتین باشی حساب ایتیمک رهبر لری لیدر لرا ونون به یینی ساییلیرلار. طبیعی دیر که، به یین ناقصرو خسته اولدیغی تقدیرده باش و بدنین آیری عضولری ده ئوز وظیفه لرینی لازمینجا حیاتا کچیره بیلمه یه جک. بیر تک فرقه‌نین باش چیلاری دگیل، بلکه فرقه‌نین بوتون عضولرینین هر بیر یده ئوز موقعینده، توتدیغی وظیفه ده لیاقت

وباجاریغا مالک اولمالیدیر. فرقه بیره همفکر آدمالارین توپلانیدیفی یئردکیل. فرقه ائله بیردوغری و دوزگون تشکیلات دیرکه، دوزگون مقام بولکوسی، ایش بولکوسی، اونون فعالیتین اساسینی تشکیل ایتمه لیدیر. بئله اولمادیفی تقدیره ایشلر ایره لیه گئتمه یه جک. فرقه ائله بیر تشکیلات دیرکه، انسانلارین اراده سی اونا تاثیر گوستیریر. لاکن بو اراده محو اولوب و یا آرادان گیتمه یه رک مرکزده، فرقه نین رهبرلیگینده تمرکز تاپیر. فرقه حقیقتده بوتون عضولرین بوتون کتله و طبقه لره منسوب آدمالارین اراده سینین منظره ی دیر.

کیم لر رهبر اولابیلرلر

یوخاریدا قیدایتدیگیمیز کیمی، فرقه لرین مقدراتیندا رهبرلرین اجتماعی موقعیتی، اخلاق و بیلک سویه لر و سیاسی یئتگینلیکلرینین بویوک رولو واردیر. محض دوزگون ایش گورن، دقتلی، استعدادلی و باجاریقلی رهبرلر تجربه لی کاپیتانلار کیمی فرقه نین، هابئله منضو جمعیتین کمیسینی اجتماعی مبارزه نین فیرتینالی اقیانوسوندا کی بوراغانلار و سؤالتی قایلارین اورتاسیندان کچیره رک نجات ساحلینه چاتدیرا بیلرلر. هر عادی بیر شخص رهبر اولابیلمز. رهبر عمومی بیلکه صاحب اولماقدان علاوه ئوز دهاسی، فداکارلیفی و جانان کچمه سی ایله، هابئله باجاریق و استعدادی ایله فرقه و منغین باشقا نماینده لریندن فرقه نیر و بونولادا جمعیتین داخلینده ئوزونه نفوذ و حرمت قازانیر. بیر جمعیتین رهبرلیک مقامینا شهه لی و یاینی عرسه یه کلیمیش آدمالار کچدیگی تقدیره، اولار عمومون اعتمادینی قازانا بیلمزلر. نه تک بیطرف شخصلر، حتی فرقه نین عضولری ده بئله بیر آدمین آردینجا گیتمه یه جکلر.

بدبختلیکن بیزیم ئولکه ده بومسئله عکسینه دیر. سحر یوخودان تئز آیلان هر بیر حریمس آدم رهبرلیک ادعاسینا دوشور، باشینی باشلارا قاتیر او، ئوز نفوذ، حرمت و اجتماعی موقعینی نظره آمادان جمعیه باشچی اولماق ایسته ییر. بومقصد چاتماق ایچون ایلك آددیمدا باشقالارینین نفوذونو قیرماغا، پاك و لایق آدمالاری بدنام ایتمه گه باشلاییر.

من جمعیتین رهبرلیگی ادعاسیندا اولوب، فعالیت ایدن بعضی حرارتلی و حریمس جوانلارین بیرچوخو ایله ایشله میشم. تاسفلر اولسون که، اوزون مدتلی سیناقلار کچیردیکن سونرا بئله بیر نتیجه یه کلیمشم که، جمعیتی افلیج ایتمیش بیرچوخ هایکوی لرین و سویوش بازلیقلارین، هابئله بیرچوخ فرقه لرین موفقیت سیزلیگینین منشائی همین دیلی اوزون تیپلر دیر. ائله آچاق و لیاقت سیز عصرلر تانیبرام که، ئوز گونده لیک حیاتلاریندا، نه ده بیلرلر. ایکی آتین آریاسینی بولمه که قادر اولمادیقلاری و بوتون عمرلری بویو جمعیت ایچون حتی اساسلی بیر آددیم آتمادیقلاری و خلقین منافعی بولوندا، هئچ بیر ایش گورمه دیکلری حالدا تام حیاسیزلیق و وقاحت له فرقه و جمعیتین رهبری ئولکدنین باشچیمی اولماق ایسته ییرلر.

من بورادا بیر قدر داها آجی سوزلردیمک ایسته ییرم. حق سوزو قیمتلندیرن خیرخواه آدمالار آجی حقیقتی یالتاقلیقدان داها چوخ خوشلاییرلار. بوگون دنیانی فرقه لرین رهبرلری اداره ایدیرلر. بویوک روس خلقینین، انگلتره و آمریکانین مقدراتی فرقه

رهبر لرینین اینده تایشیریلیمشدیر. بیزیم حکومت و کابینه لریمیز قدرتلی فرقه تشکیلاتینا و جمعیتین رهبر لرینین بویوک نفودونا آرخالانماسالار. بوگونکی مرکب دنیا دا ئوز اوزره لرینیه گوتوردوکلری فوق الماده آغیر وظیفه لرین عهده سیندن کله بیلمه به چکلر. وزیر لریمیزی، باشچیلاریمیزی بیر آن دقتله نظردن کچیرین! گوسترین گوره ک، بونلارین هانسی خلق ایچون ایشله میس، جمعیتین تشکیلی ایشینده، کتله لره رهبر لیک ایشینده. سیاسی فرقه لرین تشکیلاتیندا زحمت چکیم امتحان ویرمیش و ئوز قابلیت، لیاقت و باجاریفی نتیجه سینده جمعیت رهبر لیک ایتمک موقعینه گلیب چاتمیشدیر؟ شهر یوردن سونرا ایرانین پایتختینده بیرنجه فرقه میدانا کله رک، آزچوخ معین عده نی موقتی اولسادا ئوز اطرافلارینا توپلامیشلار. انصافلا قضاوت ایدیب گوره ک اونلاردان هانسی بیر جمعیتین مقدراتیندا، ئولکه نین گونده لیک سیاستینده، نهایت حکومت ایشلرینده دخالت ایدیب، ئوز رهبر لریندن بیرویا نچه نفرینی ئولکه نین باشچیلیغینا تعیین ایده بیلیمیشلر؟ شهس سیز که، اونلاردان هئچ بیر یی بواشی گوره بیلمه میشدیر. دیمک بیز تیدا ایستک که، سیاسی فرقه لر و قویولارین لایق رهبر لری اولمادیغینا گوره، اونلار گونده لیک سیاست میدانیندان اوز اقلان اراق کلوبلار و تعلیم- تربیه تشکیلاتلاری کیمی بی طرف جمعیتلرین یسینی گورورلر، بو، هئچ ده سهودگیل. دها بیز بدبختلیک بوندان عبارت دیر که، بعنا ئورونور که بیرویا نچه نفر لیاقت سیز باشچی ئوز مقصدینی یریمک، جمعیت ه ئوزونو تخمیل ایده بیلیمک ایچون جور- بجور و عده لر له بیر عده نی سیاسی فرقه آدی ایله ئوز دوره سینه توپلاییر. لاکن چایدان کچن کیمی، یاخود خلق ایچری سینده دیملدیگی کیمی، آرزو اشگینه سین کیمی خلقی و جمعیتی یادان چخار اراق عسله ائله ایشلر گورورلر که، اشغالاری همین آداملارین ایشه سالدیقلاری واسطه لردن استفاده ایده بیلمه سینلر.

ایرانین حکومت و ملی تشکیلاتلارینین نغراعتی حقینده اوزون- اوزادی مباحثه لر اولور. بیر یی دیر که، اگر فلان اداره اماز- اولونسا بوتون ایشلر دوز لر. دیکری بیلندیریر که فلان وزیر و یافلان باش مدیرین یری آلینیب آیری بیر شخصه ویریلسه ایران بهشته چوریلر. بعضیلری ایسد معین ویرگی و یادولت محارجه نین معین ماده سی بارده فکر سویله بیب دیرلر که، باشقا بیز حکومت ایش باشینا کچیم، مختلف مسئله لر بارده اونلارین میلینه اویغون صورتده تدبیرلر گوره رسه بوتون ایشلر سه مانا دوشر. بیزیم حقیقه میرجه، بوتون بونلار جمعیتیمیزین عضولرینین سیاسی شعورونون انکشاف ائتمه- مه سینین نتیجه سی دیر. بوگون بیزیم جمعیتیمیزین مقدراتی اونون ئوزالینده دگیل. بو ئوز باشینا ویدی آداملارین هانسی اجتماعی اساس اوزره هارادان میدانا کلمه لری معلوم دگیل. بو قوندارما آداملارین باشقالارینا نسبت نه کیمی اوستون چتله مالک اولمالاری بللی دگیل. مثلا، نه ایچون بونلار وزیر و باش مدیر اولای بیلیرلر، باشقالاری ایسه یوخ؟ اجتماعی ایشلرده بو اقلالارین ویردی کلری امتحان و گوستردیکلری لیاقت نه دن سبارت اولموشدور. هانسی منصف، هانسی فرقه، هانسی جمعیت بو آداملارین آرخاسیندا نایانیر؟ بوتون بو سوواللارین جوابی منفی دیر. دیمک ایرانین قارشیمیندا یالنیز بیر بول وار دیر، بوایسله لایق، سچیلیمیش، فعال، پاک و امتحان ویرمیش آداملار حاضر- لاقدان عبارت دیر. بوایش دوزغو و دوزگون فرقه اولمادان ممکن اولایمیز. بدبختلیکدن سیاسی فرقه لریمیزین ده گوزو قورخوب، اونلاردا ئوز لری ایچون بول گوسترین رهبر حاضر لاماغا جرأت ایتمیرلر. اونلارین حقی وار، چونکه، جمعیت رهبر لری اینده ک یاخشی امتحان ویرمه میشلر. بوندان علاوه رهبر لیک ادعاسیندا اونلارین سایه اوقدر- دیر که، ساده آداملار چاشیرلار. اونلار بیلیمیرلر، بو رهبر لردن هانسینی سچینلر.

بوندان باشقا ساده آدمالار ئوزلىرى ايله رهبرلىك ادعاسىندا اولانلار آراسىندا فرو گورمورلر.

رقابت ايسه بونلاردين هامىسىندان داها پىسىر. بواثله بلادىركه، بوگونكى سىياسى تشكىلاتلار و فرقه لر ين هئچ بىرى ئوز باخاسىنى اونون پنجه سىندن سلامت قورتارا بىلمه— مىشدىر. مثلا، منسوب اولدوغونوز فرقه ويا جمىعتين عضولرىنن بىرىنى دىگر بولدا— شلار ينىز ين يانيندا تعريفله يىن. اوندا گوره جك سىنيزكه، سىزه نه كىمى جوا بلار ويره جكلر. همين آدام تعريفله دىكيز شخص حقىنده نه كىمى عىبلر، حتى بنى اسرائيل نقصانلار ي تايىب قوندارا جاقدير.

بونا باخما يارق كئچ— تئز جمىعت ئوزونه تكان ويره جك، معين فرقه لر وره برلر ميدانا كىتيره جك دير. چوخ اوزاغا كىتمه يك، ايرانين همين مشروطه انقلابىنى دقتله نظردن كچىردىكه ينى تاريخين همين دورونده ائله پارلاق اولدولارلا تصادف ايدده بيله ريك كه، ايران جمىعتى اونلار ين آدىنى هله ده حرمتله ياد ايدىر. بعضى لر حقىقتده اويغون اولما يارق بو بويوك اجتماعى نهضتى غير طبعى و منعى حساب ايدىر لر. لakin قىدايتت— يكىمىز بويوك همىلى و نفوذ لور ره برلر ين ميدانا كلمه سى همين نهضت ين طبيعى اولدىغىنى گوسترىر. بونهضت ين پارلاق سىمالارى، عذاب و اذى تىلر گورموش ايران كتله لر ينير اور كىندن باش قالدىر مىشدىر. هر بىر نهضت، هر بىر بويوك اجتماعى حر كات اىستىر— اىستهمز جمىعتده تكان وىرىپ، خلقه يول گوسترمك اىچون معين آدمالار ايره لى چكىر. اگر بو آدمالار لياقتلى، جان ياندىران و دوزگون اولسالار، جمىعت ئوز نهضت و حر كىتىنن لازمى نتيجه لر لاله ايدده بىلر. عكسىسه پورقون و لياقتسىز عنصرلر ره برلىك مقامىنى اشغال ايتدىكده جمىعت ئوزونى بنى بدبختلىكلر و فلاكتلر اىچون حاسر لالما ايدىر بورادا، ايكىرمى ابللىك باشچىلار كىمىز. همين ادعالار اىچون ان آيدىن وقناعتلندىر بىجى دليل كىمى گوسترىله بىلر. اگر بو آدمالار لياقتلى و دوزگون اولسايدىلار بو ايكىرمى ابل عرضينده ايران خلقىنن اليند دوشدو كوفرستلن بويوك استفاده لر ايدده بىلدىلر. فانىزم و ناسيونال— سوسىاليزم ره برلرىن ده مثال گوسترمك اولار، اىتاليا و آلمان ملتلار ينين دوجار اولدوقلار ي بوگونكى بدبختلىكلر و فلاكتلر اوللار ين ره برلرىنن ليا— قتسىزلىكى، باجارقىسىزلىعى و ديوانه لىكى اوزوندن تورنمىشدىر. بونون آيرى دليل و سببى يوخدور.

بئله لىكله فرقه نىن و عين حالده جمىعتين ره برلرىن رولو چوخ بويوك و اهمىتلى دير جمىعتده تاثير ايدىپ، خلقى ئوز مقصد و هدف لىسه دوغرو يونلتمك اىستهم فرقه لر ره بر موقعلىرىنى باشا دوشوب ئوزلرىنه تجربه لى، دقتلى و دوزگون ره برلر تاپما لىدىر لار يودوغرو دوزگون فرقه اىچون چوخ لازم اولان شرطلردن بىرى دير.

فرقه كادرلار ينين اهمىتى.

قىدايتدىك كه، دوغرو و دوزگون فرقه ئوز فعالىتىنى تكجه مرام تبليغ ايتمك وئور عضولرىنى آرتىرماقلا محدود ايدىپ گونده لىك سياستدن و اجتماعى حادثه لر ين جريا— نىندان اوزاقتا دا يانا بىلمز. بئله بىر فرقه حياتدا مقاومت گوسترىپ ياشا يادا بىلمز. اونون ره برلرى ايسه هئچ وقت ئوز مرام و مقصدلرىنه حاتا بىلمز لر. جانلى فرقه ئوز اساس مقصدىنى قورويوب ساحلاماقلا بىرلىكده جمىعتين داخلينه كىتمه لى، بوتون گونده لىك اجتماعى و سىياسى ايشلره قارىشمالى، كتله وى، سنغى و عمومى نهضتلرده و حر كاتدا

قطعی و آیدین شمارلارا مالک اولمالیدیر. فرقه رهبرلیگی اولمادان حرکات، نهضت و عسایانار جمعیت وخلق ایچون خطرلی و ضررلی دیر. فرقه‌سیز و رهبرسیز کتله کورطبیعی یانقین کیمی دیر. او حرکت کلدیکی تقدیرده قارشیسینداکی بوتون قورو و یاشی یاندیریب محو ایدر. سردار سپین کودتاسی، سیدنیاینین ایسه کور-کورانه مورنده اونون آردینا دوشمدهسی محض همین تهلکهلی قیاملاردان اولموشدور. ۱۷ آذر حادثه‌سی، سلطنتین دکیشمه‌سیدن اول جمهوریت طلبک نهضتی وسایره، فرقه‌سیز و مقدهسیز خطرلی حرکاتین مختلف نمونه لریندن عبارت اولموش و هامیمیز اونلارین پیسن نتیجه-لریندن خبرداریق. فایده‌لی حرکاتین حکما تشکیلاتی، نظام-انتظامی و مرامنامه‌سی اولمالیدیر، بوگون بئله دیر، اون ایلدن سونرا ینده بئله اولاجاقدیر. ئوز-ئوزوند میدانا گلن موقتی نهضت‌لرده فرصت طلبو خطرناک آدمالار ایره‌لییه آتیلاراق خلقتین احساساتیندان، کتله‌نین غضب و نفرتیندن سوء استفاده ایدیب، جمعیتی خطرلی یوللارا چکیب آپاریلار. وقتیله سیدنیا، سردار سپه و خالصی زاده‌لر بئله ایشلر گورموش و ایندی مشاهده ایتدیکیمیز کیمی، ایران خلقی همان انتظامسیز، فرقه‌سیز و رهبرسیز حرکاتین آجی میوه‌لرینی ییمکده دیر.

ئوزایش اسلوبوموزا اساسیز شخصیتلر حقیقده دانشماق ایستهمیریک، بیزیم مقصدو آرزولاریمیز هئچه شخصلری، خصوصی ایله تصادفلر نتیجه‌سینده، تاریخی حادثه‌لرین اوزه پخاردیغی آدمالاری افشا ایتمکن عبارت‌دگیل، بو تصادفی عنصرلر هرزه اولداری کیمی، گنج-تئز قورویوب آرادان کیدیرلر. خلق و جمعیت ایسه قالیر، ئوزتکامل وانکشافینی دوام ایتدیریر.

بیز فرقه‌دن بحث ایدیردیک، جمعیت ئوزتکامل جریانیندا قطعی سورته فرقه ویا فرقه‌لره محتاج اولور. محض واحد جلدی و یئتگین فرقه تکامل جریانیندا جمعیت رهبرلیک ایتمه‌لیدیر، بو باشقا بیر مباحثه‌دیر. ایندی بومنیم ایچون بیر ایده آل ساییلر و ایده‌ل اوزرینده بحث ایتمک ایستهمیرم. جمعیتی اداره ایتمک ایچون فرقه‌یه لایق و باجاریقلی رهبرلردن علاوه معلومات، بیلیم، فداکارلیق نقطه-نظریندن جمعیتین ساده و خادی عضولریندن فرقه‌نین کادرلاردا لازم دیر.

فرقه تشکیلاتلاری و حوزه‌لرینین اهمیتینی انکار ایتیمیرم. بونلارین دا اهمیتلی واردیر. بونلار فرقه‌نین سلولاری، بلکه ده اسکلتی دیرلر. تشکیلات و سازمان اولمادیغی تقدیرده فرقه‌نین حقیقی مفهومی اولماز. فرقه‌نین کوکی، جمعیت داخلیندن اونون ایچون گونده‌لیک غدایتین اساس عامللر حوزه‌لردن، شعبه‌لردن و کمیته‌لردن عبارت دیر. من فرقه ایشلرینین بوساحه‌سینه بویوک علاقه بسله‌بیرم. بویوک فرقه‌لردن بیرینین بویوک رهبری دیمیشدیرک، فرقه‌فعلیتی و مبارزه‌سینده فرقه حوزه‌سی آلینماز بیر قلعه‌دیر. فرقه ایشلرینده آز-چوخ دخالت ایدن هر هانسی بیر آدم باشا دوشورک، من ندیمک ایستهمیرم. هله‌لیک بودا آیری بیر بحث دیر. عمومیتله دیمک لازم دیرک، فرقه‌نین کادری اولمادان، جمعیتی اداره ایده‌بیلمز. کادر اولماسا اساس اعتباریله فرقه اولماز. حوزه و تشکیلات میدانا گلمز. بویوک روسیه انقلابینین رهبری لنین ایلک آدم دیرک، انقلابدان هله اون بش ایل اول کادرین لازم اولدیغینی درک ایتمیشدی. اونون فرقه‌سینین موفقیت قازانماسی سربده بوندان عبارت اولموشدور. او دیردی: فرقه‌نی یالنیز اجتماعی مسئله‌لرده بیلیمکی، متخصص و باجاریقلی اولان آدمالار، فرقه‌فعلیتیندن باشقا، اجتماعی مبارزه‌دن باشقا دیگر کسب و کاری اولمایان آدمالار اداره ایتمه‌لیدیرلر. او وقتین اصطلاحی ایله دیسک، همین آدمالار پشه‌کار انقلابچی اولمالیدیرلار. روسیه‌نین اجتماعی

انقلابینین پارلاق تاریخی همین نظریه‌نین دوزگونلیگینی ثبوت ایتدی. همان اجتماعی حرکتین باشلانمیشیندا لنین فرقه‌سی چوخدا کنیش یاییلما میشدی. یوره‌ش تادیملی اولوق سرعه‌ده رهبرلیک ایتمک ایچون ایکی یوز و با اوچ یوزمین نفرلیک جمعیت شبنه‌سیزکه، اهمیتسز و کیچیک کورونور. لاکن کوردو کومونکیمی، همین کیچیک جمعیت یرکوره-سینین آلتی دان بیرحسه‌سینده‌ینی بیردنیا یاراداییلدی. بوموقفیت یالئیز فرقه‌رهبرلی و کادرلارینین فعالیت و باجاریفیلیقی نتیجه‌سینده ممکن اولموشدور. لنین فرقه‌سی اوکتیابر انقلابینی بیرعه‌ده باجاریقلی، حبس، سورگون، مهاجرت و مبارزه‌ده‌بیشیب، برکیمیش سیاسی آداملارین کمکی ایله ایتدی. همین کادرلارین کمکی سایه‌سینده‌مذکور فرقه ایگیرمی نجه‌ایلیک داخلی دوکوشلردن سونرا دنیانین ان قدر تلی اوردوسونومغلوب ایتمگه قادر اولدی. حاضرکی محاربه‌نین گیدیشی چریانیندا، پارلاق اولدوز لار کمکی قیزیل اوردونون باشچیلاری داخلینده نظره چاریان آداملار، هئجده ایکی با اوچ ایل عرضینده میدانا کلمیش شخصلر دکیلر. اونلار روسیه خلقلرینین رهبرلری طرفیندن نریبه اولونموش و مینلرله‌عادی عضو داخلیندن سچیلیب همین گین ایچون حاضر لار نیش نادرلاردان عبارت دیرلر. قوی ئوز اطرافلارینا دورد نفرادام توپلاییب، اونا کوردولتولو فرقه‌آدی و یرن رهبرلرین بیزدن خوشی کلمه‌سین. بیز دوغرو و دوزگون سوزلری دیمه‌لیک. شه‌ریوردن سونرا گوبه‌لک کمکی یردن چیخمیش فرقه‌دلر کادرلاری دوزگون قایدایله تربیت ایتمسه‌دلر، هئج‌بیر ایش کوره بیلمه‌یه‌جکلر. دنیانین سیاسی شخصیتلریندن سیرینین سوزی ایلک دسک، بوایش هئجده پینه‌جیلک ایتمک و با اوزون قولاق سورمک ذکیل. دنیادا بوتون ایشلر علم و تخنیک اوزه‌رینده قورولوغوبیر عصرده، پینه‌جیلک ریا اوزون قولاق مینمکله بیریه جاتماق اولماز. فرقه و با فرقه‌لرین بینوره‌سی و اساسی محض علمی اصول اوزه‌رینده قورولمالیدیر. فرقه‌دولتلمک، فرقه‌نین واسطه‌سیله جمعیتی معین مقصده دوغرو سوق ایتمک علم و تخنیککن عبارت دیر. اونو همین ایشلری باچاران آداملارین اینه تاپشیرماق لازمدیر. اجتماعی ایشلرده، مکتب، تکرار و تجربه طلب ایدیر. ئولکه‌میزده هله‌لیک بئلمککتبلر یوخدور. دیگر ئولکه‌لرده‌ده فرقه‌وی شخصیتلری، هئجده مکتب نیمکتی آرخاسیندا اوتورانلار ایجریسیندن سچمیرلر. فرقه کادرلاری اجتماعی مبارزه مکتبینی باشا چاتدیرمالی، جمعیتین امتحان میزی آرخاسیندا سیناقدان کچیریلمه‌لی و همین سیناقدان غالب چیخمالیدیرلار. جمعیت چوخ «اینجه» بیر شئی دیر. فرانسه تاریخچیلریندن بیری اونو اویناغان آتا اوخشاتمیشدیر. اویناغان و میلتاق آتهر آداما مینیک و یرمز، او، ئوز آدامینی یاخشی تانیر. ناشی آدامی، بیر نجه‌دفعه ایتلیب دوشمکله، یره‌وروار. لاکن تجربه‌لی آدامین آلتیندا اویناقلایار، سوم کیمی یوسوشالار. ایستهنیلن طرفه سوق ایدیلر. بئله‌بیر سواریدن حتی آتین ئوزونونده خوشی گلر.

نتیجه‌ده، خلاصه‌سورته‌ده‌دیمه‌لیک‌که، فرقه‌نین دوغرو و دوزگون رهبرلردن علاوه، دوغرو و دوزگون کادرلاری‌دا اولمالیدیر، محض کادرلار دیرکه، فرقه‌نی عملده اداره ایدیر. اونو یارادیر، کنیشلندیریر، اجتماعی مبارزه‌ده اونون باجاریق و قوه‌لرینی ایشه سالیر. بوباجاریق و قوه‌لرین بوش و هئر قالماسینن قارشیمینی آلیر. بیرسوزلک کادر فرقه‌نین قوللاری حساب اولونور. بوقوللارین قدرتی نکه‌درکوجلو اولسا فرقه‌نین آدی، شه‌رتی و نفوذی‌دا بیر اوقدر آرتیب حرمت کسب ایدور.

«آزیر» غزه‌تی، ۲۲ خرداد-۱ تیر ۱۳۲۲ ه.ش.، نمره ۱۵۶-۱۶۰.

IV فصل

زندانیان خاطرهای دفتریندن

www.iran-archive.com

www.iran-archive.com

زندانیان خاطرہ لری دفتریندن

حادثہ لرو تصادف لرسلی نین یوکسک لیکلرہ قالیدریغی «قبرمان» (۱) گوزلنیلیمز بیر فیرتینا نتیجہ سینده باتیب آزادان کیتدی. او، اولندن ده ترقی پرور اولماشیدیر. بولانلیق سودان بالیق توتان و بشقاب دیببی یالایان بعضی آدمالارین مدعاسی عکسینده اولاراق، جمعیتین بیرچوخ سنقلری همان ایلك گوندن اونون ایشلرینده شہبہ و بدبین نظرلہ باخمیش، اللرینہ فرست دوشن وقتلرده مخالف اوللوقلارینی بیان ایتمکدن چکینمہ— میشلر.

کتله و ترقی پرور آدمالار آلدانماشیدیلار. هایئله ضیالی طبقه و تجربہ لی شخصلرده قاباقچادان، ایشین نہ ایله قورتر اراجاغینی، قلابی اصلاحاتین ماہیتینی بیلیردیلر. اونلار مختلف یوللارلا دیکتاتورون قارشسینی آلماق ایستہ بیلیردیلر. لکن تاسقلر اولسون کە، قدرت و سلاح سترقی قودلرین الیندن چیخمیشدی. دیگر طرفدن ایسه بیرعه مقام پرست ضیالی ئوزلرینی دیکتاتور ایاپشیدیر اراق آزچوخ بیرسیرا عوامغریب ایشلر گورسوردیلر. عملده ایسه بوایشلر دیکتاتورون آدینا تمام اولوردی. بونا گورده اونون سلطه و قدرتی گونو— گوندن یوکسه لیردی. ایرانلیلارین بویوک بدبختلیگی ده همین زمینہ اوزہ رینده توره نیردی. چونکہ دیکتاتورون نفوذی آرتدیقجا او، دها آرتیق حریس لیشیر و دها سیرتیق لاشیردی. بونا باخما یاراق او، ئوز وضعیتیندن خیردار ایدی ایران خلقلرینی یاخشی تانیردی. اطرافیندا کی آدمالارین تملق و یالتاقلیقینی دا هامیدان یاخشی باشا دوشموشدی. او، هامینین یالان ساتماسینی بیلیردی. او، بیلیردی کە، اطرافیندا کی لارین هامیسی ریاکارلیق ایذیر. هامیسی ایستہ بیلرکە، اونون نفوذوندان، اونون امرلریندن استفادہ ایتسین. بونا گورده او، هامییا شہبہ لی و بدبین ایدی. ئوز سلطه و واردولتینی ایتیرمک قورخوسوندان گوزونہ یوخو کیتحیر و استراحت ایتیردی. هر هانسی احتمالی حادثہ نین قارشسینی آلماق ایچون ئوزونون بوتوز قدرتی ایسه سالاراق شہبہ لی آدمالاری ئوز یولو اوزہ ریندن کنار ایذیردی. بوتدبیر طبیعی اولاراق شہبہ دوغوروردی. او، حس ایذیردی کە، معین نفوذلی دشمنی اورتادان آپارماقلا، ئوز ایچون یوزلرلہ باشقا نفوذلو دشمن توره دیر. اونون اخلاقی یاخشی ئوگرنمیش لشخور یالتاقلار بواودوداها پیلہ بیلردیلر. شہبہ دایرہ سی کینیشلندیکجہ، آخیدیلان قانلارین سایی آرتیردی. بوایش مختلف شکیللرده تظاہر ایذیرک بویوک بیر

۱— مقصد ۱۳۰۴—۱۳۲۰ ه.ش.، (۱۹۲۵—۱۹۴۱ میلادی) ایللرده ایران شاهی

اولموش رضاخان پهلوی دیر.

یانقین کیمی باش-قورونو نوز کامینا چکیب، اونلارین هامیسنی یاندیریب محو ایدیردی. بودهشتلی ایشلردن خلق آزچوخ خبردار ایدی. بیز ایسه بوتون اون بیرایل عرضینده زنداندا قالدیفیمیز مدته اونون دها شدتلی کوتکینه معروض قالمیشدیق. غدارلیقلارین بیرچوخو بیزیم گوزوموزون قارشیسیندا حیاتا کچیریلیردی.

بیزی مرکزی زنداندا ساخلاییردیلار. بویوکن توتמוש کچیگه قدر هامونی اورایا کتیریردیلر. خارجه باش ویرن هر هانسی پیس حادثه نین اثری در حال زنداندانلارونو گوستریردی. قربانلیقلارین بیرچوخونو ایشین مقدمه سین حاضر لاق مقصدله، بورایا کتیریردیلر. حقیقته دیمک اولارکه، بیز اعدام اولان شخصلره مخصوص انتظار اوتاغیندا منزل سالمیشدیق. نصرت الدوله، تیمورتاش، فرخی، بختیارلی، مارانداران ملکه-دارلاری، چاه کوتاهی خانلاری، کوردلر ولورخانلاری، سیاسی فرقه لره منسوب دستلر و آیری-آیری عضولر بوتونلوکله بیزیم قارشیمیزدان گلیب کچیریدیلر.

«قصرین» (۱) داستانی کترلی، دهشتلی، عین حالدا اوخونمالی دیر. تاسقلر اولسون که، موجود واسطه لرله بوداستانی بوتون لیکله تصویر ایتمک ممکن دکیل، بیز بوخاطره لردد اجباری اولراق، اونلارین بعضی قاباریق یرلرینی نظره جاتدیرماقلا قناعت لنمیشیک. عین حالدا حادثه لری حکایه کیمی شرح ایتسه ایدیک چوخ اوزون ویوروجو اولایلردی. بونا گورده موقتی حبس واستطاق گونلرینی قید اولونان طرزده قلمه آلیب، قالان مسئله لری ایسه آیری-آیری موضوعلار کیمی قید ایدیه جه بیک. بیزجه بوا سلوب ایله هم-خاطره لر یوروجو اولماز، همده اوخوجو ایسته دیگی بولمهنی آسانلیقلا تاپیب استفاده ایدیه بیلر. بونا گورده قید ایتدیگیم یازی سبکی و ائله جده بری کلدیکده قدیم لغت و عباره لردن استفاده ایتمک مولف ایچون اجباری بیر حال اولموشدور. چونکه قدیم لغت لرین یرینه، یاخشی عادت ایتسه دیگیم تازه سوزلری ایشلتیمک ایچون لغت کتابینا باخا ایدیم احتمال که، جمله لرین یازیلما سیندا منعی حاللار میدانا گلردی و خاطره لر دگر سیز بیر حالدا دوشردی. هر حالدا من بویازینی کتاب حساب ایتیمیم، او، منتظم بیر خاطره و یا قیدلرده دکیل. بویازیلار دیمک اولارکه، ساده جه اولراق گوردوگوم حادثه لرین تصویریندن عبارت دیر. بورادا یازیلیش، املاء و مطلب لری اولدیغی کیمی شرح ایتمک ساحه سینده ده بیرچوخ نقصانلارا یول ویریلدیگینی اعتراف ایتمه لییم. اوخوجودا یاددان چیخارما-سالدیرکه، او، اون بیرایل زنداندا قالمیش بیر آدمین یورغون و سارسیمیش بینین محصولونو نظر دن کچیریر،

بوخاطره لرین معین حصه سی عزیز دوستوم آقای عمید نورینین تشبثی ایله متانتلی «داد» غزه تینده «سیمرغ» امضاسیله «زنداندان کاشانادک» سرلوحه سی آلتیندا چاپ اولونموشدور. ایندی بوخاطره لرین دیگر حصه سینین رداکیسی هیئتتی عضولرینین تصدیق و مصلحتی اساسیندا همین نمره دن اعتبارا آر دیجیل صورتده چاپ ایدیه جه بیک. «فرخی زنداندا» و «دکتر آرتینین ماتمی» آدلی مقاله لرده، همین خاطره لردن اقتباس اولونموشدور. حرمتلی «ناهد» غزه تینین بیروایکینجی نمره لرینده آر دیجیل صورتده نشر اولونموش «زندان قربانلاری» عنوانلی مقاله لرده همین کدرلندیرجی خاطره لردن گوتورولموشدور.

(۱-قصر، یاخود قصر قاجار تفرانین شمال شرقینده یرلشن زنداندیر.)

اون بیر ایل بوندان اولدی آیین آلتنجی گونونیم ایچون بیر تاریخی گون حساب اولونور. من ۹۱۰۰۶ تاریخینی بو گونهدک بیر ساعتده اولسون یاددان چیخارامیشام. او گونکی هوا شرایطی ده لاپ بوگون کیمی نظریمده دیر. برلر بوز باغلامیشدی، بالا-بالا قاریاغیردی. شمیران داغلاری اوزاقدان آغ-یومورتا کیمی گورونوردی. محمد انزابی (۲) ایله نهار ایتدیکن سونرا منزلدن چیخدیق. او گونلرده بیز، قوام السلطنه خیابانینداکی انتخابیه کوجه سینده یا شایریدیق. انزابی مندن ایریلیب ئوز ایوینه قایمیدیر، من ایسه دوستلاردان بری ایله ایشیم اولدیغی ایچون اونون ایوینه گیدیردیم. قاپینین یانیندا بیر-بیریمیزدن ایریلدیق. اوقوام السلطنه خیابانینا طرف گتیدی، من ایسه ساغادوندوم. همان دقیقه ده نهین حقینده فکرلشدیکیم یاخش یادیما گلیر. لکن همیشه اولدیغی کیمی باشمی آشاغا سالیب پالتوون یاخاسینی قالدیر اراق سرعتله ایره لیله بیردیم. کوجه خلوت و سویوق ایلی. کوجه نین باشیندا، سول طرفه دونمک ایسته دیکده عفلتا تانیما-دیغم بیر آدم قارشیمایا چیخدی. او، یوندمسیر لباس گینیمیشدی. الینده عشا و ار ایدی. قیافه سی چیمچش دیر جی، باخیشلاری ایسه حیا سیز و فضول ایدی. بویوندمسیر آدمی گورهن کیمی فکریمده اونا قارشی شدتلی نفرت او یانسی. اونون خوشا گلمز سسی بونفرتی داها دا آرتیردی.

— آقاسیزین آدیوز فلان... دکیل؟ — دییه بوشخص منه مراجعت ایتدی.

— نه ایچون؟ — ئوز و دورکه و ارا سوزونوز و ار ایدی؟

ظاهره ادبلی رفتار ایتمک ایسته یین، لکن ادبیز باخیشلاری و گولوشو ایله خبیث نیتینی گوسترن بو آدم علاوه ایتدی:

— آقاشخا بنده تین سیزه دیمله ی بیر سوزوم یوخدور. منی گوندر میشلرکه، بیرنچه دقیقه لیگه اطلاعات اداره سینده تشریف گتیرمکینیزی خواهش ایدیم. ظنیمجه سیزدن کیچیک بیر سوز سوروشماق ایسته ییر لر.

من ایشین بوقدره ساده اولمایا جاغیننی باشا دوشدوم. آخی اطلاعات اداره سینین ایندییه دک هنج کسه آراجیق ایشی اولمامیشدی. بو اداره یه گیرن آدای لاریسه هنج ده آسانلیقلا اورادان چیخا بیلیمه میشدیلر. علاج سیز قالاراق دیدیم- بئله اولوقدا قاییداق من ایوه خبرویریم.

او، دیدی: — بونا احتیاج یوخدور. تئزلیکله قاییداجا قسینیز.

من باشا دوشدوم که، پولیس درسینی ازیرله میشدیر. قاچماق حقینده ده اصلا فکرلشه بیلمز دیم. یقین که، او، تک دکیلدی. دیگر طرفدن من ئوزومو گناه سیز حساب ایدیردیم. بونا گوره ده منزله قاییتماق حقینده اصرار ایتمه یه رک پولیس ایله بیرلیکده یولا دوشدوم. بوساده، سس-سز-سمیر سیز بیر دعوت ایله، حیاتیما ینی دورون باشلانما سینی حسن ایتدیم و بیلدیم که، بیرداها ئوز میلیمه کونلوم ایسته یین یره کیده بیلیمه جکم، اختیاریم باشقالارینین الینه کچمیشدیر. بونا باخما یاراق بو ایشین عاقبتی. حقینده هله لیک معلوماتیم یوخ ایدی. آباغیمین آلتیندا بیردن-بیره آچیلیمیش اوچورومون هارایا کیدیب چیخا جاغیننی بیلمیردیم.

۱۹۲۰ - نجی ایل دکابری نین آخر لری.

۲ - محمد دادی زاده انزابی ایران کومونیست پارتیاسینین عضوی اولموش و زنده اندا وفات ایتمیشدیر.

بېلوی دورونون نظمیه سی چوخ تهلکه لی بیر تشکیلات ایدی. اشکنجه آلتیندا قاتل محمودون گناهینی ئوربونیونا آلمیش اکبر ساللاخین ماجراسی یادیمدا ایدی. حاجی محمد باقر گلپایگانی به باسیلمیش داغ و بیزیرلرینی محاکمه ائناسیندا ئوز کوزومله کور- موشدوم. اوندان، ایکیرمی نجه نفری ئولدورمک حقیقته، زورلا اعتراف آلتدیغینی ایثیتیمشدیم. باغشاهدا (۱) گجه لر حیاتا کچیریلن قیرغینلار نظره سیغیشما یب شمشیر تمه کیمی کورونسه ده، هر حالدا حقیقت ایدی. آذربایجان و خراساندا کی کتله وی اعداملاری، ساییز- حساب سیز سیاسی شخصلرین یوخ اولماسینی هئچه افانه حساب ایتمیردیم. یاخین دوستوم حجازینین فاجعه لی ئولومونو یاددان چیخارما یبشدیم. اوج کون اوندان اول فرخی دیمشدی که، ئولکه دن چیخب کیمک ایسته ییر. سالارظر سنجابی قاجمیشدی. حسن پورآفر، سردار مقدر و سالار ناصر هله ده زنداندا ساخلانیلیردیلار. بونلاردان باشقا مینارله حبس، سورگون و اعدام حادثه لری، هایئله مختلف دورلرده کی مجبوسلارین خاطره لرینی اوخوماق نتیجه سینده الله ای تدیکیم معلومات بیرلشدرک، بیر نجه دقیقه عرضینده منی چوخ ده شتلندیردی. لاکن بوده شت و اووره ک دوکونتوسو درحال آرادان کیتدی. اونا کوره که، گیزلی پولیسین آلقاق قیافه سی منده خصوصی بیر غرور و تکرر عمه کتیردی. درحال قرارا کلدیپ که، قارشیا چیخان مرهانسى حادثه، حتی اعدام قارشى- سیندا بئله، ئوزومو آلقاق و ذلیل کوسترمه ییم. قعداشاهی، اونون ناظر لرینی، دیکتات- تورلوق اصول- اداره سینین یازیچیلاری و باشچیلارینی ئوز نظریمه جانلان دیردیم. اونلارین هامی سینی ئوز قارشیمدا چوخ کیچیک و آلقاق کوردوم. بونا کوره ده راضی قالم، ئوزومو چوخ خوشبخت حساب ایتمدیم. ئوز- ئوزومسه- لابدا داها آلقاق طبقه یه منسوب اولان پولیس قارشیسیندا آچالما یا جاغام- دیدیم.

سپه خیابانیندا انزابی آر خادان گلیب بیزه چاتدی. او، جمعیتین ازدحامیندان استفاده ایدره ک قاباغا کچیب، پولیسی تاندیغینی و اونون مقصدیندن باخبر اولدیغینی معین اشاره لرله منه باشا سالدی. پولیسین کوزلری یالنیز منه دیکلمیشدی، او، منیم قاچا بیله جکیمدن قورخوردو، بونا کوره ده انزابین حرکت و اشاره لرینه فکر ویرمیردی. بیزایسه بو وضعیتین استفاده ایدره ک نامینات اداره سینین قایمیسنادک اشاره ایله بیر- بیریمزله صحبت ای تدیک، اورادایسه مجبوری اولاراتک تاسغلی کولوشله و داغلاشدیق. من بیلیردیم که، او، نجه اولورسا اولسون، توتولماق خیریمی بیزیم ایوه چاتدیرا- چاق دیر. بونا کوره ده ساکت او ره گله تامینات اداره سی (۲) بناسینین پله لریندن یوخاری قالخدیم. اورادا پولیس منی کیچیک بیر اوتاعا آپاردی. اوج بو یوک میز و بیر ساده قشسه ایله زینت و بیرلمیش بو اوتاقدا پولیس منی گنج بیر کیشی به تاپشیر اراق چیخب گیتدی. سونرالار همین گنجین آدینین رفعت اولدیغینی بیلدیم. منی کتیرن پولیسی ایسه بو کونده ک ایکی نچی دفعه کورمه میشم.

اطلاعات اداره سی و یا شعبه سی بو کونکی بو یوک سیاسی اداره نین سلفی ساییلیر. مذکور اداره نین رئیس و یارئیس و طیفه سینى ایفا ایدن احتشام آدلی قوجا آذربایجانلی بیر کیشی ایدی. سونرا زنداندا ایثیتدیم که، من توتولاندان بیر نجه ایل سونرا، افلیج اولموش و باشقا بیر ایشه کوجورولموشدور. حبسه آلتدیغیم وقتدن بیر ایل سونرا کتله وی صورتده ییمکن امتناع ای تدیکیمیز ایله علاقه دار اولاراتک همان احتشام آدلی

۱- باغشاه طهراند اردو حصه لرینین بیرلشدیکی برین آدی دیر.

۲- مقصد ایران «تهلکه سیزلیک» اداره سیدیر.

شخصه ایکنجی دفعه کوروشدوم، او، منه سوزویردی که، ایکی هفته مدتینده تکلیغیمی معینلشدیره چکدیر. لکن همین خاطره لرین جریانیندان سیزه معلوم اولاجاق که، بو ایکی هفته اون ایل اوزاندی.

ایلك استنطاق

گون باتانداک هئچ کس منیمله دانیشمادی، اوتاغین خلوت اولماسینی گوزله بیر- دپلر. احتشام باشینی آشاغا سالاراق فارشسینا قویولموش کاغذوپاکالاری ورقله بیردی. رفعت اوتوماتیک ماشین کیمی دایما حرکتده ایدی، او، کیدیر- گلیر، اوتورور- قالخیر و تر- تر دقتله منه باخیردی، اوچیمچشدیریجی گولوشوایله منی استهزاء ایدیردی. من ایسه فکره دالمیشدیم. بوانتظار ایکی- اوچ ساعت چکدی، من بوسوتون یورولموش- شدم، کجه نین باشلانماسیله علاقه دار بدینیمده قارا دوشونجه و خیالار قوتله تیردی. نهایت ساعت آلتی راده لرینده، قیسا بویلو، ساری بنیز آریق بیر کیشی ئوزونو شن گوسترمک ایچون منعی تبسم ایله قاپیدان ایجری کیردی. رفعت اشاره ایله منی اونا تانیتدیردی، او، سلام ویردیکن و بیرچوخ صمیمی تعارفلر ایتدیکن سونرا میزین آرخاسیندا اکلشدرک، منده، ئوزقارشسیندا اکلشمکه اجازه ویردی. بیزیم دانیشقلا- ریمیزا هئچ کس قولاق آسمیردی. همین شخص درحال قیافه سینی جدی لشدیریپ، میزین سیرتمه سیندن نجه ورق رسمی کاغذ چیخارتدیقدان سونرا آدمی، فامیلیمی، نه ایشله مشغول اولدوغومو سوروشدی، سونرا او، آرتیست کیمی باشینی قالدیریپ، گوزلرینی اوزومه زیلله دی، او، ئوز فکرینجه ایسته بیردی که، گوزلریمین ایچینی اوخسون، من چوخ چتین لیکله گولمه کیمین قارشیسینی آلدیم، چونکه اوساده بیر مسئله نی اسرار آمیز بیر شکلده سالماق ایسته بیردی.

ایلك و قتلرده سویوق قانلیلیق گوستردیم. لکن سونرا یواش- یواش عصب لشمکه باشلادیم، ئوز- ئوزومه دیردیم که، داها استنطاق ایچون مضحکه بازلیق لازم دگیلدیر. بوکنجده یقین بعضی پولیس وجنائی رومانلارین تاثیر آلتینا دوشموش، هر شئیبه شبهه لی یاناشیرو بیوتون بومسئله لری ئوزخیال و تصویریله حل ایتمک ایسته ییر، سونرالار همین فکریمین ده یانلیش اولدیغینی باشا دوشدوم، منه معلوم اولدی که، بو آقا، حتی پولیس لیکه دایر رومانلاری بئله اوخومامیشدیر. اونون حرکتلری ایشله دیکی آلاچاق محیطین محصولوایدی. بونا باخمایاراق او، ئوزونو ادیپلر سیراسیندا ساییردی. سوز آراسی دیردی: «بیر شئی یازماق ایچون وقت تاپا بیلمه میشم.»

او، خورستاندان تازه گلیمشیدی. ظاهرده حاضرلیق لی آدم کیمی کورونوردی. لکن عامی اونو فیریلد اچقی، شارلاتان کیمی معرفلیک ایدیردی.

استنطاق منیمله علمی شرقین آراسیندا کی تانیشلیق اوستونده کیدیردی. فروزش ایسته بیردی که، اونو آدم اولورن، ترورچی، منی ایسه اونو تحریک ایلنن بیر آدم کیمی گوستریپ، بویول ایله هر ایکی میزین اتمام اولونما میز ایچون شرایط حاضرلا سین. شرقینی مندن بیر هفته قاباق توتوشدولار. فروزش اونون ئوزگناه لرینی بونونا آلدیغینی ادعا ایدیردی. من دیدیم که، بیزی اوزلشدیرین او، نه دیسه من قبول ایدهرم. بو اوزلشدیرمه چوخ گولونج بیرو ضعیفده حیاتا کچیریلدی. معلوم اولدو که، هر ایکی میزی ساده بیر آنلاشیلما مازلیق اوزونن حبس ایتمیشلر. بونا باخمایاراق قید ایتدیگیمیز آقا ئوز تصور لرینی حقیقی بیر حادثه شکلینده سالیب راپورت ویرمیشدی.

داها گولونج مسئله بوندان عبارت ایدی که، او، جوابلاریمی اوخومادان آلتیناقول چکمگیمی طلب ایدیردی. اودیردی: «آدام «ملانقطی» کیمی نقطه لر اوزرینده اصرار ائتمه لیدیر. من که، سیزه پاپوش تیکمک ایسته میرم. بورادا ایکی کلمه نین آرتیق یاسکیک اولماسینن نه اهمیتتی واردیر.»

من ایسه بیلیردیم که، ایش یوخلانیلان زمان تقصیری آنحاق بیر کلمه ایله ثابت ایتمک اولار. مثلاً حیر عوضینه بلی سوزونون یازیلماسینی گوتورک. لاکن منیم بوتون بوخیالاریم تامایله یرسیزایدی. چونکه محکمه ده حتی عدلیه ده بئله، ایشلریوخلا- نیلمادی. یالئیز فرورشین راپورتی اساسیندا حکم چیخاریلدی.

تحقیقات سوناچاتدیکدان سونرا اوچییلریمی اختارارق قولتوغومداکی قلم وکاغذ پارچه لارینین هامیسینی گوتوردی. بو، حبه آلمنق غلامتی ایدی. بیرلیکه اوتاقدان چیخدیق یولدا منه دیدی: «آقا، حماما کیدن ترله مه میشر چیحماز.

من اوتون مقصدینی باشا دوشمه دیم. مستنطقین مادی مقصدی اولماسینی خیالما بئله کتیره بیلیردیم. لاکن او، همین مسئله اوزرینده اصرار ایدیردی. اونا گورده داها بیر آدیم ایره لی آتاراق آیدین شکله دیدی: «آقاسیز بیزه گومک ایتمه لیسینیز.

تعجبله دیدیم: «سیز نه کیمی گومک گوستره بیلرهم؟ منده سیزین کیمی آزاچیق معاش آلیرام وبونولا ئوزاهل عیالیمی اداره ایتمه لیم. منیم پولوم هارادایر؟

فکر ایدیردیم که او، بلکه ده منی سینماق ایسته ییر ویا ایسته ییر که، همین واسطه ایله معین ثبوت لده ایتسین. اوتجربه لی و مهارتلی ایدی. منیم منقی جوایمی ایشیتدیکه گولوب دیدی: «سیز منیم مقصدیمی یاخشی باشا دوشمه دیز. من ایسته ییردیم که، سیز مسئله نین اوستونون آچیلماسیندا بیزه یاردیم ایده سیز. بوزمان بیزموقتی حبس خانانین قاپی سینا چاتمیشدیق.

ایکی نمره لی موقتی حبس خانانین بشینجی اوتاقی

نظمیه نین مشهورالانی آلتیندایرلشن بو قاپی نین دهشتلی بیر گورونوشو وارایدی. او، آلحاق، قارانلیق و سحرآمیز گورونوردی. فرورزش قاپی نین زنگینی چالی. کوک وائل کوره ک بیر باسان (پولیس) ایلك دفعه قاپی نین اورتاسینداکی کیچیک دشیکدن باشینی چیخارارق فرورزش ایله سلاملاشدی. سونرا قاپینی آچاراق منی تحویل آلی. قاپی باغلانندی.

پولیس یاغلی بیر آدام ایدی. سونرالارونون فامیلیاسینن دبیر اولدیفینی بیلدیم. سوادی یوخ ایدی. دبیردی که، دوزایکیرمی بئش ایلدیر حبس خانادا قوللوق ایدیر. او، قورخاق، انظباطچی و تام دیندار بیر آدام ایدی. ئوزونن دورتقات کیچیک اولان آروادینی حدینن آرتیق سویر و اونا آرقالا ستایش ایدیردی. او شاغی یوخ ایدی. سوز دوشنده دبیردی که، آرواد منیم هم آتام، هم آنام، هم او شاغیم هم دوستوم، هم تانیسیم، بیر سوزله هر شیم دیر.

محبوسلار اوتو اینجیتمک ایسته دیگده آروادینا نقرین ایدردیلر. دبیر سوز باشی «استغفراله لاله الاله» دبیردی.

توقیف گاهین دهلریننده او، ایلك دفعه جدی بیر باخیشلا باشدان آیاغامنی سوزدی و بو یول ایله منی باشا سالدی که، داها آزادلیتی و مستقل لیکن گوزئورتمه لیم، بورا زندانیر، بورا یاکلن هر بیر آدام ئوز تکلیفینی آنلامالیدیر، ئوز اراده، میل و اختیارینی

بیرکنارا توللامالی دیر. سن ده منیم ایلمه تاپشیریلیمسان. باشا دوشمه لیسن که، سینله کونلوم ایسته دیگی کیمی رفتار ایده جکم. بوندان علاوه من ئوزوم ده سایر لرینین گوستریش و پولاددان محکم قایدانولارینا تابع ایدیلمیشم. من اولارین گوستریش لرینی اراده سیز بیر ماشین کیمی حیاتا کچیریرم. اگر اوره کیم، حیساتیم، وجدانیم و کیشی لیگیم وارسادا. اولارین هامی سینی زنداندان خارجه قویموشام. مندن کیشی لیک کوزله همه لینی سن.

محبوسلارین باخیمی، فینیک تورشوسونون چیمچش دیریجی قوخوسو، توسنو باس میس فانس، سین میس میز و مند لیر، کثیف دیوارلار، هوندورتاوان، محکم قاپیلار، بیرسوزله بونلارین هامی سی نفرتلندیریجی، کوبود و چرکین ایدی. بوده شتلی محیطی گوردو کده بیرداها روحوم سیخیلیدی، اوره کیم توتولدی، باشیم کیجیلندی. نچه دقیقه بوندان اولکی غرور و تکبریمی الدن ویریب، ئوزومو ضعیف و یورغون حس ایده رک جوخ تاتیرلندیم. دبیر معنالی بیر باخیشدان سونرا ایره لیه کلب جیلریمی، قولتوقلاریمی، بیرسوزله هریریمی یوخلادی. ساعتیمی، قایشیمی، قالمستوکومو، جوراب باغلاریمی، نهایت، لباسدان باشقا هر نه نیم و ارایدی سه آلب میزین اوستوند قویدی. میزین آرخا سیندا هیکل کیمی دایان میس اوجا، اوزی چوپور باشقا بیر پولیس آدی می فامیلیامی، ای شیمی سوروشوب قید دقت رینده یاز اراق دیدی: «شئی لرینیز ایچون صباح جئش ویریله جک.»

همین قبض اوزه رینده ۱۹۰۶، تاریخی قید اولونموشدی. بومراسدن سونرا دبیرک بیرلیکده یولادوشوب آیری بیر قاپی قارشیمیندا دایان دیق. بو قاپی دا اولکی قاپی کیمی ده شتلی بیرسوله آچیلیب، سوربا باغلان دی. ایندی دهاها ایکی کچیلیمز قاپی واسطه سیله آزاد دنیادان اوزاقلان می شیم. مایوسلوق، پریشان لیق یئو دن منه هجوم باشلادی. ینی داخل اولسوغوموز یرداها قاران لیق وداها قورخولو ایدی. ایلک باخیشدا بویوک، قاران لیق بیر کوریدوردا اولدی می می فکرلش دیم. دبیرالینده فانس توتاراق قاپا قدا ایره لی له بیر، سن ایسه اونون آردینجا کیدیردیم، نضرت و بدبین لیک حس لری هر شئی ه مراق گوسترن احساساتیم غالب کلردی. احوالم جوخ پریشان ایدی. باشمی آشای سالاراق اراده سیز سورتده ایره لیه بیردیم. ایلک دونگه نی جونن زمان چوخ شن تانیشلاریمدان بیرینین سینی ای شیمتیم. بوسس منه تکان و یردی. اودیدی «آه، کتیر دیلر، کتیر دیلر! آقانی دا کتیر دیلر!» بوسسی من چوخ باخشی تانیردیم او.... بین سسی ایدی. بو آنقدر من دیمک اولار که، اونو گورمک احتمالی ندان باشقا، بوتون مسئله لر حقیقته فکرل می شیم. لاکن بو سس ده منی تعجب لندیر من. چونکه اونون دا نوتولماسی حقیقته حبریم و ارایدی. او، اوجاسسه کولور وایکی—اوج نضرک سانکی صحبت ای دیردی. حقیقت ده دایسه بونولا ئوز فکرینی منه چات دیرماق ایسته بیردی. او، ایسته بیردی که منه اوردک ویرسین، بیرقر سنی روحلاندیرسین. ینی زندانا کلمیش بیر محبوس ایچون بوتسلی بویوک نعمت سایلیر. بونولا انسان درحال فکرله شیرکه، تکدگیل. اگر بیر اتفاق باش ویرسه هئچ اولماسا اونو دوستو قوهوملارینا چات دیران آداملار وار دیر. همین دوستون سینی ای شیمتیدیکه بوتون وحشت واوره ک چیرینتی لاری محاولوب گیتدی. ینده نچه دقیقه بوندان اولکی غرور و متانتله روحیه م قوتلندی. اوره کیم شاد اولدی. بشنجی اوتاقین قاپی سینا چات دیتی. چوخ دار و قاران لیق دالانا آچیلان بو قاپی نین دیر سجرلری و ده شتلی کورون بویوک بیر قغیلی و ارایدی. دبیر قاپینی آچ دیق ندان سونرا اونون اوزبه—اوزونده قویولموش دیر چارپایینی گوستره رک دیدی: «بو سنین چارپایین دیر، یریندن ترنمه—

سەلى سەن. ائەلە اوتورمالى سان كە، مەن قاپى نەن دىكىكىندىن باخاندە سەنى كورە بېلىم، توالت
ايسە آرخادا يىرلىق، سوايسە تەندە قاپى سە دوير سەن كىتەرە لر.»

بوسوز لردن سوزا، اوفانوسى كوتوروب دىمىر معجولى قاپىنى باغلادى، قىلى
ويىرىپ، چىخىپ كىتدى. قاراللىق چوخ پىس قوخوسو گلن بوسويوق اوتاد تەك قالدىم.
اوتاقا كىرەن زمان فرمىدىن استفادە ايدەرەك ئوتتازا مەزلىمى و اوراداكى اشيەلەرى
دەقتە نظردن كىچىر مەشەيم. نە چارىيە نەندە اونون اوزەرىندە كى يورغان-دوشكەن
استفادە ايتەك اولمادى. كىشى يورغان-دوشكەن ايكىنەن ادامىن اورە كى قالخىردى.
آدام، حتى اونون اوستوندىە اكلەمگە بىلەك چىمچە شىردى. علاجسىز قالاراق اوتاقدا
كۆرىشەكە باشلادىم. اوتاقىن اوزونلوق بۇش آددىم، انى ايسە تەقريباً اوج آددىم ايدى.
سوايسە دولانماغىم ايجون كفايت ايدىردى.

چارپايى حەقىندە ايكى كەلمەدە اولسا يازماق لازىمىر. او ائەلە قايرىلمەشدى كە.
استراحت عوضىنە انسانا اذيت ويىردى. يوغون دىمىرلى ادامىن بەندىنى ازىردى. لا كىنەر
حالدا چارىيە ايدى. اوستوندىە قىدايتىكىم يورقان-دوشكەن وارايدى. بونلار اسوجرە
مشاورلرىندىن يادكار قالماشدى. موجود اصول-ادارەنەن جىلادلارى ەلەدە اونلاردان استفادە
ايدىردىلەر. لا كى سون و قەتلەدە، يەنى مەنمەن تولىدوغومدان اون ايل سوزا، بىز مەزكى زەندانىن
ظاهراچوخ ياخشى كورونن بىناسىنن اوتاقلارنىدا چوروموش كەلمەردن باشقا آيرى بىر
اشيە كورمەدىك، مەبوسلار حتى كوزە وسو قاپىدا ويىرىدەر. اون نەز مەبوس بىر
چوروموش اديالەن آلتىندا ياتىردى.

هر حالدا بىشىنچى اوتاق اوگون مەنمەن ايجون چوخ قورخولى دەشتلى كورونوردى.
اورانىن آدىنى بىز تەرسە قوبو قويموشدوق. اوتاكورە كە، اوتاغىن اوجالغى سەگىز-اون
مەترا اولدى. دىوارلار يوخازى قالخىتقا دارالردى. اونون قارا، كىرلى، كەلە كوتور
دىوارلارى، سوكولموش كرىچلەرى، دەشتلى بىردى بىر دىشلەرنى خاطر لادىردى.
دەيدىكىنە كورە ايكى نەمەلى موقتى جىسخانا يىرەم دورىندە قورخانانن انبارى اولموش.
سوزا ايسە اوراداكى كىچىك دىكىشەك لىك حىياتا كىچىرەلەرەك دائىمە زەندانان چورىلمەشدى.
اوتاقلارنى اوستوندىە بويوك كونىزىل وارايدى. حمام كونىزلى كىمى، اونلارنىدا اورتە-
سىندا كىچىك، آبىرنەكلى شىشە قوبولموشدى. خوشبخت لىكەن بىشىنچى اوتاغىن شىشە-
سىنن قىراغى سىندىغى ايجون خارچە، بالاجا بىر دىشەك آچىلمەشدى. قارو باغىش اورادان
بلا واسطە ياتدىغىم شىرە توكولموش كورە باخما ياراق هر حالدا بورادان هوا كلىردى. كونورتا يا
ياخىن اورادان كوشىنە ضەيف شەماغلارنى زەندانىن داخلى مەبىتىنى ايشىق لاندىرەن بونولادا
اورە كىمى خارچە دنيا ايلە علاقە لاندىرەردى. ايكى نەمەلى موقتى جىسخانا دا ايكى مەنمەن بىر
عددىنى شەكلى اوتاق و بىر-بىرىنە يولو اولان ايكى مەنمەن بىر توالت وارايدى. قىدا اولوتان
توالتلەرنى هامىسىنن كانالى بىشىنچى اوتاغىن آلتىندان كىچىرەموسى توالتە چاتىردى.
بوتوالتلەرنى ايكىرەنچ قوخوسى ەمەن كىرلى اوتاغىن ئوز ايبى ايلە بىرلەشەرەك ەوانى
بوسوتون زەرەلە يىردى. بووضەيت ائەلە آغىر ايدى كە، مەن بىنەن علاجسىز لىقدان توالتە
قاچىپ اورادا اولان كىچىك دىكىشەك ەوانىغا چالىشىردىم. بەضادە آغزىمى قاپىدا كى
دىشەكە ياپىشىرىپ چولنەن هوا سورماغان آتەردىم.

بوراداكى آغچاقاناداردا ەا پىس ووضەيت توره تەمىشدى. اونلارلاپ قىشەن چىلە سەندە
بىلە، آدمى راحت قويموردولار. پىس پىسلا سىچانلاردا راحت اوتورما ياراق لازىمى خەست
كوستىرەدەر. آغچاقانادار لىك نەق و يوروجى سەلەرى ايلە قارىشىق بىر اوركەت شەكىل

ایدیر، پس پسالار و سجانلاریسه آتیلیب دوشوب اویناییردیلار. بو حقه منیم فکر -
لشمکه کیمچیک امکانیم بئله یوخ ایدی.

دبیرین چخیب کیتمه سی ایله باشما مین چور خیال و دهشتلی فکرلر هجوم ایتمه که
باشلامیشدی. دایما گریشیر و ئوز دوشونجه لریمی معین نقطه ده توپلاماغا چالیشریم، بو
ترسه قویودانه و قه ده ک قالا جاغیم باره ده دوشونوردم. فکرلشیریم که، عائلم نه وضعیته دیر؟
کورسن انزابی ایومیزه خبر چان دیردی می؟ منله دوستلوق اونون ایچون کله جکده چتین لیک
توره ده جگمی؟ ایندی بیر چوخ مسئله اونون ایچون آیدین دگیلدیر. بلکه ده چوخلویینی شئی لر
کشف ایدیدیر. آخی او، چوخ مغرور ایدی. مندن باشقا هیچ کسین سوزونوقبول ایتمزدی. یازیق
یقین که، ایندی غسه ایده چکدیر. بلکه ده کورلانیب آرادان کیتدی. بو قیش فصلینده او،
مارادان کومورو آذوقه تاپا جاقتیر. بئله لیکله فکرلر منی گیت - گنده بدبین لیکه دوغری
یونلید، هر آن داها قورخونج حادثه لر کوزومون قارشیسیندا جانلانیردی. چونکه
حجازینی ئولورموشلر، محمود قاتلین عوضینه اکبر ساللاخا اشکنجه ویرمیشلر. (ج)
دبیر منی نه ایچون آلتی ایدیر زنداندان بوراخمیلار؟ آخی منیم جانیمدان نه ایستیرلر؟
یازیق علی شوقینی نه ایچون توقضا ایتمیشلر؟ دبیرلر که، هامی جاسوس اولموشدور.
آدملارحتی ئوز آرواد او شاقلا رینادا اعتبار ایتمیرلر. بعضی آدملارین یانیندا آغزیمدان
بلکه مخالف سوز قاچیر می شام - دییه دوشونوردم.

دقیقه به دقیقه آرتماقدا اولان بو مختلف فکرلر منی اینجیدیردی. هوا چوخ سویوق ایدی.
بیر طرفن ده کولک اسیردی. زنداندا بدبخت محبوسلارین ناله سیندن، او جاوهم آهنگ - سس -
لردن باشقا آیری بیر سس ایشیدیلمیردی. من چوخ عصبلشمیشدیم. حتی ئوز حیاتیمدان
بئله دویموشدوم. بو عذاب ویرجی فکرلرین پنجه سیندن یا خامی نجه خلاص ایتمک حقیقده
دوشونوردم. بیردن - بیره نجه ایلملر بوندان قایاق او خودو غوم سیاسی محبوسلاردان بیری نین
خاطره لری یادیمادوشدی. بو خاطره لر حقیقته زندان دورینین سونونادک نام معناسیندانه
تسکین لیک ویره ن ویول گوستره ن عامله چئوریلدی. همین خاطره لری تصادفی اولارات.
او خوماسا ایدی میویا اونلار منیم بادیما دوشمه سه ایدی، بلکه ده دیگر دوستلار کیمی منده
زندان محیطی غالب گلردی، اونلار کیمی منی ده ئولوروب آرادان آپاراردی.

بیر قایدا اولارات زندان همیشه محبوسلار دویموشور. اگر محبوس ئوز روحیه سینین محکم
ساخلا یارسا زندان کونی - گوندن ضعیفه ییر، محبوس عذاب و اذیته، آجلیق و فلاکته
عادت ایدیر. زندان محیطی انسانا غالب کلدیکه تقدیرده، محبوس قورخونج دوشونجه لر
قارشیسیندا تسلیم اولدیغی تقدیرده زندان اوننی محو ایدیب آرادان آپاریر. زندان
دوشمه میس آدملار اوزون مدت محبوس اولموش بیر آدمین بو سوزلرینی چوخ چتین درک
ایله بیلمیرلر. من ئوز وده محبوسلوق دورینین آلتینجی ایلمینده ک مسعود سئلما نین «پستی
گرفت همت من زین بلندجای» (۱) شعرینین معناسینی اولدیغی کیمی باشا دوشمه می شدم. بلی
زندان محیطی غالب کلدیکه انسانین همتی آچالیر اونون اراده سی آرادان کیدیر. ئوزی
ایسه آچاق و کچیک گورونور.

۱- بورادا مولف مسعود سئلما نین:

«نالمدل چو نای من اندر حصار نای پستی گرفت همت من زین بلندجای»

شعرینی خاطر لادیر. مسعود سئلما ن هونور و وال چاتماز یئرده اولان «نای» قلعه سینده
حس اولان زمان همین شعرینی یازمیشدیر. اونون ترجمه سی بئله دیر:

«نای قلعه سینده نی کیمی اوره کن ناله ایدیرم منیم همتیم بو هونور یئرده آچالای.»

آخى وقتىلە او خودوغوم زندان خاطرەلرى حقىندە يازماق ايستەيىردىم. ھمىن خاطرەلرىن مەمنونى تەقريباً بىللە دىرە— «بىرىنچى گىجە اوتاغىنا داخلى اولان زمان چوخ قورخوردوم. بورادا ئوزومى يازىق و تىك حس ايىدىردىم. حىياتدان، گلە— چىكن مايوس اولموشوم، گىجەنى سحرەدك ياتىدەيم. سحر يوخارىداكى كىچىك دىشىكىن اىچرىبە دوشموش ضعيف ايشىقدان استفادە اىدەرك محبوسلارن، بىر قايدا اولاراق، دىوارلاردا يازدىقلارى خطلرى و يادكارلارى اوخوماغا باشلادىم. تصادىق بولرلە ناقص قىدلر داخلىندە آشاغىداكى يازىدقىمى جلب ايتدى. «من سياسى محبوسام، بوقارانلىق قويويا ايتىلدىقىما فخر ايدىرم. نە اىچون مايوس اولوم؟ اى بورايدوشن سياسى شىخصىتلر سىزدە مايوس اولمامالى سىنيزا سن بويوك آدماسان. حكومت سنى حبسە سالماقلا ئوز ضعيف و عاجزلىكىنە اعتراف ايتىشىدىر. او، سندن قورخموش و ھمىن قورخوسونا كورە سنى چىكىب بورا ياكى كىرەيشىدىر. سىزدە منىم كىمى فخر ائلە. سىزدە منىم كىمى گلە جىگە امىد كوزىلە باخ».

يادىمادوشن بو حرارتلى جملەلر يورغون بىنىمە نوازش و ىردى. ضعيف روحومى كسالتەن خلاص ايدىب، اونون آردىنجا بىرسىرا مەنوى خولبالارا، يوكسك فىكرو دوشوب— نچەلرە دالىم، بونلارن تاثيرى نتيجه سىندە موقتى تورە نىمىش زندان قورخوسى بوتوب— نلوكلە محوا لوب گىتتى.

سباحى كون ھامىدان اول حسنى پورنىم سراجىما كلىدى. پولىس اىچون قويولموش كىچىك يوخلامادىشىكىنەن سلام و ىرىب، احوالىمى سوروشدى. بو، سنى داھا چوخ سۆيىندىردى، او، خوش صفت و ساست جەھەتتە دىدى؛ قورخما اىكى— اوچ كونەن سونرا بو قاينى آجا— جاقلار، سىزدە آزاد اولاجاقسان. دكتور يائىنا كىندە اونا دىرسن كە، خستەيم، اورە كىم چىرىينىر، ھىچ اولماسا اوتاغىمىن قايسىنى كوندە بىرىنچە ساعت آچىق قويسونلار، من اونون جوابىندا دىدىم؛ حسن ايشىمىن بىللە بىرە كىلىب جاتا جاغىنى خيال ايتىمىر، ئوزون بىلىرسن كە، من بىر ايشى كورمەيشىم.

حسن گولەرك دىدى؛ سنىن فىكرىنچە مكر بىز بىر ايشى كورموشوك؟ بىردەنە اىچون تەلسىرسن؟ سىن كە، بوتون عمرىن بويى حتى بىر ساعەتدە دىن جەلمەيسىن، يە، يات و... دا بورا دىر. اونى سرائ ناظرىتىن امرى ايلە ھمدانەن قولوباغلى بورا ياكى كىرەيشىلر. دوز ھىككىز ايدىر كە، سورغوسى سىز ساخالنەلەر، بومد تە حتى آدىنى داسوروشمايشىلار. سندن نە سوروشىلار؟ لابلە مستىنطقىن فروزش اولموشىلور. سوادى سىز و فىرىلە آچى بىر آدمىدىر. اصل سياسى معلوماتى يوخدور. چالامىدان لوطىلارى كىمى فىكلرشىر.

مىندە بىر چوخ سوزلردىمكى ايستەيىردىم. لاکىن فرمت اولمادى. كوزتچى اوچا ئوسكورتوسو ايلە زندانباين كىلە سىنى خىر و ىردى. حسن توآلىتە گىتمەك ھانەسى ايلە قاينىن قارشىسىندان اوزاقلاشىدى. كوزتچى خصوصى بىر آدمىن آدى دىكىلدىر. محبوسلار حبسە تىك ساخالنەلارن آدمالارلا دانىشماق اىچون بىر نىزى يولون اوستوندى كوزتچى قويورلار كە، زندانباين كىندە خىر و ىرسىن. بوناز نە ائندا (دىدە بان) دىرەلر.

احتىاج غرىبە بىر شى دىر. او، ھرھانسى بىر موقەدە ئوز تاثيرىنى كوستىرىر. محبوسلاردا احتىاج اوزونەن ئوزلرىنە خصوصى قايدا قانۇنلار دوز لىتىشىدىلر. ھمىن قايدا— قانۇنلارى دا جەلى صورتدە كوزلە بىر دىلر. مىلاننىم بىنىنچى اوتاغا كىلدىم ساعەتدە درحال سندن پاپىروس ياترىا كە احتىاجم اولوب، اولمادىغىنى سوروشىلار. مىن ايسە بو جەھتەن چوخ راحت ايدىم. اونا كورە كە، عمرىمە ھىچ بىر شىئە عادەت ايتمەيشىم.

او چونجی گنجنه نین احوالاتینی هئج وقت یادیمدان چبخارا بیلیمیرم. تخمینا گنجنه یاریسی ایلی، بیرنفر ایسه سانکی پیشیک ایله دانیشیردی. سسی ایشیدن کیمی دایاندم. سس دوز او تاغیمین قایسی دالیندان کلیردی. او، دیردی: «ای پیشیک سنین لهیم یا بیلیم که یوخون کلیم، آیتق اول، گوزله باشینا پاپاق کئچیرمه سینلر. تاسینات ایشچیلری چوخ پیس آداملار دیرلار. ای حیوان سنینله هم سن گوزه چوخ فقیر گورونورسن بونلار وجدان، اللهو پیغمبرین نه اولدیغینی بیلیمیرلر. گوزله. اونلارین یالان آنداییمه لرینه بیردن اینانارسان ها. ای پیشیک سنینله هم! سعدین بو حکایه سیننی یقین که، دفعه لرله ایشیمسین. اورادا دیمیلیر: سندن سوروشولمایان سؤالاجواب ویرمه. سندن ایسته نلمه ن شئی گوستر مه. پیشیک جیغازیم سنینله هم! گوزلرینی یاخش آج. نظمی ده ده مجتلر «یوخ» ایله باشلانیر. «بلی» دیدیکده داها خلاص اولابیلیمه جکسن.

بوسوزلری دین آدم همین واسطه ایله منه بول گوسترمک ایسته ییردی. بو آدم زندانی تمیزله ن ایلی، او، مشهور وزیرنگ اوغرو لاردان بیری ساییلیردی. بونا باخما یاراق او محبوسلوق تعصیبینی یاددان چبخارامیرو ایکی-اوج ساعت مدتینه پیشیک آدی ایله منه نصیحت ویریردی.

شبهه یوخدور که، عادی محبوسلارین هامیسی بوجوردگیل. اونلارین داخلینده ناچنسن، سوذی و مردم آزارلاردا تاپیلیر. بئله آداملارین بیر چوخی جاسوسلوق و خبرچیلیک ایده رک آزارچق تریاک یانمقی، ایکی یومورتا ویاسایر اهمیتسز شئی لر آلماق خاطرینه دیگر محبوسلار ایچون پاپاق دوزلیرلر. بونلاردان باشقا، بیر چوخ حاللاردا نظمیه ئوز ایشچیلرینی ده مختلف بهانه لر آلتیندا زندانا کوندریر. محبوسلار بیر قایدا اولراق عصبی، یورغون جانا کلیمش و دنیادان بیزار اولموش آداملار دیرلار. اونلاری مشغول ایده ن و باشلارینی قاتان بیر شئی یوخدور. اوره کلری داریخیر. اونلار ایسته ییرلر هر هانسی بول ایله اولورسا- اولسون ئوز باشلارینی مشغول اینسینلر، نفرت و کدر حسلرینی سوندور- سونلر، بونا گوره ده علاجسز لیکدن چوخلودانی شیرلار. آداملارین دالینجا پیس سوزلر دیرلر، سوبوش ویریرلر، نفزینو ناله ایدیرلر. جسخانادا چوخ قالماق ایسته مه ن تفتیشچی ایسه همین فرمتن استفاده ایده رک همین محبوسلارین عصبی لیکن دیدیکلری سوزلرینی سند کیمی قلمه ویره رک اونلار امین جور رنگویر پروعالی رتبه لی رئیس لرینه چاتدیریر. استنطاقچیلار ایسه بوجور یالانچی راپورتلاری ئوزلری ایچون بویوک کشفیات حساب ایده رک داها بویوک رتبه لی رئیس لره یتیریرو بوتون بونلارین نتیجه سینده یازیق محبوس هئج بیر مقصدی اولمادان درین بیر قویوا دوشور. فرخ نین ئولومی بونا بارلاق مثال دیر. بویاره ده سونرا اطرافلی صورته بحث ایده جه بیک، بیرگون من گنجه گوردو کوم یوخونو محبوسلار ادانیشیمشیدیم، بوننی، در حال فروزشه چاتدیر میشدیلار. نظمیه مامورلاری بومسئله نی بیردن گیزلتمیر دیلر. عکسینه اونلار همین واسطه ایله محبوسلارین گوزونی قورخوتماق و بوتونلادا بیر اوخ ایله بیرنجه نشان وورماق ایسته ییر دیلر. نظمیه مامورلاری بویول ایله محبوسلاری دریندن ئوگره نیر، اونلاری داها دا قورخودوب آراریندا تفرقه سالراق بیر-بیرینه نسبت شهه دوغورودولار.

آختاریش و تفتیش

زندانی بیرینجی گنجنه سی مختلف قورخی و یورجی دوشونجه لرله باشا چاتدی. سرحسن قاپیدان اوزاقلاشدیقدان سونرا دیرر کلیم دیدی-سیری ایسته میشلر.

تکساخانلیان مجوسلاری بیرقاید اولاراق آدلاری ایله جاغیرمردیلار. پولیس ایسته میردی که، زنداندا کی مجوسلار اونلاری تانین و یا خارجه بیر آدم احوالاتدان باخراولسون. بونا گورده منیم آدمی «شینجی اوتاق» قوموشولار. زندان قابی سینین خارچینده اطلاعات اداره سیندن گوندریلیمش ایکی نفر پولیس دایانیم منی گوزله بیردی. دیرسنی اونلار احوایل ویرب رسید آلدی. نظمین بویوک قابی سیندان چخیب ایوه طرفیولا دوشوک. آقارمرحمت گوستر دیرک منیم حسابیمایتون جاغیردیلا.

انزابی توتولماغمی ایوه خبر ویرمیشدی. ایوده داریوشی (۱) چوخ نگران و قور-خولی وضعیتده گوردوم. او، بعضانه، بعضاده منیمله کلمیش آدمالارا باخیردی. آقار آختاریشا کلمیشدیلر. اونلارین ایچری سینده نستاکنج گورون پولیسین فارسجا سواد و ارایدی. نستاعقللی و ادبلی ایدی. دیکری ایسه تام سواد سیز ایدی. حدینن زیاده بیئرلی نظر دن کئچیردیله. هر بیردیشیکه دفعه لرله باشلارینی سوخولار. هر بیئر آختاردیلار. اللرینه کئچن شی لر یوز دفعه یوخلاییر، سونرا ایسه تام اعتناسیر لقللا بیر کناره آتیردیلا. حتی اوشاق او یونجاقلارینی بشله یوخلاییر، اوشاغین گوزی قارشیندا سیندیریر، یثره توکورو تپیک آلتینا سالیردیلا. اوشاق ایسه دانیشمیردی، سانکه او حیرت و تعجب دینیزنده غرق اولموشدی. داها هر وقتده اولدیغی کیمی دیل اوزونلوق ایتمیردی. ئوز او یونجاقلارینین سیندیریلیب یثره توللانماسینا مانع اولموردی. پولیس لر دیدیلر که، فارس دیلیندن باشقا، بوتون آیری دیل لرده یازیلیمش کتابلاری بیغیب آبارماق حقیقنده اونلار اگوستریش ویریلیمش دیر. بواشین نه مقصد داشیمالاری معلوم ایدی. او وقت اطلاعات اداره سینده خارجی دیل لری بیلن مامور یوخ ایدی. بونا گورده باشقا دیل لرده اولان بوتون کتابلاری نظمیه آبارمالی اولوردولار.

ایوده آختاریش آباریلان زمان آلتی یاشلی اوشاق و اونون قاری دایه سیندن باشقا، ایوده هئچ کس یوخ ایلی. من سون دفعه اولاراق اوغوللا میرا رخاسیندا اگلمک ایسته دیم. اوشاغین نهنه سی چای کتیردی. اوشاق بیر آز جسارتنه ره که منه طرف اگیلب آناسین ایوده اولماسی سبینی یواشجا معلومات ویردی. من بشله خیال ایتمدیم که، او آناسین گوستریشی اسیندا منیمله بوجور احتیاط ایله دانیشیر. سونرا ایسه معلوم اولدی که، بوحقده اوشاغا هئچ بیر تاپشیریق ویریلیمه میشدی. او، ئوزی قانیمشدی که، آناسینی ایوه قایتماغا قویمایان، سئویملی او یونجاقلارینی سیندیریب داغیدن بیگانه آدمالارین یانیندا اوجا سسله دانیشما مالیدیر. غصه و کدرین شدتینن ایسترن، ایسترسده اوشاق هئچ بیر شی بهیه بیلیمه دیک. یالئیز بیر فجان چای ایچدیکدن سونرا من آباغادوردوم. و داغلامان زمان اوشاغین گوزلری دولموشدی. او، منی کدرلندیرمه مک ایچون آغلاماق ایسته میردی. عین زماندا همیشه دیدیکیم: «آناجان ایوه تزقایت» سوزونیه دکرار ایتمه دی. اوسانکی چوخ کدرلی و محزون بیر حیاتین باشلانماسینی، ئوز آناسینین الین گتمه سینین حس ایتمیشدی. آختاریش قورتاردیقمان و کدرلندیریمی و داغلاما سوناچا تانیدان سونرا، اوشاق اینین کیدیشینی حس ایذب، کتابلاری داشیماراق فایتونون ایچینه توکدی. اونلاری اطلاعات اداره سینده کتیردیک.

فروزش بیزی تام صبر سیز لیکله گوزله بیردی. قیمتلی کتابلاری گوردو که اونون گوزلری پاریلادی. بلکه ده اونلارین هامی سینین «خرلی کتابلار» اولدیغینی گمان

ایدیدی. بیزکلن کیمی در حال ایشه باشلادی. یانیندا اوتورموش ضابطه اوز توتاراق دیدی: بویورون، سیزین سوبه نیز چاتمیشدیر. من قوشون و نظمیه ایشچی لرینین درجه لرینی هله ده آیدر ایدمه بیلمه دیکیم ایچون قید اولونان ضابطین ندرت بده اولدیفینی دیدیم بیلهرم. بو قدر باشا دوشوم که، اورش تلی ایدی. فروزین ئوزی ده بیکار دایانما یاراق کتابلاری آلت-اوست ایتکه باشلادی. حرکتیندن، اونون خارجی دیلری بیلمه مه سینئی آنلادیم. اوایل نیز شکیلردن و تابلولاردان بیریشئی آنلاماغا چالیشیردی. تصادفا کتابلاریمین ایچری سینده فارس دیلینده یازیلیمیش چوخ کیچیک بیر کتاب جاوار ایدی. بوتولستویون چوخ عادی کتاب جا لاریندان بیر ایدی. سید عبدالرحیم خلخالئی نین خارجی دیلن ترجمه ایتدیگی همین کتابچانین باشلیغیندا «بیری-بیرینیزه یاخشیلیق ایدین» جمله سی یازیلیمیشدی. اونون اوستونده تولستویون آدی اولوغونا گورد پولیس شهله نئدی. بو حرکت نتیجه سینده سنی گولمک توتدی. ضررلی کتاب باخینا نه قدرده تهلکه لی آدی واردیر؟ «بیری-بیرینیزه یاخشیلیق ایدین» ۱۱. آقا اوزدن گیتمه دی. او کتابچانی آخره قدر بوخلادی. ئوز قلبیمده دیدیم-شکر اولسون که، آقا خارجی دیلری بیلهر. یوخسار دویونین «انسانین منشایی» کتابی حقیقنده، روس انسکلوپدییاسی نین مختلف جلدلری حقیقنده. دیگر تاریخی و فلسفی کتابلار حقیقنده نه لر ایدر دی.

پولیس ضابطی ایشه نظر ساده بیر آدام کیمی گورونوردو. اونون فرانسه و انگلیس دیلینده یازیلیمیش کتابلارا ایشی بوخ ایدی. اوفقط روس دیلینده یازیلیمیش کتابلارا باخیردی. ضابط روس دیلی نین آنجا القباسینی بیلیردی. دها چوخ شهله ندیگی روس کتابلارینی آیدر ایدمه بیلهردی. بوایشه یاخشی حال ایدی. ایلك نویده خارجی دیلدرده یازیلیمیش کتابلاری آیریب بیر کنار ا قویدیق. من بیر راحت نفس آلدیم، سونرا روس کتابلارینا باشلادیق. ضابطه نجه باشا دوشموردی. بومسئله تهلکه لی ایدی. چونکه، کتابلارین هامی سینی ضررلی حساب ایدمه بیلردی. من قراره کلدیم که، اونون اوچون اچام و روس دیلینی بیلمه مه سینئی اثاب ایدم. لاکن اومن ایله راخیلاشماغی ئوزی ایچون الویریشلی حساب ایتدی. بونا گورده دیدیکلریمین هامی سینی تصدیق ایدیردی. بوندان باشقا ایشی آسانلاشدرماق ایچون چوخ ساده بیر یول تاپدیق. من دیدیم ضررلی کتابلار روسیه ده باش ویرمیش بویوک اوکتیابر انقلابیندان سونرا، یعنی ۱۹۱۷-نجی ایلن سونرا ندر اولموشور. بیله اولدیقنا همین تاریخدن قابق ندر ایدیلن کتابلار ضررلی ساییلما مالیدیر. بوسوزلریمی اولارین هر ایکسی تصدیق ایتدیلر. بئله لیکلدر روس دیلینده یازیلیمیش کتابلار داسیرادان چیخدی و ضررلی ساییلما دی. اونا گورده که، ساخلادیقیم کتابلارین جوخی، حتی سیاسی اقتصاد کتابی دا ۱۹۱۷-نجی ایلن قابق چاپ ایدیلیمیشدی. بیرسیرا کیچیک کتابلار قالدی که، اولارین دا رومان اولماسینی بیلدیردیم.

کتابلاری یوخلاماق منیم نه کیمی آداملارلا اوز-اوزه کله جگیمی، هارادا اولماغیمی بیرداهمانی باشالادی. دیمک مننده سیاسی تهمت آتیلیمیشدی. بومسئله یه یتیمله لی. مقدراتیم تعیین اولونمالی ایدی. من یاخشی بیلیردیم که، بوایشلر هنج ده کتابلاری یوخلاماق کیمی ساده و اوزدن کئچمه اولما یا جا قیدیر...

آجودان یزدی

آختام، کتابلارین یوخلانیماسی ایشیننن خلاص اولاراق موقتی حبس خانایا قایتمدیم. حدینن زیاده یورغون و طاقت سیز اولدوغو موحس ایدیردیم. آجلیقدان، یوخوسوز لوقدان باشیم شدتله آغریردی. دبیر دکیشلیمیشدی. اونون یرینه محمدمخان

یزدی گلمیشدی. اونون هیکللی، صورتی، بورنو و گوزلری بوتونلوکله کچمیش شاها «رضاشاه» اوخشاییردی. بیرگون همین مسئلهنی ئوزونده دیدیم. اوسوزو مو تصدیق ایدهرک دیدی: شاهین ئوزی ایله بیرایکی دفعه راستلاشمیشام. اومنه ایری-ایری باخیب بویسه منی چوخ قورخودوب.

آجودان یزدی سونرالار حدیندن زیاده کوکلدیکینه کوره بو اوخشارلیق آرادان گیتدی. او، چوخ قارین قولو و آج گوز بیر آدم ایدی. اون سگیز نفر محبوسون خوره گینی بیر اوتوروما یه ییردی. ایندی اونون اشتهاسیندان خبریم یو خدور. هر حالدا چوخ دقتلی آدم ایدی. یوخاریدان ویریلن گوستریشلری سون نقطه سینهدک بیرینه یتیره ردی. دیردی که، «من ایکی نمره لی موقتی حبس خانادا ایشه باشلامیش ایلك پولیسیم.» حقیقتده او، موقتی حبس خانانین جانلی تاریخی ایدی. سواد یوخ ایدی. لاکن چوخ باخشی هوشو و حافظه سی وار ایدی. موقتی حبس خانایا دوشموش آداملاری باخشی تانیباردی. آزادانیشان، قوری و جلی بیر آدم ایدی. سحر دن آخشامادک دریدن چیخاردی. زندان اوتاقلارینین ظاهری نظافتی و تمیزلیکینه بویوک علاقه گوستره ردی. موقتی حبس خانانین بوتون ایشلری اونون اینده ایدی.

دیر دیندار بیر آدم ایدی. او، هئج کسه قصد ارمردن آزارلیق ایتمزدی. لاکن محمدخان یزدی بله دکیلدی. او ایسته ییردی که، موقتی حبس خانانی همیشه ئوز اینده ساخلا سین. اورادان چوره گینی چیخارسین، اوشاقلارینین حیاتی نی تامین ایتسین. بوندان باشقا او، جلالیقدا اینه ردی. محکوملاری دارادا چکردی. بویاشی اونون ایچون باشقا مداخل یولو ایدی. دیبله یگینه کوره اصغر قاتلی ده (۱) اودارا حکمیشدی. بویاش اوستونده اونا آجودانلیق رتبه سی ویریلیمیشدی. آجودان یزدی تام معنا سیندا پولیس ایلی. قایدا-قانوندان باشقا هئج شئی بیلمزدی. وفالی بیر ایت خاصیتینده ایلی. اون ایلدن سونرادا منی یادیندان چیمار مامیشدی.

بیر قایدا اولراق قمر زندانیندا ساخلانیلان آداملاری موقتی حبس خانایا واسطه سیله عدلیه یه آپارار دیلار. اون ایل قصرده قالدیقدان سونرا عدلیه یه آپاریلان زمان بیرگون یولوم ینده موقتی حبس خانایا دوشدی. موقتی حبس خانانین ماموری بیرنچه ساعت ایواندا دایانما غیم حقیقته گوستریش ویرمیشدی. پله کانلارین یانیندا آجودان ایله راستلاشیم. ایره لیله کلیب سلام ویردی. سونرا جلی بیر قیافه توتاراق دیدی: آقا اینانمیرام که، سیزی ایوانا قویالار. بویورون بورایا. بورا سوزوندن اونون مقصدی موقتی حبس خانانین ان بیس کوریدوری حساب ایدیلن اوچونجی کوریدور ایلی. بونا باخما یاراق او، خدمت اوسته اولمایان زمان منه چوخ حرمت ایده ردی. چونکه اونون اوشاقلارینین معلمی اولموشدوم. بیلیمر نه ایچون، هانسی ملاحظه اوزوندن او، ایلك کونلرده ئوزونو منه تانیتمیر مامیشدی. منده اونو شخسا تانیمریم.

خلاصه استنطاقدان قایتدیقدان سونرا او وقت غادی پولیس اولان بو آدم منی بشنجی اوتاغا کتیردی. منیمله یوموشاق دانیشیردی. او، دیدی: چوخ تاسف ایدیرم که، بورادا قالمالی اولموز. بسی اوشاقلار نه ایده جکلر؟

۱- اصغر قاتل ۱۹۲۰-نجی ایل لرده سادیم ناخوشلغو اوزوندن اوشاقلاری توتوب ئولورن بیر شخص اولموشدور. بامیه ساتدیغینا کوره اونا اصغر بامیه فروشدا دیردیلر. قتل جنایتی اوستونده اعدام ایدیلیمیشدیر.

من بئله خیال ایتدیم که، اوسنیم اوشاقلاریمین قیدینه قالیر. دیدیم؛ آله کریمدیر. بیرتیر دولانارلار.

لاکن سونرا باشا دوشدوم که، او، ئوز اوشاقلارینین درس مسئله سینی نظردد توتمودی. سونرا مندن، نزاریه بیب-یه مه دیکیمی ده سوروشدی. دونن گجه دن بری هئچ شئی یه مه دیکیمی بیلدیردیم. کیدیب بیر کاسا ایلیق سود و بیر تافتون چوره گئی کتیریب دیدی؛ یه!

بوصمیمی «قوناقپور لیکدن» خوشوم کللی. بئله خیال ایتدیم که، بوتون محبو-سلارلا بوجور رفتار اولونور. من بیلیمیردیم که، او، یالنیز ئوز اوشاقلارینین خاطرینه مننه، استثنائی اولراق، بئله رفتار ایتمیشدیر. بوندان باشقا منه آیری بیر یاخشی لیق دا ایتدی. من بو یاخشی لیقی هئچ وقت اونوتما رام، چارپاییم ناراحت اولدیغی ایچون کیدیب بیر قدر یوموشاق ونسبتا تمیز یورقان دوشک کتیردی. اونلاری بوکوب چارپایانین اورتاسینا قویدو. سونرا اوزونو منه توتاراق دیدی؛ بو چارپایی جوخ ناراحت دیر، اونون قناباریق دیمیر لری سنین قابیرغالارینی ازر.

بوندان باشقا، منیم ایچون بیر جای قابی دا کتیردی. گورورسونوزا جلدین دا ئوز اوشاقلارینا علاقده سی واردیر. اودا ایسته ییردی که، اولادلارینین تربیه سی یولوندا معین آددیم آتمیش بیر آداما یاخشی لیق ایتسین. قید ایتدیگیم کی، من اوگون محمد یزدینی تانیمیردیم، بئله خیال ایدیردیم که، بوموربان لیق اونون خوش نیتیندن دوغموش ویا بوخاریدان ویریلیمیش گوستریش اساسیندا اولموشدی. چوره گی یه دیکدن سونرا سوپوغا، اوتاغین ایگرنج قوخوسونا، پسر پسلدا، سیجان و آغجاقانادلارا اعتنا ایتمه یه رک، پالتارلاریمی سوپونمادان چارپایانین اوستونه دوشوب جوخ شیرین بوخویا کتدیم. صباحی گونو گونورتا یا ایکی ساعت قالمیش کنیکچی دگیشیلن زمان دبیر منی بوخودان آیلتدی.

دیگر محبوسلارلا علاقه

قید ایتدیگیم کی، بور آفرایله تانیش اولموغوما گوره همان ایلیک گونلرده دیگر محبوسلارلا علاقه تاپا بیلدیم. حسن دن باشقا (ر) -ایله ده اوشاقلیق دوریندن تانیش ایدیم. اودا گونده ایکی-اوچ دفعه قاینین دشیکیندن احوالیمی سوروشور، ظرافت و گولو-شتری ایله منی روحلاندیریردی. پور آفرایله آرامیز دها آچتی ایدی. دبیردی نه، بیزی یدی-سگ کیز آیدان آرتیق بورادا ساخالایا بیلمز لر. اونون بو قاباتی گورنلیکیندن منیم جوخ آچیمم کلیردی. دبیردیم، سن جوخ پسر فال آچیرسان. بورادا یدی-سگ کیز آیدان قالماق اولار؟

بیرگون اوتاقی تمیز لیمک مقصدی ایله دبیر منی اوتاقدان چیخاردی. محبوسلار کیچیک حیطه دولانیر دیلار. من اوزومو حیطه چویریب دایانمیشدیم. دبیرایسه منیم قاباغیمدا دورموش و ئوز فکرینجه ایسته ییردی که، دیگر محبوسلارلا علاقه ساخالما-غیمین قارشسی سینی آلسین. من ایسه حرکت سیز دایانمیشدیم. محبوسلار آردیجیل صورتده حیطی دورایه رک منیم قارشیمدان کچیر دیلر. اونلارین هر بیری مختلف اشاره لرله ئوز سلامینی منه چاتدیریردی.

دبیر فارس دیلیندن باشقا آیری دیل بیلیمیردی. ۱۹۳۱-نجی ایل یانوار آیینین اولوی ایدی. خریستیان محبوسلار تازه لباس کیمیش، اوزلرینی قیرخیمیش و گوروش-

لرينه كلهك آداملارنى گوزله بىردىلر. من يالنىز ئوز گولوشلرئىمىلە اونلارنى سلايمنا جواب وىرىپ، بايراملارنى تىرىك ايدىردىم. پوراقر ياخشى كەيىنمىش جنتلن بىر آدمى منە گوسترهك دىدى، بوبوئىنو بوغونو گورورسن دورد ايلدىركە، زنداندا ساخلانلىپ. او، مشهور لاپيدوس ايدى. سونرالار بلكده اونون آدىنى چكىدك. من اونون دوردايل مدتئىندە، بوجهنمە اوخشار دىكىدە ياشايىپ هلده دىرى قالماسنا تعجب ايدىردىم. ئوز-ئوزومە دىدىم؛ من بورادا بىرايل قالسام ئولەرم.

اون-اون ايكى كون اولاردى كە اوزومو قىرخمىشىد. ئوزومون دە هئج خبرىم بوخ ايدى. لاپيدوس تجربەلى آدم ايدى. اومنى گورن كىمى تراوتاغينا قاچىپ كىچىك بىر آينا كوتورهك قايتىدى. درحال دبىرىن آرخاسينا كچەرك آينانى منىم اوزومە توتىدى. ئوز ساقالىمى گورندە برك گولوم. حسن آذربايجان، روس، فرانسە دىللىرىندە جور-به جور ظرافتلر ايتىدى. آبرى بىر وقارلى ساققالى آدمدا روسجا و آذربايجانجا اورەك پىرەك و پىرەك منى روحلاندىرىدى. بو آدم مشهور پىرىمىن معاونى سوهنگ كىگوايدى. پوراقر وسايرلىرىنى باشا سالدىلاركە، هوايا چىخارىلماغم حقمندە خوامش ايتمەلىم. دبىر بوخواشى درحال قبول ايتىدى. لاکن هوايا چىخارىلان يرائلە بىر وضعىتدە- ايدى كە، من ايبىلنمىش بشىنجى اوتاقى اورادان داها ياخشى حساب ايتدىم. محبوسلار اوراداكى اوچ بوجاقلى و يالنىز بىر آدمىن كزىشمەسى اىچون كفات ايدەن حىطلرىن آدىنى قازانچا قوموشلولا. بىروا كى نمرەلى موقتى حسخانالارنى، عمومى حسخا- نائىن وساير بنالارنى بوتون توالت لرىنن قوبولارى همىن حىطە يىلشىردى.

بئله بلكە بىرىنجى گوندىن باشلامىش ايكىنجى، اوچونچى، دوردونچى، بشىنجى، اونونچى وساير.... گونلى ساياراق، هر بىر دىقەدە ا اطلاعات ادارهسى طرفىننن چاغىر- يلىپ تىكلىغى مەن معلوم ايدىلە جكىمى گوزله بىردىم. لاکن اورادان هئج بىر خبر چىخمىردى. كىت- كىدە مايوش اولوب مختلف فكرلە دالىردىم.

گونوزلردە كچەلر كىمى قاراتلىق و يوروجوايدى. سحر دن كچە يارىسينداك اوتاقدا دولابىر، سونرا ايسە چارپائىن اوستونە اوزاناراق جوربه جور فكرلە دالىردىم. حتى يواش يواش محبوس دوستلار مەن تىكىن و پىرىجى سوزلىرىندە آچىغىم كلىردى. منزل وعائىلەن خبرىم بوخ ايدى. اونلارنى نە وضعىتدە ياشامالارنى بىلمىردىم. هوا تىمىز اولان كچەلردە تاوانداكى كىچىك دىكىدن اولدوللارى سىرايدەرك بونونلا فكرىمى مشغول ايدىردىم. گونش گوندوزلر اىچون منىم ساعتىم ايدى. گونلى دىوارا خطچىمكە سايدىردىم، روبىن زون كىمى ئوزوم اىچون جىزگىلر كالىندارى دولتمىشىد. حتى پوراقر و دىگر محبوسلار بئله منونىتە منىم طبعى ساعت وكالىندارىمدان استفادە ايدىردىلر. اولدوللارلا وقتى، گونش دن داها دىقق مەن لىشدىرە بىلىردىم.

اون سىككىزىنجى گون سحر تزدن سرچەلرىن جىكىلدىسى دىقتمى جلب ايتىدى. باشىمى قالدىرىپ سرچەلرىن همان دىكىك اوزەرىننن دستە- دستە اوچوب كىتدىكىمى گوردوم. بونو ياخشى بىرفال كىمى يوروب سئوئىدىم. تصادفا همىن گون كونورتايا ياخىن ايلك دفعە اولاراتى عائىلە عضولرىمە گوروشدوم.

گوروش

... زندان ياخشى محك دىر. اورادا انسان ئوزومىمى دوستلارنى وان اوزاق قوهوملارنى داها ياخشى تانى بىر، اونلارنى نە كىمى مناسبە اولدولقارنى مەن- لىشدىرىر. ايلك گوروشوم چوخ كوزلە نىلمز ايدى. اودىقەدەك خارجلە علاقە تاپماق

امكاننا اينانميردیم، ئوز آراد اوشاغىمى گوردىگىم ايچون چوخ سئويندیم، دارىوش گوروش يرينى، پوليس لرئى و اوراداكى قايدالارى گوروب مېوت اولموشدى. گوروش وقتىن سونونداك هئچ بىر كلمه ده دانىشمادى. باشقا گوروشه گلن لر ايسه عادى حالدا احوالىمى سوروشدولار. گوروشه گلنلر ايجرىسېنده تانىش اولمادىغىم بىر گىنج دقتىمى جلب ايتدى. تاسفكه، من اونو همين گونهدك گورمه ميشدیم. اونون مرحمتى قارشى-سېندا منتدار اولدوغومو بىلدىردیم. سونرالار حيات يولداشيمىن اوزاق قوهوملار يندان بىرى اولدىغىمى بىلدىم. جوانمردلىك، خىرخواهلىق و فداكارلىق يالنىز آغىز گونلرده معين ايدىلير. بوتمىز او ره كلى گىنج مننه نجات وىرمك، منى زندان دان خلاص ايتمك يولوندا دورد آي چاليدى. او، هرمانسى فداكارلىقتان چكىنمهدى. فروزش دىردى كى، من بو قدر فداكار آدم گورمه ميشم. كولكه كىمى آردىما دوشوب هرگون، هر ساعت منىمله دىر. هئچ كسىن الى چاتا بىلمه ين عالئى رتبه لى آداملار دان سنى بوراخماق حقىنده توصيه نامه كتيرير، بئله بىر صممى قوهومونوز اولدىغى ايچون سىزى تىريك ايدىرم، بو چاليشقان آدمىن فعالئى و فداكارلىقى نتيجه سېنده وضعيتىم بير آز ياخشى لاشدى. ايودن منىم ايچون يورقان دوشك كتير بىلمه سېنه، خورك و كتاب گوندر بىلمه سېنه اجازه وىردىلر. منىم ايچون مستثنى شرايط فراهم، اولوندى. مننه چراغ، چاينىك و سايره وىردىلر. بوندان باشقا ضمانتله بوراخىلماق باره ده منه وىرىلن حكومه همين آدمىن فداكارلىغى سايدىسېنده دوزلميشدى. بوباره ده سونرا اطرافلى بحث ايدىم جگم، بو حكىم حياتا كچىر بىلمهدى. اطلاعات اداره سىنن مامورلارى دىردى كى، بىز بو حكىم حياتا كچىره بىلمه دىك، لآكن اگر سىز بىرگون جسمن آزاد اولونانئىز، محض همين حكىمىن اساسىندا آزاد اولماق سىز...

نظمه ايشچىلر يىن بىووك جنايتلر يىن بىرى اتهاملارى بايماقدان عبارت ايدى. اونلار بىوول ايله ئوز بىس حركتلر يىن ئورت-باسدىر ايتمك ايسته يىردىلر. اونلار يىن دىگر متودى هدم-قورخوكلماق ايدى. گناهىز بىر آدمىن زندان دان خلاص ايدىلمه سى يولوندا تثبىت ايدىن هرمانسى بىر آدمى اونلار چاغىرىر، هده له بىر، قورخودور و بئله لىكله التزام آليردىلار كى، زندان حقىنده بىرداها دانىشما يارق ئوز ايشىنن آردىنجا كىتسېن، منىم دوستوم حقىنده ده همين قايدا يا ال آتاراق اونا دىمىشدىلر كى، اگر عائله نى، حياتىنى و كسب كارىنى ايسته يىرسن سه فلان كسىن آردىنا دوشمك دن چكىنمهلئى، اونون سراغىنى توتما مالىسان. عكس تقدىره بىر چوخ تهلكه لى ايشلر گوروش همين شخص له ال بىر اولماقدا اتهام ايدىله چكسېن. لآكن بوتون بو هده-قورخولارا باخما يارق او، منىم حقىمه ده مكانى قدر چالشمىشدى.

دىگر ايشلر كىمى گوروش ايشى ده گونو-گونن چتىنله شىردى. بىرىنچى ايله دىردىلر كى، سىاسى مجبوسلار يالنىز مستنطق لر يىن و سىاسى اداره نىن دىگر قوللو-چولار يىن يانيندا ئوز آداملارنى ايله گوروشه بىلرلر. بىز اوزون مدت بوخوشا گلمز حركت علمىنه مبارزه ايتدىك، حسن پور آفر ايلك گوروش زمانى اعتراضىنى بىلدىره رك حيات يولداشينا تاپشرمىشدى كى، او، بىرداها بوجور گوروشه كلمه سىن اوشاقلار دا كتىرمه سىن، فروزش ايسه اونون بو حركتىنى قايدا-قانونا اويغون اولمايان حركت حساب ايدىره ك حسن پور آفرى استنطاغا چكىمشدى. بئله بىر فرستى اللهدان ايسته ين پور آفر ايسه استنطاق زمانى دىش سىندىرىجى جوابلار وىرمىشى. اودىمىشدى؛ بلكه ده سىز ئوز ناموس و آبرونوزا علاقه بسله بىرسىنئىز. بوسىز يىن ئوز ايشىنئىز دىر. لآكن سىز يىن حقىنئىز يوخلور كى، ساىرلر يىن ده ئوزونوزه تاي حساب ايدىره ك آداملار يىن شرف

وناموسونا توخوناسينيز. بيزئوزآداملاريميزي گورمكدن گوزئورتمك قيمتينه اولسادا، سيزه اجازه ويره بيلمهرليك كه، بيزيم آبروموز وناموسوموزلا اويناياسينيز. فروزش بوسوزلري نظميرئئيسينه راپورت ويرديكن سوترا حسنى ابكرمى دورد ساعتاك اوتاقتا ساخالديلار. سوترا اونون يانينا واسطهچى گوندرهرك استنطاق كاغذلرينى جيريپ آرادان آبارديلار.

قيساسوزله ديسك زنداندا اولئوغوم بيرينجى و ايكنينچى ايللر عرضينده گوروش مسئلەسى اوزەرينده زندان ادارهسى ايله سياسى اداره آراسيندا چكيشمەلر دوام ايتتى. زندان ادارهسى ئوزىده يوخسول محبوسلارى هفتهده بير دفعە سياسى ادارهه گوندرمك ايسته ييردى. اوللر سياسى ادارهده گوروشلر يمير نسبتاً آزاد ايدى. قمر زندانيندا اشيك باغين ايجريسينده يالئيز بير پوليسن نظارتى ايله گوروش و ير ييلردى. لاکن گت گتده ايشلر چتين لشدى. بنى تمين اولان رئيس لر ين هر بيرى تازا قايدالار قوبور دولار. داها باغدا گوروشه اجازه ويريلمەدى. گوروش يئرى داخلى زندانين قاپسى آرخاسينا كوجورولدى. سوزالار ايسه دمير معجولى بوگونكى گوروش اوتاقينى تشكيل ايتدیلر. بورادا محبوسلا گوروشه كدلر آراسيندا فاصله او قدر اوزاق ايدى كه، اونلارين سسى چتين ليكله بير بيرينده چاتيردى. آدام ايكي دمير معجر آرخاسيندان گوروشه گلמים شخصلرى از قالاتانينا بيلميردى. قاپداكى بوخلاما داها ابكرنج ايدى. بورادا جوخ چركين بير قارى آرواك گوروشه گلמים قادينلارين بوتون بدنينى بوخلايردى. عباس كندخدانين اجازەسى اولمادان زندان رئيسى سياسى محبوسلارا گوروش ويره بيلميردى. بوندان باشقا سرهنگ راسخينده ئوز خصوصى سياسى وار ايدى. اونلار ايسته ميرديلر كه، چناتكار ايشلر زندانين اوجاديوارلار ينى و دمير قاپلار ينى كچهرك خارجه يايلىسن. بونا كورده ئوزمىلى اينه محبوسلارين گوروشونو محدودلاشديرير و بعضاغن ايديرديلر. حبسه اولئوغوم يردينجى اينده بير دفعە دمنه گوروش اجازهسى ويره مەدىلو. گوروش خطرلى بير ايشد حئور بيلميشدى. آدام اونون فرعاتينى شرح ايتمكه اوتانير. زندان مامورلارى بويول ايله جوخ چيركين استفادهلر ايديرديلر. حتى بير جوخ ناموسلى محبوسلار ئوزلرينى بوكانه اميد يولوندان دا محروم ايدەرك ئوز عائله لر ينه تابشيريديلار كه. داها بيرده گوروشه گلە سينئر. اونلار بو يول ايله ئوز آبرولار ينى قوروماغا چاليشيريديلار. محبوس ايچون گوروش سوز قالماق، آدام سيز اولماق چتين دير. لاکن قيد ايتديگيميز وضعيته گوروش، بوندان داها آغرايدى.

خائىنلر

خائىنلر حقيقتده سياسى ادارەت ين ايشچيلريندن و زندانداكى جاسوسلاردان داها تهلکەلى ايديلر. ديبه بيلرەم كه، بيز اوزون مدت عرضينده همين خيانتكار تپيلرين ايله بويوك عذاب اذيتلرە معروض قالدیق، بو عذاب اذيتلر نظميه مامورلارين بن بيزيم حقيميزده يول ويرديكلرى عذاب اذيتن داها آغرايدى.

گورەك خيانتكار نه جور ادمدير؟ اونه ايسته يير؟ محبوسا هانسى يول ايله ضرر ويرير؟ شبيه يوخ كه، زندان يولى دوشمه ين آداملار همين شواللارا اسانليقا جواب ويره بيلمزلر. زنداندا خيانتكار، قارداش ينى ئولورموش، ئوز يولداش ينى كسيلميش قانلى باغ ينى ساتميش، يگانه صميمى دوستلارين يوينى بر باد ايديب حيات ينى داغتميش آداما دييلير. خيانتكار ئوزونى خلاص ايتمك، ئنچه گونلوك آلقاق و ايكرنج حيات سورمك

خاطرينه، ئوزيولداشلاريني و دوستلاريني ساتيب ئويسرو زندان ريسلريك امكاندا خېلىق ايدنلره دىيلىر. او، يالان سوزلر توخوبور، ئوز تېمىتى و ادعالارى ايله گويما سرلرلى آجىر. زنداندا اولدوغوموز اون بيرايلى مدتتېندە كوردوگوم محبوبلارين چوخى استىناسىز اولراق ئوز همكارلارينين خيانتى تىجھەسىندە توتولموشدولار. بوليسين تىك ليككە، اليندىن ھىچ بيرايلىش كىلمىر. بيرىنچى چوخ عادى بيرايلىش اوستوندى تىسادا كىرگىنار اولدوقدا نادانلىق و ئوزونى چوخ ايستەمك، ياخود ارادەسىزلىك اوزوندىن، بوليسە آلدانير، ئوزونى خلاص ايتمك اىچون بيرىنچە آدمى كورولتويا ويرير. بھانە آردينجا كىرئيش بوليس ايسە بوو شىتتىن استفادە ايدەرك، ئوز سوزى ايله دىسك، كىزلى تشكىلاتلار، كىئيش و تھلكەلى ئوزكلىرى كىشفايتمەسى بارەدە راپورت دوزلدىر.

ھىمىن جنائىتكارلار تىببىنى بيرىنچە طبقەد بولمك اولار. بيرىنچە عذاب اذيت ويرمك، شاللاق ايتىناسالماق، قارائلىق اوتاقلاردا ساغلاماق و ھەدىمك يوللارلى ايله خيانتكارلىغا مجبور ايدىر دىلر. ھىچ كىسە اذيت ويرىدىن آدمالار كىمى تانىمئيش بو قىل محبوبلار ايلك آددىملار يىتتىن تىھەدوشوب داھا كرى چكىلە بىلمىرو اولكى وضعىتە قايدىا بىلمىر دىلر. خىلەدوشوب ايتاقلار يولى ايله آلقاق ايشلره دوشن بعضى يارىق قايىنلار كىمى، بونلاردا، ئوز ايتىستك لر يىتتىن عكسىنە اولراق حرىك ايدىر، كونى-كوندىن داھا بى آبروچى وضعىتە دوشوب رسواى اولوردولار. شىبان كاوه ھىمىن تىببىن نىماندىلر يىتتىن ايدى. اسخندىبارى دىيەردى كە، سىز كاوه نىن ايشلر يىتتىن ھىرئىرە عىبىلىش رىسىنىز. من اونى اوچ كىجھە كوندوز ياتماغا قويما دىم. نىتىجەدە او آلداندى، اوزلىمكە راضىلىق ويردى. بوندىن سونرا آيرى بىر چارەسى قالمادى. بىزىم اىچون ايشلە ھەسە ايدى، نىجھە دىيىرلر، بو طرفدىن قولموش اوطرفە ايسە اللى چاتمايش آدمالار چور يىلدى. او ايستر-ايسترە ايشە قارىشىب سىياسى ادارە نىن كوسترىشىنە اساسا شاىكان، عبدالەزادە، سىدھمەز، آقازادە وساپىرلر يىن ھىسە آلىنمىسى مقىدساتىنى خاىرلايدى، او، اولماسا ايدى، شىبھەسىز كە، تىرىز تشكىلاتى كىرە كىچمەردى وسىياسى محبوبلار يىن وضعىتى بو سرخلىھە چاتمازدى.

اىكىنچى تىپ تاج بىخىشرو اونايىخىن اولان آدمالاردا ن عبارت دىر. بونلار عذاب اذيت، اشكنجە، قارائلىق اوتاق و سايرە اولمادان دا، بوليسين اعتمادىنى قازانماق خاطرېنە، ئوز يولداشلار يىننىن اياغى آلتىندا درىن قويولار قازدىلار. تاج بىخىشلاپ ايلك كوندن اعتبارا سرھنگ باشا خان ايله سازش ايتدى. اونى، شىبان، موسى وساپىرلر ايله مقايە ايتمك اولماز. او، دوشونجەلى، دنيا كورموش سىياسى بىر آدم ايدى. اىكى طرفلى ايشلدىن نظىمە او غولارى كىمى ئوز ياخىن تانىشلار يىنى كىرە ويرمك اىچون خىفە بوليسى ايله بىرلىككە زنداندا چىخىب كىدردى. دادى زادە انزابى دىيەردى كە، تاج بىخىش «روزنوار» كافەسىنىن يانىندا بىزى تانىدى و بوليسە كوستردى.

ايران بان دستەسىنە داخل اولان آدمالار يىن بعضى لر يىنى دە ھىمىن تىككەلى تىپلر سىراسىنا داخل ايتمك لازم دىر. بونلاردا ن بعضى لرى چوخ چركىن حرىكئىلر ايتمىشلر. حتى ئوز يولداشلارى بونلار يىن ھىمىندە نەلر دانىش يردىلار.

ايران بان و شاھزادە خاقانى دستەسىنىن توتولموش بىر يىنچى كون من اىكى نمرەلى موقتى جىسخانادا ايدىم. بو خادىنە، من توتولاندىن بيرايلى سونرا، باش وىر بىشىدىر. اونلار يىن سايبى چوخ ايدى. من، جاسوسلوق ايتامىلە توتولموش بوسىياسى آدمالار يىن رفتارو داورانىشلار يىنا دقت يىتير دىم. دوغرودان دا مطلقا ماللى ايدى. اونلار چالير، اوينا يىر،

بیر-بیر لرینین اوتاقینا گیدیب، بیردیگرینی تبریک ایدیر. ظرافت لشیروها کوی سالیردیلار. اونلار بیر-بیر لرینه دیردیلر؛ غالب گلیمشیک، پولیس ایله راضیلاشمیشیق. ئوز حکو-
متمیز ایله اسکد اشلیق ایده جهیمک، بیزه بویوک ایشر و وظیفه لر تابشیر یلاجاق.
اونلاردان بعضی لرینین ایینه معین حکم لرده ویریلیمشیدی که، محاکمه قور تاردیقده ان
سون ادر حال پولیس اداره سینده ایسه باشلا سینلار. ایران بانین ئوزونه بیرینجی
پولیس لقبی ورتبه سی ویریلیمشیدی...

استنطاق و موقتی حبس دورینده اونلار اعرق، تریاک کتیریلیر و سائر هرزه حرکت لری
ایچون شرایط یارادیلیردی. کاسران اونلارین هامیسی ایله دوست اولموشدی. اونلار
کنجه-گوندوز خلقه قوی قازیردیلار. آخماق جاسینا بله خیال ایدیردیلر که، ئوز تشکیلا-
تارینی دها گنیش گوستردیکلری تقدیرده گناهار لری دایر اوقدر آرو لاجاق. اونلار بله
خیال ایدیردیلر که، سیاسی اتهام لار، عادی خیانتلر کیمی دیر. عدلیه طرفیندن معین اولونان
جزاوتون متهم لرین آراسیندا بولوشور و له جکدیر.

بو بوش خیال لار لارا اونلار ئوز لرینه چوخ درین بیر قوی قازیمشیدیلار. اوقویویا ایسه
هامیدان اول ئوز لری دوشدولر. گوستردیکلری بویوک خدمت لر قاریمسیندا اعدام و آغیر
حبس جزا لریندان عبارت سکافات آلدیلار. اونلار ایش-ایشیدن کئچندن سونرا، ایشری
حربی تریبونایا گوندریلدیکن سونرا، پولیسی تاندیلار.

بودسته ده داخل اولانلار، بیر ایکی نقری استنا ایتمک شرطی ایله، محکمه زمانی جوخ
ذیل و آچاق حرکت لره یول ویریب، مدعی العموم ایلماس و آدناه ایتدیلر. محکمه
متهم لردن هئچ ده یاغشی اولمادیغینا گوره اونلار ا ئوز لرینی مدافعه حق و دانیشماق
اجازه سی ده ویرمه دی. اونلار یالغیز سون مدافعه لرینی کتبی صورتده محکمه رئیسینه
تقدیم ایده بیلدیلر. بویاز یار ایسه اصلا او خونمادی. محکمه رئیس دییمشیدی که، بوتون
قود لرین باش کماندانی ن امری هر هانسی قانوندان یوکسک ساییلیر. متهم لرین محاکمه سی،
اونلارین محکمه ده آباریلماسی و زندانا قایتاریلماسی ایشری حقیقتا دهمتلی ایدی.
آلمیش... تیمیش نقر متهمی یوزالغی نقر عسکرین محافظتی و اشاعتی ایله محکمه ده
آپاریردیلار. حربی ناظر لیک بناسینین اطرافینی قوروق ایتیمشیدیلر. حربی محکمه تام
دبدبه ایله تشکیل اولوندو، مدعی العموم ایسه کونلی نه ایسته بیردی، اونی دیردی.
وکیللر محدود ایدیلیمشیدیلر. اونلار موکل لرینین مدافعه سی ساحه سینده آرتیق دانیشدیقدا
محکمه رئیس در حال سوزی کسیر، موضوعدان کناره چیخماسینی بهانه ایدهرک، دانیشیغینا
سون قویوردی. متهم لرین آرواد ساواقلاری حربی ناظر لیکین اطرافیندا کی کوچه لرده
اورهک دو گونتوسی ایله دایانیب، ال آیاقلارینا زنجیر ویریلیمش آدام لارینی گورمک
و محکمه نین نتیجه سیندن خبر دار اولماق ایسته بیردیر.

محکمه جوخ کسگین قرار چیخاردی. قرخ نقر اعدام ایدیلدی. قالانلار ایسه اوچ ایلدن
اون بش ایله دک حبس جزا سینا محکوم اولوندیلار. حقیقته اعدام حکمی چیخاریلان
آدام لاردان ایکی نقری حکمی ایشینن کیمی دلی اولدی. ایران بان و شاهزاده خاقانی، حکم
چاتا کئچیریلن زمان، طبیعی و وضعینن چیخیمشیدیلار. زندینی دلیلر ایوینه گوندردیلر.
سایر لری ایسه تقریباً غیر عادی حال دوشدولر، بونا باخما یاراق ینده اونلارین بیر جوخی
ئوز حرکت لریندن ال گوتورمه بهرک زنداندا پولیسه یاغینلا شیر، یئر لرینی شیرین سالماق
ایچون جاسوسلوق و خبرچیلیک ایدردی.

خائن لرین دیگر تیبی ایکی طرفلی ایشلرین لر ایدی. اونلار هم نظمیه نی الله ساغلاماق،
هم ده مجوسلار داخلینده ئوز لرینه حرمت قازانماق ایسته بیردیلر. بوتیب محافظه کار

اولدیغی ایچون، چوخ تهلکه‌لی ایدی، چونکه آچیق و آیدین صورتده پولیس طرفینه کچمیش آدمالارین تکلیفی معلوم ایدی. لاکن بونلار ایکی اوزلولوک ایدیر، نوزلرینی جمعیته یاخینلاشیربوو آدمالارین اعتمادیندان استفاده ایدرهک حساس وقتلرده بعضی مسئله‌لری سیاسی اداره‌نین نظرینه چاتدیریردیلار.

زندانبان جاسولاری

من مرکزی زندانبان یدینجی کوریدوروندا یاشایردیم. ایکی نمره‌لی موقتیی حبسخانادان علاوه مرکزی زندانبان ایکینجی، دوردونجی و یدینجی کوریدورلاریندادا یاشامیشدیم. بو کوریدورلار کچمیش اصول اداره‌نین سیاست مرکزینین ان حساس نقطه‌سی ایدی. بیز سیاسی محبوسلارین باشلیجا نماینده‌لری حساب ایدیلیردیک. حتی تیمورتاشی، حربی ناظر سردار اسعدی و دیگر حکومت منتم لرینی، بیزیم بانیمیزا کتیرمهک جرئت ایتمیردیلر. پولیس مقاملاری طرفیندن گوستریلن هر هانسی تخنیق و اشکنجه تدبیرلری ایلمک دفعه بیزه تطبیق اولونوردی. زنداندا ایشله‌مهک کلن هر هانسی ینی قولوقچی ئوزاقبال و طالصینی بیزیم مقدراتیمیز اوزدرینده سیناقدان کچیریردی. سیاسی اداره ایشچیلرینین هئچ بیر، بیزیم ایشلریمیزه قاریشمدان، ترقی ایده بیلیم، رتبه و درجه‌لده ایتمهک نائل اولموردی. زندان رئیسی راسیزهرنگ کیکویا بئله دیمیشدی: «بو قاپیلارین آرخاسینا قانلی اللر باسیلمیشدیر. من اولارلا یاخینلاشیب اورادایا شایان آدمالارلا دانیشا بیلمه‌رم».

بئله‌لیکله اوزهریمیزه قویولموش همین سیاسی آدنتیجه‌سینده پولسلر و باشقا محبوسلار ایچون بیرنوع دکانا چئوریلیمیندیک. گوروشونون خصوصی شکلده دوشمه‌سینی ایستین، تک اوتاقدا یاشاماق ایستین، آزاد تریاک چکمک ایستین، بوتون کوریدورلاری آزاد دولا ناماق ایستین، بیر کاسه سودویا ایکی یومورتا آلماق ایستین، زندان داخلینده کی موسسه‌لرده ایشله‌مک ایستین، هئچ اولمازسا نطق‌تجی ویا خوره‌ک پایلاماق وظیفه‌سینه کچمک ایستین، چایچی لیق ایدیب محبوسلاری سوماق فکرینه دوشن، بیر سوزله باشقالارینین بدبخت لیکنین استفاده ایتمک ایستین بوتون آدمالار ایچون آنجاق بیر واسطه، بیر ساده یول وار ایدی که، اودا، بیزه کوز اولماقدان عبارت ایدی. زندان ماسورلاری محبوسلارین زندان کله‌یکلری بیرینجی گوندن بویولی اولارلا ئوکره دیردیلر. قیسا سوزله ديسک، آلیش ویرینس واسطه‌سینه چئوریلیمیندیک. هامی یالنیز بیزه عذاب اذیت ویرمک یولی ایله زندان ماسورلاریندان معین گذشتلر آلابیلیردی. حتی سونرالار ایش اویره کلب چاتمیشدی که، بیز ایکی لیکه بیر-بیریمیزله دانیشاد ایلیمردیک. فرخینی، دیمک اولار که، اخلاقسیر و چغنگ قوجا ارباب گودرزى ئولومه‌بودی. بدبخت شاعر ئوز همیشلر سینه ایناناراق تازه شعرلرینی «...» نین واسطه‌سینه اونا گوندیرمیشدی. او ایسه نامردجه‌سینه اوزون-اوزادی بیر راپورتلا بیرلیکده همین شعرلری زندانبان رئیسینه گوندیرمیشدی. شعرلر مزه‌لی، جلی عین حالدا تاثیرلی و کسکین ایدی. بو شعرلر ال-الن-اله کئچرهک نهایت شاعین اینه چاتمیشدی. بئله‌لیکله فرخینی نین ئولورولمده‌سی حقیقته فرمان ویریلدی. معتبریر آدامین دیدیکینه گوره محبوسلارین سون عموسی آچلیق اعلان ایتمه‌لری حقیقته کی خبری «لایدوس» و آیری بیر تانیمیش محبوس پولسه راپورت ویر-میشیلر. لایدوس گوستردیگی همین خدمتله گوره زندان چایخاناسینین رئیسی تعین ایدیلدی. دیگرینین هارایا آپاریلدیغیندان ایسه خبر توتایلیمه‌دیه.

محبوسلارین کتاب، قلم، کاغذ و سایر دهن استفاده ایتمه لرینین قدغن اولونماسی «...» نین راپورتونون نتیجه سی ایلی. بیر سوزله قید ایتمه لی بیک که، زنداندا کی جاسوس تیبلر کم فرست، موزی و تفلکه لی ایدیلر. محرومیت لریمیزین چوخی همین تیپ لرین الی ایلد توره نیردی. زندانین رئیسی آچیت جاسینا دیردی: «فضول اولماسا شاه قلعه نین آرخاصینا ندرلر باش ویردیگینی هارادان بیله جکدیر».

زنداندا فضول چوخ ایلی. اونلار ایسه هامی دان آرتیق محض بیزه عذاب اذیت توره دیردیلر.

زنداندا قالمالی اولدوم

شجه آی دوام ایدهن استنطاقین سوناچاتماسیندان سونرا منی نسبتا تمیز اولان سگکین نمره لی اوتاغا کوچوردولر و اونون قایسینی آچیق قویدولار. لاکن سایر محبوسلار لاعلاقه یاراتماغیمی قدغن ایتمیشدیلر. بوظاهری بیر هده قورخوی ایلی. بو ایشین عملی اولما دیقینی ئوزلری ده، یعنی زندان مامورلاری دا یاخشلی باشا دوشوردولر.

جاسوسلار هرگون آردیجیل صورتده ئوز راپورتلارینی ویریردیلر. بوندان باشقا اوتاغیمی دگیشلر ئوز لرینین گیزلی بیر جاسوسینی دا محبوس قلمه ویره رک، اونا تاپشیرمیشدیلار که، سنی گوزدن قویما سین. بوقریبه بیر آدام ایلی. بوی اوجا، ئوزی آریق، صفتی ساری و چیمچندیر بیجی، دیشلری ایسه قوردییمیش وقارالمیش ایلی. او، اوروج توتور و نماز قیلیدی. من ایسه اونو ایلك گونده تانیمشدم. او، ئوز بیسن طبیعتینی گیزلی ساخلایا بیلمیدی. منیم اوجون بویوک مانعه یه جئوریلیمیشدی. نهایت تانیدریمیزی اونون ئوزونه باشا سالماق قرارینا گلدیم. بونولا ئوزومی عذاب اذیتدن خلاص ایتمک ایسته ییردیم. چونکه سیاسی اداره، پولیس ئوزونی گیزلده بیلمه دیکه، درحال اونو عوض ایدیردی. بونا گوره ده اوتانماغی بیرکنارا توللایاراق اوجاسله دیدیم. ای تیل گوزمون قاباغیندان گشت، اگر سنی سیاسی اداره گوندومیش سه دوش نشانینی منه گوسترکه، ئوز تکلیفیمی باشا دوشوم.

دیگر بیر جاسوس همین مسئله نی درحال سیاسی اداره یه چا تدریمیشدی. بونا گورده ده همان گون آخشام زمانی طهماسی آدلانان بو آقانی زنداندا چیخاریب آپاردیلار. دیملدیکینه کوره ۱۳۰۴-نجی ایله آقای موسوی نین دسته سیندی ده همین آدام کیره سالمیشدی. آن قالمیشدی که، اونلاری دا اعدام ایستیلر.

فروردین واردیه هشت آیلاری (۱) انتظار لا کئجیدی. بیر طرفدن طالعمله انسن توتاراق، دیگر محبوسلار کیمی ئوز محیطیمین کچیک و محدود حادثه لری ایله باشیمی قاتیردیم. دیگر طرفدن ایسه هراعت زنداندا آزاد اولماغیمین انتظارینی چکیردیم. حتی فروزش ئوزی ده دیدیمیشدی که، «بو حقه سارا ایدان مکتوب یازمیشلار. بیز مخالفت گوستر مه سک سیزی بورا- خماق اولار. هله لیک بیزده مخالفت گوستر میریک. یالنیز نظمه رئیسی نین گرگاندا ن قایتماسینی گوزله بیریک».

بو، هجده یالان دگیندی. ایتدیکی یاخشیلیق لاریندا ن کئچمیشده دانیشدیغیم آدامند. بوراخیلماغیم ایچون مقدمه حاضرلانما سی حقیقته سفارش ده گوندرمیشدی. او ایروم (۲)

۱- مقصد ۱۹۳۱-نجی ایلین آپریل و مای آیلاری دیر.

۲- ایروم وقتيله ايرانين نظمه رئیسی اولموشدی.

كلئتن سونرا زنداندان بوراخيلاجامى بيلدريميشدى. حتى بىر كون نصراله اسغنديارى همين حكى مندا كوستره رك ديدى؛ ايش قورتارميشدى. آنجاق همچ بىر سىاسى ايشه قارىنماياجاين حقدالترام ويرمه لىسن.

بوتون بونلارا باخماي اراق من شجه ايدى دىم. بئله ساده ليكك حبسن بوراخيلاجايمما اينانا بىلمى دىم. ايرومون قايتما سى قربان بايرامى گونونهك اوزاندى. همين كون، كئچمىش عادت اوزره، سحر تئز دن اوتاقدان چىخب حيطه كى حوضون كئارنىدا ايدان ايتمك ايتىد بىر دىم. پور افرهله ياتمىشدى. دىر دست نماز آلردى. سرهنگ كىكو پرىموسى ياندىر اراق چاي قويماق ايتىد بىردى. ظاهرده محبوبسار لىن حياتى عادى وضعت ايله دوام ايدىردى. بهار ين هوا سى يونكول وروحى اوخشا بان ايدى. آدام زندان ين محدوبىت لرىنى آرقالا اونوماق ايتىد بىردى. قىش فصلىندن فرقلى اولاراق، كونسىن شعلالارى زندان ين درىن حيطى نىن دىورالارى اوستونده اوينا بىر، غمكىن اوره كلرى سئويندىر بىردى. همان كون منىم اىچون آغىر ساعت لردن بىرى سايبلا چاغى هله ليك معلوم اولماي شىدى. هله، ال-اوزومى يويوب قورتارماي شىد كى، (د) ال-اياغىنى ايتىر مىش بىر شكىله يانما كلى. او كونسىز بىر-بىر ميمزله دانىشمىردىق. لاكل چى ايشلر زمانى بوجور موقتى كوسولو حاللارى نىن تاثيرى اولماي بىلمزدى. او بىلير سن نه وار؟ خبر ين وار؟ ديدى. هيجانلا منه راجعت ايتدى.

— نه خبر وار؟ نه اولموشدور؟

— كئچدى يارىسندنان تخمىن اىر ساعت كئچمىش نئچه نفر تازه محبوبس گتىردىلر. دىملىد كى كونه كورده اولاردا سىاسى تهمتله تقسىر لندىر يلمىشلر.

— بورادا بىس بىر ايش رىوخدور. سىاسى متهملرى اولمايان بىرئولكه ندىه لازم دىر. سىاسى متهمن اولما سى ئوزلوكونده ملتىن سىاسى شعور ونون بوكىله كىكىنى كوسترىر. معلومدور كه، ئولكه ده كى ايشلر عادى قايداليله جريان ايتمىر. خوشا كلمز حادثه لر چوخدور، وكونى-كونىن آرتىر. بونون عكسى باش وىرسه ايدى اولداتىجب لىنمك اولاردى. (د) ديدى؛ آخى بوايشىن، سن ين ومنىم زنداندان بوراخىلما سىز داتا ثيرى اولايىلر.

من ديدىم؛ بوت تاثير كىملرىن نه كىمى اتهاملارلا توتولما سىنا باغلى دىر.

صحبتىمىز هله قورتارماي شىدى كه، بىردن بىره نىك چالىندى. سرهنگ باشاخان كوزله نىلمه دن داخل اولدى. او، دىكر اوتاقلارا دقت ايتىر مەدن، مستقەم صورتده كئىد ب تازه كئىر يلمىش آدمالارىن اوتاقىنا كىردى. آراجىق فاصلە دن سونرا، تازه محبوبسار لى معىن قەدر سىگارو كبرىت كئىر يلمە سى حقتىده كوسترىش وىردى. بىز ايشه، كئچمىش عادت اوزره داغىلدىق. هر كس ئوز اوتاقىنا كىد ب قاپىلارى باغلايىب اوتور اراق كله چكده حادثه لر ين نئجه اولاجاغىنى كوزلەمكه باشلادى. بىز بئله خيال ايدىردىك كه، كئچمىشده اولدىضى كىمى ينده سرهنگ باشاخان اوتاقلارى بىر بىر يوخلايا چاق وچمىش كئده چكدىر. لاكل بوفكر دوزكون چىخما دى. آقاي سرهنگىن همان اوتاقدا دا يانما سى بىر ساعتىن آرتىق دوام ايتدى. او، كاغذو مداددا طلب ايتمىشدى. بىز تخمىن ئوز وضعتىمىزى باشادوشموشدوك. سرهنگ اوتاقدان چىخب كئتىد كىن سونرا، من ماراقلاناراق ئوزومى بىر تىر تازا محبوبسار لىن ساخنانىلدىقى اوتاغا تىد بىر دىم. اوتاقدا آقاي تاج بىخشى كوردوم. بىز بىر بىر ميمىزى ياخشى تانىردىق. باشاخان ايشه همين اوتاقدا يوبانمىشدى.

من ديدىم؛ تاج بىخشى نه وار ندىوخ؟ باشاخان سندن ندايسته بىردى؟ سنى نه اىچون توقىف ايتمىشدر؟ نە حادثه باش وىرىب؟

اونی، ئون باجیسی و باجیسی اوغلی ایله بیرلیکده، معین قوناقلیقدا توتموش، ابو صاحبی و اونون سایدوستلاری ایله بیریرده زنداندا کتیر میشدیلر. جوخ ال-آباغادوشموشدی. نظره قورخولی گورونوردی. بلکه ده ئونون بوشکیله قلمه ویرمک ایسته ییردی.

من پاشاخان حقینده کی سئوالیمی تکرار ایتدیم. اوجواب ویرمک ایسته میردی.

دیدیم: تاج بخش آخی پاشاخان بو قدر دایانان آدم دگیلدی. او بئله ایشلر گورمز. بوتون زنداندا جمعی بئش-آلتی دقیقه دن آرتیق دایانمادی گوروم ند حادئه باش ویریب. گوزله، ناحق بئره جماعت ایچون ناراحتلیق تورتمه یه سن.

سیوخ بابا، مگراوشاق سان؟ من سیزی نه ایچون زحمته سالیم؟ پاشاخانین من ایله عائله وی قوه ملوغی وار دیر، احوالیمی سوروشوردی... سدید.

تاج بخش من سینله ئون تانیشلیق بورجومو بئرینه ییتیردیم. شهنه سیز که، هر کس ئوزایشینی داها یاخشی بیلر.

هنه خیر، نه ایچون مردم آزارلیق ایتدیم. یال نیز ملوک دان، خانم باجی دان وقیزمدان نکرانام.

اونلارین حقینده نکران اولما، بلکه ده ایندی یه دک اونلاری بوراخمشلار. گوزله ائله بیر ایش گورمه یه سن که، آداملاری سبب سیز اولراق توتوب، زحمته سالسینلار.

تاج بخش چوخلی آند ایچیب من ئول، من ئولوم دیمکله سوز ویردی که، آداملارین حقینده اصلی اولمایان و معناسیز سوز لردیلینه کتیرمه یه جک دیر.

من قایتدیم، لاکن بیلیردیم که، اوبالان دانی شیر. بیلیردیم که اوبالک خیانت آددیمینی گوتورموشدور

من تاج بخشی اون ایل بوندان اول تاثیردیم. اوندان وجدانسیرلیق گورمه میش، بو حقده بیر سوزده ایشتمه میشدیم. لاکن تاج بخشین عیب لرتین ضعیف اولماسینی، منفعت طلب و غیر فعال آدم اولدیغینی بیلیردیم. اونون همیشه پالتاری کهنه، جیبی پولسوز اولاردی. یاخشی معاش آلماسینا باخمایارق، اونون-بونون قولاغین کسیر، حتی عائله عضولری و یاخین دوستلارینی دا سواردی. اونون بو پوللاری هارا خرچلمه سیندن هئچ کس باش چبخارا بیلمزدی. باجیسی و قوه ملاری، تاج بخشین لاقیدلیکیندن همیشه شکایت ایدردیلر.

من تاج بخشین آیریلدیقدان سونرا باشقا بیر اوتاغا کیتدیم. اورادامنه آیدین اولدی که، او، پولیس اداره سینده باشقالارینین علمینه بیر جوخ سوز لردیمش دیر.

موسی دا بئله حرکت ایتمیشدی. لاکن قید ایتدیگیم کیمی کاوه نی عذاب سادکنجه ویرمک بولی ایله یالان دانئماغا مجبور ایتمیش دیلر.

(د) نین بوراخیلماسی ایچون مقدمه فراهم اولونموشدی. اونی، همین گون بوراخیلار، بورا فره چوخلی پول خرچله دیکدن سونرا چیخ بگیتدی. منی ایسه، اوزون مدت تضييق و زوراکیلیقدان سونرا، همین دسته یه منسوب ایدهرک، بوراخیلماغیم حقینده ویریلن وعده یه عمل ایتمه دیلر. منده دیدیلر که، حقیقتی آچیب دیمه سن سنی بوراخیلماچاغیق. سونرا ایسه اشکنجه و عذاب بولی ایله شعبان کاوه نی مجبور ایتدیلر که، تانیما دیغی حال دامن ایله اوزله شهرک، کنه لارینی منیم بوینوما آتسین. بئله لیکله زندان اینی کلمه ش آقارلارینی ساتدیقدان سونرا بوراخیل دیلار. لاکن من ابدی تکلیف سیرلیک وضعیته ینده زنداندا قالدیم.

بیر زنداندا جور به جور آدمالار کوردوک. یول کسمک و آدم مولورومک اتها سی ایله اورایا بیر عده محبوس گتیر میشدیلر. مستنطق هله اولار دان اعتراف آلا بیلمه میشدی. بیر نجه ای اولناری تلک و اتاقلاردا آیریلیقدان ساخلادیدان سونرا باشچیلاری قران ایله استخاره ایتدیکن سونرا دییمشدی: استخاره یاخشی گلدیگی ایچون گتدیب اعتراف ایدمگه تا بوقارانلیق و اتاقدان ئوزومی خلاص ایدم. همین اعترافدان سونرا اونو محکوم ایدیپ گولله له دیلر. بو حادثه دن سونرا حقیقتا یول کسب قاتل اولان شخصی زنداندا گتیر دیلر. اوبوتون گناهلارینی بوینونا آلدی. لاکن باشقا بیر محبوسى اونون عوضینه اعدام ایتدی کلری ایچون حقیقی قاتلین اعترافلارینا اهمیت ویرمه ییب اونو زنداندا بوراخ دیلار.

محمد زیدی نین فخر ایتدیگی مسئله لردن بیر یوقیتله سون دلی لرین الی آلتیندا ایشله— مده سی ایدی. اودیردی، سون دلی لر جوخ جدی آدمالار ایدیلر. زنداندا تکلیفی معین اولونما میس سبوسلارا راست گلدیکه در حال قاپینی آچیب اولناری خارجه بوراخیر دیلار. زندان رئیس یوظیفه سینده ایشله یین سون دلی دیردی. مستنطق بونی بیلمه لیدر که، من تکلیفی معین اولونما میس محبوسلاری قانون سوز اولراق زنداندا ساخلایا بیلرم.

آجودان بزدی نین ئوزی ظاهری واحمق نظافتچیلیکه بو یوک ماراق گوستردی. هر کون بیر نجه اوغری محبوس یانینا سالاراق بوتون اتاقلاری گویا تمیز لیدر مده سی. حقیقتده ایسه، اولناری تمیز لک میکن دگیلی. اوچولموش رطوبتلی دیوارلار، بیر بیرینه باغلی اولان آباق یوللارین قوخوسی هئچه سو پور که ایله تمیز لهنسی دگیلی. لاکن آجودان بو مسئله ده او قدر افراطه یووار لاندی که، بو ایسرا کتر حاللاردا بییم ایچون بیر باش آغری سینا چئوریلردی. بوتون بونلارا باخمایاراق ایکی نمره لی کوریلور کچمیش زندانی ن یاخشی گوشه سی حساب اولونوردی. اوغرو لار و یول کسنلر عمومی حیسر— خانانی و اونون دونگه سین ی باشقار لردن اوستون توتوردولار. لاکن دونگه آدلانان بو یئر داها ده هشتلی ایدی. حیطین گوشه سینده یئر لشن بو کچیک داخمایا اساس اعتبار یله یینی کتیر یلن آدمالار سالیناردی. اولناری بیر نجه کون دن سونرا، دهشتلی بیر وضعیتده همین یئر دن چیخاریلیب باشقا اتاقلاردا کوچور لوردی. عمومی تله بورادا دائمان آز یوز آدم چیلیق، آباق یالینو غیر منتظم شکلده ان آغیر شرایطه باشیاردی. بوقارانلیق رطوبتلی یئراو قدر کثیف ایدی که، ایستریای، ایسترسده قمش فصلینده اونون قارشیسیندان کئچن آدمالار بورونلارینی توماتاق مجبوریتینده قالاردیلار. بو آری یواسینا اوخشیان یئردن دائما سیز یلتی و ناله سی ایشیدیلردی.

قید اولونان دونگه اوزون و قارانلیق بیر طوبله به اوخشیایردی. بالنیز کون اورتا وقتی اونون تاوانیندا کی کچیک دیشکلردن آزابیق گونش شعاعلاری داخله دوشه رک یئر ده دوشمیش جرکلی بالانلارین لکه سین ی سانکی آرتیریب اورانین منظره سین ی داها دا پیس لشدیر مده سی. بونا باخمایاراق همین شعاعلار محبوسلار ایچون بو یوک نصت ساییلیردی. اولناریبو نجه ده قه لیک فرمتن استفاده ایده رک بدن لرینی گئجه— کونوز یه ییب دشن بیتلر و جوجولردن انتقام آلاردیلار.

همین دونگه ده یاخشیانلار آراسیندا هئج بیر قایداسقانون یوخ ایدی. بورا ده هئج بیر حرکتی عیب سایمیر دیلار. بورادا سو یوش و بیر مک عادی صحبت قایداسینا چئور یلمیشدی. اصلینده همین دونگه نی چاره سیز محوسلارین عیبا نکار روحی آدلان دیر ماق اولار. بورادا

باشایانلار جمعیت داخلینده کی نزاکت قایدالارینا استهرا ایدیر، همان گیش و ایگرنج اجتماعیه منسوب اولموقلاری ایچون اونون اخلاق و نزاکت قایدالارینی دا جوخ یاغشی بیلیردیلر. اونلار اجتماعیتین ناموس، آبرو، حیاباشقا قایدالارینی بوش و معناسیز حساب ایدیردیلر. بو حقه دانیشان آداملاری دا استهراء ایدیردیلر.

بودونگه گتیرلمیش ینی محبوسلار بیرنچه دقیقه دن سونرا چاره سوزلیکن باشقا محبوسلارا قوشولاراق هرجه تن محیط ایله اوغونلا شیردی لار. حتی اونلار بیرنچه کون دن سونرا ینی قایدالار اورتالیفا چیخاراراق زنداندا کی کهنه قایدالاری داهادا تکمیل— لشدیریدیلر. بودونگه، عین حالدا زندان مامورلاری ایچون بیرچوره ک آغاجی ایدی. ینی محبوسلار، هر هانسی طبقه دن اولورسا اولسون بورا یا کتیریلیردی. امکانی اولان محبوسلار ایسه نه قمتنه اولورسا اولسون بوده شتلی بئردن کوچورولمگه چالیشیردی لار. زندان دلالاری نسبتا وارلی اولوب کیچیک تقصیر اوزوندن حسه آلمیش و قیسا مدت تن سونرا بورا خیلاجاغینا امید ایدن آداملاردان خصوصی ایله استفاده ایدیردیلر. زندانین مدیری بئله آداملارین مادی امکانی حقیقته اولجه دن پولیسلره دلالارا معلومات ویریردی. بئله لیکله محبوسلار دلال آراسیندا چنه وورماق چوخدا اوزون چکیردی. محبوس بوتون جیلرینی بوشلا تدیقدان سونرا زندانین باشقا اوتاغینا کوچورولوردی. پولی اولمایان محبوسلار ایسه ئوز پالتارلارینی تقدیم ایتمگه، زندان رئیسینی راضی سالیردی لار. بوایش زندان مامورلارینین بیرنوع کلیر منبعینه چئوریلیمشدی. بئله که، بیرجوخلاری بویول ایله بویوک ثروت توپلامشدی لار. بوهمده زنداندا کی شئلرین جوخ اوجوز ساتیلما سی ایله علاقه دار ایدی. مثلا خارجه یوز تومن قیمتلی اولان پنجک شلوار زنداندا جمعی بش تومنه آلینیردی. حتی ساعتی ساییر قیمتلی شئلری ده چوخ اوجوز قیمتته آلیردیلار.

عمومی حبس خاننا زندان خارجه کی جمعیت کمی مختلف طبقه لره بولونموشدی. زندانین رئیس و مدیری ایله بارلا سله علاقه ساغلا یا بیلن وارلی و اعیانلارین وضعیتی یاغشی ایدی. اونلار حتی چایخاناسی بئله اولان بیرینجی و ایکنجی اوتاقلارا گونده ریلیر— دی لر. بو اوتاقلاردا باشایانلار ایچون خارجه دن مک گتیرلمه سینه اجازه ویریلیردی. بوتون ساحه لر ده آزاد بوراخی لیردی لار. حتی ئوز ساققال لارینی داهمین اوتاقلاردا قیر خیردی لار. چیلپاق محبوسلارین همین اوتاقلارین پنجره سی قاباغیندان کچه سی قدن اولونموشدی. اونلار یاتان زمان حیطه چیخماغا اجازه ویریلیردی. بو جنابلار ایچون قاپیچی سی اولان خصوصی آباق پولی معین ایدی لیمشدی. بو اوتاقلاری چرکلی باتاقلیق داخلینده مقالی بیر آدایا اوخشاتماق اولار. بونلاردان سوا دها آشاغاطبقه لره منسوب محبوسلارین یا شادیفی اوتاقلاردا واریدی. اونلارین هر بیر ی ایچون خصوصی رئیس تعیین ایدی لیمشدی. محبوسلار هر گنجه بورئسه رشوت ویرمه لی ایدیلر. اوتاقین رئیس اولماق ایسته یین محبوس ایسه خصوصی رشوت ویرمکن علاوه معین عهده چیلک لره گوتورمه لی ایدی. محبوسلار بو وظیفه نی الله ایتمک ایچون عقه کلمز درجه ده جان آتیردی لار. اوتاق رئیسین ناهاری، شامی، پالتاری و حمام خرجی باشقا محبوسلار طرفیندن ئوده نی لیردی. هر بیر محبوس سیغاره جای وسایره ویرمکن علاوه رسمی صورتده گونده ایک ی— اوج قراندا بئر کرایه سی ویرملی ایدی.

آباق پولی رئیسینین وظیفه سی بوتون باشقا رئیس لردن بوسک اولوب کلیری هامیدان آرتیق ایدی. هر بیر آباق پولی ایچون گونده اللی تومن کرایه آلینیردی. رئیس ایسه هر کون زندان مدیرینه ان آزی ایکیرمی تومن پول ویرمه لی ایدی. شبه سیز اووقتین ایکیرمی تومنی

بويوك بول اولاراتق اونونلايوز نىزچلو كىتاب يېمە بېلەردى. آياق يولى رىئىسى ايله ال-بېر اولان زندان مەيرى ايسە ھەممىن مردار بولى آلىب آناسودى كىمى ھىمىم ايدىردى. زندان مەيرى اصليندە چوخ زىرك آدام ايدى. او كىزلى يول ايله زندان تارىك، سىغارو سايرە كىتيرىلمەسى ايشلىرىنى ائەلە تەرتىب ايتىشىدى كە، قاچاقچىلار ايجون ھىچ بېرمانە تورە نەمىردى، بوقبىل ماللار اىن قىممىتى كوندن-كونە آرتىردى. اونون ناشى البىرلىرى توتو-لەوقدا ظاهرى جزا وىرىمكە ايشى ئورت-باسدېر، ايدەردى.

ياخشى اولاركە، ئوز حيايتىمدان سىزىن ايجون سادە بېر مثال سويلەيم. كوندلر اىن بېرىندە پوليسىن كىتەكچە آرتان طلبا تېندان عىبى لىشەرك دىدېم: يەندە آلاھ شامېن آتاسىنا رحمت ايتىن كە، مامورلارى قورخودور، بوخاسا يەمىمىشى خان بېزى كوچەلر اىن تېنىنە كوندە رېب كىچىمىس دوستاخ بانلار كىمى يولچولوغادا وادار ايدەردى.

بوتون بونلارا باخما ياراتق بېز رشوت وىرەن دىگىلەك، رشوت وىرىمك ايجون ھىچ بېر شىئە بوخ ايدى. امكان اولسا يىدى بئەلە رشوت وىرىم دىك، اونلار اىن ئوزى دە سىياسى مەجو-سلاردان بېرشىى طلب ايدە بىلمىردىلر. ايلك كوندلەدە وىغىت بئەلە ايدى. سونلار ايسە اونلار دادا ال آتدىلار. لاکن كېنە سىياسى مەجوسلار اولەن بوخسول ايدىلر و آخردە قەدرە رشوت وىرىمىدىلر. زندان مامورلارى ئوزلرى دە بىلىردىلر كە، نىجەدە بىرلر، مەجەبەغى ايشلر اىن بىرى دىكىل. بوتون بونلارا باخما ياراتق لوطىلار مېم سوزلر اىمى زندان رىئىسىنە چاتىر ااراتق اونى مە قارشى عىبى ايتىشىدىلر. بىر كوندە، نە ايسە مېنى ئوز يانينا چاغىردى. بوزمان نىرومىند يېنى جەمعاون اولموشدى، او، كىزلى اولاراتق رىئىسى اولماق ايجون چالئىردى. بعضى لرىن اىن دىدېكچە كورە او، مەختار اىن و اسطەسەلە بو ايشە كوندىلر-مىش و بعضى لرىن اىن فەكر اىنە شاه اونى دربار كىمىسار لىغىندان قوواراتق بو ايشە تەيىن ايتىشىدى، ھەرحالدامنى چاغىران كوند او داخضرا يىدى. شەتلى مبارزەلر اىن آبارىلما سىنا باخما ياراتق يەندە نەزمىە مامورلارى سىياسى مەجوسلاردان چىكىنىردىلر. اونلار سىياسى مەجوسلارلا راستلا شەدقدا ظاهرى قوروماق ايجون اولسادا نزاكت دايرەسىندەن كئارا جىخىمىردىلار. سۆئەستىلار لارى دورىنەن قالان كىچىمىس احترامى عادت اوزرە كوزلە-بىردىلر.

ايجرى كىردىكەن سونرا كوسترىلەن مەندلە اگلىشىدېم، راسخەمىشە كى كىمى عرىضەلرى قاباغىنا توكوب باخىر و مەجوسلارى نوبە ايلە چاغىرىردى، بودفەھ او، ئوزونى مەنە چوخ مەجەد بىر آدام كىمى كوسترمكە سەى ايدىردى. راسخە بئەلە كوسترمك ايشە بىردى كە، او، مەجوسلار اىن يولچولوغا كوندىرەلمەسى يولبەلە استفادە ايتەك فەكر اىندە دىكىل. مە ساكت او تورموشدوم. نىرومىند چوخ جەدى قىمەھ ايلە اگلىشىشىدى. راسخە ايسە مەجوسلار اىن ھىر بىرىنى مەختەلەغوش جوا بىلار ايلە باشىندان ايدىردى، او، ھامى حقىندە تەقرىبا عىن سوزى تەكرار ايدەركە-كچىن كوند مەتەى العموم، مەكە رىئىسى وسايە ايلە سونون حقىندە دانىشەمىشەم-دېرىدى، قىبولاكەن مەجوسلار اىن ايجرىسىندە قوزىن چاقو كىلر اىن بىرىسى وارايدى. اونون قولونا چوخ عەجايىب بىر خال دوگوشدولر. رىئىس ھەممىن چاقو كىمى باشىندا-اىياغاقدر نەزەردەن كچىردىكەن سونرا ئوز حسابىنا كورە آتالەق نەصىحت لرىنە باشلادى...

سونرا قاسم خان آدلى سىياسى بىر مەجوسى چاغىردىلار. اونى جاسولوق اتھامى ايلە توتوموشدىلار. نچە ايل ايدى كە، تەكلىغى سىز اولاراتق زنداندا قاليردى، او، چالئىمىردى كە، بىلكەدە ھىرى مەكەھ اونون تەكلىغىنى مەن لىشەدىرسىن.

قاسم ايجرى كىرنە رىئىس عرىضەلە باخىردى، او، ئوزونى چوخ عىبى كوسترمكە سەى ايدىردى. قاسم خان سلاھ بىردىكەن سونرا ئوز عرىضەسىنە مەمۇنىنى تەكرار ايتەك

ایسته دیکده رئیس هر بیر ایشله تانیش اولان آدم کیمی اونون سوزون کسره ک دیدی: بیلیرم قدیر سن، نه دیمک ایسته بیر سن، یازیق قاسم خان اودقوندیقان سونرا ئوزونون قدیر اولما دیغینی بیلدیرمک ایسته بیردی. لاکن رئیس مجال ویرمه ییب علاوه ایتدی: بلی من دونن کئجه سیاسی اداره ده سیزین باره نیزده صحبت ایتیمش، سیزنه ایچون زنجانا کیتیر سینیز. اورانین که، آبھواسی یاخشیدی. قاسم خان هی چالیشردی که، ئوزونون قدیر اولما دیغینی رئیس باشا سالین. لاکن رئیس دولی کیمی سوزلری یاغدی ریب، مجال ویر- میردی. یازیق قاسم خان ئوز ئوزونه دیردی که، منیم ایشیمین زنجان ایله نه کیمی علاقه سی وار؟ بوضعت چوخ کولونج ایدی. رئیس آذربایجان دیلینده دان شیر قاسم خان ایسه زورلا چالیشردی که، فارسجا جواب ویر سین، لاکن فارسی بیلمه دیکی ایچون چوخ کولمه لی اولوردی، من کوچ ایله ئوز کولمه کیمین فارسینی الماق ایسته بیردیم، نهایت یازیق قاسم خان چوخ چتین لیکله باشا سال بیلدی که، اوقدیر محمده قلی اوغلو دگیل. اونون ایشی باشقا دیر.

تصادفا عریضه صاحبی قاسم خان کیتدیکن سونرا قدیری ایسته دیلر. رئیس ایسه عادت اوزره اونون عریضه سینی دیگر «سراجام ویریلیمش» عریضه لرین اوستونه آتاراق آیری بیر عریضه کورتور مو شدی. بو ایسه تصادفا قاسم خانین عریضه سی ایدی. صحنه ییندن باشلاندى. قدیر دیردی جناب رئیس بس منیم ایشیم هار اچاتدی؟ نه ایچون منی عبث یتره بندر پهلوی دن زنجانا سورگون ایتیشلر. اورادانم هئچ بیر ایش تاپا بیلیرم. بونون اوستونده من تیرانا گلیب سیاسی اداره یه مراجعه ایتدیم. من که، قاچقین دگیلدیم، نه ایچون منی توتوب خوردایل تکلیف سیز ساخلامیشلار.

یانلیش عریضه نی اوخوماقدان الچکمک ایسته مه ین رئیس منی محبوسین داسوزونى ایشیمک ایسته مه یه رگ اولکی سوزلرینی تکرار ایدی، دیدی: «آقای قاسم خان من سیزه دفعه لرله دیمیشم که، ایشینیزه بو تئز لیکه یتیشله جک. دونن قوشون مدعی العمومی ایله سیزین حقینیزده تام ایکی ساعت دانیشمیشام. هدر یتره بو عریضه لری یازیب سیزیم و قتی میزی آلمایین.» نهایت عریضه لره یتیشمک ایشی باشا چاتدی. توبه بنه یتیشدی. محبتیمیز چوخ جدی اولدی، او، دیدی. ایشیتیمش منیم علیه همه تحریکات آباریر سینیز. من هده- قورخودان چکینمیرم. حسابی سوزونوز وارسایزین. منردایدهرم. داهاتحریکات و دالهادا دانیشماق نه یلازم دیر. من جوابیتلا دیدیم:

اولانم هئچ کس حقینده تحریکات آبارمیرام. بو ایشی ده باجارمیرام. بونودا یاخشى بیلیرم که، عریضه نین هئچ بیر فایده سی یوخدور. او، دیدی: نه ایچون؟ سیزهاچان عریضه یازدینیز که، جواب سیز قویدولار؟

— ئوزوم یازمامیشام، لاکن عریضه یازان محبوسلارین نه کیمی نتیجه لده ایتدیکلری منه معلوم دور.

مثلاً!

مثال ایچون عبدالقادر آزادین یازدیغی عریضه و اونون نتیجه سی ابو، سیزین ئوزو- نوزده معلوم دور. یازیق قوجا کیشی نین خسته اولدیغینا باخما یاراق نتیجه آی اونى قارائلیق اوتاغاسال دینیز.

بوزمان راستخن داهازیرنگ اولان نیرومند صحبته قاریشاراق غمخله دیدی: سیزنه فکر ایدیر سینیز؟ کیم سیزه دیمش دیر که، بیز محبوسلارین عریضه لرینی آجیب اوخومادان اولناریرد ایدیریک. بئله بیر ایشی هانسی احمق کورده بیلر. آزاد پیس آدم دیر. او، حقیقته او یغون کلمه یین تهمتلر یازمیش دیر. اگر کونده بشریوزنفرین تیف

خسته‌لیکی نتیجه‌سینده‌ئوله‌سینی ادعا‌یده‌ن عباس‌کاندین‌عرب‌ضه‌سیله‌ حسابلا‌شاق، سا‌خلانیلان‌ محبوب‌لاردان‌ علاوه‌بیر‌آزاد‌ خارج‌دن‌ بورج‌ایتمه‌لی‌ اولاریق. کورونور‌ آزادین‌ حقیقته‌ کی‌ محبت‌لر‌زند‌ان‌ رئیسینی‌ یامان‌ یاندیر‌میشدی، او‌ دیدی‌— عبدالقادر‌ کیم‌دیر. ایشیتدی‌کیم‌د‌گوره‌ قدا‌ لوطی‌ لبقلا‌ مشغول‌ اولموشدور.

— بونلارین‌ مندر‌بطی‌ یوخدور. نئچه‌ ایلملر‌دیر‌بیزی‌ سا‌خلایسی‌نینیز. هله‌ده‌ تکلیفیمیزی‌ معلوم‌ ایتمه‌ میسینیز.

— مننه‌ن. مننه‌چی‌یم. من‌ که‌ سیزی‌ آزاد‌ایده‌ بیللمرم.

— بیزی‌ قانون‌سیز‌ اولاراق‌ سا‌خلاما‌غا‌ سیزین‌ حقیقینیز‌ یوخدور.

— سیز‌ بوا‌یسه‌ مسؤل‌ سینیز.

— من‌ یوخاری‌دان‌ ویریلن‌ اسرین‌ علیینه‌ رفتار‌ ایده‌ بیللمرم.

— رفتار‌ ایتمه‌ نیز‌ نه‌ اولار؟

— نه‌ اولاجاق، آرواح‌ او‌شاغیمیز‌ آجیندان‌ ئولر.

— او‌غورلاردا‌ بوسوزی‌ دیر، بس‌ بیزیم‌ آرواح‌ او‌شاغیمیز‌ یوخدور؟ اونلار‌ آدام‌دگیل، بو‌خوشاکلمز‌ دانیشیق‌لاردان‌ سونرا‌ بیر‌ایل‌ مدتینه‌ مننه‌ قوه‌وملاریملا‌ گوروش‌ اجازه‌سی‌ ویریلمه‌دی. بوندان‌ باشقا‌ من‌ اولان‌ کامه‌رایا‌ دا‌ها‌ایکی‌ نفر‌محبوس‌ علاوه‌ایده‌رک‌ منی‌ آرتیق‌ ناراحت‌ ایتمکه‌ چالیشدی‌لر.

یوخاری‌د قید‌ایدیلنلری‌ خاطر‌لتماقلا‌ بونئی‌ نظره‌ چاتدیر‌ماق‌ ایسته‌بیر‌دیم‌ که‌، زندان‌ آیاق‌ یولوسونین‌ وایلك‌ محبوب‌لارین‌ سا‌خلاندیق‌لاری‌ دالانین‌ کرایه‌سینی‌ آرتیر‌ماق‌ ایچون‌ الدن‌— آیاق‌دان‌ چیخان‌ بو‌ آدم‌لار‌دیک‌تاتورلیق‌ اصول‌ اداره‌سینین‌ اونلارا‌ تاپشیر‌دیغی‌ حرمتلی‌ شخص‌لر‌حقیقته‌ نه‌ قدر‌سویوق‌ قائلیق‌ ولاق‌دیلک‌ کوستیر‌دیلر.

کهنه‌زند‌انین‌ بیر‌نمره‌ لی‌ کوریدوری‌ آن‌ آغیر‌ گوشه‌لردن‌ بیر‌ی‌ سایلیر. نظمیه‌ اداره‌— سینین‌ آن‌ آجاق‌ جنایت‌لری‌ محض‌ بورادا‌ حیاتا‌ کئچیریلدی. سوئد‌لیلرین‌ دورونده‌ آن‌ قدر‌تلی‌ محبوس‌ی‌ بئله‌ اورادا‌ بیر‌آیدان‌ آرتیق‌ سا‌خلایا‌ بیلمیر‌دیلر. لاکن‌ قانون‌ اولان‌ دورده، اصلاحات‌ دورینده، نظمیه‌نی‌ گویا‌ خلقین‌ ئوزی‌ اداره‌ایتدیگی‌ بوردوده، حرمتلی‌ سیاسی‌ محبوب‌لاری‌ ایلملر‌بوی‌ی‌ همین‌ کوریدورون‌ قارانلیق‌ و رطوبتلی‌ کامه‌لاریندا‌ سا‌خلاییب، بیر‌دقیقه‌ بئله‌ باییرا‌ چیخما‌غا‌ قویموردولار. محبوب‌لارین‌ بیر‌چوخ‌ی‌ همین‌ کامه‌لاردا‌ دوردا‌ی‌ سا‌خلاندیق‌دان‌ سونرا‌ افلیج‌ اولموشدولار. یازیق‌ محمد‌باقو‌ ورم‌خسته‌لیکینه‌ توتولاراق‌ آغیر‌ وضیته‌ ئولدی، محمدان‌زایی‌ باشقا‌بیر‌ درد‌له‌ فوت‌ایتدی. آذربایجانلی‌ کنج‌لرین‌ بیر‌چوخ‌ی‌ ئوز‌ کورمک‌ قابیلتر‌نین‌ یاریسینی‌ ال‌سن‌ ویر‌دیلر. محمد‌نونه‌ گران‌ی‌ همین‌ کامه‌لاردان‌ چیخدیقتان‌ سونرا‌ دا‌ها‌ دوزه‌لمه‌دی، ایکنجی‌ کوریدوردا‌ سا‌خلانیلان‌ بیر‌ سیاسی‌ محبوب‌لار. بیرینجی‌ کوریدوردا‌ عذاب‌ و اشکنجه‌یه‌ معروض‌ قالمیش‌ محبوب‌لارین‌ آم‌ناله‌سیتن‌ کئچ‌لر‌یا‌تا‌ بیلمیر‌دیک، حتی‌ آن‌ مهارتلی‌ اوغری‌ویول‌ کس‌ن‌لری‌ بئله‌ اورادا‌ بیر‌نجه‌ کونن‌ آرتیق‌ سا‌خلایمیر‌دیلار. بیرینجی‌ کاریدوردان‌ بوراخیلان‌ آدم‌لارین‌ اوزونه‌ باخماق‌ ممکن‌ دگیلی. اونلارین‌ سارالمیش‌ صفت‌لری، شیشمیش‌ گوزلری، آریق‌ بویونلاری‌ بو‌گولموشن‌ قدرلی‌ انسانی‌ وحشته‌ کتیر‌یردی. حسن‌ آق‌اشیمیر‌ بیرینجی‌ درجه‌لی‌ جلا‌د‌ ایدی‌ بو‌ جلا‌دین‌ یوغون‌ و قورخونج‌ سینی‌ ایشیده‌ن‌ هر‌شخص‌ عمری‌بوی‌ی‌ اون‌ی، اونودا‌ بیللمز.

بیر‌نمره‌ لی‌ کاریدوردا‌ سا‌خلانیلانلار‌ ئوز‌ قوه‌وملاریله‌ گوروشه‌ بیلمیر‌دیلر. اونلارا‌ پاپیروس‌ ویر‌یلمیردی، خارج‌دن‌ ی‌مک‌ کتیر‌یلمه‌سینه‌ امکان‌ ویر‌میر‌دیلر. پولیس‌لر‌ بورادا‌ تام‌ئور‌باشینالیق‌ ایدیر‌دیلر. شلاق‌ وورماق‌ و سویوش‌ ویر‌مک‌ عادی‌ حال‌ اولموشدی...

ئولوم دالانى

...مهنئس ماركوف قىزىندانى پلانىنى حاضرلاركن بىرىئجەشى ياددان چىخارمىش و بىرىئجە يىرىدە آرتىق تىكىدىرىمىشى. زمان كىچىكىدە زىندانداكى قايدا قانۇننى گونى-گوندىن پىسلىمەسىلە علاققەدار اولاراق نىزمىيە ايشچىلارنى زىندان بىناسىنى تىكىل لىدىرەك اورانى آسپورمالى دىپوتىزىمىن اصل اشكىنچە مركزلىرىن بىرىنە چئورىمىشىلار. ماركوفنى علاوه تىكىدىرىدىكى يىرلردىن بىرى يىك سالونلارنىندان عبارت ايدى. ايشىتىدىگىمە كورە سرهنگ باشخاننىن كوسترىشى اساسىندا زىندان بىناسىنىن استىقادىيە و بىرىلدىكى بىرىنچى ايلدە ھىمىن سالونلارى زىندان كارخانىلارنىن سرانجاسىنا و بىرىمىشىلار. بىزى قىزىندانىنا آپاران زمان قىدا اولونان تدبىرسونا چاتمىشى. تىك نىرلىك كامەرالاردا قايرىلمىش ال-ساوزىوما يىرلىرىدە بىر ايلكن آرتىق دوام ايتمەدى.

زىنداننىن آرادان قالدىرىلمىش «نىقانلارى» سىراسىندا ئولوم دالانىنىن دوزلىدىلمەسىنى قىدايتىك لازىمىدەر. كورونورا اولدە مهنئس ماركوف قانۇنى بىر زىندان تىكىلمەسى كوسترىشى و بىرىلمەشىدى. بونا كورەدە او، ھىمىن كوسترىشى اساسىندا مدنى ئولكلەردە كى زىندانلاردا اوخشار بىر پلان تىرتىب ايتمىش مىخلىق مەتھم لىرىن ساخلىنىلماسى ايجون يىرلر آيىرىمىش ايدى. حتى تىك نىرلىك كامەرالاردا ساخلىنىلان مىجوسلار ايجون خىمىسى كارىدور آيىرىمىش و ائىلە اوتاقلار تىكىلمىشىدى. داھا مىجوسلارنىن خارچە چىخارىلماسىنا احتىياج اولماسىن. يازىق ماركوف ھارادان بىلە ايدى. ھەر طرفىن سلاھلىق قورلەك احاطە اولونان بىر زىنداندا ئولوم دالانىدا لازىمىدەر او، قانۇنى زىنداندا سىياسى مىجوسلارى سىزىمدا سىز بوغماق ايجون قارائلىق زىزىمى لىرىن لازىم اولدىغىنى ھارادان بىلە ايدى؟ بىلە بىر دەشتلى بىنانى سىن جىسدە اولدىغىم اوجونچى ايلدە تىكىدىلار.

سوزبوخ كە، قانۇنى زىندانلاردا قارائلىق كامەرالار واردىر. شىلوقلىق ايدەن مىجوسلارى جزالانىدىرماق مقەدىلە بىرىنچە ساعەت مەدەتتەدە اورادا ساخلىدىلار. لىكن قىردە كى قارائلىق كامەرالارى بىلە مىجوسلار ايجون دىكىل، مىخلىق چوخ حرمتلى آدمىلار ايجون (سىياسى مىجوسلار) ايجون حاضرلامىشىدىلار. بو كامەرالارنى ايلك قوناقلارى مىلى شورا مىجلىسىنىن و كىلى مىسولت اللولە قىشقائى و اونون اوغلى ناصرخان اولدى. مىن بونلارنى كچمىش و كىلە جىكلىرى، مىسلك، عقىدە و مىنقى موقىلرى حقىمىدە دانىشماق ايسىتەمىم. ھەر كىسە ھەر كىرە اولسالاردا، اونلارنى ھرايكىسىنى قانۇن اساسىنىن خىلافيئە اولاراق جىسدە آلمىشىدىلار. بوتون قانۇنلاردا خىدا اولاراق اونلار مىكە ايدىلمەدىن، تىكىلىمىز بىر و خىمىتدە جىسدە سالىنىمىشىدىلار. بو آتا و اوغولون زىنداندا كى داورانىش لارى چوخ مىتىن و ابرولى ايدى. اونلار بىرىنچى كارىدوردا تىك كامەرالاردا ساخلىنىلار و غذا بو اذىتە معروفى قالىدىلار. ايشىتىدىگىمە كورە اونلارى تىك كامەرالاردا ساخلاماقلادا كىفائىت لىنمە يەردە كىسونلار كامەرالارنىن قارىمىشىدا اوجابىر دىواردا چىكىدىرىمىش و بونونلادا اونلارى باشقالارنىندان آيىرىمىشىدىلار. او كوندەك زىنداندا آدم ئولورولمەمىشى. اگر ئولورولموش سەدە بىزىم خىرىمىز بوخ ايدى. بىر كون مىسولت اللولەنىن غدار جاسىنا ئولورولمەسى خىرىنى ايشىتىدىك. اونون اوغولدا ھادە زىمانى اورادا اولموش و بوو حىشى مىظردەنى مىشادە ايتمىشى.

مىسولت اللولە ئولورولدىكىن سونرا تىمورتاشى اورا ايا كىتىدىلار. بىلە لىكلە ئولوم دالانى رىسمى شىكل آلىدى. بو ھادەدەن سونرا اورا ايا كوندەرىلەن حرمتلى مىجوسلارنىن (سىياسى) طالعى ھامىيا بىللى ايدى.

يوخارىدا قىدايتىدىكىمىز سونرادان چكىلن دىوارىن آرخاسىنداكى كامەرالاردان بىرى تام قارائلىق ايدى. اونون قاپسىنى يالنىز محبوسى يوخلاشا گلن مغلشلىرىن اوزونه آچىردىلار

آدلى سانلى محبوسلار

كچمىش دورون سياستچى لرى اجتماع، سياست، فرقه و دستهلرلن اولوغونا اينان-مىردىلار، حتى مجلس ده كى و كىللردن بىرى دىمىشىدى كه، ايراندا معين جريان و ياساسى فكلر يوخور. خارجه غزه تلرلن حكومتو شاه عليپينه يازدىقلارى سوزلرلن اساسى يوحدور. ايران خلقى ئوز حكومتى و شاهىندان كامالاراخى دىرو بوتون اختىارلارى اونون ايلنه تاپشورمىشىدى. حكومت ايسه حقيقتده خلقلن اوزون ايللردن بىلنه نىلن اىستك و آرزولارلنى حياتا كنجىرىر. بونا كورده فرقه و سياسى دستهلرلرلن احتياج دايوخور. هئچ كس بئله بىر فكرده دوشممىشىدىر.

مولف همين سوزلرى وقتيله آيرومون دىلمىندن ده ايشتمىشىدىر. او، نظميد اداره لرلنى تحويل آلىب يوخلادىقى وقت زندانان گلدر ك اوتاقلارا بىر-بىر باش چكىرو محبوسلارلن احوالنى سوروشوردى. منىم توقىف اولوغوم وقتلن جمعى اوچ دورداى كچمىشىدى. زندان مديرى قاينى آچىب منىم كيم اولوغومو آيرومابىلدىرى. آيروم عادى حال احوال سوروشىقدان سونرا، نه گناه اوستونده جس اولوندىغومى بىلمك اىستدى. بو سؤالين جوابىندا دىدىم: ئوزومده باشا دوشمورم، دىرلر سياسى اتهام اوزره جس ايدىلمىشم. او، باشىنى تولا بىيدى: سياستنه دىمكىر؟ بىزىم ئولكده سياستهار ادا ايدى؟ بوش سوز دىرلر. من ئوزوم سنىن ايشمىنه يتشمىم. خاطر جمع اول. يالنىز سياسى اتهامى ابله جس ايدىلمىش اولسان تئوليك ك سنى بوراخىق.

لاكن هامىمىز بىليرىك كه، آيرومون ئوزى ده خوچ قىسماندىن سونرا يعنى ۱۲۱۰-نجى ايلده سياسى اداره نى ميدانا كتىررك، سونلادا، نظمده سامورلارلن گونى-گونلن خىتتىق زور اكله نى نىن آرتدىقى بىر ئولكده، خلقلن ئوز عقيدده، مقىسو حتى نار-خىلغىنى بئله دىمگه جسارت اىتمىدىكى بىر محطده سياسى جريانلن اولدىغىنى عملده اعتراف ايتدى. زنداندا اولار ك ايشىدىردىم كه، ئولكده حتى عمومى و دىنى تعزىلر، هائىل طولى لارو سايوشن لىكلرده پوليسلن نظارتى آلتىندا كنجىر بلىردى. مطبوعات، كتابلارو باشقا نشرىاتلن وضعىنى ايسه چوخدان آيدىن ايدىلمىشىدى. سياستده اتهام ايدىلن آداملارلن ئولكدهن قاچماسىنا، اونلارلن اوغورلانماسىنا هئچده تعجب اىتمىردىم. بىر چوخلارى مايوسلغا قاپلاراق، بو كىمى حادثه لرى خلقلن لاقىدىلىكى ايله اىضاح ايدىردىلر. اونلار دىردىلر: ملت با تىمىشىدىر، ملت ئولموشدور، ملت دن اثر علامت قالمىشىدىر. بو قدر تضىيق، جتن لىكلر، آغىر وىر كىلر، اوغورلوق، رشوت خورلوق، حيله كرلىك و سايرده نىن حك، سوردوگى ئولكده حتى اون نقر بئله بىر بئره دىغىشىب حكومتلن سياستىنه اعتراض اىتمىبىر. هئچ اولماسا بئله بىر اتهام اوزرىنده اون نقرده جس ايدىلمىر.

البتة بو جور محاكمه لره، معين درجه ده حقو رىمك لازمىدىر. اونا كورده كه، جسده ساخلانلدىغىمىز مدتلن بىدنىچ ايلىنه دك زندانان كترلن مقصرلرلن هامىسى يا بول كىن، ياقاقل، يارشوتخور، ياشاه طرفىندن ملك لرى آلىنا، ملكه دارلار و نهايت شاهلن غضبىنه توتولموش بعضى عالى رتبه لى دولت قوللوقچىلارلن عىارت ايدىلر. بونا كورده قىس-لر يمىز بىن همين بولمىسىنه سياسى تشكىلاتلار عوضىنه، عمىن آداملارلن، يعنى آيرى-آيرى

شخصلرين حقينده دانيشمالي اولاجاييق. بئله بيرمئل وار دييرلر بير اوج بير خورارين نمونه سي حساب ايديله بيلر. گلين بوني سيناقدان كنجيرهك. بلكه ده بو يول ايله بعضي بويوك آداملارين احوال و روحيه سيني تصوير ايديه بيلديك.

مشهور همايون (بلديه رئيسي)

زنداندان ساخلانيلديغيم مدتتير ايكنجى ايلي ايدى. قيسابويلى بير كيشيني كوريلدورا كئيرديلر. محبتلردن معلوم اولدى كه، او، سياسي اداره نين رئيسى ايميش. لاكلر داها بويوك رتبه لي باشقا بير شخصين كوستريشيدن امتناع ايتديكينه كوره اون سكگيز آي مدتينه حبس جزاسينا محكوم ايديلميشدير. سياسي اداره نين رئيسى ليكي عنواني هئچ ده بيزيم ايجون ياخشى تاثير بوراخماسادا، داها بويوك رتبه لي آدامين كوستريشيدن اونون بويون قاچيريبو بوايش اوسته حيسه آلماسي، مني معين درجه ده ماراقلانديريردى. بئله حساب ايتديك كه، هر نه اولسا، ينه كيشي ليكي اولموشدور. آيرومون قارشيسيندا امتناع ايتمكه ويا هئچ اولماسا سهلنكار ليق كوسترمكه جسارتى اولموشدور.

دييرديلر كه، او، نوزي ايجون داها كئيش صلاحيت ويريلمه سيني طلب ايتميش و ديميشدى: آداملاري حبس ايتمك اختيارينا مالك اولدوغوم كيمي، اونلاري بوراخماق حقينده ده من صلاحيت ويريلمه ليدير. يوخلانيشدان سونرا تقصير سيز ليكي آيدنلاشان آداملاري، سرائ و نظمية رئيسى نين اجازه سي اولمادان حبس دن آزاد ايتمكه صلاحيت و اختياريم اولما ليدير.

من بوشايه نين نه قدر دوغرى و بالان اولديغيني تصديق ايديه بيلمهرم. بو قورمنه معلوملور كه، بلديه رئيسى مشير همايون اون آيدان آرتيق زنداندان ساخلانمادى. او، شاه طرفندن باغيشلاناراق، آزاد ايديلدى. سرهنك درجه سي اولان بواقا حبس اولديغي ايلك گنجده روحيه سيني ضعيف اولديغيني برونه و پوره رك ديميشدى: «اوتاؤداتك ياتا بيلهرم». اونا كورده كوريلدورون نظافتچى سي مشهدى عسكر مازانلر ايتيني اونون يانينا كوندرميشدیلر.

عسكر دييردى: قورخودان آقانى بوخى آپارميردى. او، مني ده مجبور ايديردى كه، سجره دك آييق قالب اونون ايجون كشمك چكيم.

محبوسلار هئچ ده كوزله ميرديلر كه، سياسي اداره نين رئيسى ليكي وظيفه سينده چالیشان بير سرهنك بو قدر قورخاق اولسون. بونا كورده او زنداندان قالدغي ملت عرضينه محبوسلار اصلا اونا اوزگوسترمه ديلر. هئچ كس اونونلا اوتوروب دورماق ايسته ميردى. بونا باخماق اباراق آقاي مشير همايون چوخ ملايم و خوش رفتار كورونوردى. وضعت دن ناراضى ايدى.

اوديردى: ايرانين بدبخت ليگي بوندادير كه، هئچ كسى باجاردغي ايشه كوندرميرلر. من ايرانين بيرينجى پانوجالانى سايبيليرام. ياخشى اولاردى كه، استعداد لي كنجلرين بير عده سيني اليمين آلتينا ويره ايديلر. اونلاري تربيه ايددويم. منه دييرلر كه، كل نظمية اداره سينده ايشله، نوزون ده سياسي اداره نين رئيسى اول، ائله جه ده آقاي مختارى، ياخشى اولاردى كه، اونى نظمية رئيسى نين معاونى عوضينه، موسيقى مكتبينه مدير تعيين ايددیلر.

تیمورتاش

بیزهله زندانا دو شمزدن اول تیمورتاشین داش اوره کله و رحمسیز اولماسی حقیقده چوخلی سوزلر ایشیمیشدیک. دکتر حشمتین و دیگر کیلان آزادیخواه لارینین اعدام اولونما لاری حقیقده کی کدرلی خاطر لر یادیمیزدا ایدی. دیگر طرفدن بیلیردیک که، تیمورتاش ایرانین گورکملی سیاسی شخصیتلریندن، فعال، اوخوموش یینی فکرلی و شهرتلی ضابط لریندن بیر ساییلیردی. بیزاوندان گورله بیردیک که، معین حادثه لر و حتی لیکلره اعتنا سیرلیق کوستره جک، ئوز حشمت و مقامینی قورویاجاقدیر.

زندان حقیقته چوخ یاخشی محک داشیدیر. ظاهری جهتن تیمورتاشدان نهایت درجه ده یوخسول، ضعیف و یازیق گورون آداملار زنداندا بویوک شجاعت و مردانه لیک کوستره رک. حتی لیکلره، آجلیقا، عذاب و اشکنجه لره دوزوب، پولیسه اعتناسیرلیق ایدیردی لر. لاکن بهلوی سرایینین نظری اولان بو آقا، ایلك کوننن آچاق و مسکین گوروندو.

بایقوش اذیتسز بیر حیواندیر. محبوسلار اونى اوقردده شوم حساب ایتمیردی لر. دیردی لر؛ بایقوشون اوخوماسی ایکی جور اولور. اونون فهقه چکیب کولمه سی محبو سلارین آزاد اولونماسی علامتی دیر. آغلاماسی ایسه زندانین محبوسلار کتیرله جکینی خبر ویریر.

بعنی لری ایسه دیردی لر که، بایقوش چوخ یاخشی حیواندیر. هانسی آدمین باشی اوسته اوخوسا و لایدان زندان آزاد ایدیله جکدیر.

لاکن تیمورتاش مایوس، بدبین اولموش ئوز اراده سینی اللن ویرمیشدی. بوتون حادثه لری ئوزی ایچون ضررلی حساب ایدیردی. هر هانسی کی چیک بیر تصادفن قورخوردی. محض قورخودان جمعی بیرنجه کون عوضنه قوجالکی، بئلی بوگولوب طاقتن دوشدی. همیشه اگله شب آغلا ییردی. اونا یاخینلا شماق ایچون بیزه امکان ویرمیردی لر. لاکن نطاقچی نین واسطه سیله او، بیزیم سیاسی محبوس اولوغوموزی آتلامیشدی. بونا کوره ده بیزی گورنده تیره ک سسله دیردی: «آقاسیز بیلیمیرسیز، والله بیلیمیرسیز...»

ایشیتدی کیمه کوره محاکمه زمانی آغلامیشدی، اوللارونی خسته خاناندا باخلا ییردی لر. ئولومونه بیر آقالمیش تک ساخالانیلان محبوسلارین یا شاد بقلاری کوریلوراکو جوردی لر. دیلیدی کینه گوره جان ویره ن زمان چوخلی عذاب اذیت ویرمیشدی لر. بیر نفر دیردی که، آجودان موتی اونون ازوگونی اوغورلامیشدی. اوغلی ایله اوزاقدان—اوزاغا خسته خانانین پنجره سی آرخاسیندان گوروشمکه اجازه ویرمیشدی لر.

عمومیتله تیمورتاشین ئولومی زنداندا اوقردده بویوک تاثیر بوراخمادی. اونون معیقلیک و عاجزلیک کوسترمه سیندن محبوسلارین خوشی کلمیردی. بیرچوخ آدمالار اونون بوحرکتلرینه تعجب له نیردی لر.

فرخی

تیمورتاشین عکسینه اولراق فرخی یاخشی صفتلره مالک ایدی. او، موقتی حبس خا نانین پنجره سیندن ئوزونو بوتون محبوسلارا تانیتدیر اراق دیمیشدی؛ من شورا مجلسی نین و کیلی، طوفان غزه تینین مدیری آغزی تیکلمیش فرخی یم. منی غیر قانونی اولراق حبسه آلیب بورا یا کتیرمیشلر. منه...ین واسطه سیله جانی تامین ویره رک آروپادان ایرانا قایتارمیشلار. کوردوگونوز کیمی ویردی کله ری و عده لرین علمینه اولراق منی حبس ایتمیشلر.

او، قهرزنداناندا همیشه مبارزه ایده‌ردی، بیرگون دئیلیمیش آفتاوانی کشیکچی خاپطین باشینا چیرباراق دیمیشدی: گوتورون، هئچ اولمازسا بوشاهنشاه ئوکلکسینین آفتاواسیننی تعمیر ایدین. عجا، شاهنشاهی جسخانانین نه ایچون شاهنشاهی آفتاواسی یوحدور؟

فرخی ایله زنداندا بیرنجه دفعه دن آرتیق گوزوشه بیلمدیم. نوروز بایرامینین بیرینجی گونوایدی. همین بایرامدا او... بیزیم ایچون بایرام دگئل... آدلی شعرینی اوخودی.

حبه دوشمزدن اولده فرخی ایله تانیلیقمیز وارایدی. بیرگون اونادیدیم: نه ایچون آروپادان گری قایتدین؟ یادآمالار اولدیغی ایچون جواب ویرمک ایسته- سردی. اوناکوره ده اوستوئورتولوشکیلده «من بیگانه لر الیندن هئچوقت ناله ایتیمیرم (۱)» شعرینی اوخودی.

او، هامیدان شهنه لی ایدی، هامیننی زندان جاسوسی حساب ایدیردی. هئچکسین باردیم وکومکینی قبول ایتمیردی. او دیردی:

«نظمید معین آداملارین الیک منی ئوزال-آلتسینا چویرمک ایسته بیر.

فرخی زنداندا ئوزبالتارینی آدیالینی، کتابلارینی وسایر شئیلرینی ساتمیش ایدی. بیردست کهنه ییزمه ویرازیلیمیش پایاقدان باشقا هئج بیر لباسی یوخ ایدی. لاکن احوال روحیه سی چوخ متین و محکم ایدی. دانیشیق طرزنی قطعیا دگیشمه میشدی. همیشه اولدیغی کیمی ینده تبسملی، غرورلی و عین حالدا چوخ معاشرا ایدی. او، بعضادیردی: بو آقارلا هر هفتند گوروش احازه سی ویریلیر. بس نه ایچون منیم دوست و تانیملاریملا گوروشمکیم ایچون اجازه ویریلیمیر؟

من ایسد... آخی سن فرخی سن، سیاسی شخصیت و ژورنالیست سن. بونویلمیر سن که. داسی چوخ اولانین قاری دا چوخ اولار؟ دبیله جواب ویره ردیم. او، سوزلریمی تبس و ظرافتله قارشیلاردی...

فرخی ایله ایکینجی گوروشوموز قدیر بایرامی گونوباش ویردی: دوستلاریمدان بیرری ایکی گون چالیشدیقدان سونرا زندان مدیریندن اجازه آلاق منی نهارا قوناق جاغیرمیشدی. بو حادئنه دن خبردار اولان فرخی همیشه اولدیغی کیمی گوله-گوله کلیپ دیدی: بیلیر سن؟ یالتیز سنین خاطرینه کلمیشم. ایوماخچی و اونون دوستی مسیو بوغوس لادا باریشیرام. اسدی دن ده کوسمه میشدیم. ایندی هامینیزلا باریشماغا کلمیشم. عامینیزی ئوپمک ایسته دیریم. نهاری دا بورادا میل ایده جده ییک، اتلی بالیقیم وار، اونو کته ایله ییده جده ییک. دملده دیکیم اعلانوغلی لاهیجان چاییننی دا بوساعت سیزین ایچون کتیره جگم.

همین گون آخشاماده ک بیریرده اولدوق. اونون حیاتینا قصدا اولونا جاغینی هئچکس فکرینه بئله کتیره بیلیمیردی. او، دیردی:

من سیزین کیمی دگلم بالتانی کوکونه دک وورمارام. هئچ اولمازسا ئوزوم ایچون بیرال بیری قویارام.

من بوسوزلرین جوابندا دیدیم: بس نه ایچون آروپایا گیتدین، نه ایچون گری قایتدین؟ اودیدی: -کیتمک مسئله سی چوخ ساده ایدی. سالار ظفرین کیزلی ورقه مسئله-

سینده منی ده حبه آلماق ایسته بیردیلر. مسکوادا ویریلن پول منه کفایت ایتمیردی. ایران سفارتخاناسیندان خرچلیک ایسته دیم. سفارتخانایسه منه بالنیز آوروپا داخرچلیک ویریله جگی امکاتینی بیلدیردی. بئله لیکله برلینه کیدیب اوراداکی ایران سفارتخانایه سیندان خرچلیک آلاراق آلمان مطبوعاتینین حمایه سی آلتینا سیفیندیم. اورادا ایسته دیگیه یرلره کیدیر وهریرده بویوک حرمتله قارشیلانیردیم. اودورده هله آلمان دموکراتیک وخصیتده ایلی. مختلف گروپلاری یاخسیدان مشاهده و تنقیق ای دیردیم.

فرخی بئله بیر عقیده ده ایلی که، آلمانیا کله جکده روسیه ایله محاربه ایده جکدیر. فرخی ایرانا قایتماسی بارده دیپردی:

من هئچده سهوه یول ویرمه میشم. جانیمین تاسمین اولونا جاعی حقیقنده منسه ویردیلر. ایرانا قایتمیقدان سونرا جوخلی چتین لیکلر چکدیم. معین مدت کار ازا دا باشادیم. سونرا دربنده کوچدم. اورادا منی راحت قویما دیلار. قوللوقچومو حسس ایتدیلر. دوستلاریملا کل-گنت ایتمکه مانع اولوردولار. یانیماکن آملاری استنطاعا چکیردیلر. بعضا شعردن دانیشاراق اونادیردیم: شاعر لیکده، بالنیز زنداندا قالماغین چاتیش-میردی. بدبخلیک و سیختنی لارا معروض قالما یان آدم یاخشی شعر دییه بیلمز. سنین سون شعرلرینی، بوتون شعرین بویو فارس دیلینده دبدیکین ان سلیس وان طبیعی شعرلر حساب ای دیرم. سن اصلینده شعر دیمک دگیل. طبیعتی. دها دوغروسو حقیقتی تصویر ای دیرسن.

بوسوزدن اونون سانکه خوشی گلهرک دیدی: ینده کلک گلیرسن. من دیردیم: سن بئله خیال ایتم، اوگون، گونون آلتیندا اوتور اراق درین فکره دالمیشدین. ظنیمجه «نه قدر چیلیق اولوراسا، منی بیر اوقدر آرتیق ایسیندیریر، هئچ بیر یازگونش شاعرلاری قدر سهریان دگیل (۱)» شعرینی حاضر لایردین. اوشرایطده باشقا بیر تصورون اولادا بیلمزدی. دیمک بو، شعر دگیل، الهام دیر. طبیعتین ئوزودور. سن زنداندا اولماسا دین بوییتی بئله اورژینال شکلده یازا بیلهر دین.

شاعر، شعرین بئله قیمت لندیر یلمه سیندن روح لاندی. سن غلوا ایدره ک دیدیم: بوسوزوخ کد زنداندا خار جده سویله دگیکن رباعیلرده تقدیره لایق شهرت قازانمیشدیر. بوسوزوم مقابلنده فرخی دیدی: من دها چوخ ئوز غزل لریمله شهرت قازانمیشام. مسکوادا گوردو-گوم بیر حادثه هئجوقت یادیمدان چیمخان... بیرگون سکوانین سویوق وقارلی کوچده لریندن بیریندن کچیردیم. غفلتا دوچرخه یه مینمیش بیر قیز آرخادان چاتیب ئوز دوچرخه سینین بیر آنلیغا منیم یانیمدا ساخلادی. من تعجبله اونا یاخدیم. او، منیم یاخیشمی شیرین بیر تبسمله قارشیلایاراق چوخ سلیس بیر لجه ده فارسجا دانیشماغا باشلادی. ال-ایاغیمی ییغیشدیریب صحبت آچماق ایسته دیم. او ایسه درحال دوچرخه سینین سوروب گوزدن ایتدی. بو حادثه دن سونرا مختلف کوچهلرده بیرداها ایکی-اوچ دفعه همین قیزلا راستلاشیم لاکن هئجوقت اونونلا دانیشماغا فرصت اولمادی. حالبوکه، همان ایلیک تصادفدن اعتبارا همیشه اونون فکری ایله یاخاییر ایسته ییردیم که، بیر دفعه ده اولسا، اونونلا دانیشام. اوقیزین یاخیشی، جاذبه دار گوزلری و خوش اندامی همیشه نظریمده تجسم ای دیردی. حتی بیر آن اونو، فکریمدن چینار ا بیلیمردیم. نهایت بیرگون ساکن اولدوغوم مهمانخانانین پهلری قارشیسیندا همین قیزلا راستلاشیم. بیرنچه گنج

۱- هرچه عریانتر شوم برمن بکیرد کر متر
هئچ یار سهریان چون اشعه خورشید نیست.

قیزدا اونونلا بیرلیکده ایدی. اونو گورهن کیمی اوره گیم تیترده دی. انصافلا دیمه لیم که. کوزلو ملاحظلی ایدی. منی گورن کیمی یئنه دوزلی تبسم ایدره که دایانیب سلام ویردی. علیک السلام دییب سوروشوم:— باغیشلایین سیزمنی هارادان تانییرسیز؟

— من سیزین مریدلرینیزدن بیریم. سیزطوفان غزه تینین مدیری جناب فرخی دگیل سینیزی؟

— بلی همان آدامام. لکن سیزمنی هارادان تانییرسیز.

سیزی، شکیلینیزدن تانیدیم. غزل لرینیز، شکل لینیزله برابر، لنینگراددا چاپ ایدیلیمشیدیر. من لنین گراد شرق دیل لری اینستیتوتونون طالبه سی اولموشام. گورور— سونوز فارس دیلینده پیس دانیشمیرام. سیزین کتابینیزی چوخ خوشلاییرام. غزل— لرینیزدن بیرچوخونو از برله میشم. وقت اولسا بلکه ده سیزین ایچون اوخویارام.

شاعر بوسر گذشتی سویلدیگی زمان زندانین بوتون چتین لیکلرینی اونوتموش ایدی. او سانکی غزل لرینی بیرداها دوچرخه سورن قیزین دیلیندن ایستک ایسته بیردی. تاسفلر اولسون که یازیق شاعر بو آرزو سونودا ئوزوایل قیره آپاردی. ارباب کودرزی نین ویردیکی راپورت نتیجه سینده فاجعه لی بیر صورته حیاتینی باشا ووردی. ایندی اونون مزارینن هارادا برلشمه سی معلوم دگیل. بومعلوم اولسا ایدی یقین که، دوچرخه یه سینن ایرانلی قیزلاردان بیری اونون قبری اوسته بیردسته چیچک قویوب دیردی؛ یالئیز سکواداکی قیزلاردگیل، ایرانلی قیزلار داسنین غزل لرینی اوره کدن سئویروان برله بیرلر. مگر سن بوندان باتقا بیرشئی ایسته بیردین می؟

علی مردان خان بختیاری و دیگر محبوسلار

بختیاری خانلارینین ایچری سینده ایلك نوبه ده علمیردان خان، سونرا ایسه خان بابا— خان اسعد، محبوسلارین حسن رغبتینی قازانمیشدی لار.

علی مردان خانین زندانده چیچک بیر واردولتی یوخ ایدی. بونا باخمایاراق الینه دوشن بوتون شئی لری احتیاجی اولان آدمالارا، محبوس دوستلارینا ویره دی. یددینچی کوریدورون حیطینده کی حوض و چیچک لیگی اوتیکدیر میشدی. دیبلدیکینه گوره همین ایشرا بچون ایکی یوز تومنه یاخین پول خرجه میشدی. بیرچوخ جوانمردلیک مفتلرینه مالک ایدی، مثلاً موقتی حبس خاناندا ساخلاندیغی بیرینچی ایله اونون اوز قیرخان قوطو— سونو یوخلاماق ایسته میشدیلر. علی مردان خان ایسه همان گوندن اعتبارا، زنداندا ساخلاندیغی سککیز ایل مدتیته قید اولونان قوطی دان داها استفاده ایتمه دی و اوزونو قیرخما دی. زندان رئیس ایله همین مسئله اوستونده کوسموشدی. دیبلدیکینه گوره، علی مردان خان حقیقته کی اعدام حکمی حیاتا کچیریلن زمان زندان رئیس اونونلا اوز— نه اوز اولماغا و حکمی اعلان ایتمکه حاضر اولما میشدی. لکن علی مردان خانین صمیمی دوستو اولموش و دائما اونون تریاک مانقالی باشیندا اگلشمیش آقای عمادی بو کوستریشی برینه یتیر میس و همین ایشرا بچون مکافات اولاراق زندانین مدیر لیگی وظیفه سینه کچیریل میشدی... عمادی ایله صمیمی دوست اولوب، همان حادثه زمانی محله شاهدا اولموش معتبر بیر آدم بومسئله نی بوتون تفصیلاتی ایله بیره شرح ایتدی.

اودییردی: کچمیش قایدا اوزره سحر علی مردان خانین یانینا گیت میشدیم. چای قویوب تریاک چکمک شرایطینی تان هجه حاضر لامیشدیق. بو آندا عمادی قاپینی دویوب داخل اولدی. او سلام ویره رک قاپی نین یانیندا دایان دی. مقتی بیرقتر توتولموش کیمی ایدی. بیز بئله فکرایتدی که، تکلیفیمیزی گوزله بیر. بیر حاله کی همیشه اوتا قا کلدی که تکلیف اولونماسینی گوزلمه دن کچیب اوتوراردی. علمیردان خان تعجبله سوروشدی.

ته ایچون کچیپ اکلشمیرسینیز؟ عمادی باشینی آشاغی سالاراق دیدی؛ تاسف اولسون که، اکلشه بیلمه یه جگم. اوتاقدان خارجه چیخمانیزی خواهش ایدیرم. سیزه گیزلی سوزوم وار.

علیمردان خان گولهرک دیدی؛ مقصدینیزی باشا دوشدوم. بونون ایچون اوتانماق و قاپنین یانیندا دایانماق لازم دگیل. بویورون اکلشه این ایشلریمی گوروب قوناغیمی یولاسایم. بیرسیرا یادگار شئی لیم وار اونلاریندا آرخاسینی یازیم. بوایشلر قورتار-دیقدان سونرا گیده ریک. اهمیتلی بیر مسئله دگیل.

عمادی ایستر-ایسته مز گلیب اوتوردی. اعدام محکوم اولونوموش علیمردان خان سانکه ئوزونو هئچ بیر بویوک حادثه قارشئ سیندا حسس ایتمیردی. او، آیری-آیری آمالارا ویریله جگ شئی لری تام ساکتلیکله بیغیشدردی. یادگار ویرمک ایسته دیگی کتابلارینین بیرجه-بیرجه دالینی یازدی. گونده لیک عادتئ اوزره تام سویوق قانلی لیقلا سحر به مگینی یهدی. سونران یاخشئ لباسلارینی گه یینیب، چلیکینی گوتوره رک دیدی؛ بویورون من حاضریم.

من و عمادی آیاغا دوردوق. علیمردان خان تعارف ایتمه دن قاباغا دوشدی. بیزایسه اونون آردینجا اوتاقدان چیخدیق. اونون دنانین خسته خاناسیندا ساخلاییردی لار. بونا گوره ده ایلك نوبده خسته محبوسلارلا خدا حافظلشدی. اونلارلا بیر-بیر گوروشدی. سونرا اورادان چیخیب بوتون کوریدورلارین دالانلارینا گیتدیك. اورادا، دمیر معجر لر آر-خاسیندان، بوتون محبوسلارلا و داعلا شارات یددینجی کوریدوردان کچیپ ایلك دالانا چاتدیق. اورادا بویوک تاسفله بیر-بیر میزدن همیشه لیک اولاراق آیریلدیق. من بویوک حسرت و تاسفله یاشادیقم کوریدورا قاییتدیم، اوایسه عمادی ایله بیرلیکده چیخیب گیتدی.

ایشیتدیکیمه گوره یولدا، اونونلا بیرلیکده اعدام آپاریلان یولداشلارینین آغلا-مالارینا غنبله نهرک دیمیشدی؛ «آنامن غرییم سوزلرینی بیغیشدرین. آغلاماق وسیز-یلدماقلا آبروموزی توکمه یین. بیزده موفق اولسایدیق اونلارلا بئله رفتار ایده جک ایدیک»! دییلدی کینه گورد علی مردان خان گولله لندیکدن قاباق پهلوی پایاغینی باشیندان گوتوروب جیراراق کنارا آتمیشدی. بوتون محبوسلار بورشاد تلی انسانین ئولومونه تاسف ایدیب آغلا ییردی لار. بیر حاله اکی حربی ناظر و سایر لرین اعدام اولونماسینی محبوسلار چوخ سویوق قانلی لیق و لاقیدلیکله فارشیلادی لار. اعدام اولونما زدان اولدلی اولقدرده تاسف لندیرمه دی. سردار عشایر و صولت الدوله نی ده محبوسلار اوقتر خوشلاما-یاراق دیبردی لره، او، سوموکلری قاریشقا یووالارینین آغزینا قویوردی. قاریشقالار سوموگون اوستونه بیغیشدیقدان سونرا اونوسویا آتیر و قاریشقالاری ئولوروردی. بونونلا محبوسلار صولت الدوله نی قصاصچی و ضعیفلری ازن بیر ادم حساب ایدیردی لر. لاکن ظاهرا عقللی بیر گنج کیمی کورونن اونون اولو حقیقنده، محبوسلارین فکری یاخشئ ایدی.

امیر مجاهد بختیارینی ایسه حتی قوه مولاری و اونون قارداشئ اوشاقلاری بئله سئومیردی لر. دیبردی لره، او، سمیج و آغزی بوش آدم دیر. هئچ کسه بیرشاهی پول خرج ایتمزدی. اونا کتیریلن شکر چوره کلرینی اوقتر ساخلایاردی که، نهایت کیضله نردی، سونرا اونلاری چوله توکردی.

قائم مقام رشتی

قائم مقام رشتی پدیدتھی کورینورداساخلانیلیردی. او، محبوسلارین نظرینی اصلالجب ایده بیللمه‌دی. خصوصی نظامتچی سی‌ده اونون حقیقته چوخلی سوزلردانیشمیردی. نظامتچی سی مشهور پیشه‌کار اوغری علی کوثرایی. قائم مقام همیشه اونا دیریمیش: «تاپشیرمنیم ایچون یالنیز بیر نفر لیک پلووخوروش کتیر سینلر». علی کوثرایسه همین گوستریشین عکسینه اولاراق هنج اولمازسا اوج-دوردنفر لیک خوره کسفرش ایدیردی. بئله اولدیقنا خوروشلاردا چور-بجور اولوردی. ارباب بو وضعیتی گوردو کده هامینی سویوب، دیریدی: «بونلار منی مجلس ایده جکلر».

محبوسلار اونون اوزون-اوزادی عبادت له مشغول اولماسینا و دعا اوخوماسینا بئر نظر له باخاردیلار. بو حرکتلری اونلار قائم مقامین ضعیف روحیدو اراده یه مالک اولماسی ایله علاقه لندیریردیله. عین حالدا اونون خارجه ده گوردوگی ایشلرده محبوسلارین نظرینده تاثیر سیز دگیلمی.

دبیر اعظم و دشتی

دبیلدیکینه گورددبیر اعظم بیس آدام اولما میشدیر. اودوردونجی کورینوردا ساخلانیلیردی. اونون یاردیم ایتک حقیقته کی تکلیفلریندن سیاسی محبوسلارین خوشی کلمزدی. شیخ علی دشتی یه، اوچمه‌دن دیکتاتور لوق دورنون باشقا آدلی سانلی آداملارینا محبوسلار اتنا ایتمه ییر. حتی غادی بیر آدام قدر علاقه بلسه میردیله. بعضی لری حتی، فرمت اله کتچیردیکه اونلار اتوین ایدیرو سویوشده ویریردیله.

سردار رشید کوردستانی

منیم عقیده مجه سردار رشید کوردستانیه هامیدان چوخ مدد کدی. یاریق تحمینا اون بشر ایل ایدی که، زنداندا ساخلانیلیردی. سون وقتلرده داماد اروحدان دوشموش، طاقتی سار-سیمیشدی. آروادینین تولومی ایله علاقه دار اولاراق وضعیتی تمامینله بریاد حالادوشه رک، دوزولمز اولموشدی. گونده ان آزی اون سگیز ساعت کزردی. چوخ وقتله کدرلی و غملی گورونردی.

بوتون بونلارا باخما یاراتق ینه ده باشغالارینا تسلی ویره دی. محبوسلاردان هر هانسی خسته اولوب ویا غیر طبیعی تولومله فوت ایتدیکه اونون حالی بوسوتون دگیشه ره ک دیریدی: «نهایت بیزیمده نوبه میز کلب جاتا جاق». مختاری شخصاً اونونلا طرف ایدی. او ایسته ییردی که، نه واسطه ایله اولورسا- اولسون سردار رشیدین آتاسینین املاکینی الیندن چیخارتسین. بوایش نهایت محکمه یه و عدلیه یه ده چکمیشدی. سردار رشید بو مسئله دن چوخ قورخوردی. او حتی ئوز املاکیندان ال چکمه بئله حاضر اولموشدی.

امیر لشکر جهانبانی

امیر لشکر جهانبانی من شخصاً گورمه دیم. چونکه، اونی مرکزی زنداندا کتیرمه دیله. ایشیتدیگیمه گوره موقتی حبس خانادا سایر محبوسلارلا اونون رفتاری بیس اولما میشدیر. اسکان داخلینده باشغالارینا گولک ایده رمیش. اونون حقیقته زنداندا ایلیلمیش شایعه نین

نه قدر دوزگون اولوب ساولمادىغي باردهده هئچ بير سوروده ديهه بيلجرم. لاکن ديمليدکينه کوره شاه اوندان سوروشموشدى که، ايرانين حربى قوه لرى بويوک دولتلردن بيرينين قارشيسيندا نه قدر مقاومت گوستره بيلر. جهانى بو سؤالين جوايىندا ديميشدى، اونا لار هجوم ايتديکلى آندا ايرانين اوردوسى بوتونلوكله محو اولاجاقدير.

بوجور شايه، اکثر حالدا کئچميش شاهلامخالف اولان آداملار طرفينن ياييليردى. مثلاسرهنگ نصراله خان کلرديردى که، شاه هئچ بير دولته محاربه ايده بيلمز او ياخشى بيلير که، بئله بير تشنه ايلک نوبده تون شاهلىغي سونا جاتا جاقدير. بونا گوره ده قونشى دولتلر نه ايسته سهر شاهاونى قبول ايتمه ليدير.

اميرلشگر شيبانى و باشقا بير آقا.

اميرلشگر شيبانى ده، او قدر شغرت قازانمادى، اوزندانين خسته خاناسيندا ياشايديردى. چوخ محدود آداملارلا رابطه و علاقه ساخلايديردى. ديديرلر که، چوخ جدى آدامدير. گاهلدا بير زندان مامورلاريله ده حجت لشيردى، مثلا بير کون ايونندن گوندريلميش خوره کى تحويل آلا رکن پرتغال لارين بيرى اسکک کلميشدى. اميرلشگر پرتغال لارى گرى گوندره رک ديميشدى؛ بونلار منيم گيل، منيم ايحون اون عدد گوندريله ليدير، بوايه دو ققوز عدددير...

آدينى قيدا يتمک ايسته مديکيم بير آقا زندان بئله بير شايه يايتميشدى که، شيبانى ده بيزلردن دير، ديديرلر که، بوخير اميرلشگرين قولاغينا جاتاندا ن سونراعصبي لهره رک همين آدمى داه او تاغينا يول و يرمه ميشدى، بو اميرلشگر آقادرين چوخ زور گوردوک. او بئله خيال ايديردى که، زندان دى تليفات ايچون مناسب بير يردير. آج ولوت آداملارى آسانلىقلاله کئچيرمک اولار، او دى تليفاتى ساده و عوام آداملاراد گيل، سياسى محبوسلارا ايديردى. بونا گوره لازمى نتيجه نى آليردى. بئله اوله وقتدا او بويوک تليفاتچيلار کى استقامت صبر و متانت گوسترمک عوضينه، انتقام آلماق قرارينا کليردى. ديمليدکينه گوره او، سياسى محبوسلار غلبيندک کچميش شاه ايازىلى مورتده راپورت گوندرميشدى. همين راپورت نتيجه سينده زندانى ادارا يتمک ساحه سينده بويوک دگيشمک ليک توره ندى غزه تله ر قدغن اولوندى اوردونون باش مدعى العمومى سرهنگ خلصت برى بير نچدنر اميرلشگرله بير ليکده زندانى بوخلاماغا کلدير. تصادفا بو آقالارين زندان کليکلرى کون من آغبر خسته ايديم، محبوسلارى حطه چيخارميشديلار. من ايه اوتاقدا تک قالميشديم. ضابطلر بير بير اوتاقلارى بوخلاديلار. نهايت منم اوتاغىما جاتيب قاينى آجديلار. بو ديه سلى هيئتى گوردیکه علاج سيز قايب چاراييدان قانچدير. زندان مدبرى اشاره ايله منه باشاسالى که، نوز سوزلرمى ده ييم، من ايه بئله بير فرصت اختار يرديم، ايره لييه گليب ديديم؛ عرضيم وار.

اميرلشگر اسماعيل خان ديدى: نه ايسته ييرسن؟

دوردا يلدير که، منى بورايا آتميشلار. ايسته ييرم که، ايشيمه يتيش سينلر. تکليفى معين ايتسنلر.

اسماعيل خان سوروشدى: مگر سنى محاکمه ايتمه شلر؟

— بوخ!

بس سنى نجه بورادا ساخلا ميشلار؟

من بىر قەدەر ئورە كلنەرك فكرلەشمەك، ياخشى فرصتالە كەچمىشىدىر. باشقا لار يەنە دۇ
ئۇمىتىنى دىم داھا ياخشى اولار. بونا كۆرەدە دىدىم: «آقاسنك دكىلم، تكلېقى معین
اولونمايشش شخىلرین سایی جوخدور.

— سكرسىزدن ھىچ بىر سورغو سئوال اولونمايشش، استنطاق ایدیلمەمىشىدىر؟
— نە ایچون اطلاعات ادارەسىندە بىر—ایكى دفعە استنطاق ایتىشلر.
اسماغیل خان قاشلارینی چاتاراق دیدى: «داھانە ایستە بىرسن، نە ایچون دىبىرسن، كە،
تكلېقى معین ایدیلمەمىشىدىر.

بوغىبەجر منطق قارشىسىندا داھانە دىمك اولاردى، ئوز— ئوزومە دىدىم: «یئەدە اللە
كەچمىش كفن اوغروسنا رحمت ایتىسن». یئەدە اللە آیرومون آتاسىنى باغىشلاسىن،
ھىچ اولماسا، او، دىبىردى: قانون سىزین وضعىتىزە شامل دكىل.
خلاصە كىمىون زنداندا چىخىپ كىتىدىكن سونرا اشكەنچەلر باشلاندى. شاھین
اٹلچىلرى كىدىب دىمىشىدىلر كە، زندان گویا مېمانخانەبە اوخشاير. ائلە بىر تدبیر
كورولمە لىدىر كە، مجبوس تنبىھ اولونسون. كەچلەر اوتاقلارین قاپلارنى قىللا نەمالىدىر.
بوتون مجبوسلار زندان لباسى كىمە لىدىر. مختلف كوریدورلاردا باشايان آدمالار بىر—
بىرىلە علاقە ساخلاماللىدىرلار. خستە مجبوسلار كوریدوردا مەینەدن كەچىرىلمە لىدىرلر.
خلاصە بو بوخلامادان سونرا وضعىتىمىز داھادا آغىرلاندى. جناب امیر لشكرین ئوزى دە
ایتىدىكى خەمتلرینین حقیقى آلى. اونون راپورتى نتيجهسىندە حیاتا كەچىرىلن قایدالار،
قىسادمت ایچون اولسا بئله ئوزون دە شامل اولدى. زندان مامورلاریندان حاجى خان، امیر
لشكرین سىنەسىندىن بوموروق ایلە ووروب تحقیر ایتىدىكن سونرا، قاينى اونون اوزونە
باغلايب قىلالدى. ھىمىن گونن اعتبار اوغرى و سايர்கناھلار اوستونە توتولموش
آدمالارین سىياسى مجبوسلار باشايان كوریدورا گلەلرینە احازە وىرىلمەدى. امیر لشكرین
ئوزى دە اوغورلوق اوستونە توتولموش غونا كورە بىزىم كوریدوردان چىخىپ كىتمەلى
ایدى، لاكن او، بىزىم كوریدوردان كوچورولمەدن اول، شاھ طرفىندىن باغىشلاندى و زنداندا
چىخىپ كىتتى.

سرتىپ پىسان

سرتىپ پىسان ھىمىن بوخلاما كىمىونونون تاثيرلى عضولرىندىن بىرى سايلىردى. ھىمىن
اوزدن ايراق بوخلاما و كويود قایدالار تطبيق ایدیلىدىكن دوردىش ایل سونرا سرتىپ
پىسانین ئوزونى اوغورلوق و رشوت آلماقدا تقصیرلندىرەرك زندانا كىتىردىلر بىرگون
حمام كوریدوروندا اونونلار استلاشدىم. جوخ مايل ایدی كە، بىزىملە تانىش اولسون—سلام—
علېك و عادى تەعارف لردن سونرا بىرىنجى اولاراق من سوزە باشلايب دىدىم: ھلە دە سىزى
محاكمە ایتمەمىشلر؟

— نە دىمك ایستە بىرسن؟

— تكلېقىمىز حبس اولماغى خوشلايبىز سىبىزىمى؟

مقصدىنیزى باشادوممور!

او، آرتىق عادى بىر مجبوس ایدی، ئوزى دە بونى حس ایتىشىدى كە، داھاسرتىپ دكىل.
بونا كۆرەدە صحبتىمىز جوخ عادى قایدادا كەتدىرىدى. بو دفعە آذربايجانجا اونادىدىم—داداشت
بىرونچە نقر يوكسك رتبه لى ضابطلە بورا ياكلمە كىنى يادىندىن چىخارمىسان؟ اوگون
ھىچ فكرلشمىردىن كە، بىرگون كلەجك سنى دەھىمىن يئۇرە سالاجاقلار؟

— نه ديمك ايسته ديگيتيزي ايندي باشا دوشوم. او وقتدن هله ده بورادا قاليمسيز؟
 — بلي كورور سونوز كه، خدمتيز ده دايانميشام. لاکن بير چوخلاري سيزين قويدوغون
 قايدالارا مقاومت كوستره بيلمه يهر ك عليم الدوله (۱) قايسيندان چيخيب گيتميشلر.
 ياخشى ياديمنداير، سيز همان خسته اولان اولان آدامسيز. ياخشى دير كه، آياق
 اوسته دولانا بيليرسيز.
 — البته، بونا شكر ايتمك لازمدير.

بو حادته دن سونرا داما اونولا كوروشمكه چاليمشاديم. محبوسلارين
 ديكر دولت قوللوقچولاري كيمي پسپاننداندا خوشلاري كليردي. لاکن پسپان مايلايدى كه،
 محبوسلارلا خصوصيله آشاغي طبقه يه منسوب اولان محبوسلارلا، معاشرت ايتسين.
 چوخ تاسف كه، هر شئي يازماق اولمور. بيز بير چوخلاريني كوروشوك. مازن دران
 ملكه دارلاريني، چاه کوتاهى خانلاريني... بونلاردا ساده و ياخشى آداملار ايديلر. كلهر
 طايقه سينين رئيسلري سايلان امير مخصوص و خسرو خان دا، بير سيرا خصوصى اختلافلارا
 مالك اولدوقلارينا باخماي اراق، ضرر سيز آداملار كيمي كورونورديلر. جعفر سلطانين
 اولغلانلاري و كوردلرين كوبود اولمالارينا باخماي اراق، اولنلاري دا ياخشى آداملار سراسيندا
 سايقاق اولار. مختارينين قارداشى يدى ايل اكنينه اوزون بير كوئينك كه ييب چيگينه عبا
 سالاراق يددينجي كوريدورد اقلاميشدى. او وقت مومن آداما چوريلميشدى و نماز قيليردي.
 لاکن ايشيتديكمه كوره، زنداندا بوراخيلديقدان سونرا، لاله مهمانخاناسيني آچاراق
 ايجكى ساتماق و جور به جور يوللارلا زنداندا قالدغي يدى ايلين عوضيني چيخماق ايسته—
 بيردي.

اصغر قاتلده مركزي زنداندا ساخلانيليردي. اونوندا چوخ غريبه اخلاق و
 داورانيشى وارايدى. حاجى محمد باقر گلپايگاني ايله دوست اولموشدى. استئنا اولاراق
 زندان اداره سى طرفيندن اونو بيريلن قنديله اسكنجه بين دوزليب، ساتيردي. ايشيت—
 ديگيمه كوره او، بويول ايله اللى—التميش تومن پول بيضميش ايدى. اونون اچون،
 ايسته ديگى خوره كى دوزلديرديلر. بيرگون ياي فصلينده تاراباليق ايسته ميشدى، بها
 قيمتله آليب گتيرديلر. او، هيچ ده اعدام ايديله جگيني فكرلشميردي. چوخ قانماز آدام ايدى.
 دييردي كه، «من پيس عمللرين كوكونى كسمك ايسته بيرديم. اعليحضرت بوايش اچون
 منه ياخشى مكافات ويره جگدير».

عمرليك حبس جزا سينما محكوم ايديلميش بيرنچه محبوسى اونون يانينا سالميشديلر
 كه، احتمالى جنايتلره يول ويره مسينين قارشيسيني آلسينلار. بونلار ايسه اصغر
 طمعكار ليفيندن استفاده ايدرك تومنه بيرقران هفته ده قانص ويرمك شرطى ايله اونون
 پوللاريني بورج االميشديلار. اولنلار ياخشى بيليرديلر كه، بيرنچه كوندن سونرا عسكرى
 اعدام ايده جكلر...

مشهور آقازاده نيه بيزيم كوريدورا گتيرديلر. او، چوخ قورخوردي. حتى ديگر محبو—
 سلارلا معاشرت ايتمك ده ايسته ميردي... تاسفلر اولسون كه، حاخركى وضعتده بير چوخ

۱— عليم الدوله ايران تنظيمه سينين قانونى حكيمي ايدى. «عليم الدوله قايسيندان...» مقصد
 بعضى محبوسلارين نوله سيني خاطر لاتماقدير.

مسئله لرین اطرافیندا بحث آچماق ممکن دگیل. امیدایدیریک که، داها مناسب موقع کلب چاتماق، مولفین اختیاریندا داها گنیش وسایل اولماق و همین مسئله لر بوتون تفصیلاتی ایله یازیلماق دیر.

کاظمین قاتلی ابوالقاسم چوره کچی نین اعترافلاری.

ابوالقاسم چوخ غریبه بیر آدام ایدی. اوننی عادی قاتلرو جنایتکارلار سیراسیندا سایماق اولماز. عادی، سیاسی تروریسته دگیلیدی. ابوالقاسم طعمکارو پول سئودن حاجی محمدباقر کلبایکانی به، جنایتکار شهوت پرست امضقاتلده اوخشامیردی. تعصب، قصاص آلماتق و دیگر حسلار اونون جنایت ایدی بنندان او شوموش آداملارلا اونون داورانیشی آسایدا بویوک فرقه لر وار ایدی. معین سیاسی مقصد چاتماق ایچون شاهمی ئولورومک ایسته نین یوسفارمنی و فیروز نمینی ایله ده اوننی بیرسیرادا سایماق اولماز. اونون سیاستن اصلا باشی چیمیردی. چوخ عادی عین حالدا عصی و اینجه آدام ایدی. او، ئوزینی تقصیرکار حساب ایتیمرو جنایتی بوینونا آلمیردی. بیز مسئله تصور ایدیردیک که، دیگر جنایتکارلار کیمی، اودا انکار یولی ایله ئوزونی مدافعه ایتمک ایسته ییر. لکن اونون روحیه سی ایله تانیش اولنوقدان سوزراطلوم اولدی که، جنایت ایتدیگی وقت او، طبیعی حالدا چیمیش، ئوزی نه ایتدیکنی بیلمه میشدیر. بو حادثه نی اوبیزه دانیشاند.

حیاتی اوقدرو کسلبرو جوشوردی که، قیافه سی هامینی حیرتده سالیردی. ابوالقاسم دیردی بن نسبت لیم. بیرمدت تورکستاندا قالمیشام. اورادان ایسه علی آبادا گئدیپ چوره کچی دکانی آچدیم. گیت سگیده ایتمیش یاخشیلا شیردی. لکن دولت مامورلاری منی راحت قویموردولار. اونلار، جوربه جور بهانه لرله هرگون کلب، منن بول ایسته بیردیلر. من ایسه آزاد بیر محظله بويا باشاچا تدیتم ایچون تریاکنی پولیس لره، شیره چکن مستنطق لره یاوارا بیلمز دیم. قازاندیم چوره کی ئوز گه لره ویرمک ایسته میردیم.

بونو گورده پولیس لره تام قولی زوربالی قلا جواب ویریب دکانان قووردوم. آخی من هارادان بیله ایدیم که، وطنیمده کی دولت مامورلاری فاحشه قادی نلاردان داها آچاق و داها نامرد دیرلر. دیمه بو آقار تولکی کیمی قورخوب قاچیر سالاردا، ئوز کینلرینی پرده آلتیندا حیاتا کئچیریردیلر. نهایت اونلار ایسی بیر شکیله سالدیلار که، مفتیش کلب دکانی باغلا دیو دیلمدن کاغذ آلدی که، درحال شاهمی شهریندن چیمیش تهرانا گیدیم. اونلار منده دیدیلر که، بیرمدت تورکستاندا قالدیمین ایچون باشین هوالی دیر. سنین شاهمی کارخاناسی اطرافیندا قالمغین ته لکه توره ده بیلر. بیر حالدا که، من هئج وقت سیاست فکری نه ده شمه میتم. کومونستو سوسیالیستین ده نه اولدیغینی بیلمدم. سایشی لردن ده باش چیمارمیرام. علاجیز قالراق بوتون واریوخو موساتیب تهرانا کلدیم. بوتون یوکسک مقاملار ارضه یازدیم. عقله گلن هر هانسی آداماراجه ایتدیم. لکن هئج بیر نتیجه آلابیلمدیم. شاهان، داوردن، مجلس رئیسیندن توتوموش، بوتون غزه تله ده ک، هریرده ئوز دردیمی چا تیدردیم. سوز لریمه هئج کیم جواب ویرمه دی. آیویان-بو یانا قاچیب نتیجه سیز چالیشدیقدان سوزرا بوتون پوللاریمی دا خرجله ییب قورتاردیم. علاجیز لیکه دن پالتارلاریمی دا ساتدیم. همین پول ایله بیرایش گورمک ایسته بیردیم. شبهه سیز که، بو پول ایله تهرانا آلیش- ویریش ایتمک اولمازدی. آلویرا ایچون جواز، اجازه نامه وین جوروشی ایسته بیردیلر. نهایت چوره ک آلیب ساتماقلا دولنماق ایسته بیردیم. لکن چوره کی ده آلان یوخ ایدی.

سحر دن آخشا ما قدر كۆزب، ائله يورولور دوم كه، يئو رملن ترينه بيلميرديم. باشما جوربه جور فكر لر كليردى. انتقام آلاق، شاهين، ناظرلرين، وكيللرين، قارشىما چيخان بوتون آداملار ين قارننى بىر تماق ايسته بىرديم. آخى منىم كسبو كارىمى المدن الميش دىلار. بىر تىكه چوره ك قازانب آبرولى حيات سورمى كىمه مانع اولموش دولار. آخى رضا خان ئوزى كىم ايدى؟ اىلك وقتلرده بئله خيال ايدىر دىم كه، اودا بىر كىشى دىر. خواهش، تمنا باشا دوشر. حياتىن اىلك چاغلار ندا بىزىم كىمى چتىنلىك ده دولاندىغىنى ايشىمىش دىم. لاكلن تفرانا كلنن سوزنا اونون سرايىنا باخىب، غزه تلىر ين يالان هاى-كويونى كوردى كلن سوزنا، اونون چوخ نامرد اولدىغىنى اطرافىندا كى آداملار ين ئوزون دن داها وچدان سىز اولدىغىنىنى آنلادىم. بونا مر دلردن انتقام آلاق، خموميله اونى تعريفله ين، اونا يال تالقلىق ايدىن غزه تچى لردن انتقام آلاق قرارىنا كلدىم. غزه تچىلر ين يالان سوزلر ين، خصوصيله اطلاعات كلمه سىندن آچقىم كليردى. اونلار ين سىنىنى ايشىدنده بدنم اسيردى.

اطلاعات غزه تىن مديرىن بىسواد اولدىغىنى ايشىمىش دىم. اونون يال تاق و يالانچى اولدىغىنى بىلمىر دىم. آخى بو قدر يالان، بو قدر افترا، بو قدر يال تالقلىق نه يه لازم دىر؟ حقيقت ده بو بوش سوز لرى و يالانلار ي اوخويوب سىنى چىخارمايان خۇقلن ده آچقىم كليردى. هاميدان انتقام آلاق ايسته بىر دىم، سانكى سرخوش اولموشوم. لاكلن منى سرخوش ايدىن شراب دىكل، دهشتلى خيال ات، انتقام حسلىرى اولموشدى، هارا كىتدى كىمى بىلمىر دىم. شامى، داورى، نظمىر ئىسىنى، مفتش لرى، اطلاعات غزه تىن مديرىنى، هامىنى ئولورمك ايسته بىر دىم. بوتون كاغذ لرو غزه تلره اودوروب ياندىرماق ايسته بىر دىم. آخى منه ظلم ايتمىنلر. حياتىمى تىلكه يه سالمىشلار. من آچىندان ئولمهل ي ايدىم. ايسته بىر دىم هامىنى دا ئوزوم اىلك اوبىرى دنيا يا آبارام. هامىنى ئولورم. ندا يچون ايشله مك قابلىتىنه مالك اولتوغوم حالدا من آچىندان ئولمهل ي، بو قدر احساساتىز حيوانلار ايشه شهرده آلچاق حياتلار ينى دوام ايتدىر سىنلر. باشما وقتىر قىزىمىش دىكى كه، هارا ياكىلب چاتدىغىمى بىلمىر دىم. يالنىز بو يادىما كلير كه، بىر نغز ده ساتان منىم يانمدا قىشقىر ب، «اطلاعات...» قادي نلار ين چارشا بلار ين كوتورولمده سى» سوزلر ينى ديدى. بو سندن سوزنا ندا ايتدىگىم يادىما كلمىر. در حال همين غزه تىن آلچاق، يال تاق و يالانچى مديرى يادىما دوشدى. او، بىزىم بدبخت ليكلر يمىزى ئورت باس دىر ايدىر دى. بوسس شاهين نامرد ليكلرى و چنايت لرىنى پرده له ين آدمى، غدار لىغى عدالت كىمى كوستر مگه چاليشان آدمى، يادىما سالدى. بوسس سانكى، ئوز اوغور لو قلا رىنى، غارتچى ليكىنى و وچدان سىز لىغىنى، هابئله قادي نلار ين چارشا بىنى كوتورمكى باشقا جور قلمه وىر مك ايسته ين شاهين سسى ايدى. من بئله بىر سسى بوغماق، همين غز نلرى جىرىب داغى تماق ايسته بىر دىم.

حقيقتى اولدىغى كىمى دىمك، يا عصر ليك زنداندا قالماق

نظميه مامورلارى عذاب-اشك نجه و هده قورخودان باشقا آبرى بىر عا دى و دهشتلى سلاحدا ندا استفاده ايدىرو هر بىر مجوسون توتولوغو اىلك گونن اونون حقيقت ده همين سلاحى ايشه سالىردىلار. بوسلاخ: «يا عصر ليك حبس جزاسىنى قبول ايتمه لى، يادا حقيقتى دىمه لى سن. بو ايكى سىندن بىرىنى ئوزون سۇجه بىلرسن». سوزلر ينن عبارت ايدى.

نظميه مامورلارى هميشه دىر دىلر: حقيقتى دىمكله بىزه ياردىم ايتسىن، بىزه سنى حمايه آلتىنا آلارىق، سنىن ايسته دىگىن بوتون شئى لر، ايشن، رتبه، پول، نفوذ، آبرو. نهايت هر نه ايسته سن، بىزىم المىز ده دىر. ئوزونى بدبخت ايتمه، تاج بخش حقيقتى

اولفيڤي كيمي ديدليگينه گوره ايندي گيديبغلان اداره ده ايشله بيرو فلان قهر معاش آلير۔ سن كه، فلان كسدن آرتيق دگيل سن۔ خارجه بيرعه ده هاي كويچي سني وسنين كيمي آداملاري آلت ايدهر ك ئوز مقصدلري يولوندا بدبخت ايتدیلر۔ ايندي ايسه سن ئوزوني هميشه ليك بدبخت ايتمك ايسته بيرسن۔ بيز يالئيز سندن بونئي طلب ايديريك كه، حقيقتي آچيب ديه سن۔ كل ئوز ميلينله بوتون بيلنيك لرني آچيب ده، سونرا چيخ گيت۔ بيز يم يالئيز سنه وقو هووم۔ لارينا اوره گيميز يانير۔ يو خساوق درده عاجز دگيلك۔ ايسته ديكيميزي زوراپلده ده ئو گره ند بيلهريك۔ بيرچوخ مسئله لري اونسوزدا بيليريك۔۔ وسايره۔۔

محبوس هئچه ده احمق دگيلفي۔ اوياخشي بيليردي كه، نظميده حقيقتلري آچيب ديمك جمله سي آلتيندا خيانتلر، يالان سوزلر توخوماق، بيرعه ده گناهيسز آدامي بدبخت ايتمك، افترا و تهمت وورماق، وجدانسيز ليقو وجدانسيز ليقو ناموس سيز ليق ايتمك ديمكدير۔

ئوز وجدانينا اعتنا ايتمه ين آدامين ايشي چوخ راحت ايدى او، مستنطقين قارشيسيندا اكلشهر ك بيرسير ايلان و افسانه لر توخويور، اونون آلتينا قول چكي ر سوزويرمك، اقوار ايتمك، بويون اكمك له، پوليسه پولسوز خدمت كوستره جگيني بيليريردي۔ لاکن ئوز وجداني و حيثيتنه قيمت ويرين آدام زنداندا قالمغي و تدريجي ئولومو، يالان و افترا ديمككن اوستون توتوردى۔

سياسي اداره نين ايشچلري بويول ايله، نئجه ديلرلر، بير اوخلانئجه نشان وورورديلار۔ ايلك نوبه ده اونلار اوزون مدت زنداندا تكليف سيز ساخلانيلميش گناهيسز آداملار عليهنه سننوبه انه لر الله ايدير ديلر۔ ديگر طرفن، همين آداملارين يالان سوزلرينن استفاده ايدهر ك، بيرعه آيري آدامي توراسا ليب، ئوزلري ايچون يني دكان آچير، اوزون۔ اوزادي راپورتلار يازماقلا يوكسك رتبه لره چاتير ديلار۔ نهايت اونلار اعتراف ايتميش شخسي رسواي ايدهر ك، اونى ابني صورته ده اجتماعي حياتدان محروم ايدير ديلر۔ مختاري دورمه سينده ده اونلار همين اصولدان استفاده ايدير ديلر۔ لاکن اووقت ئوز وعده لرينه عمل ايتمه يه ريك يالان ساتانلاري دا محكوملار كيمي جزالاندير ديلار۔ مختاري هر هانسي خيانت و جنائته پول ويره ده، منم فكري مچه اونون بوايشي ياخشى ايدى۔ بوايشدن اونون هئچ بير مقصدى اولماسادا۔ هر حالدا مذکور حرکتين نتيجه سي گناهيسز آداملارين خيرينه تمام اولوزدى۔ مختاري هئچ دد آيروم كيمي تسليم اولما غا قناعت ايتمه يه ريك، اعتراف آلفيڤي آداملاري سونرا جزالاندير يردى۔ بئله ليكله فيريله اچيلىق يولى معين قهر باغلانير، خائنلر جزانين لذتيني حس اينديكس سونرا ئوز سهولريني باشادوشور، زنداندا ئوز سهولريني دوزلتمگه چاليشير ديلار۔ بير چوخ آلدانميش آداملارين سون وقتلرده كى فعاليتيني يالئيز همين سبب اوزونن آيدين۔ لاشديرماق لازمدير۔ اونلارين داوانيشيندا انتقام حسلري ده معين يئر توتوردى۔ لاکن بوتون يونلارا باخما يارق، بو هئچه ده مختاري اونون ال آلتى لارينين آلچاق حرکتلريني آرادان آيارمير۔ اونلارين خيانتلرينين اوستوني پرده له ميردى۔

۱۳۱۴-نجى ايل تاريخلى قانون

بيرعه نين توتولماسى و خيانتكارلارين يالان اعترافلاري سياسي اداره نين اينه بهانه ويردى۔ اونلار بو مسئله نى بويوك هاي۔ كويله شاه چا تدير اراق كسب تكليف ايتدیلر۔ شاه و اونون آلالتيلاري هئچ بير بويوك حادثه باش ويره ديكيني ياخشى بيلير ديلر۔ اونلار بيلير ديلر كه، نظمي نين سياست اتها سي ايله توتوغى آداملار حقيقت ده گناهكار اولما ميش و قانونون عكسينه هئچ بير ايش كورمه ميشلر۔ حتى نظمي نين ان عادي بهانه لري

اولان جاسوسلوق، سوءقصچيليك اتهاملاريني دا بوعده يه هئج بير بهانه ايله ياپيشديرماق ممكن دگيلدي. خائنلر، شارلاتانلاردا ئوز بهتانلاريني لازمي يئرلره چاتديرماي بله ديلر. لاکن آزاديخواه اولمالارينا هئج کسين شبهه ايتمه ديگي همين عده نوده بئله ساده ليکله زنداندان بوراخماق ايسته ميرديلر. بونا گورده ايسترايستمز آيري بير يولالفايئنه باشلايير، «ئولکه تهلكه سيزليگي علمينه تدبيرلرگورمک» مسئله سيني اورتاي آتاراق قانون اساسي يه ضد اولان ۱۳۱۰-نجي ايل خردادا يي تاريخلي قاراقانوني داورين الي ايله مجلسه کتيرديلر. کومونيست مرامي علمينه يونلتميش بو قانون ظاهرده «ئولکه نين تهلكه سيزليگيني قوروماق ايجون تدبيرلرگورمک» عايد اولديغي حالدا، حقيقتده او قتر الاستيك شکلده حاضر لانميشي که، ايسته نيلن تشکيلاتي تعقيب ايتمگه، ايسته نيلن آدامي اوج ايلدن اون ايله دک حيسن جزاسينا محکوم ايتمگه امکان ويردي، بيز همين قانوني او خودوقدان سونرا هم تاسخلانديک، همده سئوينديک، تاسفيميز اونا گوره ايلي که، دموکراتيک ومشرطه اصولي حکم سورن بير ئولکه ده قانون اساسينين يايه لريندن بيرى حساب ايديلن ييغينچاق آزادليغي آرادان گئيردي. عين حالدا بونا گوره سئوينديک که، همين قانونا اويغون اولراق بيزي حيسدن بوراخمالی ايديلر. قانوندا ايجق حاسيندا بيليردي که، بو قانون کئچميشه عايدنگيل، ۱۳۱۰-ايل تير آيينين اوليندن اعتبارا اجرا اولونمايدير.

من ۱۳۰۹-نجي ايلن دي آييندا توتولموشوم، حتى سياسي اداره نين مامورلاري دا بئله بير عقیده ده ايديلر که، قيد اولونان قانون تصديق ايديلديکن سونرا بيزي زنداندان بوراخماق لار. لاکن عمليه بئله بير ايش گورمه ديلر. بيزي ينده ده تکليف سيز وخصيته ساخلاديلار. سوروشوقدا، ديديردیلر که، «سيزي همين قانونا محاکمه ايتمک اولماز. چونکه بو قانون سيزين وضعيتينيزه شامل اولمور، سيز قانونا ضد اولراق توتولموشونوز ايجون قانونا ضد شکلده ده آزاد اولونماييسنيز.»

بو اوديمک ايدی که، حيسدن بوراخيلماغيئيز ئوزالينيز ده دير. هاچان حقيقتي سويله-سه نيز، سياسي اداره يه صادق اولماغيئيزي کوترسه نيز اوزمان بوراخيلماق ايسنيز. البته بوسوزلري بيزه اوللرده ديديردیلر. سونرالار رسمي صورته بيلديردیلر که، سيزين ايشينيز آلاهاق ايلب معين اتفاق و حادئه لرین باش ویرمه سيني گوزله مه ليسنيز، عريضة پارماق وتلکراف گوندرمه کينيز ينده فايداسي بوخدور. هدر يئره بوکيسي ايشلره ال آتماين.» نهايت بيزي همين قاراقانونلا محاکمه ايتدیلر. لاکن بومحاکمه دوققوز ايل تکليف سيز ساخلانيلديقدان سونرا حياتا کئچيريلی. بومحاکمه نين ئوزونون ماراقلی بيرداستانی واردير.

عذاب و اشکنجه

سوزبوخ که، ان بويوک، ان آغيرو ان گنیش تطبيق ايديلن اشکنجه نوعي قارائليق اوتاقدا (کامه رادا) تک ساخلانيلماقدان عبارت ایدی. سياسي اداره نين مامورلاري ديگر جنایتکار ايشلرده اولديغي کيمي همين ايشده ده چوخ افراطا يورالانيردیلار. بيرنزليک قارائليق اوتاق ايسترقبشر فصلی نين سويوق گونلرينده. ايسترسده ياي فصلينده خفه له ييجي و غونتملی ایدی. خصوصيله ياي دابو اوتاقلار مختلف حشرات ايله دولی اولوردی. بوندان علاوه پالاز، يورغان دوشک و حتی بالتاردان دا استفاده اولونمايينا يول ويريلميردي. بورادا ساخلانيلان محبوسلار ا عادى خوره کلرده ويرميردیلر. بعضی محبوسلاری. بو قارائليق اوتاق-لاردا بيرگون، ايکی گون دگيل، ايلاروبلکه ايللرله ساخلانيليردیلار.

آخی انسان اجتماعی بیرجانلی دیر. او، آغاج، داش ویا کرپچ دگیل. او، دانیشماق، طرافت ایتمک، دردلشمک، کتاب اوخوماق، جای ایچمک، بایروس چکمک ایسته بیر. او، ئوز یولداشلاری و تانیشلاری ایله معاشرت ن لذت آلماق، فایدالی بیر شخص کیمی جمعیتین ترقیسی یولوندا چالیشماق ایسته بیر. او، ایشله ییب بالالاری ایچون حیات شرایطی فراهم ایتمک ایسته بیر. بوتون بو عادتلی بیردن بیره یادان چیخارماق ههچده آسان ایش دگیل. هم آهنگ، مقننسیزو یوردجو حیاته ههچده آیلار وایلرله دوزمک اولماز. انسانین بدنی یولاد اولسادا بوتضیق قارشیسیندا نهایت داغیلیر. او، ئوز قدرتی اراده سینی ایتیریر. بیرنجه دقیقه لیک آزاد بوراخیلماق نفس آلماق ایچون امکان اله ایتمک خاطرینه، ان اغیر گناهلاری بئله بوینونا کوتورمگه، حتی ئولومه، اعدام باشله راضیلیق ویریر. دوست و تانیشلاریمین بیرجوخی آلتی، یددی و سگیز آیلارلا بو جورچتین شرایطه یاغایبیلار. اونلاردان بیرنجه سی اغیر اوره ک ناخوشلوقی، رماتیزم سایر خسته لیکلره توتولمور — شیدیلار. من ئوزوم جوربه جور خسته لیکلردن باشقا گوزلریمین یاریدان چوخ نورینی ایتیرمیشم. یولداشلاریمیزدان بیرنجه سی حتی سیقلیس ناخوشلیغیندا توتولموشدی. بیر بو وضعیته تاسلفتیک. لکن دکتر (س) دینی که، بو ههچده تعجب لنیریحی دگیل. او، نا گورده که، بیر قایدا اولراق محبوبلارین خوره ک قاباری یویولمور. بعضایویولوقدا وضعیت داها داپس له شیر. بئله که، مین عدد کاسه نی بویوک بیر قاب ایچینده، نامیز سو ایله یویوب هامیسینی کشف کهنه بیر پارچایله سلیرلر. بوندان علاوه جوربه جور آدمالارین یاتدیغی کهنه یوقان حوشک بیر محبوس گیتدیکن سونرا دیگرینه ویریلیر. اونلاری دیزنکسیا ایتیرلر...

سختاری نین رئیس اولدیغی دورده محبوبلارین ایتیریسینده کیمین قهرمان سنجیلمه — سینی سه قویایدیلار، من ئوز رسمی اردیبللی قاجاق عزه ته ویره دیم. او اوچ ایلس آرتیق بیر مدته الهی و ایغی باغلانمیش شرایطه قسزندانین نین ازده تلی و قارانلیق تک نفرلی اوتاقلاریندان بیرینده ساخلانیلدی و نهایت اوتون باشینانه کیمی بالار کتیر یلمه سی معلوم اولمادی. من یوراده لی آدامین شرح حالینی اولدیغی کیمی یازسام بو، اوخوجولار ایچون ان یاغشی بیر هدیه اولار. صحبت قهرمان لیکدان گیتدی که خان بابا، اسهل دکتر ارانی کیمی قهرمانلاری یادان چیخارماق اولماز. اونلاردا تام سرداند لیکله مقاومت گوستره رک عمرلریمین سونوندا ک تک و قارانلیق اوتاقلاردا قالدیلار.

قیداتدی کیمین گیمی، اوزون مدت تک قارانلیق اوتاقدا قالماق چوخ اغیر و تهلکه لیدیر. مته نهایت جانیندان دویور، ایسته نیلن گناهی بوینونا آلیر، ئوز دیدیکلری ایچون دلیل و ثبوتده کتیریر.

یوخوسوز ساخلاماق ویا پولسارین دلی ایله دیسک یوخونو آلماقدا، آیری بیر اشکنجه نوعی دیر. بواشکنجه اوستهم لر حقیقه حیاتا کچیریلیردی که، اونلارین تئزلیکله محاکمه اولونمالاری و اتیاملاری تئز بویونلارینا کوتورمه لری لازم کلیردی.

هامیبا آیدیندیر که، انسان ههچده اوزون مدت یوخوسوز قالا بلیمیر. بو بیر چوخ حاللاردا آجلیق و سوسوز لوقه دان داهاچتین اولور. دوستلاریمدان بیر ی دیردی که، دامقاندا اونی اوچ گنجه گوندوز عرضنده باتماغا قویما بیلار. باشقا دوستومی آلمیش ساعت یوخوسوز ساخلامیشیلار. اودیدردی که، اطرافمادوردنفر آدم قویموشولار. گوزلریمی یوماق ایسته دیکده اونلارچته مین آلتیندان یوموروق ایله ووروب سنی آیلدیردیلار. باشه شیشمیشدی. عصب لیم تیره دیردی، اوره گیم دویونوردی. خصوصی ایله اوچونجی گنجه بوسوتون دلی اولموشوم. هر ای چکمک ایسته بیردیم. حتی حاضر اولموشوم که، نئچه

دقیقه یا تا غما اجازه ویریلین، سونرا آباریب سنی گولله سینلر، اودون ایچینه آتسینلار. کئشیکچی لر مانتالین طرفیندا اوتوروب تریاک چکیردیلر، عرق ایچیردیلر. اونلار نوبه ایله چارپایی لارین اوستونه اوزانیب یاتوروبونولامنی اینجیدیر، یاتماغا تحریک ایدیردیلر. اسنمه سنی طاقتن سالمیشدی. بدنییم باشقا بیر شکلده دوشموشدی. بیر شوره اوتورابیلیم دیم. هنج اولمازسا آیاغا قالمیش دولانماق، ال-اوزومی یویوب، یوخومی قاچیرما ایسته دیکده مامورلار قوللایمدان یاپیشیر، تریشمکه قویموردولار ساقا قلا بیدیم...

پولیس قارشیماکا غنقلقم قویوب دیردی: «حقیقتی یاز، ئوزونی خلاص ایت». بونلار داش اوره کلی، غدار وهنج بیر شئی باشا دوشمدهن آداملاردان عبارت ایدی. منیم آغرو دوزولمز وضعیتمدن لذت آلیردیلار. من ایسه ایلان جامیش آداملار کیمی جابا لایردیم. اونلارینده ئوز سولرینی تکرار ایدیب گولوشوردولر، منه ئوجه شیر، بعضاهده له بیرو دیوردولر.

قاپان آدلی الی قاندالی دها آغیر ایدی. بواشکنجه نین تاثیر دها تاثیر ظاهره چیخیردی. بو دهشتلی آلت دن مختاری دورینده دها چوخ استفاده اولونوردی. آز اچق آدام تاپیلارکه، بواشکنجه یه دوزه بیلین. ۵۲ نفر لرین بیرنجه سینین همین اشکنجه نتیجه سینده قولی چیخیمسرو الی شکست اولموشدی. اونلاردان بییری دیردی که، منیم قوللایم کچیک و گوک اولدیمنا گوره اوچ-دوردنظر الیریمی یوروب، کوره کیمین آرخاسیندا بییری-بیرینین اوستونه قویارق قاندال ووردولار. سینهم آز قالیردی پارتالاسین. اسفندیاری سینهمی و قوللایمی یومور قلا بیرو بونولا ایسته بیدریدی که، قاندال ئوز یئرینی آسین. دهشتلی آغریلار باشلانسی. گوزلریمدن اود چیخیردی. سانکه بوتون سومو گلریمی ازیردیلر. قوللایم آز قالیردی سینین، پولیس لر ایسه سنی تک بورا خارق اوبیری اوتاغا کیچیب بیر-بیری ایله مرج باغلا بیدیلار. بییری دیردی؛ گونی قالیندیر. بوتور لیکله گناهلارینی بونیونا آلمایا جاق، بلکه ده بنش-آلتی ساعت تاب کتیره بیلله جک.

دیگری دیردی؛ یوخ قمللی و ذکالی گنج بیر. ظنیمجه ئوزونده چوخ ذرا حمت ویرمه یه جک. بیر آز اوزه دوشوب.

دیگری سوزه قاریشاراق دیردی؛ دها بیدیر. کنین قاندالی آچاق. اوره کی ضعیف دیر. تیلکله لی وضعیت قارشیمایچ خابیلر. قاندالی آجین حقیقتی دیمیز...

شالاق ویرماق دا گنیش یایلمیش ایدی. متممی تخته بند اوزه رینه اوزاد بواج طرفدن اوننی خصوصی ایبلرله محکم باغلا بیدیلار. سونرا اوچ نفر زوربا پولیس اوتوموبیل تکرلرینین حاشیه سیندن دوزلدیلر زین شالاقلاری گوتوره رک بیر-بیرینین آردینجا متممین کوره گینه دوشمکه باشلا بیدیلار. آیری بیر پولیس مداد ایله شالاقلارین خربه سی نتیجه سینده گویدرهن یئرلرین اوزه رینه خط چکیردی. بونون عذابی شالاقدان دها دهننتلی اولور. ایکنجی کورینوردا اولموشوم وقت بو قیل بربخت آداملارین آه وناله-سینن گنجه لر یاتا بیلیم دیم. خصوصی ایله بییری تک اوتاقلاردا ساخلادیقلاری وقت لرده گوزوموزی قورخوماق ایچون تتر-تتر بئله اویونلار دوزلدیردیلر. اشکنج دین باشلانما-سینین ایلمک مرحله لرینده قیشقیریق و فریاد دها چوخ اولوردی. شالاق وورولسوقجا اونلارین سسی گف-گفده آزالیر، محزون ناله یه و سوز یلتی یا چئور بیلریدی. نهایت، شالاقین سسیندن باشقا آیری بیر سس ایتمید بیلیم دیم. سانکی محکومین حیاتی سوناچا تیردی. بعضی وقتلرده متمم اوچ-دوردویا نجه دفعه هوشونی ایتیریدی. لاکن هر هانسی یوللا اولورسا-اولسون اوننی هوشا گتیریر و جنابتی اوقتر تکرار ایدیردی لرکه، محبوس استنطاقچیلارین گونلی ایسته دیگی سوزلری تکرار ایتسین. منیم ایسه بو آغرو دوزولمز وضعیتن خلاص اولماق

ایچون اونلارین دیدیگی ایله راضیلاشیردی. عکس تقدیرده شالاق آلتیندا ئولوب آرادان گذیردی. قانونی طیب ایسه در حال حاضر اولوب «عادی ناخوشلوق» نتیجه سینده مجبوسون ئولمه سینى تصدیق ایده رك اونون باس دیر یلماسینا اجازه ویریردی. بیر سوزله اقرار آماق ایچون یگانه واسطه عذاب واشکنجه دن عبارت ایدی. بوا یسه. اوقتر آغیر ایدی که، انسان ئوز جانینی خلاص ایتمک ایچون ان بویوک تقصیر لری بئله بویوننا کورتومک مجبوریتینده قالیردی. عدله ایسه نظمی طرفیندن حاضر لان ایشی مدرک کیمی قبول ایدی ب گناه سیز آداملاری چوخ آغیر حبس ویا اعدام جزا لری نامحکوم ایدیردی.

اشکنجه جور به جور یوللارلا ویریلیردی. هر بیر استنطاقچی ئوز میلی ایله معین اشکنجه و عذاب یولونی تطبیق ایدیردی. حاجی محمد باقر گلپایگانی به داغ با سماق ویز باتیرماق یوللاری ایله، اونى، حیرت لندیرجی اقرارلار ویرمگه مجبور ایتمیشدی لر. بیر متهم دیردی که، «آرواد او شاعیمی توقیف ایتدی لر. ئوز آبرو و ناموسومی خلاص ایتمک ایچون یالان سوزلر دوزلتمک مجبوریتینده قالدیم».

حسن هاشم دیردی: «پولیس هارادانسا منیم رفیقه می تانیمیشرو اونا حدیندن زیاده محبت بسله دیدیم ییلمیشدی. بیر گنجه شعبه رئیس منی زندان دان چیخاریب ئوزی ایله بیرلیکه دروازه قزوینده رفیقه مین یانینا آپاردی. او یاخشی سفره دوشه نیلمه سی حقیقته قاپا قچادان کوستریش آلمیشدی. منی ایچمتدی لر. سونرا شعبه رئیس نین کوستریشی اساسندا رفیقه منه یالوار ماغا باشلادی. او خواهش ایتدی که، رئیس آق انین تکلیف ایتدیگی بوتون سوزلری بویوننا کورتوروم. منیم ایسه وضعیتیم آیدین ایدی. دیدیم: اهمیتی یوخ دور هر نه ایسته بیر سینیز یازین آلتینا کوزویومولی قول چکرم. صاباحی گونی اون دفعه او غورلوق ایتمک اتهامینی بویونما قویدولار. بیر حالدا که، اونلارین بیر چوخوندان هتچ روخوموندا خبری یوخ ایدی».

کوردلرو لورلار

عمومیتله لورلار کوردلردن داهاملا ییم آداملار دیرلار. زندان اداره سی کوردلرد لورلار آراسیندا کی اختلاف دن استفاده ایده رك، اونلاری بیر-بیرینن جانینا سالیردی. لورلار اسلام دینی نین شیعه طریقتینه منسوب اولدیقلاری حالدا کوردلر همین دینن سنی طریقتینه منسوب ایدیلر. سرهنگر اسخ ایسه بو وضعیتن چوخ یاخشی استفاده ایدیردی. اوداها چوخ لورلارین طرفینی ساغلا ییردی. نیرومندا یسه کوردا اولدیغینی بیلدیر می شنید. بئله بیر شایعه پاییل می شنید که، مختاری ده کورد دیر. نیرومند کوردلری ایره لی چکیر، لورلار اشکنجه ویریردی. هم کوردلرو هم ده لورلار عوام، لاکن پاک قلبی آداملار ایدیلر. اونلارین شهر لره نسبت، طاقت و دوزوملری آز ایلی. اونلاردان بیر چوخلاری زنداندا یولو خوجو حسته لیکلر نتیجه سینده ئولوب آرادان گیتدی لر. کوردلرو لورلارین دورده بیر حصه سی مقاومت کوستریم، ساغ قالا بیلدی. لورلار کیش می ش، کوردلرایسه خرمانی چوخ خوشلا-بیر دیلار...

لور عبدالعلی چوخ هوشلی گنج ایدی. اون زنداندا اولدیغی وقت کیزلی صورتده اوخویوب یازماغی ئو گورده ندی. لورلارین حقیقته شیرین حکایه لر دانیشاردی. دیردی: «بیر چایین نه اولدیغینی بیلمز دیک. بیرگون بیر نچه صنتوق چای ائده ایتدیک. اول خیال ایتدیک، بو یارمادیر، قازان اتوکوب بیشیرمک ایسته دیک. بیشیرنده آجی و بیر تهر اولدی. بیلدیک که،

يارمادگيل». او، دبيردى: «من نوزوم مين عددن آرتيق كوموش چنگلگين نه اولديغيني باشا دوشمه ديگيم ايجون توللا مشام». سونرا او، علاوه ايدردى: «بيز اوقلرده لياقت سيز دگيلديك. بيزي آلداتديلار. قرآن گتيريب آند ايجديلر. آيدانچه باتمان كيشميش ويره جكلريني بيلديريلر. بونا گوره بيز تسليم اولدوق. الله كند خدا چوغون نورون ايونى بيخسين. بوتون بو باللارى او، بيزيم باشيميزا كتيردى».

لور گريمده قريبه بير تپ ايدى. او حديننن زياده قاديننن دوشگونى ايدى. مقصدنه چاتماق ايجون حتى اقدام اولونماغا بئله راضى اولديغيني بيلديرهردى. گوردويو ايلك قادينن ماجراسى حقيته دانشاردى...

ديگر محبوسلارلا علاقه

قصرده ياشايانلارلا چوخ تئز تائيش اولدوق. ايلك نوبه ده قيد ايمه لي بيك كه، تك ساغلانيلان محبوسلارين كوريدورو زندانين عين حالدا سياستكاهى حساب ايليليردى. قايدام قانوندان كنار ايش گورنلر محض همين كوريدورداكى تك اوتاقلاردا ساغلانيليرديلار. زندانين لوطى لارى قهصدا اوتاقلاردا بيزيم كوروشوموزه گليرديلر. او وقت بيزيم سايميميز آزايدي و هامى بيزي گورمك اياسته بيردى. اكبرولى، حسن قلى، اكبر لطف، اكبروف، على بروجردى و اونلارين سونرالار دلى اولموش بدبخت يولداشى فيروز، قهصدا قايدام قانوندان كنار حركت ايدره ك ئوزلرينى ايگينجى كوريدورا چاتديرديلار. بو بير قدر چتتين وسيله ايدى. اونا گوره كه، ساوشماغى و ياپوليسى دو ككه هامى باجارا بيلميردى.

ايگينجى كوريدورا گلنك ايجون باشقا بير آسان بهانه ده وار ايدى. اودا حكيم يانينا گلنك ايدى. هامى خسته خانانبا گيدب حكيم ايله گوروشه بيلردى. بئله ليكله دكترين قبول اوتاغى ان ياخشى گوروش اوتاغى ايدى. آيرى-آيرى كوريدورلاردان محبوسلار گلير و دكتر دن درمان آليرديلار. نوبه گوزلمه وقتينده هامى مانع سيز صورتده بير-بيري نين وضعيتلنن خبر توتوردى.

كافيه گتتمك شئى آلماقدا، آيرى بير بهانه يولنى ايدى. حمام ايسه هر يردن داها مناسب و داما دردرسيز ايدى. بونلاردان علاوه محرم و رمضان آيلاريندا زندان داخلىنده تشكيل اولونان روزه خوانليق و موعظه مجلس لرى ده چوخ ياخشى امكان ايدى. تك اوتاقلاردا ساغلانيليب هئچ كس ايله گوروشمكه امكانيميز اولماديغى، حتى عادي وقتلرده كوريدورا چيخماق يميزا بئله اجازه و يرلمه ديكي ايجون، روزه خوانليق و موعظه مجلس لرينه گتتمكى بهانه ايدره ك، آخسامار او ردا بير-بيري مزله صحبت ايديرديك.

زندانين و حتى سياسى اداره نين ايش لر نين باش چيخارماق اولموردى. بورادا بعضى آداملارى ايللر بويى تك اوتاقلاردا ساغلاييب محو ايديرديلر. بعضيلرى ايسه تك اوتاقدا ساغلانيلان محبوس حساب اولوندوقلارينا باخمايaraq، زندان داخلىنده آزاد بوراخيلير. ايسه ديكلرى يئرلره گندير، حتى زنداننن خارجه ده چيخيرديلار. مثلا لاپيدوس ايشلرينى ائله سهمانا سالميشدى كه، هرگون زندانن چيخيب، حتى شهرين ان ياخشى رستورانلاريندا نهاردا ييه بيليردى. محكمه رئيسى بيرگون اوناد بيميشدى كه، ميسولا پيدوس! آخى سيز فارس ديلينى بيلمه ديگينيزى سويله بيردينيز؟ بس نجه اولدى كه، ايندى فارسجا بئله روان دانيسير سينيز؟ لاپيدوس جوابيندا بئله ديميشدى: دوردايل بوندان اولمتى گوندرديگينيز تك اوتاقدا، يعنى هئچ بير آداملا علاقه ساغلاماغا و گوروشمكه اجازه و يرمه ديگينيز بير اوتاقدا شوكره نميشم.

قصرین اون بیر ایمل بوندان اولکی وضعیتین بئله ایدی. بیز ایسه تکلیفی معین اولونماش محبوس سایمیلیردقی. ایسترنندان مامورلاری و ایسترسده محبوسلار بیزه حرمت ایدیردیلر. بیر حالداکه، مختاری دورینده تحقیر و توهین، محبوسلار ایچون عادی بیر حالا چؤریلمیشدی.

آجلیق اعلانی

بئله بیر روایت وار، دیر لر که، قدیم چینده آداملار ظلم و تجاوز قارشیندا عاجز قالدیقد احرمتلی آداملردان بیریداهلچوخ ظلم اولونموش شخص لردن بیر ایله گئجه شهر دروازه سینه گئده رک ئوزونی دروازه دن آسردی. شهرین حاکمی بوخبری ایشیتدی که ئوز تکلیفینی باشادوشوب تاخیره یول ویرمه دن، بوخاری اورکانین حکمینی گوزلمه دن جول-بالازینی بیغیشدیر اراق شهر دن چخیب گیدردی. گئچمیش ایراندا علاجسیر قالان و چاره یولی تاپابیلمه یین مظلوملار ئوز لرینی شاهین و یا حاکمین کالسکاسی قارشیسینا توللاییریوا باشلارینا نقت توکوب، شاه کوچمه دن گئچن زمان، ئوز لرینه اودووروب یاندیریردی لار. بئله لیکله شاه و یا حاکم، خلقین جانا گلدیگینی، بیجاغین سوموکه دایاندیفینی باشا دوئوردی. محبوسلارین ایسه بوکیمی تدبیر لری حیاتا کچیرمکه امک انلاری یوخ ایدی. اونلارین ئوز لرینی یاندیر مالاری و یا آیری واسطه لرله انتخار ایتمه لرینین ده هئچ کسه تاثیر یوخ ایدی. زندان مامورلاری عادی بیر راپورت یازماقلا بوجور مسؤولتاری ئوز بویون-لاریندان آتیردی لار. بئله حادثه لر تتر-تتر باش ویریر، لکن هئچ بیر مامور تعقیبه معروض قالمیردی. حتی انتخار ایتمیش آداملارین عائله لرینه بئله، معلومات ویرلمیردی.

زنداندان جور به جور بهانه لردن بیریده دلی لیک، حیالات خسته لیکینه توتولماق و سایره دن باشقا، ئوزینی ئولئورمک ایدی. آداملارین تریاکیه مه لرینه، ئوز دامار لارینی کسمه لرینه، ئوز لرینی زندانین پنجره لریندن آسمالارینا چوخ تصادف اولونوردی. لکن بوتدبیر لری هئچ بیر زندان ایشچیلرینه تاثیر کوترم بیللمیردی. حتی محبوسلاردان بیر یئوزینی ئولئورمک مقصدی ایله، بیر دفعه میب، سونرا ایسه ایننه اودوشدی. او، زنداندان بوراخیلاندان بیرنچه کون سونرا ئولموشدی. لکن قید اولوندیغی کیمی، بو تک باشینا اعتراضلارا هئچ کس اعتنا ایتمیردی. بو حادثه لر زندانین دیوار لاریندان کناره چیخمیردی. یالنیز انتخار ایتمیش آدم ئوزونی اذیتن خلاص ایدیر و بونولادا ایش قورتاریردی.

بوتون دنیا زندانلاریندا چوخ قدیم زمانلاردان عمومی اعتراض واسطه- سیندن استفاده ایدیلیمتدیر. هله بوگون ده محبوسلار قانونسوز تنبیق لر حدیندن آندیعی وقتلرده همین اعتراض واسطه سیندن استفاده ایدیرلر. بو اعتراض محبوسلارین عمومی شکله یمكن امتناع ایتمه لریندن عبارتدیر. ایشیتدیگیمه گوره بوتدبیر هئچده بوتون بئرلرده عین شکله حیانا کئچیریلیمیر. بعضی آوروپا ئولکه لرینده محبوسلار یالنیز یمكن امتناع ایده رک پاپروس چکیر، چای و سو ایچیرلر. لکن بیر چوخ زندانلاردا پاپروس چکمک و سو ایچمک دن امتناع اولونور، حتی بعضی حاللاردا بورغان دوشوک و چارپایی دان دا استفاده ایتمه یه رک قوری بئرده اوزانیم یاتیرلار. قانون حکم سورن ئولکه لرده محبوسلار، آجلیق اعلان ایتمه دن اول، ئوز قرار-لارینی، هابئله تکلیف لرینی زندان ادره سینین رهبر لرینه جاتدیریرلار. بئله بیر وضعیتده مدعی العموم و قانونی طبیب در حال زندان کلیلر، محبوسلار طبی معاینه دن کئچیریلیرلر.

آجلیغا دوامی اولمایان، خسته و ضعیف محبوسلارین طلبلرینه درحال یتیشیلیر، اولنلار قناعتلندیریحی جوابلار ویریلیرو بونونلا آجلیق اعلان ایتمدین قارشیمی آلینیر. دیگر محبوسلار ایسه آجلیق اعتصابی سونا چاتان مستهدهک جدی صورتده حکیمین نظارتی آلتیندا ساخلانیلیرلار. بیر قایدا اولاراق خوردک یمكن امتناع اولونماسی مدت بیرونجه کونن آرتیق اولمور. مطوعات و افکار عمومی همین حادثه نی بویوک نکرانلیقتا ایزله ییر. بعضی حاللاردا زنداندان خارج تشکیلاتلاردا ایسه قاریشیلار. نولکه نین پارلمان و دیگر ییغینجاقلاری بوقبیل حادثه لره بیطرف و لایقده یاناشا بیلیرلر. بشله لیکله حکومت مجبور قالاراق محبوسلارین ایستینه یتیشیر، هر هانسی قیمتله اولورسا- اولسون خوردکدن امتناع ایتمیش آداملار قناعتلندیریحی جوابلار ویریر. زندان ویا نظیمه مامورلارین قایدادان کنار کترلرین قارشیمی آلینیر.

بیز زنداندا ساخلانیلان وقت ایراندا حتی محبوس اولمایان آداملاردا اعتراض ایتمک اجازه سی ویریلیردی. هنج کیمین نوز حقوقوندا مدافع ایتمک جارتی یوخایدی. بیز یاخش بیلیردیک، که حقیمیزی الله ایتمک یولوندا هر هانسی آدیم کوتورسک، یالنیز نوزوموره آرخالنمالیق. یاخش بیلیردیک، که نه پارلمان، نه مطوعات، نه مدعی العموم، نه قانونی طیب، نه شاه، بیز سوله هنج کس بیزیم دادیمز چاتمایاجاق. بیزیم سیمیز سیاسی محبوسلار خاص اولان کوریدورلاردان کنار اچیخما یا جاتیر. دیگر طرفن رأی لری بیرلشدیرمکده چوخ جتن بیرایشایدی. نظیمه اداره سی بیزیم نه مقصد داشید یغیمیزی، عمومی اعتمادین نه اولدیغینی، او وقت باشا دوشمه سده، مختلف بوش وعده لریله محبوسلارین باشینی قاتیردی، حتی ساده محبوسلارین بیروخی مامورلارین سوزونه ایناناراق هرگون یوخودان دوران کیمی زنداندان کیتمک ایچون حاضرلاشیردیلار. زنداندا کچیک مقصدلره چاتماق اوستونده، مثلا اوتاغین قایمینی آچق قویماق تک اوتاقدا ساخلانلماق، بیز نمره لی کوریدور کوجمک اوستونده تک-تک ویا بیز نجه نفر دن عبارت آداملار طرفینن آجلیق اعلان ایدیلمیشدی. بعضی لری بویشدن مصین نتیجه لره الله ایتمیشدیلر. لکن بوتون بونلار باخمایاراق، محبوسلارین هامی سینی بویشه جاب ایتمک هنج ده آسان دگیلدی، بونا کورده هنج کس بو ساحده ایلك آدیم آتماغا جارت ایتمیردی...

ایلك قربانلار

بیزیم ایلك قربانیمیز محمد باقر صادق پور اولموشدی. بوتمکینلی محبوس، دیگر اون سکیز سیاسی متهم له بیلرکده، آستار او اردیبلن کتیر میشدیلر. دیگر محبوسلار کیمی اونون آواد-اوشاغی باشیز قالمیشدی. دیلیدیکینه کوره ایکی قیزی و ایکی اوغلی وار ایدی. بویوک اوغلونی داها چوخ شهوردی. همین اوغلانین نوز خطی ایله مکتوب یارماسینا چوخ شوینیردی. محمد باقر حبس اولوغوموز ایلك ایله یعنی ۱۳۱۰-نجی ایله توقیف ایدیلمیشدی. او بیز نمره لی موقتی حبس خانادا ورم خسته لیکینه توتولدی محمد باقر قصرین خسته خاناسینا کوندریلدیکن سونرا آجلیق، قارانلیق و اوتاغین ناتمیز هواسی اونون خسته لیکینی داها داغیر لاندیردی. نهایت آغزیندان قان گلدی، چوخ آریق-لامیش و جانندان دوشموشدی. بیزیم جدی اقداماتیمیز نتیجه سینده زندانین حکیمی سیاسی اداره یه مراجعه ونه کیمی تدبیر کوره جگینی سوروشدی. بو حادثه دن سونرا درمان

گوندەرمك، خستەبە علاج ايتمك ويا اونى بوراخماق عوضنە، سىياسى ادارەنن نەمەندەسى زندانا كلىدى. ھەمىن نەمەندە ايندىكى كىمى بو كىلمە مەشىدى. ھىچ دە بىر نەچچە آق توماشىن صاحىبو كوونكى كىمى كووكو قارنى بوغون دگىلىدى.

خستەنن دانىشماغا قەرتى بوخايدى.

— آقا ئوزونوز دە مەنمە تەقسىر سىز بو گناھىز اولدوغومى بىلەرسىنەز. مەن ھىچ كىسەن دىوارىندان دوشمەيمەن. ھىچ كىسە ناموس تاپىس كوزلە باخمايمەن. اگر ئوزالينىزدە دىرەسە ئوزونوز، باخود تىزلىكلە اغلىخىز تەراپورت و يەرەك، مەن زندانن آزادايدىن. اروا-اوشاغىم آج يالا واجدىر، باش سىزدىر، ھىچ اولمازسا امكان وىرىن ئوز اروا-اوشاغىمەن ياندىن باجان وىرىم.

پولىس اعتنا سىز قورى، شەتلى و دەشتلى سەلبەئىلە جوا بو يردى ئول. جەننە كى ا ھامىنەز گەرمەك ئولەسەنەز! نەدە باشىندان يەكە دانىشىر. اغلىخىز تەن ايشى قورتارىب كە، سىزىن كىمى آ داملارەن خەيندە راپورت اوخوسون!

بو خادەندەن ايكى سەعت سونرا مەھتابەر ئولدى. بو خەبەر سىياسى مەجوسلار آراسىندا مەم كىمى سەلەندى. ھەرسە ئوز كەلگەن كىمى دوشونوردى. حەلىرى جوشا كىلر و قانى قاينىردى. ھامىنەن مەرى تو كەمەشىدى.

تەرىجى ئولوم بىزىم ايجون بارامان. بىزى دە مەھتابەر كىمى تەرىجەلە، غەداپ اذىتلە ئولدورمەك اىستە بىرلەر. بو نادوزمەك اولماز. بىزى ھامىلە قىلا بىر يەردە ئولمەلى، يادا ايشارە مەزە مەكەن قەدر تەرتىپ تەخلىمە سەنە نائىل اولما لىق.

بو سەسلەر بو تون كورىدورلارى بو روموشى، داھا ھىچ كىمى تەبلىخ ايتمەك لازم دگىلىدى. اعتراض باشلاندى يارما دولدور و لوموش بو تون كاسالارا ھىچ كەس اىنى وورمادى. دولى كاسەلرى قايتارىب آپاردىلار. اوتوز ائلتى نەرسە سىياسى مەھمەت، واحىد بىر آدم كىمى، خورەك يەمەن امتناع ايتتى. سىياسى ادارەنەن زندانن قوللوقچىلارى ال-آياقلازىنى ايتىردىلەر. نە ايدەن جەكلەرنى بىلمەردىلەر. جوربە جور ھەدەتور خولار، مەخلف و عدالەت تەئىر ايتەمدى. قاراقچى ايدى. سەكەز كون غەزىنەندە ھىچ كەس بىر قورتوم سوايچە مەيب، پاپىروس بىلە چەمەدى. بو ايلە كەمومى سىياسى آجلىق اعلانى ايدى. زورا كىلىق و ئوز بائىنەلغىن كەم سوردوكى زنداندا بو قەبىل خادەلەر كوزلە نەلجەن ايدى. بو تون «قەسر» كەمەشى.

كوردلەر، لورلا و ختى عادى مەھمەلر بىلە، ھىجانلار اراق بىر دە قوشولماق اىستە بىر دىلەر. پولىس سايى ھەرسەعت آرتىر بىلەردى. غەلىم اللولەنەن ئوزى دە كەمەشە گونەلوز خستە خاناندا قالماق مەجورى تەيندە قالمەشىدى. سەھنەگە راسخ قورخوسوندان تەلغون دەستە كىنى يەرە

قويا بىلمەردى. زندانن مەرى سەرتەپ زادە ھى اويان-بو يانا كەندىر، بىغنا مەجوسلارا يالوارىر، بىغنا سە تەدە ايدىردى. او، سەئولتەن قورخادىغى خالدا، بىزىم تەلرە مەزىن دوزكون اولدەقەننى دا بوينونا آلىر، تانەشلىق و خەسەتەن دەم ووروردى، جوانەشىرى، فروزشى و سىياسى ادارەنەن دىگەر مامورلارنى چەكەب بىزىم يانەمەز گەتە بىردى. اعتصاب جوخ چدى و مەتن، نەظام-نەتەظام ايسە جوخ مەكەم ايدى. ھامى پولىسەن فەرىلەق دوزلە جەكەننى كوزلە بىردى. ھامى بىلەردى كە، پولىس ھامى-كوى شو لوقلوق تورمەك بولى ايلە چالەشماق كە، سوزلە مەزىر بوخارىلار چاتەسەن. ھە كورىدوردا مەجوسلار دان يالنىز بىر نەرمامور ايدىلە مەشىدى كە، نەزمە ايشە چىلەرنىن جوربە جور سەئوللارنى قىسا جواب وىرىب سونرا ئوز اوتاغىنا قايتەن. اونلار دان باشقا ھىچ كەس ايشە قارىمەردى. زندانن ھە

يثرينده محبوسلاردا بويوك تمكين و مردانه ليك روحه سى حس اولونوردى. حتى جنايتكار محبوسلارين ساخلانديقلارى كوريدورلاردا بئله، خصوصى متانت كوزه چارپيو، ساكت ليك حكم سوروردى. بئر ليك، وحدت، نظام-انتظام تام معناسى ايله ئوزونى گوستريدى. خصوصى ايله يددينچى و سگگيزينچى گونلرده اوج، دورد و يددى نمره لى كوريدورلاردا داها دهشتلى منظره تورە نيميش ايدى. دالانلاردا و قاپلاردا بوليس لر دن باشقا هئج كس يوخ ايدى. هامى ئوز اوتاقندا اوز اناراق ئولومون گئتديكجه باخينلاشان دهشتلى كابوسونى گوزله ييردى. بئر-بئر ينه كومك حسى اولدوتقا قوتلى ايدى. حتى بعضيلرى ئوز لر ينى يادان چىزار اراق، س س س س س س س س س س، آچيندان هوشونى ايتيريش دوستلارينا خدمت گوستريديلر. هئج كس شكايتميمرو هئج كس پشيمان دگيلى، هئج كس، حتى ان شدتلى ضعف اوز ويرديكده بئله، ئوزوندقه ايگنه سى وورولماسينا اجازه ويرميردى. هامى اغلاماغى، سيدغاماغى ايدسي زليك، حاللار ينى عيب سايردى. يافتخارلا آزاد اولماق، يائولمك!!! مركزى زنداندا ايلك اعتسابا قوشولانلار ين هاميسينين شطارى بئله ايدى.

سياسى ادارە نين مامورلارى

...نهایت سگگيزينچى گون بيز لر دن بئر نجه سيني شهره، سياسى ادارە يه جاغير- ديلار. احتشام فروزش-جوانشير وساير لرى ايله چوخ جدى مذاكره لر دن سونرا آشاغيدا قيدايديلن شرطلر اساسيندا اعتسابسون قويمغا حاضرا اولدويممىزى بيلدريدك.

۱- بئر آبادك بوتون تكلغيز محبوسلار ين تكلفى معين ايديلمه ليدير.
۲- استتقاق جريانى قورتارميش بوتون محبوسلار داها توك اوتاقلاردا ساخلانيلماما- ليديرلار. اوتاقلار ين قاپسى گئجه-گون-ئوز آچيق قويلمالي، محبوسلار زندان ين داخيلينده آزاد اولما ليديرلار.

۳- ديگر كوريدورلار كيمي كيجيك كوريدورلار ين دا حيطلار ييلارى آچيق اولمالي، استثنا اولونمادان بوتون سياسى محبوسلار هوا ياچيخيب حيطله كزيمك اسكانينا مالك اولما ليديرلار.

۴- سياسى محبوسلار ايچون كفايت قهر خموصى يمك ويريلمه ليدير. بويمك، هئج اولماسا گونوز بش سبر سوددن، ايكي عدد يومورتادان و عادى چوره گين دورته بئر حصه سيندن عبارت اولما ليدير.

۵- منتظم صورته محبوسلارا مابون ويريلمه لى و اونلار حماما پاريلما ليديرلار. آچليق اغلانى نتيجه سينده ويريلميش همين طلبلرين بعضيلرى حياتا كئچيريلدى، بعضيلرى ايسه مرور زمانلا آزادان گيتدى. وضعيتمىز ينده ايل به ايل پيسر ليئدى. داها بئر آچليق اعلان اولونماسى لازم گئلى. مثاليوخاريدا قيدايديلن خوره كى جمعى اوج آى ويرديلو. محبوسلار ين آزي بير عده سيني بوراخيب، بير عده سيني ايسه، سورگون ايتديلر. لکن داها اهميتلى حساب ايتديكلرى عده نى ينه ده ساخلاديلار. حيطه چيخيب هوا دان استفاده ايتمك مسئله سى دوام ايتديريليردى. توك اوتاقدا ساخلانيلماق و محدود لوق تدبيرلرى سونرادان ينه ده برپا اولموشدى. بونا گوره ده ايکينچى آچليق اعلانى اوج ايل سونرا باش وويردى. يريموس ساخلاماق مسئله سى بونا بهانه اولدى. خوره کن امتناع ايتمك جمعى اوج-دوردگون چكى و عمو مى شكلده باييلمادى. بومسئله ايلك باخيشدا ساده

۱- سير چكى ئولچوسودور.

گورونسه ده، بيزلرايچون حياتى اهميته مالک ايدى. زندانين خوره كلرى سويوق اولوردى. استفاده ايدنه زمان هنج اولماسا اولنلارى قيزديرماق، ايچينده اولان كئيغو ايلنميش سويى قايناق لازم گليردى. خسته لرايچون ايستى سو دوز تلمك لام ايدى. بير سوزله اودسوز ياشاماق چتين ايدى. بونودا نظره الماق لازيمدير كه، بيز محبوسلار محدود، كيچيك، شهردن اوزاق بيريترده ياشايديردق. هر هانسى ياشايش واسطه لرندن محروم ايديك. بودوزولمز حال ايدى. لاکن، زندان اداره سى بو سوزلر يمىزى ايشتمىدرى. يثريندن دوران هر هانسى زندان مامورى ينى قايدالار قوير، تازه گوستريش لر ويزيردى. بيز ايه ينده جانيميزدان دويموشدوق. گونى-گوندن آرتان ينى قايدالارا داها دوزه بيلمىرديك، بونلارين قارشيسيندا مخالفت گوستريرديك. همن مخالفت گوسترمك ايجون ايلمىزده اولان يگانه واسطه ئوز وارلغيمىز وجانيمىزدان عبارت ايدى. بيز حياتيمىز لا پولسه قارشى مبارزه ايدىرو بونونلا، اونون كونلى ايسته ديگى كيمى بيزى تايدالاماسينا يولويرمىرديك. بويول ايله بيز ئوز حياتيمىزى قورويوب ئولوم وقتىنى ممكن قتر كريبه آتماق ايسته ييردك.

زندان بيزه كئتىد كجه داها پيس تاثير ايدى. آخى يددى ايل طرفت دگيل. يددى ايل زندان گوشه سينده، گنج-گونوز لر ين هماهنگ اولديغى بير وضعيته، انسان ايجون هنج بير معنوى و جسمانى بير مشغوليت اولما ديغى شرايطه حيات نه قتر قتر تلى اولسا بئله ينده چتين دير. بو وضعيت نجه محكم آدالولسا بئله، اونى نهايت يبخار. حقيقتده بير هاسيمىز مرو زمانلار بئله بير وضعيته دو شمو شديك. ساده بير سوزله عصبى لىير، باشقا-لارين اهميت سىز بير حر كتى ايله ئوزوموزدن چيخيردق. حتى ساده و كيچيك بير ظرافته بئله دوز موردوك. بىرى-بىرىمىزدن چوخ بويوك طلب لر گوزله ييردك. بىرى-بىرىمىزه جور-بىجور اساس سىز عىبو نقصانلار قوراشديرىب، گونو-گوندن بىرى-بىرىمىزدن اوزاقلاشيردق. زندان مامورلارى ايه بو وضعيتن استفاده ايدىرك آرمىزدا كى تفرقه نى ممكن قتر درين لشد ييرديلر. اولنلار همن يول ايله، ئوزلرى ايجون هميشه ضرر توره تميش اولان وحدتو بير ليك يمىز ين قارشى سىنى آلير ديلار.

تكليفىز قالماق چوخ آخىرايدى. بيز يددى ايل زنداندا تكليفىز قالاراق آزاد ليقتان بوتونلوكله مابوس اولموشدوق. سياسى اداره نين مامورلارى ايله تصادفا راستلاشديقدا اولنلار بيزى داها دانا ميد ايدىب، دىير ديلر كه، ايشينىز آلاها قاليب. بيز بهانه آختارىو ايسته ييردك كه، جارتلى بير اقدام ايله بلكه ده ئوز حياتيمىز اسون قويا بيله ك.

كور يبورلاردا كى محبوسلار بىر نجه دسته يه بولونموش ايدى. اولنلار بىرى-بىرى لر ينى تكفير ايدىرديلر. بو وضعيت داها پيس و داها كئيغ ايدى. بىر گون عا دى بير بهانه سى چوخ عصبى لشد يردى. زندان رئيسى منيم بير كوشده اوتوروب تلكه قالماق چوخ بيل گوستر-ديكىمى بيليردى. او، منى اينجى نيمك مقدمى ايله نيمله همفكر اولمايان ايكى محبوس ين اوتاغما كتر بيلمه سى حقينده گوستريش ويردى. او، بويول ايله منيم استراحتيمى تماميكه پوزدى. اوتاق كيچيك و خفه ايدى. من ايه اوردك خسته ليك نه توتولموشدوم. بونا كوره قيش كئشله رى بئله، نفس الماق خاطر نه پنجه رنى آچق قويوردوم. اوتاقدا اوج آداما يئر ويريلمه سى نيم حقيمه ئولوم حك مى چخارماق ديمك ايدى. غلاج سىز قاليب اعتراض ايتدىم، بورقان-دوشه كيمى گوتوروب كور يبور تولاديلار. رئيس يانينا كئدرك وضعيتى اونا يياض ايتدىم. معلوم اولدى كه، مخالف آداملار ين وير ديكلى رى راپورتلار لا علاقه دار، مندن چوخ آچق قى دىر. اوديدى: «مطلق اوچونوز بيريترده ياشاماليسىنيز». قايدىب كور يبوردا اوتوردوم. بوتون تكليف لرى ردايتيدم. بىر طرفدن هوا سويوق ايدى.

دیگر طرفدن ایسه گریپ خسته لیکنه توتولموشدوم. بوتون بونلارا باخمایاراق آجلیق اعلان ایدره ک بیلدیردیم که، تکلیفیم معلوم اولمایانادک خوره ک یمه یه جگم. من هنج ده محبوس دگیلم منیمله محبوسلار کیمی رفتار اولونمالیدیر. سیز محبوسلارا ایتن ده بیس یانا شیرسیر. بونادوزمک اولماز...

ان کرکین بو وضعته دوزسک گیز گون یمکدن استناع ایتدیم. رئیس، اونون معاونی، حکیم وسایر آداملار گلیب جوریه جور و عده لر ویرسه لرده اونلارین عامبسنی رد ایتدیم.

آجلار لانه رفتار ایدیردیلر

دوققوزونجی گون چوخ ضعیفو طاقت سیز اولموشدوم. بیر قایدا اولاراق آج قالماق اوچونجی گونده ک چتین اولور. آدام سونرالار عادت ایدیر. اوچ گوندن سونرا دها آدامین قارنی آغریما ییر. عذاب حس اولونمور. سانکی بوتون معدده باغیر ساق حس سیز اولور. من یالنیز سوا یچیردیم. سانکی سویون ئوزوندهه معین غذا ماده لر ی وار دیر. بو آداما بیر قدر قوت ویریر. دوققوزونجی گون چوخ آغیر وضعته ایدیم. بوغازیم قوروموشدی. تریتمگه، دانیشماغا قدر تپم حاتمیردی. باشیمده شتلی فکرلر و دوشونجه لر هجوم ایدیر، روحیم ی ازیردی. عصبله میردیم. اویان-بو یانا چونوردوم. سونرا ایسه ضعیفک غالب گلیر، هوشومی ایتیریردیم. خوره کدن استناع ایتمک ئولوم قرارینا کلمک اولسادا، انسان بو یول ایله یاشاماق ایچون مبارزه ایدیر و ئولومدن قورخور. بدنده هر بیر عضله غیر ارادی اولاراق ئوزی معین فعالیت گوستریر، من ایکی قوه قارشیسیندا قالمیشدیم. اراده ایله طبیعی اولاراق یاشاماق میلی آراسیندا جلی مبارزه کیدیردی. بیلکه-بیلکه تدریجی ئولوم یولونا دوشمک چوخ چتیندیر. لاکن، شرافتی قوروماق، حقایق اولدیغنی ثبوت ایتمک، نهایت هر بیر انسانین طبیعی حقی اولان آزادلیغا جاتماق ایچون، ئولوم یاشماق آیری بیر چاره یوخ ایدی. مختارینین گوستریشینه کوره زندان مامورلاری آلتینجی گونده ک منیم یانیم کلمه دیلر. راسخ عناد اوزوندن یاخشوی بیر خوره ک حاضر لاییب اوتاقدانیم گوزومون قارشیسینا قویولماسی حقیقته گوستریش ویرمیشدی. دوستلوق و منه یاردیم خاطرینه آجلیق اعلان ایتیش دوستوم مندن دها اهن دوشدی. او، تخت خوابین اوسنوندن تریبدهه بیلیمردی. من ایسه تام ضعیفو قوه سیز اولدوغوما باخمایاراق چوخ وقت، هوشونی ایتیرمیش دوستوما یاردیم گوسترمک مجبوریتینده قالمیشدیم. زندانین رئیس بیزدن انتقام چکمک، بیزی ازمک، مغلوب ایتمک و بونونلا ئوز قوی زوربالیقینی باشقالارینا گوسترمک ایسته ییردی. زندان رئیسینین نسبتا بوشاق اخلاقه مالک اولان معاونی، ئوزونون اوزون-اوزادی نصیحتلری ایله روحوموزا قوراجکیردی. بیز هوشدان کندیب یولدا نلاریمیز ایسه آغریمیزا سوتو کدره ک بیزی حالاکتیرمگه سعی ایتدی کلری بیر حالدا، او، هله ده ئوز ارضان ضرب المثل لرینی و نصیحتلرینی قورتا میردی. بو آدام شخصاً منه حرمت ایتیش و بیرینجی آجلیق اعلانی زمانی منیم اوردک خسته لیگیم باره ده سیاسی اداره به راپورت یازمیشدی. بو دفعه ده بوغازیم زورلا خوره ک توکولمه دیگی تقدیرده حیاتیم ایچون تهلک توره نه-جدگینی بیلدیرمیش ایدی. زندان حکیمی ندنه بو دفعه سیاستینی دگیشمیشدی. او، آغیز آچماق ایچون استفاده اولونان خصومی آپاراتینی وسایر وساطتی گوتوره دک ان رحم سیز مامورلارا بیری لکده کوریلدورا گللی. او طب کومکچی سینه یازیلی صورتده گوستریش ویرمیشدی که، زورلا آغزیمی آچسین، ومنه خوره ک بیدرتسین. بو وضعته کوردو کده من پرک عصبی اولوم. ضعیفلیک و قوه سیرلیک بوتونلو کله یادیمدان چیخدی.

ئوزومدە گوجلى انتقام حسى، مبارزه حسى، جوانمردلىك و شرفىمى قوروماق حسى دويۇم. چارپايى دان قالخاراتى بىلەن قارارە كىلىم كە، نەقەر جانىمدا جان وارجلاد حكىمىن ايتك لىرىن حىاتا كىچىرلىمەسەنە مانع اولوم. چوخ سرتو كو بود سوزلر دىمگە باشلادىم:

— كىشى زىندان رىئىسەنە دىن كە، اگر كىشى لىكى چاتىرسا ئوزى كىلىن. اگر وجدان و ناموسى وارسا بو چىنايتكارايشى ئوزى كورسون. بىزى نە وقتدەك تىكلىغىز اولاراتى بورادا ساخالاي جاقالار... سىزىن كە، وجدانسىز قاضى لىرىن، آلباق و رذىل مدعى الصمىم — لارىن بىر چوخ نور. اونلار اگوسترىش وىرىن مېم ايجون اعدام حكىمى چىخارسىنلار. مېن داها بوداخمادا قالماق ايتىمە بىرم. بىمكىن امتناع ايتىمكى بولى ايله اولماسادا، اىرى بىرىول تاپاراتى ئوزومى سىزىن كىمى چىنايتكارلار لىن مېن قورتاراجا غام...

ھىمىشە رىاكارلىقلا ئوزونى حكومتىن مخالفى كىمى قلمە وىرىن حكىم، بودفە ئوز چرگىن نىتىنى ظاھرە چىخاراتى، تام مەنساپىدا قورى و كو بود بىرىولسە چئورلىمىشى. سوزلرىمى كىنايدى گولوشلرە قارشىلا ياراتى، طب كومىكچى سىنە مەن اشارەلر وىرىپ چىخب كىتى، مېن ئوزومدە غرىبە بىر زور و قەرت حىس ايدىردىم. خىيال مابىلە كىلدى كە، بوتون دىنيا ايله دوووشوب ھامىنى مغلوب ايدە بىلەرم. اوزومى طب كومىكچى سىنە توتاراتى دىدەم: آقارلار مېن دىل كىچىك ئوز ايشىن بىز دالىنجا كىتىن. سىزى بايقو ارادەسىز مامورلار اولدوغونوز ايجون مېم سىزە نىسبەت ھىچ بىر دىشمىنچىلىك و مخالفىتىم بوخور. لىكى مەن اذىت ايتىدىكە لىدا ئوز تىمىمىن مەدافە ايتىمكى خاطرە سىزىنە مبارزە يە كىرىشمەلى اولاجا غام. مېن ايتىمە بىم. كىشىن ئوزونوز دىن بو يوكلرىنە چاتىرىن كە، مېر جەق دىر نە قەردىرىم، نە قەلرەك، زور و قەرتىم و اردىر، ئوزومىن مەدافە ايدە جىم. تومىن وىيا ادبىزىر حركەتلەرە ال آتسانىز اونى مەن باشقا بىر تەبىرلەرە ال آتاجا غام.

مېم قىلغىم و ودانىشىق طرزىم مختارىن مامورلار لىنى قورخوتدى. اونلار لى ھىچ بىرى اىرە لىبە كىمگە جىسارت ايتمەدى. حكىم قاپىن دالىندا مېم سوزلرىمى ايشىتمىشى، او، دىرال پولىس جاغىرماق حقىمەدە كوسترىش وىردى. قاپى آچىلدى. سىگىز نىز ھىومرە پولىس بىر — بىرىن آردىنجا كىلچى چارپايىمىن قاباغىندا دورولار. بوتون بىدىم تىترە — بىردى. كىمى كىندە ئوزومى داھا كوجلى حىس ايدىردىم. حكىمىن كوسترىشى حىاتا كىچىرىلدى. پولىسلار — آباغىمى محكم توتوب قىربانلىق قوبون كىمى اوزاتدىلار. چاپالاماق و ھىر جورچاللىماق ھىچ بىر نىتىجە وىرمەدى. (جك) آدلانان خصوصى ماشىنى دىشلىرىمىن اوستونە قوبوب ايشە سالدىلار. ناشى لىق اوزوندىن و ياخود قىدا، ماشىنى ائە ايشەلتدىلر كە، دىشلىرىمىن بىرى سىندى، آغزىمىن ايجى بىر نىچە بىردىن يارالاندى. قورى رىزىن زوندى بوغانىما سوخاندان آقارلا نىسىم كىلىردى. آغزىمەن قان آخماغا بارىلادى. ھوشومى ايتىردىم. لىكى خورەك يەمەمكى حقىمەدە كى قىرارىم پىندە قىلدى.

بىر قاندا اولاراتى زوراكى خورەك وىرىلن محبوسلار اشنىجە يە دوزە بىلەمىب آچلىقى سىندىرىلار. لىكى مېن بىلە بىر عادەتى بوزماق ايتىمە بىردىم. اونا كورەدە زىندان رىئىسە سغازش كورەدە رەك بىلدىردىم كە، سىاسى ادارەن رىئىسى مېن چاغىرىپ و نىتىمە يىتىشمەسە آقارلار مېم دوام ايتىرە جىم. سىزىنەدە ئوز جىلدىق بىزى دوام ايتىرىمكى مجبور بىتىندە قالاچاق سىن بىز. بىلە بىر و نىتىمەنى ائە قىبول ايتىمە جىكىر. مېن دە ادارەن رىئىسى بىلدىرىمىشى كە، اعصاب و نىتىمەنى ائە قىبول ايتىمە جىكىر. مېن دە ئوز قىلغىمى بىلدىرىمىشىم. نىھىت چىخار شىبە كورنى مېن شەرە ايتىدىلر. ماشىندا داپانابىلمەك، بولندا ھوشومى ايتىرىمكى خاطرە، بولندا شىلار لىن مصلحتى اساسىندا، پولىس

ایستاد قاریشامان، آجلیغی پوزوب بیر آرسود ایچدیم... بو اعتصاب شبهه سیزکه، منیم سلامت لیکم ایچون چوخ آغیر باشا کلدی. بیر نجه ای یاتاؤا قالدیم. قوه می بوتونلوکله ایتمیشدیم. لاکن بو اعتصاب زنداندا کی کهنه عادت یوزماق نقطه نظریندن، محبوسلارلا خوره ک یدیتمکله آجلیق اعلانینی سیندی رماق فکرینی بوئا چیمارماق نقطه نظریندن، اولدیقا اهمیتلی ایدی. ساریمحبوسلار نهایت باشا دوشولرکه، همین یول ایله زندان مامورلارین سون تدبیرینی ده بوچاچیمارماق اولار.

داهایر موفقیتهلی کتلهوی آجلیق اعلانی

جسخانادا ساخلانیلدیتمیز مدتیندوقوزونجی ایلینهدک اهمیتلی آجلیق اعلانی اولونادی. سیاسی اداره نین مامورلاری دیریدیلرکه، ایراندابومسئله آرادان قالدیریلما- لیدیر. آجلیق اعلان ایتمکله اهمیت ویرسک باشیمیز اهرگون مختلف ایونلار آجیلاجاق. محض همین نقطه نظردن آجلیق اعلانی یولی ایله چوخ اهمیت سیز طلبلری بئله قبول ایتمیریدیلر. بونا باخما یاراق بیز دوز ایکی ایل مدتینده دها گنیش بیر آجلیق اعلانی ایچون زمینه حاضر لایبردیق. محبوسلار داخلی اختلافلار و کیچیک کیچیکمه لر اوزریندن بیرکه آجلیق اعلان اولونماسینا حاضر اولموردولار. هر آدم بیز بهانه چیخاریدی. زندان رئیسسی ایسه نوز ضیقینی کونی- کوندن آرتیرما قدا ایدی. کوریدورلاری چوخ محدود ایتمیشدیلر. خسته خانایا کیتمه کله اجازه ویرلمیردی. خوره کلر کونی- کوندن آزالیرو پسله شیردی. قابلار کیتدی کجه دها کشف ساخلانیلیردی. وضعیت اوقدر گر کین ایدی که، حما ما کندن و قنده آیری کوریدورلاردا کی وضعیتنی ئوکره نه بیلیمزدیک. پولیس باشچیلاری ئوز حدلرینی آشمیشدیلار. هر هانسی عادی پولیسین بیز کلمه سوزی ایله بیزی آیلارلا قارانیلق اوتاقلاردا ساخلایریدیلار. کیچیک بیز بهانه اوستونده منی اوتودوردگون قارانیلق اوتاقا سالدیلار. زندان بوتونلوکله جاسوسلارین، مفتش لرین اینه گنچمیشدی. پول خجله نین، زندانین وضعیتنی حقیقته پولیس ره راپورت ویرن آدمالار آزاد بوراخیلیردی لار. بو ایشلره بو یون قویما یان بیزیم کیمی محبوسلارین وضعیتنی ایسه دوز لمز ایدی.

زندانا غره تکر گتیریلمه سینی ده قنغن ایتمیشدیلر. سیاسی محبوسلارین معین عده می ایچون اهمیت سیز کلیر منعی سایان پایروس بو کمک کارخاناسینی داباغلامیشدیلار. سیاسی محبوسلار زندانین کارخانالاریندا ایله مک امکانی ویرلمیردی. مادی معنوی وضعیتیمیز کونی- کوندن پسله شیردی. نهایت بیز کون حما نداسی سیاسی محبوسلاردان بیری ایله حمام رئیسسی آراسیندا خوشا کلمز دیشمه باش ویردی. حمام رئیسسی محبوسسی سویدی. او کونده ک سویوش ایشیتمه میش سیاسی محبوس بئله بیز وضعیت ده بیلیمزدی. دیگر طرفدن سویوشه معروض قالان شخص، یعنی اسداله شریفی، تامایله تعحیر سیز، بیطرف و غرض سیز بیر آدم ایدی. اونی اصفهانان توتوب قصره کوندر میشدیلر. اوچ ایلین آرتیق یولا سالدیلار.

اینجیتمک یولی ایله ئوزی ایچون ینی مقام ورتبه الله ایتمک ایسته ییدی. نهایت دانیشیق- لار اوجالیدقا ینیجه سویونوب حما مداخل اولماق ایستدین بددینجی کوریدورون محبوسلاری حمام رئیسسی و کیلی دوره له دیلر. وکیل چوخ قورخویا دوشموشدی. شریفی اونی دویمک ایسته ییدی. لاکن بو، محبوسلار ایچون الویریشلی دگیلدی. بیز حمامان خارج اولدوق. وکیل ایسه احوالاتی راپورت ویرمکه کیتدی. محبوسلار اویانندان- بو یانندان ییغینیب بیز گوشه ده همین مسئله نی مذاکره ایتمکه باشلادیلار. هاینین فکری بیر ایدی.

هامی ایسته بیردی که، یئنده کتلهوی آجلیق اعلانی یولی ایله مامورلارین ئوزباشینالیقینین قارشیمی آیینین. یاواش-یاواش مسئله بویودی. نهایت تکلیفلی معین ایتمک زنداندان بوراخیملاق فکری اورتایا آتیلهدی. کوریدوردا کبابلار ایکی دسته، موافق و مخالف دستلره آیریلدیلار. کوریدوردا دانشیقارله قورتارمامیستی. بیردن قاپی آچیلدی. کاسالارا دولورولموش قوروتلی شیلهلری یئنده گتیردیلر. داها مذاکره ایچون وقت قالمامیشتی. هر کس درحال ئوز رایینی بیلدیرمه لی ایدی، خورد کلری بولوشورهن کیمی، تقریباً اوتوز کاسایا هئج کس ایینی وورمادی. خوره کلری گری آپاردیلار. نیرومندین ساغالی حساب اییدیلن نایب کرجی به بو حقه معلومات ویردیلر. او، همیشه اولدیغی کیمی یئنده باشدان آیاغا هده قورخودان عبارت، اولان نطقینی ایشده سالدی. لاکن محبوبس-لارین قراری جدی و قطعی ایلی.

همین گون الیمیزده اولان واسطه لردن استفاده ایدره ک آجلیق اعلانی نین باشلانما-سینی ایکینجی، دورونجی و سگگیزینجی کوریدورلاردا ساخلانیلان محبوسلاردا چاتدیردیق. همین کوریدورلاردا دا بیرسیرا محبوسلار بیزه طرفدار چیخدیلار. آجلیق اعلانی دیمک اولارکه، کتلهوی شکله دوشدی. مخالفلر مجبور قالاراق ئوز اوتاقلارینا گیدیپ سسلرینی چیخارمادیلار.

هله آجلیق اعلان اولمامیشدان اول، نیرومند تازاندان رئیس اولموشدی. مختاریدن مخلود ایدیلمز صلاحیت آلمیشتی... بیز باخشی بیلیردیک که، گپچیک بیر بهانه، شرایطه اویغون اولمایان هر هانسی بیر حرکت، یترسیرهای-کوی بوتون ایشلری کورلایاجاق و بوتون چکیلیمیش زحمتلرله گنه دجکیر. بونا گورده هامی بویلسله علاقه ساخلاماقدان چکیندیرک ئوز اوتاغیندا تک اوتورموشدی. ایلك عمومی آجلیق اعلانی کیمی بودفعده هامینین سوزی بیر ایلی: «پانکلیفیمیز معین ایدیلمه لی. یاداها میمیز ئوله جده بیک».

نیرومندین جور-به جور هله-قورخوشی هئج بیر نتیجه ویرمه دی. بویلسله هئج کس دانشماغا حاضر اولمادی. بیزی قورخوماق ایچون رسمی تحققاتا باشلاییب بیرینی دیگرینین آردینجا استنطاقا چکیردیلر. قاباقچادان هئج بیر شرط اولونماسادا، آجلیق اعلان ایتمیش بوتون محبوسلارین سوزی بیر ایلی. زنداندانکی جاسوسلار داخلی تفرقه و مخالفتدن استفاده ایتمکه و بونولا اعتصابین داها کنیش پایلماسینا امکان ویرمه مکه چالیشیردیلار. نئجه نغری استننا ایتمک، دیمک اولارکه، هئج کس جاسوسلارین سوزونه اهمیت ویرمه دی. اونلار وضعیتینی بئله گوردو که سسلرینی کسیدیلر.

نیرومنده هله ده ایشلره تام صورتده مسلط اولمامیشتی. بونا گورده سرهنگر اسخین ال-آلتیلاری و همکارلارینین بو اعتصابدان اوقمرده آجقلاری کلیمردی. کیتدی که دیگر کوریدورلاردا ساخلانیلان محبوسلاردا اعتراض سسلرینی اوجالتدیلار. نیرومنده جوخ بویوک بیر اودیاندیر میشتی. بوتون محبوسلار ئوز کله چکلریندن قورخوردولار. صحبت داها سرت تدبیرلین حیباتا گئچیریله چکیندن گیدیردی. نیرومنده میمیشدی که، هامینی عادی کوریدورلارا دولوراجاق. سیاسی محبوسلاری دا اوغری بول کسنلرین وضعیتینه سالاجا قیر، او، دیردی که، پالنیز بیر دست پالتارو یاتاقدان باشقا سیاسی محبوسلارین دا بوتون شئی لرینی آلاجا قیر... نفت چراغلارینی، خوره که قیزدیرماق ایچون استفاده اولونان پیرموسلاری بیغیب آپار میسدیلار. بوتون کتابلارین، ژورناللارین، کاغذ و قلمین بیغیلاجای گوزله-نیلیردی. رشوتخورلار و بختیاری خانلارینین ساخلانیلدیغی یددینجی کوریدور ایچون نظرده توتولموش گذشلر بوتونلو که لئو اولونموشدی. دانشماغا، اعتراض ایتمکه هئج کسین جسارتی چاتمیردی. اوزون مدت لردن بری زنداندان ساخلانیلاراق بیردی و سوموگی

قالمیش سیاسی محبوسلارینله بیر تیلگدلی وقتده آجلیقال آتماقلامار زویه باشلامیش-
دیالر. پنده شیرین جانیمیزدان باشقا آیری بیر سلاح و مبارزه واسطه میز یوخایدی. هامی
ضعیف، آریق، خسته و طاقت سیزایدی.

عادی گونلری چوخ چتین لیکله باشا ووروردوق. خوره کیمدمک نتیجه سینده بیر چوخلاری
آیاقدان دو شومو شدی. کچمیش اعتصابدا اولدیغی کیمی بودفعده هئچ شئی بیمیردیک.
لاکن بودفعه قوه ایکنه سی وورولماسیندان امتناع ایتمهدیک. دورونجی گون یددینجی
کوریدوردا محبوسلارین سسی اوچالدی. لورلارین باشچیلاری بیلدیردیکه، گناه سیز
بیرعه اونلارین گوزی قارشیندا آچیندان ئولدوگی شرایطه خوره ک ییه بیلمزله.
طایفه باشچیلارین بوسوزلرینه مختاری و نیرومنداعتناسزلیق کوترسه لرده، او، بیزیم
ایچون چوخ فایدالی اولدی. بوسوزلری ایشتمکله اراده میز محکم لندی. دها چوخ مقاومت
کوستردیک. نهایت نیرومند بیزلردن بشن نغزینی چاغیریب قسامدت عرضینده قطعی
جواب ویره جگی باره ده وجدانلا سوزویردی. اعتصاب موفقیتله قورتاردی. بئله لیکله
دوققوز ایل تکلیفیمیز معین اولونمادان زندانداساخلان یلیدیقان سونرانه یات ایشلریمیزی
محکمده گونردیلر. محکمده ایشلر نهجه باخیلماسی باره ده سونرا معلومات ویره جه بیک.

محبوسلاری نهجه ئولدوروردولر.

زندان داخلینده بعضا آدمین روحی کیچیلر. او، موهو باتجی اولور. هر هانسی بیر
حادثه یه خصوصی قیمت تویریر. او بوتون ایشیتدی کلرینی، کوردو کلرینی و حسن اینت-
یکلرینی ئوز نظرینده آیری جور معنالاندیریر و تعبیر ایدیر. محبوس حتی کوله گین
اسمه سیندن، آفاج یار باغینین یره ده شمه سیندن، عادی سرچه نین اوچماسیندان، کیچیک
حیوانلارین سسیندن ئوزو ایچون معین نتیجه لر چیخاریر و اونلاری ئوز مقدراتی ایله
علاقه لندیریر. نخودفالی، حافطو سدنین اثرلریندن فال آچماق استخاره ایتمک، یوخولاری
تعبیر ایتمک، الین ایچینده کی خطلری اوخویوب ئوگرنمکله چالیشماق محبوسلارین دیمک
اولارکه، گونده لیک ایشلری ایدی. بو ایشلر بعضا اونون اوره گینی ساکتلشدیریر،
امیدینی آرتیریر، بعضایسه مایوس و ناامید ایدیردی. یولداشلاریمیزدان بیری آغیر
خولیاغ خسته لیگینه توتولموشدی، او، هئچ کسه قوشولماییر، همیشه بیر گوشه ده
اوتور اراق دیزلرینی قوجا قلابیر اوزون-اوزادی فکر خیاللا ئوزونو یوروردی. بیز اونو
بوتله کله لی وضعیتین خلاص ایتمک ایچون چوخلو چالیشیردیقتا سادا مثبت نتیجه الده
ایده بیلیمردیک. گونلرین بیر گونونده او، تصادفا بیر محبوسون اینده حافظین انرینی
گوروب، اوندان خواهش ایتمیشدی که، بیر فال آچسین. فال آچارکن حافظین (ایتمیش
یوسفینه ده کنعانا قایدار، غصه ایتمه) معراسی ایله باشلانان مشورغولی چیمیشدی،
ساده کنج بوتصادفن اوره کلنمیشدی. او گوندن اعتبارا او، بوسوتون دگیشه رک،
بیر-ایکی هفته دن سونرا زندانین ان یاخشی ایدمانچیلاریندان بیرینه چوریلدی. او،
خارجی دلیلده ئوگرنمکه باشلادی. گوشه نشینلیک خسته لیگیندن ئوزونو خلاص ایتدی.

فیزیکی، روحی و مدنی فعالیت ساحه سینده قدم قویدی.

قید ایتمک لازمدیر که، همین حادثه نین عکسی ده باش ویره بیلیردی. مناسب اولمایان
بیر فال معین محبوسو امینسزلیک و مایوسلوق کردا بینا سوق ایدره ک، اونو آیاقدان
سالیردی. یازیق سید محمد تنه انین باشینا محض بئله بیر حادثه گلدی. خارجه ده اونون
بالتیز بیر آناسی و ار ایدی. بو یازیق آناییر ایل ایدی که، امضاندا قالاراق ئوز اوغlundان

خبرسزایدی. نهایت زنداندا ساخالنایلمیش بیر یول کسن بوراخیلدیقدان سونرا تصادفا سیدمحمد تنهائین حبه آلینماسی خبرینی اونون آناسینا چاتدیرمیشدی. بو بدیخت قاری ایولرده قوللوقچولوق ایتمک و پالتار یوماق یولولایله بیرتهرحیات سوروروموش. او، اوغلونون توتولماسی خبرینی ایشیتدیگده ئوزونو بیرتهرتهرانا چاتدیریر، جوخلو زحمتدن و اوچ آی آواره چیلقدان سونرا، نهایت قصر زندانینا کلیب، دیمیر صحرلر آرخا- سیندان اوغلونو گوره رک اونون سارالمیش اوزوننن اوپوب دیمیشدی: «آنان سنه قریبان اولسون انشالله تریکله سنی بوراخاقلار. قاپداکی پولیسله دانیشدیم. او، سنین تریکله بوراخیلجاغین حقیقته منه سوز ویردی. غم ایتمه ینده سنین یانینا کله جگم. آل بو کوینگی گئی. ایکینجی دفعه کلنده سنین ایچون ایپ کوینگ توخویوب گتیره جگم. قابات قیسا کیدیر. قوی سنه سویوق اولماسین...»

سیدمحمد تنها آناسیندان آیریلاندان سونرا بیر ایکی هفته امیدلی و فرحلی یاشادی. او چونجی هفته ینده داریخلدی. دوردونجو هفته چوخ نگران اولدی. هقتلر، آیلا رتوتوب کچدی، آنادان بیر خبر چیخمادی، او، زندان اداره سینده مراجعه ایتمه ده قناعتلندیرییجی جواب آلابلمه دی. سیاسی اداره نین رئیس سرهنگ سیفه عریضه یازدی... عریضه ده آناسینین چاغیریلماسینی طلب ایدیردی. ایشیتدیگیمیزه گوره سیدمحمد تنهائین آناسی هله ده تهرا ندا ایدی. او هرگون سیاسی اداره یه کیدیر، ایکینجی دفعه ئوز اوغلونو گورمکه اجازه ویریلمه سی ایچون چالی شیردی. لکن آقای سرهنگ سیغین اوره گی داشدان و پولاددان محکم ایدی. سیاسی اداره نین مامورلاری قوجا آنانین دوشوندن ووروب ایشیکه سالیردیلار. نهایت بو قارینی چاغیریب دیمیشدی لر که، عبث یره پولیسه درد سوری ره، سنین اوغلون بوراخیلما یاجاق. بوتون نجات و خلاص یوللاری اوغلونون اوزونه باغلانمیشدیر. بو وضعیت کنج فعله نی آیاقدان سالدی. بی زوسایر لرینین نصیحتلری اونون روحیه سینده تاثیر گوستره بیلمه دی. بیر کوشه یه چکیلب خیال ودوشونجه لر دنیزینه غرق اولدی. بیر آیدان سونرا او، دلی اولدی. دها بیر نچه کون سونرا ایشیتدیگ که، زندان جالدارلاری سیدمحمد تنهائین دا علم الدوله قاپسیندان چیخاریب آدسیز قهرمانلار قبرستانینا آپارمیشلار. بئله جنایتلر تورتمیش آدامار هله بوگون ده ایش باشیندا برلار.

سیاسی محبوسلارین ایکینجی قریبانی محمد دادی زاده (انزابی) اولموشدور. بو کنج یوخسول بیر عائله ده دوغولموش، هله کیچیک یاشلاریندان عذاب اذیته و چتینلیکلره عادت ایتمیشدی. اونوز قوجا آناسینی، باجی و قارداشلارینی دولاندیرماق ایچون کجه- گوندوز چالی شیردی. ابتدائی مکتبه درس دییردی. بعضی تجارت خانالاردا میرزالیق و محاسبلیک وظیفه لرینده ده ایشله میشدی. بوش و قتلرینده ایه شهردیب مقاله یازاردی. اونون یاخشی استعدادی پارلاق کله جگه مالک اولدیغینی گوستریردی. هله چوخ کنج یاشلاریندا گوزه ل اخلاقی، ملایمیلیکی و صمیمیلیکی سایه سینده چوخلو دوست قازانمیش و هاینین سئویملیسی اولموشدی. زنداندا ساخالنیلدیغی ایکینجی ایله ده غفلتا خسته لندی. اودائما قوسور، شدتلی قازین آغریلاری چکیردی. بو وضعیت جمعی بیر نچه ساعت عرضنده انزابینی طاقتن سالدی. چوخ چالیشدیقدان سونرا اونون گوروشونه کیتمک ایچون اجازه آلا بیلدیم. رنگی قاحمیش، اوزی آریقلامیشدی. لکن سیماسیندا هنج بیر وحشت و نگرانلیق گورونموردی. اوتاغا کیرن گیمی گوله رک دیدی: یاخشی کلیب چاتدین وضعیتیم دییه سن آتیردیر، دیبرلر کور باغیر ساغیم چیرکله ییب پارتلامیشدیر. نئیین بهاسینا اولور سا- اولسون جراحیه عملی آپاریلما لیدیر. باشیم چوخ برک آغراییر.

قارنمين آغرىسى سانكى آزالىب. شعرلىرىمى محمدنونه كرانيه تاپشرمىشام. ائله يه بيلسن اولنارى زنداندان چىخار.

زنداندان اولدوغوموز ايلك دورلرده خسته يولدالاردا ئوزوموز خدمت گوستيريدىك. زندانين حكيمى محبوسلاردان بىرى ايدى. اووقت بيزيم اىچون بئله بىر اجازه وويريلدى. زندان حكيملىرى محبوسلارى ئوزلىرى معالجه ايدىرديلر. سونرا ايسه بو كيچيك اسكاندا اليمزدن آلىندى. خسته محبوسلار قديم دورلرين دوستاقلانلارلار زندان داها كويبود. داها اخلاقسىز، داها چنابتكار اولان براننده لر، دكتور احمدليرين، دكتور خسرو خاورلرين ايلنه دوشديلر. اولنار خسته لره دو-درمان عوضينه سويوش وويريديلر. آغزىندا بىرقىزىل دىشى ويا اگىننده بىردست تميز پالتارى اولان آدام ئوزونو بو حكيملرين ايلندن خلاص ايدە بىلمزدى. دكتور احمدى قىشدا خسته محبوسلاردان بىرىنى حىطه ساخلاپارات دوكتور موتس، سحر ايسه اونو سىز-مداسىز علم اللوله قاپسىندان قىرستانا گوندرمك اىسته بىرمىش. گونارتايا ياخين مېتى چىخاران زمان معلوم اولمو-شدوكه. خسته هله ده ئولمەشىدىر. دىيلديگىنه گوره بوجنايت يالئىز محبوسون بىردست ياخشى پالتارى ونجه تومن پولو خاطرينه حياتا كچىر بىلمىشىر.

دادى زاده (انزابى) عىرىنين سون دقيقه لرلنده بئله گولر اولزلى ايدى و ظرافت ايدىردى. بىرسىرا تعارف لردن سونرا ديدى: آقاي (سين) ينده منمىله دكتور جه سينه رفتار ايدىر. اومنى كونلوم اىسته دىكى شئى يمكه قويمور، رزىم ساخلاماغا مجبور ايدىر. من اىسته بىرم ئولنده آدانئولوم. درمان و ليموناد نه به لازم دىر. حاليمىن كىتدىكجه ياخشى لاشماسىنى حس ايدىرم. ديه سن قىزدىرمام يوخوور...

ايلندن توتوم. اللرى سويوموشدى. نه قدر چاللىدىم نخبىنى تاپا بىلمەدېم. من اونون يانيندان چىخاندان بىرنجه دقيقه سونرا جراحيه عملياتى آدى ايله خسته نى زنداندان گوتوروب اپاردىلار. جانسىز بىر جسد نظمە خسته خاناسىنا تحويل وېرىلدى. بو گولرلى حادثەدن ايكى-اوچ آى اول انزابىنىن آناسى ئوز اوغلونو خلاص اىتمك اىچون تهرانا كلىمىشى. او، بوايشرا اىچون بىر چوخ اداره لره كىدىردى. بىرگون گوروش زمانى دىيردى: «بالا، من كه، فارس دىلىنى بىلمىرم. سوزومه هنج كس قولاق آسمىر. سراغاگون نظمە رئىسىنىن آرقالا ماشىنىن آلتىندا قالاچاق ايدىم. نهايت عرىضە نى اونا چاتدىردىم. ايكى-اوچ گون اول سىياسى اداره يه كىتمىشىدېم. اورادا منمىله چوخ بىس رفتار ايتدىلر. پوليس يوموروقلا دوشومدن ووروب منى چوله آتدى. ينده سىياسى اداره يه كىدىرم، ينده كىده جگم. سنى آزاد ايدە نه قدر كىده جگم.»

باشقا گوروش زمانى قوجا آنا بويوك سوينجله اوغلونا دىيردى: «نظمە رئىسى سنى بورا خماق حقىنده سوز وىرمىشى.»

بو حادثەدن بشر آى سونرا يازىق آنانين اورە كى تاب كىترمە يەرك ئوزايشاء-لارنى ساتىب ينى دن تهرانا كلىدى. بودفعە داها او عرىضە وىرمىر، اونابونا يالوارمىردى. اوغلونون ئولو موخبرىنى ايشىتمىشىدى. بالاسىنى ايتىرمىش شىركىمى ناله ايدىردى. او تحقردن، حتى ئولوملنده قورخموردى. داها هنج كس اونون سىنە سىنه يوموروق ووروب چوله آتماغادا جرات ايتمىردى. اوئوز اوغلونو اىسته بىردى.

— اوغلو مو ئولور موسونوز، هنج اولماسا اونون مېتىنى وىرىن. هنج اولماسا اونون قىرىنى مەگوستىرىن...»

قوجا آراد پوليسلرى تحقير ايدىب، سويوردى. او، ئوز ضعيف وتىترەك اللرى ايلد

جلادلاری بوغماق ایسته بیردی. بونولا اورده کینده کی حسرت آلوونی سونورمگه چالیشیردی.

سیرایی اودتوتوب یانسین. اورده کی کباب اولسون. جگری منیم جگری کمی آلولانسین دیبب هرای چکیردی. نهایت آنانین اینه بیردست گهنه پالتار ویریب یولا سالدیلار.

دکتر ارانی نین ئولورولمه سی خبری

یددینچی کوریدوردا آرتیق اوجا کولوشمه لردن، شوخ ظرافت لردن اثر کورونموردی. سیاسی محبوسلار گیزلی واسطه لرله الهه ایتدی کلمری کتاب و کاغذ قلمی ده بیرکنارا قوموشدولار. هئچکس گونده لیک مشغله سی ایله ده باشین قاتمیردی. هر طرفی تام ئولوم سکوتی بوروموشدی. احساساتلی باشلار آشاغی سالانئیب آلولی اورکلر محزون و توتقون ایدی. هئچکس باشقا سیندان بیر کلمه سوز سوروشماق، یا خود ئوزنکرانلغینی ان یاخین دوستونا بیلدیرمک، بو هیجانلی خبرین دوغری اولوب اولماسینی معین لشدیرمک ایسته میردی. هامی یاییلمیش شایعدنین دور ئون اولابیلدجه کیندن قورخوردی. حتی اوگون هئچکس حیظه چیخماق، تازا هوا آلقا دا ایسته میردی. کوریدور لاردا گزه ن یوخ ایدی. حتی حیظه چیخماق امک انیندان بیردقیقه ده بئله غفلت ایتمه دین سردار رشید کوردستانی دا اوتاقدان بابیرا چیخمیردی.

محبوسلارین چوخو آغلا ییر، اونلارین کدرلی اورکلری کین وانتقام حسی ایله دولموشدی.

اونلار بیر-بیرینین گوزونه بئله باخا بیلمیردیلر. ایشیتدی کلمری خبرین دوغرو-ئوغونو بیلدیرن هر هانسی بیر علامتی گوروب مایوس اولاجاقلاریندان قورخور دولار. اورکلر بیر ایدی. هامینین حسیاتینی بیرقوه هیجانلاندیریردی.

هامی بیرجور فکرلشیر، بیرجور حرکت ایدیر، بیرجور انتظار چکیردی. بدبخت حادثه دیمک اولارکه، هامینی واحش کله سالمیشدی.

گون اورتایا بیر ساعت قالانداک هئچکس یمک-ایچمک فکریند دوشمه دی. عصبی-ئیککن هامینین بوغازی قوروموشدی. نهایت گون اورتا راده لرینده همیشه کولوشی ایله زندان محیطینی لرزه یه کتیرن (ی) زندان قابیسینین سنگیزقات دیمیر معجولری آرخا-سیندان گوروندی. او، قارا عباسی آلتیندا بوزوشموش، گوزلرینی یره تیکمیشدی. داها همیشه کی کمی شن گورونموردی. چوخ جدی وسون درجه کدرلی ایدی. سانکی باشیندا کی آغ توکلرین سایب داها دا چوخالمیشدی.

نهایت او ایچری داخل اولدی. هئچ سوز دیمک ایسته میردی. لاکن محبوسلار اینانماق ایسته مه دی کلمری حادثه نی باشا دوشدولر. او بیرده طرف کلمه دن ئوزاوتاقینا گئتدی. یولادا هئچ کیمله دانیشمادی. بیردقیقه دن سونرا قتل حادثه سی بوتون تفصیلاتی ایله زندانا یاییلدی. معلوم اولدی که، دکتر ارانی نی، نجه آی بوندان اول تیف خسته لیگینه توتولموش بیر محبوسون ساخالنیلدیغی اوتاغا سالمیشدیلار. او، همین یرده درحال خسته لنه رک زندان خسته خاناسینا کوجورولموشدی. قوهوم لاری و دوستلارینین اصرارینا باخما یاراق، ایودن اونون ایچون یمک، دوا درمان، حتی میوه کتیریلمه سینته اجازه ویرمه میشدیلر. قرخدرجه قیزدیرمانین ایچری سینده اولان زمان اونانکین اینه سی ووروب ئولوروموشدولر.

بو حادئەدن بېرساعت سونرا، زندانين بوتون كوريدورلاريندا گيزلى ماتم يېغىنجاقلارى تشكىل ايدىلدى. من بېرچوخ بوقبيل ماتم يېغىنجاقلارى گورسەدە، قيد ايتەلەيم كە، ارانى بەحصرايدىلەيمش ماتم يېغىنجاغى اونلارين ھىچ بېرىنە اوخشامىردى. بوماتم مراسىمىندە ھامىنين سىماسىندا انتقام حسى دويولوردى. باخىشلار محزون، غضبلى و دەشتلى ايدى.

محبوسلارين ايتدىكلرى حرارتلى نطقلر آدمين غصبلرينى تىترەدېر و ھىجانلار نەيدى. ھامى دكتر ارانى نين قىدامەين نقشە اساسىندا ئولورولمەسىنى باشادوشوردى. ھامى دوشونوردى كە، زندان رۇمىسى بويولايەلە ايران آزادىخواھلارينى باشسيز و رھبرسيز قويوشدور.

سرھنگ فولادى و اونون يولداشلارى.

من زنداندا سرھنگ فولادىنين ئوزونو گورمەدەيم. حبسە آلىندىقىم زمان آر تىق اونو گوللەلەمىشدىلر. من اونون يولداشلارى ايلە راستلاشدىم و ازون مدت اونلارلا علاققەدە اولوم.

فولادىنين سىما و خاطرەسى محبوسلارين يادىندان ھلە چىخمايشدى. اونلار بو بارەدە مەنە چوخلو سوزلردانىشىدىلار. تاسفە اون بىرايل مدتەندە باشمىز اكلن دەشتلى حادثەلر نەتىجەسىندە اونلارين بېرچوخوتو ياددان چىخارمىشام. بورادا يالنىز بېرسىرا مەم مسئلەلرى، دومانلى شىكلدە ذھنىمەدە قالمايش بعضى حادثەلرى شرح ايدە چىكم.

عمومىتلە بوتون محبوسلار فولادىنين چوخ رشادتلى و متانتلى بىر ضابط اولدىغىنى قيد ايدىردىلر. توقىف اولوندوغو و استمطاق ائىدىلدىكى مدتە اصلا ضعف گوسترمە مېشىدر. زنداندا ئوزونو چوخ اغېر و جلى آپارمىش، ئولومو اچىق اوزلە قارشى-لامىشىدر. او، اعدام ايدىلە چىكىنى باخسى بېلىردى. لاکن بونا اصلا اھمىت وىرمىردى. دىيلىدىكىنە گورە گوللەلەنە چىكى اونا خىروىرىلن كچەدە، چوخ متىن و ساكت ايمىش. اوندا ھىچ بېر ھىجان و قورخو علامتلى گورونمەمىش دېر. او، باشىنى و ازونو قىرخىدىرىپ، تازە لباسلارنى كەيىپ، حنى ئوزونە عطر دە ووروشدى. اعداما آپار يار اكلن ھامى ايلە ودا علاشىپ فانج بېرەسگر كىمى يولادوشوب كىتمىشىدى. دىيلىدىكىنە گورە گولەنمە زمانى آتش حكىمىنىدە ئوزى وىرمىشىدى. على مردان خان بختيارىنين، خان باباخان اسەدىن و دكتر ارانى نين قەرمانلىقلا ھلاك اولونمايلىرىندان اول، فولادى سىاسى محبوسلارين قەرمانى سايلىردى. آدلارى قيد اولونان شىخسرلر ن فداكارلىقلار يندان سونرا سرھنگ فولادىنين موقعى ايكىنجى و اوچونجى يرە كچلدى. تدرىجلە محبوسلار اونون آدىنى ياددان چىخاردىلار.

«ھایم» دا زنداندا یددی ایل مقاومت گوستردى. او، فولادىنين يولداشلار يندان ايدى. وقتىلە غزەت مەدىرى اولموشدى. «ھایم» چوخ دقتەلايق بىر انسان ايدى. او، تام یددی ایل مدتەندە ئوز سوزونون اوستوندىمە محکم دایاناراق مستنطقلر ن سئوالىنا جواب وىرەمگە حاضر اولمادى.

او، دىيىردى: «توقىف ايدىلدىكىم وقت من شورا مجلسى نين و كىلى اولموشام. توخونولما مازلىق قانونو مەندە شامل دېر. بوتون سىاسى ایشلرە قارىشا بىلردىم. بوندان علاوه من حربىچى اولمادىغىم اىچون ایشمە حربى محكمە باخايلمىز.»
بوعتراسلار ينا باخما ياراق اونون ايشىنى حربى محكمە يە وىردىلر. محكمە «ھایم»

ایچون مدافعه وکیل‌تعیین ایتدی. نهایت‌یددی ایل عذاب واذیت چکدیککن سونرا اونو. اعدام ایتدیلر.

اوگونلرده بیزینی جه‌جسه‌آلینمیشدیق. بو حادئه بیزه‌چوخ درین تاثیر بوراخی. آخی بونانه‌آد ویرمک‌اولاردی؟ بیر‌آدامی‌یددی ایل اشکنجه و عذاب آلتیندا ساخلادیق‌دان سونرا، نهایت محاکمه‌سین، مدافعه‌یه امکان ویریلمه‌دن، اعدام ایده‌سن، اوللر بوایش بیزه‌چوخ تعجبلی کلیردی. لاکن سونرالار یواش-یواش عادت ایتدیک...

قصر زندانی بناسینین تیکینتی‌سی باشا چاتمازدان اول‌منیده ایکی‌نمره‌لی موقتی حبس‌خانادا وقتیکه هایمین ساخلانیلدیقی داخما‌دا حبس‌ایتدیلر. او، بو قارانلیق داخمانین دیواریندا ئوز دیرناق‌ی ایله آشاغیداکی سوزلری یازمیشدی: «ایران! ای عزیز وطن! سن هئچ وقت سعادتته چاتما یا جاقسان! اونا گوره که، سنین اوغوللارین فاسد اولموش و آل‌جالمیشلار.»

سوز یوخ که، بوسوزلرین تاثیر قدرتی زمان و مکان‌دان آسلی اولراق فرقله‌نیر. یعنی حه‌زندانا دوشدو کوم وقت همین سوزلر منجه‌چوخ درین تاثیر ایتدی. ئوز-ئوزومه دیدیم: «هایم» دوزدیر. ایرانین اوغوللاری حقیقتاً فاسد اولموشلار. اوللارین شهامت و کیشی لیکیندن اثر و علامت قالما می‌شدیر. چوخ تعجبلی دیر. بیر ملت بوقدر آرقینلیقی، ظلم و تجاوزی گوره-گوره سسینی چیخارمیر، دوزور، پنده دوزورا شبهه‌سیر که، بو اخلاقی دوشگونلیک ئولکه‌نی فلاکت و بدبختلیکه سوق ایتمه بیلمز.

«هایم» زنداندا اولدیقی بوتون مدتده قاپینی باغلا ییب هئچ کس ایله دوستلوق ایتمیردی. یالنیز کچلر ئوز سواقابینی تاماق ایچون پولیس ایله بیر لیکه بایرا چیخیردی. یای فصلینده، هوا چمق و بولوتسوز اولان گجه‌لرده بوتون محبوسلاری اتدیک‌دان سونرا «هایم» عابنی باشینا چک‌گهره ک حیطه چیخیب اوزون مدت بیر گوشه‌ده دایانیردی. او بیر دنیا کتر و غمه‌ایله، او جوسوز-بو جاقسیر سمالاری، اوللوزلاری سیرایدیردی. او وقت زنداندا کتاب اوخوماق هله قلغن ایدیلمه‌میشدی. «هایم» گجه-گوتوز دایما ئوز وقتینی کتاب مطالعه‌سی ایله کچیریردی. او، فلاماریونون «عمومی هیئت» آدلی کتابینا داها چوخ ماراق گوستریردی. او، سماج‌سملرینین حیرت‌لندیرجی، عین‌حالدا دقیق قاید-قانونلا حرکت ایتمه‌سینی ئو گره‌نیر، فرانسوز عالمی‌نین کنیش‌باخیشلاریله او جوسوز-بو جاقسیر سما‌دا خردل‌دنده کیچیک گورونن یرکوره‌سینی و اونون ساکن-لرینی استهزاء ایدیردی. «هایم» رسمی صورتده عالی تحصیل ایتمه‌میشدی. لاکن دایما عمرینی مطالعه و کتاب اوخوماقدا کچیرمیش بیر آدم ایدی. فارس دیلینی، عرب دیلینین شام لهجه‌سینی یاخشی بیلیر و دانیشیردی. فرانسوز وانگلس دیل‌لرینی ده کتابلاردان استفاده ایتمک حلو دیندا بیلیردی. او، هئچده خیال ایتمیردی که، آخرده اعدام اولوناجاق. اونون باجی‌لارینا منیم‌چوخ اوره‌گیم یاناردی. بو یازیق قادیلار یددی ایل مدتینده اونایمک داشیدیک‌دان سونرا بیرگون نهایت بله‌جواب آلدیلار. «مسیوهایم‌داها قصرده دگیل. هدریره ئوزونوزه زحمت ویرمه‌یین!»

بله‌بیر شایعه یاییلمیشدی که، یهودیلره منسوب صهیونیست فرقه‌سی طرفیندن هایم ایچون آیداللی-آلتمیش تومن خرجلیک ویریلیر. من هایمی زندان‌دان خارجه کورمه‌میش و اونونلا هئچ‌بیر دوستلوغومدا اولما می‌شدی. «اتحاد» غزه‌تینن باش رداکتوری اولدیغی وقت یاخشی شهرت قازانا بیلمه‌میشدی. سردار سپهین (۱) میدانا

چمخدیغی ایلك گونلرده اونون جدی طرفدارلاریندان ساییلیردی. بونا کورده آزادیخواه‌لار «هایما» بدین ایدیلر. بونلارا باخمایارق «هایم» مثبت سیاسی محبوسلاردان بیردی. یددی ایل مقاومت گوسترمک، یددی ایل مدتینده ئوز سوزونون اوستونده دوروب تسلیم اولماق، یددی ایل مدتینده هایمان آیریلاراق بیر گوشه‌ده تگ یاشماق هئچ‌ده آسان ایشردکیل. بوقبیل ایشلری گورمک ایچون اراده، قدرت و محکم صبر لازم‌دیر. سرهنگ نصرالله‌خان کلهر و سرهنگ فولادینین دیگر دوستلاری «هایما» یاخشی نظرله باخمیردی‌لار. سرهنگ نصرالله‌خان دپیردی: «من «هایمی» یاخشی تاثیردیم. کرمانشاهدا، و اسیلی آدی ایله شهرت تاپمیشدی. خارجی لرله علاقه‌ساختلایردی. من ایشین اولینده رحمتلیک فولادی‌یه دیمیشدیم که، بوقبیل عنصر لرله ایشلمک اولمار. او یاخشی حربچی ایدی. لاکن یاخشی سیاستمدار دگیلدی. بو آداملارین هایمی سینی محض او، ایشه جلب ایتدی.»

سرهنگ کلهر فولادی‌یه بویوک علاقه‌بله دیکینه باخمایارق اونون ایشلری حقیقته یاخشی نظری یوخ ایلی. کلهر دپیردی: «من دفعه لرله اونا دیدیم که، بیزیم ایشیمیز هئچ‌ده شبنامه لر یازیب اونلاری خلق آراسیندا یا یماقدان عبارت دگیلدیر. بیزعملی تدبیر گورمه‌لیک. او، ئوزده معین تاکتیکا و ایش قایداسی ایردلی سورموردی. گوردوگو ایشلرله نه مقصد داشیدیمینی بیلمیردی.»

عمومیتله «هایمی» هئچ کس سؤمیردی. اومحاکمه اولونان گونلردن بیرینده کلهرمنه دیدی: «قورخورام دوستوموزی شاهنشاه ضابط لرینی یولدان چیخارماق کیمی ساختا بیر اتهام ایله گولله سینلر.»

منیمله دوست اولان گوردستانلی سردار رشیده «هایما» خوشین دگیلدی. اودپیردی که «هایم» کرمانشاهدا ئوزوندن هئچ‌ده یاخشی خاطره لر قویماشدیر. بوتون بونلارا باخمایارق «هایم» دیکتاتورلیق دورینده آرادان آپاریلمیش گورکملی سیاسی شخصلردن بیر اولموشور.

سرهنگ نصرالله‌خان

حبسه آلتیندیغیم ایلك ایله تصادفی اولاراق سرهنگ نصرالله‌خان ایله تانیشر اولوب دوستلاشدیم. او، بوتون حبس مدتینین یددی ایلینی زندانین خسته خاناسیندا کچیرمیشدی. بومدته او، ئوزونو تام متانتله آپارمیشدی. وضعیتین آغیر اولماسینا باخمایارق روحیه‌سی محکم ایدی. زندان مامورلاری اونولا حسابلاشماغا مجبور ایدیلر. او، محبوسلارین بیر جوخو ایله دوستلاشمیشدی. منده لطفکارلیق گوستیریدی. اوچ—دوردای مدتینده هرگون سحردهن آخسامادک خسته خانانین حیطنده بیرکه دولانیردیق. کچیمیش شاهین احوال—روحیه‌سی حقیقته درین معلومات مالک ایدی. او، دپیردی: «رضاشاه قورخاق بیر آدم‌دیر.» او وقت من نصرالله‌خانین بوسوز لرینی غرضلی حساب ایدیردیم. لاکن اونون مینلرله قناغتلندیریجی دلیللری وار ایدی. اودپیردی که، رضاشاهین آنجاق ظاهری گورولتوسو واردیر. داخلینده هئچ بیر شئی یوخدور. رضاشاه های کوبله آداملارین ساده لیکنندن استفاده ایدیر.

نصرالله‌خانین قوشوندان، حربی ایشلردن یاخشی خبری وار ایدی. او وقت بوباره ده بویوک های—کوی قویاریماسینا باخمایارق او، موجود وضعیتیه دوزگون قیمت—ئندیریردی. نصرالله‌خان دپیردی: بوتون بوهای—کوی پاراد و نمایش ایچون دیر. قوشونون

سوتون حربی تعلیماتی یالینز ظاهر سازلیق ایچون حیاته کچیریلیر. ناشی ظابطلر حرب تخنیکاسیندان یالینز آیاغی یره محکم کویسه مکی بیلیرلر. بوایه قارین، باغیر ساغین بیر تیلما سیندان باشقا آیری بیر ثمره ویرمیر.

نصرالله خان دیردی که، شاهین حتی قدی هوندور ضابطلردن ده خوشو کلمیر. او، ئوزوندن اوچا آدمی گورمک ایسته میر. باشقا بیر آدم منده میشدی که، سرهنگ کلهری یالینز قدی اوچا اولدیغینا گوره تقاعده چیخار میشدیلار...

سرهنگ نصرالله خان اوشاق خاصیتلی بیر آدم ایدی. فولادی دسته سینین خارجی لر طرفیندن تحریک اولونماسی حقیقته پاییل میس شایمه لردن، هابئله خلقین نادانلیغی و معلوماتسیزلیقیندن چوخ کدرله نیردی. او دیردی؛ بله شایعه پای میشلار که، بیر ئولکه نی گویا هرج-سرجلیگه سوق ایتمک ایسته بیر میسک. بوتونلادا قادی نلاری، بیزی قارقیش ایتمک مجبور ایدیر دیلر.

نه ایسته دیکلری معلوم دگیلدی.

بوتون بونلارا باخمایا راق فولادینین دوستلاری، وطن وخلق حقیقته چوخلوسوزلر دانیشدیقلارینا باخمایا راق، هانسی اصول-اداره نی یاراتماق ایسته دیکلرینی، حاکمیتی اله کچیردیکلری تقدیرده هانسی مقصدی گودوب نه کیمی پلانلار حیاتا کچیره جکلرینی بیزه آیدینلاشدیرا بیلمیر دیلر. اونلار دورون بیر چوخ منفی سیاستچی لر کیمی یالینز تقید ایتمک و بدبین فکرلر یا ماقلا کفایتله نیر دیلر. سرهنگ فولادی ده بوجه دن ضعیف اولموشدی. معلوم دگیلدی که، مقدمه سیننی ئوزی حاضر لادغی دولت چوریلیمیننی حیاتا کچیردیگی تقدیرده هانسی بول ایلله گیده جک. اولارین تاکتیکاسی وایش قایدالاری یوخ ایدی. اتله همین تقماندا اولارین ایشیتین ایره لیلمه سیننه مانع چیلک تورتمیش وحبسه آیلنمالارینا سبب اولموشدی. اولارین هانسی انقلابی ایش اوسته بله بیر عاقبتیه دوچار اولمالاری معلوم دگیلدی.

دیلدیگینه گوره مازور لاهوتی همین حادثه دن بیر نجه ایل اول مرحوم فولادینی آذربایجانین شرفخانه منطقه سینده توموش واونو نظارت آلتیندا تیریزه گوندر میسیدی. اووقت فولادی آذربایجانا گوندریلیمیش اوردو حصه سینین فرماندهی اولموشدی. لاهوتی اونو سردار سپه علیینه عصیان ایتمک راضی سالابیلمه میسیدی. بورادان آیدین اولور که، ایلك و قتلرده فولادی سردار سپه له مخالف دگیلمیش. سونرا رایسه ئوز سهوینی تجربه ده باشا دوشه رک لاهوتی نین تجربه سیندن ئوز خیرینه استفاده ایتمک ایسته- میسیدی. لاکن او زمانین دگیشدیگینی درک ایتمه میسیدی. بوندان باشقا لاهوتی نین ئوز عسکرلری ایچری سینده بویوک نفوذی وار ایدی. عسکرلر اونون شعارلارینی مدافعه ایدیر دیلر. او وقتلرده حکومتینده آذربایجاندا نفوذی یوخ ایدی. لاکن فولادینین دولت چوریلیمینی یاراتماق ایسته دیکی وقت حکومت بوتون ایشلری ئوز اختیارینا آلمیشدی. فولادی حتی ئوز الی آلتیندا اولان آدمالارادا اعتماد ایده بیلمیردی. اونا گورده غلاجسیر قالاراق امیر منظمین (آقای میر قفقازی نین) عرابه چیلارینا حربی لباس که ییندیره رک اولارین الی ایله شاهی حبس و سارایی اشغال ایتمک چالیشیر میس...

بیرسوزله فولادی ده ئوزوندن سونرا، اونون آیدین سیاسی عقیده یه مالک اولما- سینی گوستره بیلن هنج بیر ایز قویما میسیدیر. بودقته لایق موضوعلاردان بیری ساییلیر.

دوروموزون تاریخچه‌ی همین مسئله اطرافیندا دقتلی آختریش و تدقیقات ایده‌رک اونون موفقیت‌سزلیکی سبیلرینی ظاهره چیخارمالی‌دیولار.

دییلدیکینه گوره سرهنگ فولادی کاسب بیرعائلده بویاس‌باشا چاتمیشدی. اونوزبیر ویاییکی قارداشی بیرینچی دنیا محاربه‌سی زمانی شیرازدا باش ویریش حادثه نتیجه‌سینده ئولموشدی. فولادینی گولله‌له‌دیکن سونرا اونون اوغلانلارینی حربی مکتبدن ده‌چیخارمیشدی‌لار. بویاش سرهنگ نصرالله‌خانی چوخ غضبلندیرمیشی. دیکتاتورلوغون یارانیدیغی وارتجاعین جانلانیدیغی بیردورده مبارزه میدانیناقدم قویاراق ئوزجانلارینی قربان‌ویره‌ن‌فداکار ضابطلرین بویوکلوگونو و شخصی اهمیتینی هئچ کس انکار ایده‌بیلمز. بوحادثه ئوزئوزلوگونده ضابطلرین روحیه‌سینی قیمت‌لندیرمک نقطه‌نظرینندن ده دقت‌لاقدیر. لاکن ضابطلرین بوعتراضلارینی اجتماعی بیر نهضت ویاعوموسی انقلابی بیرحرکات کیمی قیمت‌لندیرمک اولماز. فولادی آذربایجاندا بوتون قوه‌لرین رئیس و فرماندهی اولدییغی وقتده لاهوتی‌نین عملی تکلیفلرینی قبول ایتسه‌ایدی، بلکه ده ئولکده ایشلاریندی آیری‌شکلده ایدی. بیز لاهوتی‌نین ده سهو‌لرینی انکار ایتمیریک. اونوزی ده شیخ‌محمد خیابانی‌نین قاتلیندن انتقام آلسا‌ایدی، او، قاتلی سلامت تهرانا گوندرمه‌سه‌ایدی، فولادیندن دوستلاریندن بیرینین دیدیگی کیمی گووه‌بیش پامبیق (م.ه.م) اوزون ایللربویوباش ناظرلیک پستونو اله کچیرمزدی. بیرچوخ عائله عضولرینی ئوزباشینا، یوکسک معاشلارلا اداره‌لرده مسئول پستلارا بیرلشدیرمزدی.

بعضیلری رحمتلیک فولادینی قورخاقلیقا اتهام ایدیب دیدیرلرکه، او، شاهلا اوزاوزه گلدیگی وقت اونوئوله‌ورسه‌ایدی ئولکندی خلاص ایده‌بیلردی، شبهه‌سیز که، بومدعا اساس‌سز اتهام‌بووش بیرفکردن باشقا بیرشی دگیل. اودقیته ده فولادی هئچ‌بیرایش گوره‌بیلمزدی. امیرمنظمین وسایرلرینین قاباقچادان گوردوکلری تدبیرلر نتیجه‌سینده سرتیب درگاهی هرشی‌دن باخبرایدی. شاهلا گوروش وقتیندن قاباق او، زمیننی ائله حاضرلامیشدی که، فولادی یریندن بئله‌ترپنه بیلمزدی. بوندان علاوه شاه فولادینی قاباق‌لاراق سلاحنی اونون سینه‌سینه توشلامیشدی. فولادی بیلیردی که، سرایدا یالئیز بیرنفر دوست وهمکاری واردیر. اونوندا وظیفه باشیندا اولوب اولما-دییغی معلوم دگیلدی. بوتون بونلاردان علاوه شاهین کلمه‌سی اونون ایچون گوزله-نیلمزبیرحادثه‌ایدی. بئله‌بیرآندا آدم‌نه قدر رشادتلی اولسادا، فکرینی درحال جمع‌لشدیره بیلمز. دییلدیکینه گوره عالی رتبه‌لی اوردو ضابطلرینین بیرچوخو فولادینین اقدام اولونماسی و اونون دوستلارینین محکوم ایدیلمه‌سینه مخالف ایدیلر. بونا گوره ده حکامه دفعه‌لره تکرار اولونموشدی. دییلدیکینه گوره بیرینچی محکمه‌ده فولادی و دوستلارینا برائت‌قازاندریمیشدی‌لار. بوخاریدا قیدایتدیک که، فولادی و اونون دوستلارینین سیاسی عقیده‌لری و اساس مقصدی معلوم دگیلدی. اونلارین ترقی‌پرور و حتی بعضی-لرینین آزادیخواه و انقلابچی اولمالارینا باخمایاراق، ایش متودلاری و قایدالاری یانلیمش‌ایدی. چونکه کودتا دوزگون اولمایان متوددیر. تاسفلر اولسون که، سیدخیا‌الدین طباطبائی‌نین قفقاز سفریندن سوقات کئیردیگی و سردار سپهین «کودتایین سببکاری منم» عنوانلی مشهور بیاننامه‌سی ایله ئوزونه یاپیشدیرماق ایسته‌دیگی بوتهلکه‌لی خسته‌لیک‌ئولک‌سزده گنیش یایلمیشدی. بوخودان تئز دوران، ئوزدوره‌سینده ایکی-اوج نفرین توپلانیدیغنی گوره هرکس کودتایفکرینه دوشوردی. حتی، آدلی‌سانلی

آداملاردان بعضى لىرى دە ھەمىن غلظفكره يوزلارناراق ئوزلر نىن و بىرعدە نىن حىاتىنى تەلھكە يە سالدىلار. كودتاھىچ دە انقلاب دىمك دگىل. خلقىن عظمتلى كتلە لى، جمعىت داخلىن دە عملە كلن انتظاملى تشكىلاتلار اشتراك اىتمە دن، اقتصادى و سىياسى حرکات تورنمە دن، انقلاب حىاتا كچرىلە بىلمز. كودتاچوخ آزىرعدە نىن و ياواحدىر شىخىن تشبىتى نىتجە سىندە ميداناكلير. كودتاھرانسى شىكلە، ھەرانسى آدامىن الى اىلە حىاتا كچىرىلسە دە، او، دىكتاتورلۇغىن مەدەسى دىر. كودتانىن اىگىرىمى اىللىك دىكتاتورلۇق دورىندە گوردوكلر مىزدن باشقا آىرى نىتجەسى بوخدور واولادا بىلمز. بىرنچە نىفر ضىاعلى نىن ياردىمى اىلە جمعىتى دگىشمك اىستە نىن مەن عەدە دستەلر ھەمىشە محوونابود اولورلار. بوغلط تشكىلاتلار نىن مقصدلر نىن نە اولدىغىنا باخما ياراق نىھایت اولار موفقىتىزلىكە اوغرايىب آرادان كىدىرلر. موفقىت قازاندىقلارى تەقدىردە ايسە ئوز اىستك و آرزولار نىن عكسىنە اولاراق نىھایت دىكتاتورلۇق و ئوز باشىنالىق تەدبىرلر نىنە ال آتىرلار. بىرعدە ضىاعلى نىن الى اىلە جمعىتى دگىشمك ادعا سىندا اولان مشهورفرانسە انقلابچىسى لۇئى بلان نىن فكىرى تەلھكە لى و يانلىش فكار اولموشدور. بوگون حقىقى انقلابچى لار نىن ھىچ بىرى قىدا اولونان فكىرىن آرخاسىنجا كىتمىر.

ياور البرزىن تشبىتى

ياور البرزى رشوتخورلۇق اوستە ھەسبە آلمىشدىلار. ھەسبە آلىنمازدان اول او، كرماندا نىظىمە رىئىسى اولموشدى. وقتىلە خوزستاندا اىشلەمىشى. محبوسون كىم اولدىغىن دەن آسلىلى اولما ياراق، اونونلادىگر محبوسلار آراسىندا مەن علاقە واسطە لى و اردىر. آھالى البرز اىلە دىگر محبوسلار آراسىندا موجود اولان ھەمىن علاقە ايسە اونونلا ظرافاتلاشماغا ووقتى بىر تەرھى صىجتەلە كچىر مگە گوستردىكى مىللەن عبارت اىدى. نىظىمە ضابطى رەسمى پالتار كىيىندە ئوزونو چوخ ئوگور. لاکن ھەمىن كوزل لىباسى اونونالدىن آلدىقدا درھال دگىشىر. يالنىز اىلە شرايطدە لازم كلدىكى وقت بوتىب آداملارلا صىجت اىتمك اولور. البرز ايسە ئوز ياورلىك رتە سىندىن بىر آدەم بىلە گرى چكىلمگە حازىر دگىلدى. لاکن محبوسلار ياواش—ياواش اونونلا باش—باشا قوبور و ظرافتەلە شىردىلر. البرز ئوزى دە باشىنى قاتماق اىچون محبوسلارلا قوشولور و چالپىشردى كە، اونلار نىن صىجت، مباحثە و سناقشە لرىندە مەن قدر اشتراك اىتسىن. اوگونەدك مولفىن و دىگر محبوسلار نىن، نىظىمە نىن داخلى اىشلىرى حقىندە مەلوم—ماتىمىز بوخ اىدى. لاکن زنداندا ھەمىن ياور البرزىن ھابىلە بىر اىكى نىفر باشقا پولىس ضابطى نىن واسطە سىلە بىز بىر چوخ شىلىرى ئوگورەندىك. مثلاً خوزستان نىن نىظىمە رىئىسى دىردى: «بىزە گوسترىش و ىرىلمىشە كە، روس دىلى بىلەن بوتون آداملارنى تەقىب اىدەك. آىرى بىر پولىس دىردى: بىزە گوسترىش و ىرىلمىشە كە، بەھائى لرىن بىغىنجا قالرىنى تەقىب اىدەك.

باشقاسى تەلھكە سىزلىك ادارەسى شەبەلر نىن رىئىسلىرىن گجە اىشلىرى حقىندە عقلى سىمماز صىجتلر اىدردى، او، دىردى كە، فلان مستنطق و فلان رىئىس فلان زىرك اوغرو اىلە ال بىردىرلر. گورورسونوز گجە لراونو اوغرو توتماق بەھانەسى اىلە ھىسەن چىخارىب اوغرو لوغا گوندرىرلر. بو اوغرو لار خلقىن اىوینى تالايىب بلا واسطە مستنطق و يا شەبە رىئىسى نىن اىوینە تحویل و ىرىرلر...

اوغرو لار نىن ئوزى دە ھەمىن موضوع حقىندە چوخلو روايتلر سولە بىردىلر. اونلار نىن دىدىكلر نىن حىتى يوزدە بىرى دوغرو حساب اىدىلسە، بىلە بىر نىتجە چىخارماق اولار كە.

تهراندا باش ویرمیش بویوک اوغرو لوقلار محض نظمیه ایشچیلرینین ئوزالی ایله حیانا کچیریلیر.

بئله بیر ادعا اولونوردو که، نظمیه اداره سینین ایللیک راپورتلاریندا بویوک اوغرو لوقلارین کشف اولونمسی حقیقته ویریلن بوتون معلوماتلار، همین پلان اساسیندا، آختاریش اداره سی مامورلارینین ئوزالی ایله ترتیب ایدیلیرمیش. خصوصی ایله عرب شاهی حقیقته چوخ غریب صحبتلر ایدیردیلر. بوصحبتلردن نهایت بیژئله نتیجه یه گلدرک که، آختاریش اداره سینین ئوزی معین خصوصی مقصدلر خاطرینه اوغرو لار تشکیلاتی یاراتمیشدیر. بئله لیکله بیرویا نجه نغمه مستطقی و یاشعه رئیس ایکی طرفلی ایشله-بیر ونجه دیلر، اوغرو ایله شریک، کاروان ایله یولداش لیق ایدیرمیش. شبهه سیز که، شعه رئیس لری باشقا پولیس مامورلارینین خبری اولمادان اوزون مدت بو ایشی دوام ایتدیره بیلمزدیلر.

یاور البرزین ابتکاری حقیقته صحبت ایتمک ایسته ییردی، بیر گون گیزلی پولیس بودجه سی حقیقته اوناسئوال ویردیم. گولره ک دیدی: گیزلی پولیس ایچون بودجه لازم دگیل. نه ایچون بودجه لازم دگیل. اونون محدود ایدیلمز اعتباری بس هانسی ارگان طرفیندن ئوده نیلیر؟

—بئله بیر اعتباردا یوخور.
—ظرافتدن ال چک. دوزئوده گوره ک نظمیه اداره سینین تخمینا نجه نفر گیزلی پولیس یاردیر.

—ایسته نیلن قدر. دیمک اولار که، هامی گیزلی پولیس وظیفه سیننی ایفا ایدیر.
من بئله بیروضعیتین امکان خارجینده اولدیغینی دیدیکه او، بوایش چوخ آسان-دیر-دییه جواب ویردی. سوزنر علاوه ایتدی:—من ئوز تجربه هایمیز-حسابیز بو گیزلی پولیس لرین هارادان میدانا کلمه سیننی کورمیش. ایندی سیزده شرح ایدمک: درگاهی نین دورینده من نظمیه نین محاسبات شعه سینده ایشله ییردیم. او، پیرو گون منی ئوز یانینا چاغیریب دیدی: گیزلی پولیس ایچون نه قدر بودجه میز واردیر. من همین بودجه نین چوخ آرا اولدیغینی بیلدیردیم و دیدیم که، اوحی من تومننده آذیر. درگاهی تعجبله-آخی سن که، خوزستان نظمیه سینین رئیس اولموسان. همان اداره نین گیزلی پولیس ایچون نه کیمی وسایط آیریلمیشدی-دیدی. من بوسئوالین جوابیندا: قربان نجه یوز تومنن آرتیق دگیلی-دیدیم.

—بویول ایله سن نجه ایشله ییردین؟ یقین که، عئج یردن خبرین یوخ ایدی.
—هانسی واسطه ایله ایشله ییب ان کیچیک حادثه لردن خبر توماغیمی اجازه ویر-سه نیز سیزه شرح ایدرم.

درگاهی ماراقلاناراق صحبتیمی ایشیتمگه حاضر اولدیغینی بیلدیردی. من دیدیم: پولیس رئیس اولان وقت من چوخ جزئی معاش آلان جمعی بیرنجه گیزلی پولیسین بیرایش گوره بیلیمه جگینی دوشونوب قراره گلدم که، ایشلری نظمیه ایله علاقه دار اولان آدمالاردان همین مقصد ایچون استفاده ایدیم. بونا گوره کوستریش ویردیم که، شهرده کی بوتون شوغلری، فایتونچولاری، نوکرلری، کلفت لری چاپخانه ایشچیلرینی، رستوران ایشچیلرینی، دلالاری و آلورچی لری آختاریش اداره سینده چاغیر سینلار. اونلاری هده-له ییب وعین زماندا طمع لندیردیکدن سوزنر هامی سینین دیندن کاغذ آلدیم که، اونلار حکومت حقیقته اولان بوتون حادثه لری، بوباره ده دانیشیلان بوتون سوزلری، هابئله کیچیک

وبیوک رتبه‌لی بوتون دولت قولوقچولاری، خصوصیه اعلیحضرت حقیمنده هرچور منفی صحبتلری موافق اداره‌یه درحال معلومات ویرمه‌لیدیرلر. بوایشدن بویون قاجیردیقلاری تقدیرده اونلارین ایشینه مانع‌چیلک تورهدیله‌جک و خوزستاندان سورگون اولوناجاقلار. بئله‌لیکله هئج‌بیربول خرجله‌نیلمه‌دن چوخ‌کنیش تشکیلات یاراتدیم. همین‌تشکیلاتین کومگی‌ایله بوتون شهرده باش ویرن حادثه‌لردن، حتی ایولرده دانیشیلان صحبتلردن بئله‌خبریمیز اولوردی.

درگاهی منیم سوزلریمی ایشیتدیگده چوخ‌سئویندی. همان تاریخدن اعتبارا هرگون شهرده‌کی فایتونجی‌لار، شوفرلر، نوکرلر و کلفت‌لر دسته-دسته آختاریش اداره‌سینه جلب اولونوردیلار. اونلارین دیلمندن کاغذ آلمنبر و هامی‌سینی خلقین جانینا سالیر-دی‌لار.

آقای البرزین ایتکاری‌ایله نظمیه و آختاریش اداره‌لری ایچون حاضرانان جاسولار چوخ‌فایدالی اولسادا، اونلارین فعالیت دایره‌سی زحمتکش طبقه و عوام‌جماعتین چرچیوه-سیندن کناره چیخابیلیمردی. بو جاسوسلاردان یالئیز اوغرو لاری و کیچیک حادثه‌لری کشف ایتمک‌ایچون استفاده ایدیلیمردی. دولت‌اداره‌لرینده باش‌ویرن حادثه‌لری، هابئله بویوک سیاسی عملیاتی کشف ایتمک‌ایچون سیاسی اداره‌نین «ذکالی» پولیس ظابطلری باشقاییریول تاپمیش‌دی‌لار. بونلارین معین حصه‌سینی بیز اون‌بیرایلیک خاطرله‌ریمیزده قید ایتیمش، بعضی‌لرینی‌ایسه همین خاطرله‌رده یری کلدیکجه قید ایدمه‌جیک.

سید فرهادین زندانان قاجماسی محبوسلار نه‌ایچون قاجماق فکرینه دوشوردولر

«قصر قاجار» آدلانان زندانین استفاده‌یه ویریلمه‌سینین بیرینجی ایلی‌ایدی. زندانین بویوک حیطینده هله‌ده تیکینتی ایشلری، آغاج باسدیریلماسی و سایر تدبیرلر دوام ایدیردی. محبوسلار هرگون دسته-دسته قلمه‌داخلیندن چیخاریلمیر، زندان بناسینین تیکینتی ایشلرینه رهبرلیک ایدن سره‌نگ راسخین گوستریشی اساسیندا توپراق‌ایشلری و آیری چتین ایشلرده ایشله‌دیلمیردی‌لر. ویریلن خوره‌گین چوخ آزاولماسی، دیگر طرفدن زندان مامورلارینین پیس رفتاری و چیرکین سوزلری محبوسلاری چانا کتیرمیشدی. اووقت زندان مدیری اولان ناصرخان بینی‌بوش و جضنگ بیرکنج‌ایدی. او، محبوسلارا هرچور عذاب‌و‌اذیت ویرمکدن چکینمیردی. زندانداکی سوکنیف و قوخوموش‌ایدی. سود، قاتیق و سایر بویوکیمی طبیعی خوره‌کلره عادت ایتمیش کوردلر و لورلار اینمیش لوبیا شورباسینی و سایر چیمچشدیرچی خوره‌کلری‌یی‌یه‌بیلیمیردی‌لر. حبس‌خانادا عمرلیک محبوسلاریندا سایبی گونو-گونون آرتیردی. اونلارین هرایینا هئج‌بیرکس اعتنا ایتمیردی. بوتون مامورلار، محبوسلارا سویوش ویریر، اونلاری شالاقلا دوپوردولر. زندان مدیری ناصرخان عین‌حالدا قاضی و جلاد وظیفه‌لرینی‌ده برینه یتیریردی. او محبوسلاری دوپور، اونلاری تحقیر ایدیر، ئوز باجاریق و قدرتینی گوستریر. عین‌حالدا بوتضیق و کوبودلوق قارشئ‌سیندا، محبوسلارین مقاومت گوسترمه‌سینی، هامی‌نین قول‌کیمی اوناسجده ایتمه‌سینی طلب ایدیردی. بو طلب، برینه یتیرمه‌نین محبوسلارا او، ئوزالی‌ایله کوتک و وروردی. اونون تپیکلری آلتیندا بیرچوخ محترم آدماملار علیل اولموشدولار. مثلا فیروز نمینی‌یه او قدر تپیک‌ورزین شالاق و ورموشدیلارکه، نایب بوجوان عقلمی

ایتیمیشدی. بوستین و سیاسی کنج، دلی اولوقدان سونرا، پالتارلارینی چیخاراراق
محبوسلارین قارشسیندا لوت دولانیر و معناسیز سوزلری ایله بوتون محبوسلارین
احساساتینی چوشدوروردی.

زندان مامورلاری اخلاقی و دینی تحقیرلرده ال آتیردیلار. لورلار ئوز اوزون
ساققالارینی چوخ خوشالایر، اونوقار، مردانه لیک و یوکسک لیک علامتی حساب ایدیر-
دیله. ساققال قویماق ایرانی لارین قدیم عنعنه لریندن بیر کیمی یادگار قالمیشدیر.
مقیقته ده اوجا بویلو، گنیش سینهل، اوزون مفتلی، اینجه بورونلو لورلارا توم
ساققال خصوصی بیر کورکم ویریردی. قیوراق کنج کیمی آددیملایان باواجا بویلی،
هشتادیشلی لور قوجالارینی کورهنده آدام لذت آلیردی. اونلار اوزون، آغ ساققاللاری ایله
زندانین حیطینه دولاناندا خوشا کلیم بیر منظره یارادیردیلار.

علی اللهی کوردلری ایسه ئوز بوغلا رینا بویوک علاقه بسله ییردیله. اونلار بوغلا رینین
قیرخیلما سینی کافر لیک حساب ایدیردیله. کونلرین بیر کونونده نایب ناصر خان ئوز
قدرت و سلطه سینی نمایش ایتدیرمک ایچون هامینین ساققال، بوغ و باشینین اولگوج ایله
قیرخدیر یلماسی حقیقته گوستریش ویرمیشدی. دللک لر محبوسلارین بیر چوخونون
قائلارینی دا قیرخمیشدیله. بئله بیر حرکت ده دوزمک اولمازدی. قوجالار اوتانیدقلا ریندان
ئوز اوتاقلاریندان چیخا بیلمیردیله. علی اللهی لار باشلارینی آشاغی سالیر، ئوزلرینی
ان آغیر تحقیر اولونموش وضعیتده حساب ایدیردیله. حیات و یزه کدن یالنیز باشین
توکونو ساخلامیش گنجلر اونون قیرخیلماسی ایله سانکی شخصیتلرینی ایتیریب
کیشی لیکلی دن ویرمیش دیله.

بوتدبیر، مردم آزارلینین و سار ساقلیقین دیمک اولارکه، سون نقطه سی حساب
اولونوردی. سونرالار فاشیست آلمانیا سینا جاسوسلوق اوستونده توتولموش پولیس
خابطی اشرفی او کونلرده زندانین رئیس ایلی. او، محبوسلارین آه و ناله سینی ایشیتمیردی،
اونلارین اعتراضلارینا اهمیت ویرمیر، عریضه لرینی اوخوموردی. نتیجه ده محبوسلارین
غضبی کونو- کوندن آرتیردی. هر آدام ئوز نوبه سینده حاضر اولموشدی که، جانینی
قریان ویرمک بهاسینه اولسا بئله انتقام آلسین. بوتون محبوسلار ئولوسو، بئله
بی آبرچی حیاتدان داها اوستون حساب ایدیردیله. زندانین داخلی دمیر کوره سی کیمی
قاینا ییردی. هامی اشاره کوزله ییر، فرصت آختاریردی. اونلارا معین آدامین رهبر لیکلی
لازم ایلی. بوزمان یالنیز سید فرهاد ئوز رشادت، ایمانی و دوزگونلو گونه کورد، هامی نین
اعتمادینی قازانا بیلیمیشدی.

سید فرهاد ظلم و تضییق علیینه مبارزه ده ئوز امتحانینی ویرمیشدی. او، ئوز آبرو
و ناموسونو قوروماق ایچون بیر نه آهی مدتیته دولتک تک جانینا و ورشموش، زاندارم
و ساحلی دولت مامورلارینی جانا کتیرمیشدی. او، ناموسونا ال اوزاتمیش یوخاری
رتبه لی بیر شخصی لایقنه جزا اندیرمیشدی. سونرا ایسه عاجز لیک گوسترمه میس
و تسلیم اولمامیشدی. یالنیز خیانت و ناسرد لیکله اونو آلداداراق تهرانا کتیریب سونرا
آلچاقچا سینا اونو حبس ایتیمیشدیلر. سید فرهاد زنداندا اولدیغی مدته بوتون محبو-
سلارین دقتینی ئوزونه جلب ایتیمیشدی. او چوخ دانیشمازدی. تظاهر دن، بیر-بیرینین
آردینجا دانیشماقدان، یالنجی یقندان آجیغی کلیردی. بوتون محبوسلار اونو جوانمرد،
دیانتلی، دوزدانیشان و متانلی بیر آدام کیمی تانیمیشدیله. او، همیشه چالی شیردی که،
تظاهر ایتمه سین. محبوسلار داخلینده رقابت حسی تورتمه سین. او، یاخشی بیلیردی که،
خیانتکار مامورلار عادی انسانلارین ناموسونو تاپدا لامیش شخصلره حمایت گوسترن.

اونلاری مدافعه ایدن عنصرلر، هئچده ساده لیکنه اونون یاخاسیندان الچکمه یه جکلر. او، زندانین دمیرقاپیلارین بیدارها خارج اولایلمه یه جکینی حس ایتمیشدی. اونا گوره ده ایلك گوندن اختیارا قاچماق فکرینه دوشموشدی. بونا گوره ده قاچماق ایچون واسطه لر آختارماقدان باشقا آیری بیر فکرا ایتمیردی. بو حقه دفعه لرله پلان چکمیشدی. سونرا اونلارین حیانا کچیریلمه سینین ممکن اولمادیغینی ئوزی باشا دوشموشدی. نهایت بیله بیر فکره کلمیشدی که، دیگر محبوسلارین یاردیمی اولمادان، تکلیکده قسر زندانیندان قاچماق ممکن اولاسی ایش دگیل.

زندان مدیرینین کوبودرقتاری، خصوصی ایله محبوسلارین ساققال، بوغوباشلارینی قیرخدی رماق. اونوداخلی هیجانلاندیرمیش ایدی. اونا گوره که، شاهین قارشى سیندا اکیلمه میس بیرباشی زور ایله آشاغی اییب توكونو قیرخیشدی لار. سیدفرهادلله کین اولجوکو آلتیندا اولارکن سون قراره کلمیشدی. محض همین گون او، سون پلانینى محبوس کوردلرین ولورلارین بویوکلرله مذاکره ایتمیشدی. بویولارین هامی طرفیندن رغبتله قارشى لاناغاغینا باخمی اراق اواحتیاطی ینده الدن ویرمه ییب چالیشمیشدی که، همین مسئله بیرنجه نضر آدامین آراسیندان کناره چیخماسین. حتی اووقت سایى چوخ آز اولان سیاسی محبوسلارادا بو حقه هئچ بیر معلومات ویرمه میشدی. بومین قدر دوزگون بیر حرکت ایدی. اونا گوره که، سونرالار همین محبوسلارین داخلینده تهله که لی آداملارین، نجه دیبرلر اوغرو ایله شریک و کاروان ایله یولداش لیق ایدن عنصرلرین اولماسی آشکارا چیخدی.

سیدفرهادین پلانی چوخ ساده و عملی بیر پلان ایدی. محبوسلاری هرگون سحر تیکینتی ایشلرینه جلب ایتمک آغیر ایشلرده ایشلتمک مقصدی ایله بویوک حیظه کتیر بر دیلر. بو حیظین دروازه لر ی چوخ وقت کریمچ، اهلک و سائر تیکینتی ماتریال لاری کتیرن عرابه لرین اوزونه آچیلیردی. قاراول خانه و دروازه نین یانیندا ایکی نفر ساحلی پولیس کشیک چکیردی. کشیک چیلر ایچون سورسات ساخالانیلان آنبارین قاییشی ایه همیشه آچیق اولوردی. بو قاراول خانه زندانین بیرینچی دالانیندا، بویوک دهلیزین ایکی دروازه قاییشین اورتاسیندا، یعنی قاچماق عزمینده اولان محبوسلارین یولو اوستونده ایدی. کشیکچی ظابطین دیگر اوتاقدان باشی قاریشیق اولوردی. اونون دروازه یه و انبارا الی چاتمیردی. قاچماق فکرینده اولان محبوسلار کشیکچی پولیس لرین باجاریغینی دا ئوگرنمیش دیلر. اونلار بویوش ایچون ائله بیرگون سئچمیش دیلر که، دیگر محبوسلار ایچون بویوک مسؤلیت تورنمه سین، قاچماق عزمینده اولان محبوسلارین هرمانسی نین نه ایش کوره جه گی قاباقچادان معین ایدیلیمیشدی. بو وظیفه لر قاچماغا باشلانان زمان اونلارا بیلدیریلمه لی ایدی. قاچماق پلانیندان و همین پلانی حیانا کچیریله جکی گوندن، یالنیز سیدفرهاد و اونون ایکی نفر یاخین یولداشیندان باشقا، هئچ کسین خیری یوخ ایدی. نهایت معین اولونموش گون گلیب چاتتی. هر آدامین نه ایده جکی معین لشدیریلدی. زندان چوخ سسر سیزو ساکت گورنسه ده، وقت یاخینلاشدیقچا اورده کلردی یونور، قانلار چوشوردی. آداملارین داخلی عالمی تشویشه دوشوردی. هر کس بیرجور فکر لشدیردی. آزادلیق عشقی بوتون اورده کلرده تکان ویرمیشدی. بیرچوخلارینین الی تیره ییردی. قورخی، امیدو مینارله دیگر حس لر بوتون زندان محیطینی بوروموشدی.

هر کس آیری یلقه داسسین-مداسسین، جدی احتیاطلا، ئوزونی آزاد ایتمک ایچون، قاچماغا حاضر لاشیردی. هئچ کس ئوز قرارینی حتی قارداشی و آتاسینا بیله دییه بیلمزدی. او حتی سون

و یا اشاره ایله یولداشلارلا و داعلا شامالی، گونده لیک ایشینی اولدیغی قایداد اوام ایتدیرمه لی ایدی. بونا باخما یاراق هر بیر آدام ئوزی ایچون لازم اولان اشیالارینی گوتورموشدی.

هر کس بئله خیال ایدیردی که، اوتکلیکده قاچاق و باشقالارینن قاچماسینا یاردم گوستره بیلمه مه سی ایچون تاسغله نیردی. بو هیجان و انتظار دوری جمعی بیرنجه دقیقه دوام ایتدی. پولیسر قاپینی آچیب محبوسلاری دسته-دسته بویوک حیظه بوراخدیلار. کئچمیش قاید اوزره، مامورلاردان هر بیریری بیرنجه نفر محبوس تحویل آلدی و گونده لیک ایش باشلاندى.

اسفند آیینین آخرلاری ایدی، هوا یاخشی ایدی، زندان حیظینده کی آرخلارین قیراغیندا نانه بیتگی لری تورباغی دیشیب، ئوز باشلارینی قالدیراراق آج محبوسلار اگوز قیرپردیلار. لکن کئچمیش گونلردن فرقلی اولراق، بوگون آجلیق هئج کسین یادیندا و شومور، حتی بیتگی لرده اعتنا اولونموردی. گونش داغین آرخاسیندان بوسونکی بویوق قدر یوخاری قالمیشدی. اودائوز ایلیق شعالاری ایله محبوسلارین هجانلی روحونی اوخشاماق ایسته بیردی. لکن، یازیق محبوسلارین ئوز تهلاکه لی قرارلارینی حیاتا کچیرمکدن باشقا هئج بیر فکر لری یوخ ایدی، اونا لار اطرافدا کی شئی لره بئله باخمیردیلار. حتی باشقا وقتلرده اونلارین ان یاخشی دوستی و یولداشی ساییلان و فرخی طرفیندن «چیلیق اولدوقدا منی داها دا ایسیندیریر، هئج بیر دوست گونش شعاعلاری قدر مهربان دگیل». مصراع سی ایله مدح ایدیلن «گونش شعاعلاریندا اعتنا ایتمیردیلر...» هامی تیره بین اللره گونده لیک ایشی حیاتا کچیریر، هامی اشاره گوزله بیردی.

نهایت عرابه لر گلیب چاتدی، بویوک دروازه قاپیلارینین هر ایکی سی آچیلدی. گوز تچیلیک وظیفه سینى ایفا ایدن حسن قمی سیقال علامتی اولان اوجا سسله، معین ایدیلیمش وقتین گلیب چاتدیغینی محبوسلارا بیلدیردی. بیر آندان سونرا دروازه یانیندا کی بوتون پولیس لرین سالحاری آلیندی. زندانین ان ظالم مامورلاریندان ساییلان دکتر رضاخان محبوس-لارین یوموروغی آلتیندا هو شونی ایتیریب بئره سربلیدی. کئشیکچی خابطو ساییر قوروقچی پولیسر ال-آیا قالارینی ایتیردیلر. قار اول خانادا کی تفنگلر محبوسلارین ایله کئچدی. سیدفرهادین گوستریشینده اساسا محبوسلارین هر بیریری معین بیر طرفه قاچمالی ایدی. اونا گوره که، هامیسی بیرلیکده قاچدیقلاری تقدیرده اونلاری داها آسانلیقلا تعقیب ایدیب یینی دن توتایبیلر دیلر. خارجه کی پولیسر نهایت ال-آیا ق ایدیب محبوسلارین دالینجا قاچاراق، آتشی آچماغا باشلادیلار. محبوسلار ایسه اجبارا جواب آتشی آچدیلار. بیرنجه نفر ئوللو و یارالاندى. سیدفرهاد و بیرنجه نفر آیری محبوس استئنا اولماق شرطیله، دیگر محبوسلارین هامیسی توتولدی. بیرنجه نفر ایسه مجبور اولراق، ئوز میلی ایله یینی دن زندانا قاییتدی.

سیدفرهادین قاچماسی ایله علاقه دار زنداندا کی قایداسقانون داها دا آغیرلاشدی. ایلیک نوبده ناصر خانی توقیف ایتدیلر. سونرایسه اونئ شه رده کی پولیس اداره لریندن بیرینه گوندردیلر. زندان رئیسینی ده ایشدن چیخاریب اونون بئرینه مختاری دورینین مشهور جالادی سرهنگر اسخی تمین ایتدیلر. سرتیب زاده زندانین مدیری اولدی. بویوک حیظه محبوسلارین ایشله دیلمه سی موقتی اولراق لئو ایدیلدی. تعجیلی محاکمه باشلاندى. سونرا زندانین حیظینده بیرنجه نفری هامینن گوزی قارشیمندا گولله دیلر. بعضی محبوسلارین زنداندا ساخلانیلما مدتینی بیر ایکی ایل آرتیردیلار. یینی دن زورا کیلیق، شاللاق ایله کوتک وورماق کنیش صورتده تطبیق اولوندى. زندان تام معنا سیندا یانار بئر جهنمه چئوریلدی.

سیدفهادین یئرینه کیملری حبس ایتدیلر؟

سیدفهاد معینمدت قاقاق ایندی. کاشانو اصفهان اطرافیندا اونوی تانیان آداملاری توتوب زندانا گوندردیلر. حتی یول اوستی شبهه لندی کیری آداملاری دا توتوب زندانا سالدیلار. اونلاری سیدفهاد ئوله نه دک بوراخمادیلار. سیدفهادین هشتاد یا شلی آتاسینی و اون یا شلی اوغلو نودا گوروو کیمی توتوب قصر زندانینا کتیردیلر. استنطاق زمانی بو ظرافت چیل قوجانین ویردیگی جو ایلار چوخ مزه لی و دیش سیندیریجی اولموشدی. مستنطق اوزون-اوزادی سورغو سئوالدان سونرا اونا دیمیشدی؛ عمی آیری بیر چاره یوخدور. اعلیحضرت سیدفهادی سندن ایسته بیر. بو حاضر جواب کیشی درحال بئله دیمیشدی؛ آیدین دیرکه، اعلیحضرتین بومسئله ده چوخ اصراری وار. سیزایسه سیدفهادی مندن ایسته بیر سینیزو یاخشی بیلیر سینیز که، منیم الیم اونا چاتمیر. بئله لیکله یاخشی اولار اعلیحضرته دیه سینیز او منیم حبس خانادا ایولنمکیم حقیقته گوستریش ویرسین. یا لئیز بوئرطله من دوققوز آیدان سونرا سیزین ایچون آیری بیر سیدفهاد تحویل ویره بیلرم. بوندان باشقا بیر یول منیم عقلمه گلیمیر.

گوزومون قارشیسیندا جان ویرمیش آیری بیر قوجانین وضعیتینی دهاا کدرلی ایندی. اودی بریدی؛ «دماوندن شهره گلیردیم. بایرام قاباغی او شاقارلا بیر آرز کیشمیش. توخوم، سایر شئی لر آلماق فکری نده ایدیم. دنیانین هئچ یئریندن خبریم یوخ ایندی. بیردن آداملارین قاجماسینی گوردوم. آیری بیر عده اونلارین آردینجا قاجردی. قاجانلار اوز اقلانیم کتیدیلر. اونلارین آرخاسینجا گلنلرایسه منه جانتد بقدما سویوش ویرمکه باشلادیلار. نهایت مننی چوخلی دو گدیکن سونرا ال-ایاغیمی باغلا ییب بورایا کتیردیلر. آخی منیم دوردا او شاغیم وار. ایندی اونلارین گوزی یولدا قالمیشدیر. اونلار منیم هارادا اولوغومی بیلیرلر. آزیاشلی او شاقادیرلار. اللری ندن بیر ایش گلمز. آروادیم ایسه علیل دیر. او، یئریندن حرکت ایدیه بیلیمیر.

بو گناه سیز کیشی نچه گون کچدیکن سونرا خسته لندی. چوخ آغیر بیر شرایطه جان ویردی.

ترورچیلارین کیزلی تشکیلاتی

موسوی و اونون دوستلاری

میرزا رضا کرمانی، حیدر عمی اوغلی، عباس آقاو شهبانزین تاریخده یوکسک مقاملاری اولسادا، حیات ترورچیلرین غلط بیر حرکت خطی اولدیغینی دفعه لرله ثبوت ایتمیشدیر. چونکه بو متود نتیجه سینده ارتجاع داها دا گوجلنه نیر، انقلابچیلار ایسه محو اولوب آرادان کتیریلر. آیدیندیر که، بیرویا نچه نفر باشچینی ئولورمکله هئچ بیر ئولکه ده حاکمیت اصولونی، جمعیتین اجتماعی اساسلارینی دگیشدیرمک ممکن دگیل.

سیاسی مقصدلر تامیمله باشقادیر. بومقصدلری جمعیتین ئوزی، کنیش خلق تشکیلاتی حیاتا کچیرمه لیدیر. تک-تک آداملارین و یا محدود دستلرین عملیاتی نه قدر آرتیق حییات و فداکارلیقلا حیاتا کچیریلر سه بئله، نهایت او فردی و محدود اولاجاقدیر. لاکن تاسفلر اولسون که، گونی-گوندن دیکتاتورلوغون شدتلنمه سی ساغلام اولمایان بیینلرین و ضعیف عضلرین محصولی اولان بو غلط فکری خلق ایچری سینده دهاا کنیش یاییردی. فداکار کنجلرین بیر چوخی ترورچیلرین باشقا آیری بیر یول و مبارزه اصولی تاپا